HONORÉ DE BALZAC

VADİDEKİ ZAMBAK



Çeviri: TAHSİN YÜCEL

CAN

HONORÉ DE BALZAC

VADİDEKİ ZAMBAK

Le Lys dans la vallée, Honoré de Balzac
© 1990, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1990
7. basım: Şubat 2013
Bu kitabın 7. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-510-179-8

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

HONORÉ DE BALZAC

VADİDEKİ ZAMBAK

ROMAN

Fransızca aslından çeviren

Tahsin Yücel



Honoré de Balzac'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

İki Yeni Gelinin Anıları, 1983
Goriot Baba, 2000
Eugénie Grandet, 2001
Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti, 2012

HONORÉ DE BALZAC, 1799'da Fransa'nın Tours kentinde doğdu. Kendi adıyla yayımlanan ilk eseri *Köylü İsyanı* tarihî bir romandı. 1829-1830 yıllarında taşra yaşamına yönelen *Tours Papazı* ve *Eugénie Grandet* gibi romanları basıldı. 1834 yılı, Balzac'ın yaşamında bir dönüm noktası oldu. Yapıtlarını büyük bir bütün oluşturacak biçimde üç grupta tasarladı: insan yaşamını ve toplumu yöneten ilkeleri ele alan "Çözümleyici İncelemeler"; insan eylemini belirleyen nedenleri ortaya koyan "Felsefi İncelemeler"; bu nedenlerin sonuçlarını gösteren "Töre İncelemeleri". *Goriot Baba*, gerçekçilik akımının başyapıtı sayılır. Balzac, bu eserlerinin tümüne Dante'yi anıştıran bir başlık koydu: "İnsanlık Komedyası". Balzac, 1850'de Paris'te öldüğü zaman, ardında 85'i tamamlanmış, 50'si taslak halinde kalmış roman ve 2000'i aşkın roman karakteri bırakmıştı.

TAHSİN YÜCEL, 1933'te doğdu. Galatasaray Lisesi ve İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Öğrencilik yıllarında Varlık Yayınları'nda çevirmenlik ve yazı işleri müdürlüğü yaptı. Mezun olduğu bölümden 2000 yılında profesör olarak emekliye ayrıldı. Öykü derlemeleri, romanları, bilimsel araştırmaları ve kurumsal yazılarının yanı sıra Balzac, Flaubert, Daudet, Gide, Simenon, Jean Giraudoux, Proust, Camus, Sartre, Malraux, Saint-Exupéry gibi yazarların eserlerini dilimize kazandıran Yücel, 1984'te Azra Erhat çeviri Üstün Hizmet Ödülü'ne değer görüldü, 1997'de Fransız hükümeti tarafından Palmes Académiques Nişanı, Commandeur derecesi verildi.

Sunuş

Vadideki Zambak'ın ilk yayımlanışında (1836) daha çok olumsuz bir biçimde karşılanması, bunun sonucu olarak da ilk elden "iki bin" satmak yerine topu topu "bin üç yüz" satması Balzac'ı büyük bir düş kırıklığına uğratır. Ama Balzac bir an bile başarısızlığın suçunu kendi üzerine almak istemez: Ona göre kimi kiliseye gitmiyor, diye yermiştir romanını, kimi gazete yönetmeninin kişisel kini yüzünden, kimi bir başka nedenle; ama, eleştirmelerin gerekçelerine verdikleri görünüş ne olursa olsun, bu nedenlerin hiçbiri yazınsal değildir. Olamaz da, çünkü Balzac yapıtını tasarladığı sıralarda da, yazdığı sıralarda da, bitirdikten sonra da en büyük romanlarından birini yarattığı kanısındadır. Bu konuda söyledikleri bir yana, öteki yapıtlarından çok daha uzun bir süre, çok daha büyük bir özenle çalışır *Vadideki Zambak* üzerinde. *Vadideki Zambak*'ı gerek konusu, gerek kahramanları, gerekse biçimi açısından bir kusursuzluk örneği olarak görmekten hiçbir zaman vazgeçmez.

Doğrusunu söylemek gerekirse bu roman, bir *Goriot Baba*'nın, bir *Langeais Düşesi*'nin sürükleyiciliğinden, bir *Köylüler*'in, bir *Eugénie Grandet*'nin gerçekçiliğinden, bir *Altın Gözlü Kız*'ın, bir *Sarrasine*'in büyülü havasından yoksun görünür; üstelik, belki de günahtan çok erdemin romanı olduğu için yer yer ağır, yer yer gereğinden fazla özenlidir. Bu yüzden olacak, kimileri *Vadideki Zambak*'ı Balzac'ın başyapıtı olarak nitelerken kimileri de sıradan romanlarından biri olduğunu söylemişlerdir. Ne olursa olsun, zaman Balzac'ı haklı çıkarır: *Vadideki Zambak*, Balzac'ın en çok okunan romanlarından biri

olur, Balzac'ın en çok okunan romanlarından biri olmak da, belirtmek gerekir mi bilmem, dünyanın en çok okunan romanları arasında yer almak anlamına gelir. Ama, bugün bulunduğumuz noktadan bakılınca bu büyük ilgiyi açıklamak hiç de zor değildir.

Bir kez, *Vadideki Zambak* on dokuzuncu yüzyıl Fransız yazınının iki büyük yöneliminin, romantizmle gerçekçiliğin kavşak noktasında, aşk izleği çevresinde gelişir: Henriette de Mortsauf'un büyük tutkusuyla görev duygusu arasındaki çileli çırpınışları bu yapıtı, *Genç Werther'in Acıları* gibi, dünyanın en ünlü aşk romanlarından biri durumuna getirir. Üstelik Balzac, Henriette de Mortsauf'un arı aşkıyla yetinmez: Félix de Vandenesse'in, Lady Dudley'nin, Natalie de Manerville'in tutkuları aracılığıyla aynı duygunun başka biçimlerini de verir. Hepsine de kişilikler, bedenler, toplum ve doğa (özellikle de doğa) arasında içten bağlar kurarak derin bir gerçeklik kazandırır. Öte yandan, *İnsanlık Komedyası*'nın ünlü önsözünde, "Indre'in bir vadisinde, Madam de Mortsauf'la tutku arasında açılan bilinmedik savaş belki de bilinen savaşların en ünlüsü kadar büyüktür," diyerek bireysel tutkuyu öne çıkarır görünmekle birlikte Balzac, *Vadideki Zambak* gibi bir aşk romanında bile, çağının toplumsal olgularını, toplumsal koşullarını yansıtmaya büyük özen gösterir. Böylece, romanda bir bencillik ve anlayışsızlık örneği olarak karşımıza çıkan Mösyö de Mortsauf, büyük devrim sırasında sürgüne gitmek zorunda kalmış, sonra topraklarına geri dönmüş soyluların durumunu somutlaştırır. Balzac gururla vurgular bunu: Mösyö de Mortsauf'un kişiliğinde "sürgün"ün heykelini yükselttiğini, toprağına dönmüş sürgünün bütün özelliklerini tek bir kişide topladığını söyler. Aynı biçimde, Félix de Vandenesse'in XVIII. Louis'yle ilişkileri, toplum içindeki baş döndürücü yükselişi, başardığı işlerse, bize Restorasyon döneminin belirgin özelliklerini, toplumsal törelerin geçirmekte olduğu derin değişimi sezdirir.

Bu arada, *Vadideki Zambak*'ın en egemen izleklerinden biri "yetişim" izleğidir: Henriette de Mortsauf'un yaşama atılmak üzere Paris'e giden genç sevgilisi Félix de Vandenesse'e verdiği uzun mektup bireyin benzerleriyle ilişkileri, toplum içinde yükselme koşulları konusunda başlı başına bir inceleme niteliği taşır. Félix de Vandenesse de onun gösterdiği yolu izle-

diği, onun belirttiği kurallara uyduğu ölçüde yükselir. Böylece, Félix de Vandenesse, çocukluğu ve ilkgençliği süresince, kendisini hep ezmiş, hep azarlamış, hep küçümsemiş, hep yanından uzak tutmaya çalışmış ana babasından çok, sevdiği kadının çocuğu, yani, bir bakıma, kendi aşkının ürünü olarak çıkar karşımıza. Bu da romanın belkemiğini oluşturan aşk izleğine bambaşka bir boyut kazandırır.

Baudelaire, "Balzac'ta herkesin bir dehası vardır," diyordu; *Vadideki Zambak*, aşkın da yaratıcı bir dehası olduğunu gösterir.

TAHSİN YÜCEL

Kontes Natalie de Manerville'e

İsteğine boyun eğiyorum. Bizi bizim kendisini sevdiğimiz ölçüde sevmeyen kadının bir ayrıcalığı vardır: Bize ikide bir sağduyu kurallarını unutturur. Alınlarınızda bir kırışık belirdiğini görmemek, en ufak bir isteğinizi geri çevirdiğimiz zaman kederleniveren dudaklarınızdaki somurtkan anlatımı dağıtmak için, uzaklıkları mucizemsi bir biçimde aşar, kanımızı akıtır, geleceğimizi harcarız. Bugün de geçmişimi istiyorsun, işte al. Yalnız şunu iyi bil, Natalie: İsteğini yerine getirmekle hiç mi hiç hoşlanmadığım bir şeyi yapmak zorunda kaldım. Ama sen de bazı bazı beni mutluluğun kucağında kavrayıveren, beklenmedik, uzun dalgınlıklardan ne diye kuşkulandın? Bir suskunluk yüzünden o güzel sevilen-kadın öfkelerine kapılmasan olmaz mıydı? Yaradılışımdaki iniş çıkışlarla nedenlerini sormadan da eğlenemez miydin? Yüreğinde birtakım gizler var da bağışlanmaları için benim gizlerimin ortaya dökülmesi mi gerekiyor? Her neyse Natalie, bunu sezdin; hem belki her şeyi bilmen daha iyi: Evet, yaşamım bir hayaletin egemenliği altında, en ufak bir sözcükte belirsizce biçimleniyor, sık sık, kendiliğinden çırpınıyor üzerimde. Durgun havalarda görülen, fırtınada da dalgaların etkisiyle parçalanıp kıyıya vuran şu deniz ürünleri gibi görkemli anılar gömülü ruhumun derinliklerinde. Düşüncelerin dile getirilmek için zorunlu kıldığı çaba, birdenbire belirince korkunç canımı acıtan eski coşkunlukları dizginledi, yine

de bu iç döküşte seni kırabilecek yankılar olursa, isteğini yerine getirmem için bana gözdağı verdiğini anımsa; isteğine uydum, diye cezalandırma beni. Gizlerim sevgini iki katına çıkarsın isterdim. Bu akşam buluşmak üzere.

FELIX

İki çocukluk

Daha yumuşacık olan kökleri ana toprakta sert taşlardan başka bir şeyle karşılaşmayan, ilk yaprakları kindar ellerde parçalanan, çiçekleri açar açmaz donan ruhların sessizce çektiği sıkıntıların tablosunu, en dokunaklı ağıdını gözyaşlarıyla beslenmiş hangi yetenek verecek bize? Dudakları acı bir meme emen, gülümsemeleri sert bir bakışın korkunç ateşiyle bastırılan çocuğun acılarını bize hangi ozan söyleyecek? Çevrelerine duyarlıklarının gelişmesine yardımcı olsunlar, diye yerleştirilen insanlarca ezilen zavallı yürekleri anlatacak bir öykü, benim gençliğimin gerçek öyküsü olurdu. Yeni doğmuş bir çocuktum; hangi gururu kırmış olabilirdim? Hangi bedensel ya da hangi ruhsal kusur, annemin bana soğuk davranmasına neden oluyordu? Görevin çocuğu muydum, doğumu bir rastlantı olan çocuk mu, yoksa yaşamı bir serzeniş olan çocuk mu?

Köye, sütanaya verilmiştim, ailem üç yıl boyunca unutmuştu beni, babaevine döndüğümde öylesine küçümseniyordum ki, görenler acıyorlardı. Bu ilk gözden düşmeden kurtulmama hangi duygu, hangi mutlu rastlantı yardım etti, bilmiyorum: Çocuk olarak her şeyden habersizim, büyümüş bir insan olarak da hiçbir şey bilmem. Erkek kardeşimle iki kız kardeşim, yazgımı yumu-

şatacak yerde, bana acı çektirerek eğlendiler. Çocukların ufak tefek suçlarını saklamada gösterdikleri ve onlara şimdiden onuru öğreten anlaşma bana karşı geçersizdi; üstelik, kardeşimin suçları yüzünden sık sık ben cezalandırıldım, bu haksızlık karşısında bir şey de diyemedim; çocuklarda yeni yeni filizlenen dalkavukluk duygusu benim kadar kendilerinin de çekindikleri bir annenin gözüne girmeleri için beni üzen işkencelere katılmalarını mı öğütlüyordu onlara? Öykünme eğilimlerinin etkisiyle mi böyle yapıyorlardı? Güçlerini ya da acımasızlıklarını denemek gereksinimiyle mi? Belki bütün bu nedenler birleşerek beni kardeşliğin hazlarından yoksun bıraktı. Daha şimdiden her türlü sevgiden yoksun bırakılmıştım, hiçbir şeyi sevemezdim; oysa doğa, seven bir yürek vermişti bana. Durmadan geri çevrilen bu duyarlığın iç çekişlerini bir melek toplar mı? Değeri bilinmemiş duygular kimi ruhlarda kine dönüşse de benimkinde yoğunlaştılar, yataklar oydular kendilerine, sonra da buradan yaşamıma fışkırdılar. Titreme alışkanlığı, yaradılışlara göre, sinirleri gevşetir, korkuyu doğurur, korku da hep boyun eğmek zorunda bırakır. İnsanı yozlaştırarak onu bir tür tutsak durumuna düşüren zayıflık bundan ileri gelir. Ama bu sürekli sıkıntılar, güçlü davranmaya alıştırdı beni; bu güç kullanıldıkça gelişti, ruhumu iç dirençlere hazırladı. Bütün varlığım, yeni bir vuruş bekleyen kurbanlar gibi hep yeni bir acı beklediğinden, donuk bir boyun eğişi dile getirmek zorunda kaldı, çocukluğun güzellikleri, atılımları bunun altında boğuldu, bu tutum bir budalalık belirtisi olarak görüldü, annemin uğursuz öngörülerini haklı çıkardı. Bu haksızlıkların açıklığı, ruhumda gururu, mantığın bu meyvesini erkenden kışkırttı, böyle bir eğitimin kolaylaştırdığı kötü eğilimleri köstekleyen de bu oldu kuşkusuz.

Annem beni bırakmıştı, ama bazı bazı benim için

kaygılanıyor, eğitimimden söze diyor, bu işle uğraşmaya istekli görünüyordu; onunla her gün yinelenecek bir bağıntının yol açacağı bunalımları düşünerek korkunç titremeler geçiriyordum o zaman. Bırakılmışlığımı kutsuyor, bahçede kalıp çakıltaşlarıyla oynayabildiğim, böcekleri inceleyebildiğim, göğün mavisine bakabildiğim için mutluluk duyuyordum. Yalnızlık beni düş kurmaya yönelttiyse de gözlem tutkum bir serüvenden doğdu; ilk mutsuzluklarımı da bu serüven anlatacaktır size. Öylesine önemsizdim ki, dadı beni yatırmayı sık sık unuturdu. Bir akşam, sakin sakin bir incir ağacının altına büzülmüş, hani şu çocukları saran, benim zamansız içliliğimle de bir tür duygusal ussallık kazanan tuhaf tutku içinde bir yıldıza bakıyordum. Kız kardeşlerim eğleniyor, bağırıyorlardı; uzak patırtıları düşüncelerime eşlik eden bir ses gibi geliyordu kulağıma. Sonra gürültü kesildi, karanlık bastı. Annem rastlantı sonucu yokluğumun farkına varmış. Dadım, o korkunç Matmazel Caroline, serzenişten kurtulmak için, benim evden nefret ettiğimi, kendisi bana dikkatle göz kulak olmasa çoktan kaçmış olacağımı ileri sürerek annemin yersiz kuşkularını haklı çıkarmış; budala değil de sinsiymişim; eline verilen çocuklar arasında benim kadar kötü huylusuna rastlamamış. Beni arıyormuş gibi yaptı, seslendi, karşılık verdim; altında bulunduğumu bildiği incir ağacına geldi.

"Ne yapıyordunuz burada?" dedi bana.

"Bir yıldıza bakıyordum."

Balkondan bizi dinleyen annem, "Bir yıldıza bakmıyordunuz," dedi. "Sizin yaşınızda bir çocuk gökbilimden ne anlar?"

"Ah, Madam," diye atıldı Matmazel Caroline, "deponun musluğunu açmış, bahçeyi su basmış."

Bir uğultudur başladı. Kız kardeşlerim, suyun akışını görmek için bu musluğu çevirerek eğlenmişlerdi; ama

kendilerini her yandan ıslatan bir su demetinin saçılışı karşısında şaşırmışlar, akılları başlarından gitmiş, musluğu kapatamadan kaçmışlardı. Bu şeytanlığı tasarladığıma inanıp kızdılar, suçsuz olduğumu söyleyince yalancılıkla suçlandırıldım, ağır bir biçimde cezalandırıldım. Ne korkunç cezaydı o! Yıldızlara beslediğim aşktan dolayı alaya alındım, annem de akşamları bahçede kalmamı yasakladı. Zorbaca yasaklar, çocukta bir tutkuyu büyüklerde olduğundan da fazla biler; çocukların yalnız yasak şeyi düşünmek gibi bir üstünlükleri vardır, bu şey onlar için dayanılmaz bir çekicilik kazanır. Yıldızım yüzünden sık sık paylandım böylece. Hiç kimseye içimi dökemediğimden, çocuğun ilk sözcüklerini kekeleyişinde de, ilk düşüncelerini kekeleyişinde de bulunan o tatlı iç cıvıltı içinde acılarımı ona söylüyordum. On iki yaşımda, kolejde de, hâlâ anlatılmaz hazlar duyarak izliyordum onu. Yaşamın sabahında, edindiğimiz izlenimler böylesine derin izler bırakır yürekte.

Benden beş yaş büyük olan Charles, şimdi ne kadar yakışıklı bir adamsa, o zaman da öylesine güzel bir çocuktu; babamın gözdesi, annemin gözbebeği, ailemizin umudu, bu nedenle de evin kralıydı. Sağlam yapılı, gürbüz bir çocuk olduğundan, özel bir öğretmeni vardı. Ben zayıftım, çelimsiz olduğum için beş yaşımda gündüzlü olarak kentte bir pansiyona verildim; babamın oda uşağı beni sabah götürüp akşam getiriyordu. Pek dolgun olmayan bir sepetle gidiyordum, oysa arkadaşlarım bol bol yiyecek getiriyorlardı. Benim yoksulluğumla onların zenginlikleri arasındaki karşıtlık sayısız acılar doğurdu. Tours'un ünlü domuz kavurmalarıyla domuz kıkırdakları gün ortasında, sabah kahvaltısıyla dönüşte evde yediğimiz akşam yemeği arasındaki yemeğin temel öğesini oluşturuyordu. Kimi oburların çok değer verdikleri bu yiyecek, Tours'da aristokrat sofralarında ender görünür;

pansiyona verilmeden önce sözünü işitmişsem de bu kahverengi "reçel"in benim için bir ekmek dilimi üzerine sürüldüğünü görmek mutluluğuna hiç ermemiştim; ama pansiyonda böyle yaygın olmasa da duyduğum istediğin şiddeti bundan daha az olmazdı, çünkü bir tür saplantıydı bu; hani şu kapıcılarca yapılan yahniler, Paris'in en zarif düşeslerinden birinde büyük bir istek uyandırırmış, o da kadınlık niteliğine uygun olarak duyurmuş ya, benimki de öyle bir şey olmuştu. Siz bakışlarda aşkı nasıl sezerseniz, çocuklar da isteği öyle sezerler. Eşsiz bir alay konusu oldum. Hemen hepsi küçük burjuva çocukları olan arkadaşlarım, yanıma gelip çok güzel domuz kavurmalarını gösteriyor, nasıl yapıldığını, nerede satıldığını bilip bilmediğimi, neden bende de bulunmadığını soruyorlardı: Domuz kıkırdaklarını, yağda kızarıp mantarlarla bezenmiş bu domuz artıklarını överek dudaklarını yalıyorlardı; sepetimi "gümrük"ten geçiriyor, içinde yalnız Olivet peynirleri ya da kuruyemişler buluyor, bana kardeşlerimle benim aramda yaratılmış farkı öğretmiş olan bir, "Bir şeyin yok mu?" ile beni öldürüyorlardı.

Benim bırakılmışlığımla başkalarının mutluluğu arasındaki bu karşıtlık, çocukluğumun güllerini lekeledi, yeşeren gençliğimi soldurdu. Cömertçe bir duygu karşısında bulunduğumu sanıp da ikiyüzlü bir elle sunulan o çok istenen yiyeceği almak üzere elimi uzattığım ilk seferde, beni aldatan çocuk, sonuçtan önceden haberdar edilmiş arkadaşların kahkahaları arasında ekmek dilimini geri çekti. En seçkin ruhlar bile boş duygulara kapılabildikten sonra, küçümsendiğini, alaya alındığını görüp de ağlayan çocuk nasıl bağışlanmaz? Kim bilir kaç çocuk obur, dilenici, aşağılık olurdu bu oyundan sonra. Bense işkenceleri savuşturmak için dövüştüm. Umutsuzluğun getirdiği gözüpeklik, korkulur bir çocuk durumuna getirdi beni, ama herkeste kin uyandırdım, hainlikler karşısında çare-

siz kaldım. Bir akşam eve dönerken içi taşla doldurulmuş bir mendil yedim sırtıma. Sert bir biçimde öcümü alan uşak, bu olayı anneme anlattığı zaman, annem, "Bu uğursuz çocuk yalnız üzüntü verecek bize!" diye haykırdı.

Ailemde uyandırdığım tiksintileri buldum bu sözde, bu yüzden kendi kendime korkunç bir güvensizlik duymaya başladım. Evde olduğu gibi, orada da, kendi içime kapandım. İkinci bir kar yağışı, ruhuma ekilmiş tohumların çiçeklenmesini geciktirdi. Sevildiklerini gördüklerim hep serseri çocuklardı. Gururum bu gözleme dayandı, yalnızlığımı sürdürdüm. Zavallı yüreğimi kabartan duyguları dökme olanaksızlığı da sürüp gitti böylece. Hep kederli, yalnız olduğumu, nefret uyandırdığımı görünce öğretmen de ailemin kötü huyum üzerindeki yanlış kuşkularını doğruladı. Okuyup yazmayı öğrenmemden hemen sonra, annem Pont-le-Voy'ya, benim yaşımdaki çocukları, zekâlarının geriliği nedeniyle temel bilgileri bir türlü kavrayamayan okulluların da kaldığı, *Pas latins* diye adlandırılan bir sınıfa alan Oratoryenler[1] tarafından yönetilen koleje yolladı.

Hiç kimseyi görmeden, üstelik bir parya yaşamı sürerek sekiz yıl kaldım burada. Nasılını, nedenini söyleyeyim: Kendi zevkim için ancak ayda 3 frank harcayabiliyordum; bu para da alınması gereken kalemlere, çakıya, cetvellere, mürekkebe, kâğıda zor yetiyordu. Böylece ne ayaklık[2] ne ip, kısacası kolejdeki eğlenceler için gerekli hiçbir şey alamadığımdan, oyunlardan atılmıştım; oyunlara alınabilmek için ya zenginlerin dalkavukluğunu ya bölümümdeki güçlülerin şakşakçılığını yapmam gerekirdi. Çocukların kolayca yapabildikleri bu düşüklüklerin

1. Kilise görevlisi olmayan papazları bir araya getiren iki ayrı tarikatın üyelerine verilen ad. (Y.N.)

2. Yerden yüksekte yürümek için ayaklıkları bulunan değnek. (Ç.N.)

en ufağı bile benim yüreğimi hoplatıyordu. Acılı düşler içinde yitip gitmiş bir durumda, bir ağacın altında kalıyor, burada kitaplık memurunun aydan aya dağıttığı kitapları okuyordum. Bu tüyler ürpertici yalnızlığın dibinde ne acılar gizliydi! Ne bunalımlar doğuruyordu bırakılmışlığım! En çok değer verilen ödüllerden ikisini, anadilden Latinceye ve Latinceden anadile çeviri ödüllerini aldığım ilk ödül dağıtımında içli ruhumun neler duymuş olabileceğini bir düşünün. Alkışlar, çalgılar arasında bunları almak üzere sahneye gelirken ne annem ne babam vardı beni kutlayacak, oysa salon bütün arkadaşlarımın büyükleriyle doluydu. Göreneğe uyarak dağıtıcıyı öpecek yerde, kucağına atıldım, gözlerimden yaşlar boşandı. Akşam, armağanlarımı sobada yaktım. Ödül dağıtımından önce gelen çalışmalara ayrılan hafta boyunca ana babalar kentte kalıyor, böylece bütün arkadaşlarım daha sabahtan, sevinç içinde gidiyorlardı; annesi babası okuldan birkaç fersah ötede yaşayan bense avluda denizaşırılarla –aileleri adalarda ya da dış ülkelerde oturan öğrencilere böyle derdik– birlikte avluda kalıyordum. Akşam, dua süresince, insafsızlar, ballandıra ballandıra, büyükleriyle yedikleri yemekleri anlatırlardı bize. Girdiğim toplumsal alanların çevresi genişledikçe, mutsuzluğumun da büyüdüğünü göreceksiniz hep.

Beni yalnız kendi içimde yaşamaya yargılı kılan kararı bozmak için ne çabalar harcamadım! Nice umutlar uzun zaman nice ruh atışlarıyla kuruldu kuruldu da bir gün içinde yıkılıverdi. Büyüklerimi okula gelmeye razı etmek için, belki de fazla tumturaklı bir dille belirtilen duygularla dolu mektuplar yazıyorum onlara; ama bu mektuplar annemin serzenişlerine mi yol açmalıydı, annem kullandığım biçemden dolayı beni azarlamalı mıydı? Umudumu yitirmiyor, annemle babamın gelmek için gösterdiği koşulları yerine getirmeye söz veriyordum;

bana yardım etmeleri için kız kardeşlerime yalvarıyor, zavallı, bırakılmış çocukların şaşmazlığıyla bayram ve doğum günlerinde mektup yazıyordum onlara ama boşuna bir ısrarla. Ödül dağıtımı yaklaştıkça yalvarmalarımı daha da artırıyor, önceden sezilen başarılardan söz ediyordum. Büyüklerimin susuşuna bakıp aldanıyor, yüreğim coşa coşa onları bekliyor, arkadaşlarıma gelecekleri haber veriyordum; aileler gelince, öğrencileri çağıran yaşlı kapıcının ayak sesleri çınladığı zaman, hastalıklı çarpıntılarım oluyordu. Hiçbir zaman benim adım çıkmadı bu yaşlı adamın ağzından.

Kendimi yaşamdan tiksinmekle suçladığım gün, günah çıkarıcım, Kurtarıcı'nın *"Beati pui lugent!"*[1] sözünün muştuladığı hurma dalının çiçeklendiği göğü gösterdi bana. Böylece, ilk günah çıkarışım sırasında, eşsiz ruhsal oyunları genç kafaları büyüleyen dinsel düşüncelere kapılıp gizemli derinliklere atıldım. Ateşli bir inançla beni coşturmuştu, *Martyrologe*'da[2] okuduğum sihirli mucizeleri benim için de yinelesin, diye yalvarıyordum Tanrı'ya. Beş yaşımda bir yıldıza uçardım, on iki yaşımda ise gidip tapınağın kapılarını çalıyordum. Coşkum anlatılmaz düşler doğurdu içimde, bunlar da imgelemimi doldurdu, sevgimi zenginleştirdi, düşünce yeteneklerime güç verdi. Bu yüce görüntüleri ruhumu tanrısal acılara alıştırmakla görevlendirilmiş meleklerden bildim çoğu zaman: Gözlerime nesnelerin öz ruhunu görme yeteneğini kazandırırdı bunlar; yüreğimi de içinde duyduğunu var olanla, istediği büyük şeyleri eline geçen ufacık şeyle karşılaştırabilecek güce erişince ozanı mutsuz eden büyülere hazırladı; dile getirmem gerekeni içinde okuyabileceğim

1. Aziz Matta'dan alınan bu Latince söz, "Ağlayanlara ne mutlu!" anlamına gelir, devamı da şöyledir: "Çünkü teselli edileceklerdir." (Ç.N.)

2. Din kurbanlarını ya da azizleri gösteren katalog. (Ç.N.)

bir kitap yazdı bunlar kafama, dudaklarıma doğaçtan konuşanın ateşini bıraktı.

Babam, Oratorienlerin öğretimi konusunda birtakım kuşkulara kapıldı. Paris'te, Marais'de bulunan bir kuruma yerleştirmek üzere gelip beni Pont-le-Voy'dan aldı. On beş yaşımdaydım. Bilgi durumum incelenince, Pont-le-Voy'un retorik sınıfı öğrencisinin üçüncü sınıfa girmesi uygun görüldü. Ailede, okulda, kolejde duyduğum acıları, Lepître Pansiyonu'nda geçen günlerimde yeni bir biçim altında buldum. Babam hiç para vermemişti. Büyüklerim, beslenip giydirilebileceğimi, Latinceyle karnımı tıka basa doldurabileceğimi, Yunancayla adamakıllı doyabileceğimi düşünmüşlerdi anlaşılan, böylece bütün sorunu çözmüşlerdi. Kolej yaşamım boyunca, yaklaşık bin arkadaş tanıdım, böyle bir ilgisizlik örneğiyle hiçbirinde karşılaşmadım. Bourbonlara bağnazca bağlı olan Mösyö Lepître'in, sadık kralcıların Kraliçe Marie-Antoinette'i Temple'den kurtarmaya çalıştıkları sıralarda babamla ilişkileri olmuştu; yakınlıklarını tazelemişlerdi; bunun için Mösyö Lepître babamın unutkanlığını düzeltmek zorunda olduğuna inandı, ama bana aydan aya verdiği para pek azdı, ailemin niyetlerinden habersizdi. Pansiyon, eski Joyeuse konağıydı; bütün beyzade konutlarında olduğu gibi, burada da bir kapıcı kulübesi bulunuyordu. Öğretmen yardımcısının bizi Charlemagne Lisesi'ne götürdüğü saatten önceki teneffüs sırasında, zengin arkadaşlarımız, Doisy adındaki kapıcımıza öğle yemeğine giderlerdi. Mösyö Lepître, Doisy'nin, öğrencilerin üzerine titremeyi çıkarlarına uygun bulduklarını bu gerçek kaçakçının, yaptığı ticareti bilmiyor ya da buna göz yumuyordu. Bu adam yoldan sapmalarımızın gizli kâhyası, geç dönüşlerin sırdaşı, yasak kitap kiralayıcılarla bizim aramızda bir aracıydı. Bir fincan sütlü kahveyle kahvaltı etmek, Napoléon döneminde sömürgeler-

den gelen malların çok pahalı olmasından ileri gelen, aristokratça bir zevkti. Şeker ve kahve kullanma ana babalar arasında nasıl bir lüks sayılıyorsa bizim aramızda da, özenme eğilimi, oburluk, modaya kapılma, yetmezse, bir tutku bile doğurabilecek kurumlu bir üstünlük belirtisiydi. Doisy bize kredi açıyordu, hepimizin de öğrencilerin onur sorunlarına değer vererek borçlarını ödeyen kız kardeşleri, halaları, teyzeleri bulunduğunu düşünmekteydi. Büfenin hazları karşısında uzun zaman direndim. Yargıçlarım baştan çıkarmaların gücünü, ruhumdaki kahramanca dayanma isteğini, uzun direncim sırasında bastırılan kızgınlıkları bilselerdi, gözyaşlarımı akıtacak yerde, kurularlardı. Ama bir çocuktum daha, başkasının horgörüsünü hor gördüren o ruh büyüklüğüne aziz olabilir miydim? Sonra toplum içinde görülen birçok kötü eğilimin de etkisinde kaldım herhalde, içimdeki istekler büsbütün artırdı güçlerini.

İkinci yılın sonuna doğru, annemle babam Paris'e geldiler. Geliş günlerini bana kardeşim bildirdi. Kardeşim Paris'te yaşıyordu ya, bir kez olsun beni görmeye gelmemişti. Yolculuğa kız kardeşlerim de katılmışlardı, Paris'i birlikte görecektik. İlk gün, Théatre-Français'e yakın olmak için, akşam yemeğini Palais-Royal'de yiyecektik. Bu umulmadık eğlence izlencesi beni pek sevindirdi, ama mutsuzluğa alışkın olanları pek çabuk etkileyen kasırga yeni sevincimi söndürüverdi. Doisy'ye 100 frank borçlanmıştım, bunu bildirmem gerekiyordu, yoksa parayı büyüklerimden kendisi isteyeceğini söyleyerek gözdağı veriyordu. Doisy'nin elçisi, pişmanlığımın açıklayıcısı, bağışlanmamın aracısı olarak kardeşimi seçmeyi düşündüm. Babam bir hoşgörü eğilimi gösterdi. Ama annem acımasız davrandı, koyu mavi bakışı dondurdu beni, korkunç kehanetler savurdu. "Daha on yedi yaşımda böyle çılgınlıklar yaparsam ileride ne olurdum? Ger-

çekten onun oğlu muydum? Ailemi batıracak mıydım? Tek kişisi ben miydim evin? Kardeşim Charles'ın seçtiği meslek, yüzkarası olduğum ailenin yüzünü ağartan davranışıyla şimdiden hak edilmiş, bağımsız bir gelir gerektirmiyor muydu? İki kız kardeşim drahomasız mı evleneceklerdi? Paranın değerini bilmiyor muydum, neye mal olduğumu bilmiyor muydum hiç? Şekerin, kahvenin eğitimime ne yararı vardı? Böyle davranmak, bütün kötü huyları öğrenmek değil miydi? Benimle karşılaştırılınca Marat bir melekti." Ruhumu dehşetle dolduran bu selin sarsıntısından sonra, kardeşim beni pansiyonuma götürdü. Les Frères-Provençaux'da[1] bir akşam yemeğinden oldum, *Britannicus*'ta[2] Talma'yı[3] görmekten de yoksun kaldım. On iki yıllık bir ayrılıktan sonra, annemle ilk görüşmem böyle oldu.

Ortaöğrenimimi bitirdikten sonra, babam beni Mösyö Lepître'in vasiliğinde bıraktı: Yüksek matematik öğrenmem, bir yıl hukuk okumam ve yükseköğrenime başlamam gerekiyordu. Kalacak bir pansiyon odam bulunduğundan, sınıflardan da kurtulduğumdan, yoksullukla ilgim kesilecek sandım. Ama yaşım on dokuz olmakla birlikte –belki de on dokuz olduğu için– babam beni eskiden okula yiyeceksiz yollayan, kolejde en küçük eğlencelerden yoksun bırakan, bana Doisy gibi bir alacaklı kazandıran düzeni yine sürdürdü. Pek az para geçti elime, Paris'te parasız ne yapılabilirdi? Öte yandan, özgürlüğüm de ustalıkla zincirlendi. Mösyö Lepître, beni Hukuk Okulu'na bir öğretmen yardımcısıyla yolluyor, o

1. Romanın yazıldığı dönemde Paris'in en ünlü lokantalarından biri. (Ç.N.)
2. Racine'in ünlü tragedyası. (Ç.N.)
3. Yine o yılların en ünlü tragedya oyuncusu. (Ç.N.)

beni öğretmenin eline teslim ediyor, sonra da gelip alıyordu. Beni kötü şeylerden koruma konusunda annemin korkularının esinlediği önlemler, bir genç kızı korumak için bulunan önlemlerden bile fazlaydı. Paris, büyüklerimi haklı olarak ürpertiyordu. Pansiyonlarda genç kızların kafasına takılıp duran şeyler, erkek öğrencileri de gizli gizli uğraştırır; ne yapılırsa yapılsın, kız öğrenciler hep sevgiliden söz edeceklerdir, erkek öğrenciler de kadınlardan. Ama o zaman, Paris'te arkadaşlar arasındaki konuşmalar Palais-Royal'in Oryantal, tantanalı dünyasının egemenliğindeydi. Palais-Royal, paraların su gibi aktığı bir aşk "Eldoradosu"ydu[1]. En el değmemiş kuşkularımız orada sona eriyor, tutuşmuş meraklarımız orada yatışabiliyordu! Palais-Royal ile ben, bir türlü buluşamadan birbirine doğru yönelmiş iki asimtottuk[2]. Yazgı bütün çabalarımı bakın nasıl çelmeledi.

Babam beni Saint-Louis Adası'nda kalan bir yaşlı akrabaya tanıtmıştı, perşembe ve pazar günleri ona akşam yemeğine gitmem gerekti. Bu günlerde pansiyondan çıkma alışkanlığında olan Mösyö Lepître ya da karısı, beni getiriyor, akşam eve dönerken de alıyorlardı. Eşsiz teneffüsler! Listomère Markizi "teşrifat" düşkünü bir büyükhanımdı, hiçbir zaman bana bir liracık vermek gelmedi aklına. Bir katedral gibi yaşlı, bir minyatür gibi boyalıydı, görkemli bir giyinişi vardı, köşkünde sanki XV. Louis ölmemiş gibi yaşıyor, yalnız yaşlı kadın ve beyzadelerle görüşüyordu; bu fosilleşmiş bedenler topluluğuna katıldım mı, bir mezarlıkta sanıyordum kendimi. Hiç kimse bana bir şey söylemiyor, ben de ilk sözü

1. Bugünkü Bogotá yakınlarında, büyük zenginliklere sahip olduğuna inanılan mitolojik bölge. (Y.N.)

2. Bir eğrinin, değme noktası başlangıç noktasından sonsuz uzaklıkta olan (limit durumdaki) teğeti. (Ç.N.)

kendim söylemeyi göze alamıyordum. Düşman ya da soğuk bakışlar, herkesi sıkar gibi görünen gençliğimden utandırıyordu beni. Bir gün, yemek biter bitmez *Galeries de bois*'ya[1] uçmak üzere sıvışmayı kurarken, kaçışımın başarısını bu ilgisizliğe dayandırmıştım. Bir kez vist oyununa daldıktan sonra, teyzem bana hiç dikkat etmez oluyordu. Oda uşağı Jean'ın da Mösyö Lepître'e pek aldırdığı yoktu; ama yazık ki, bu kahrolası yemek, çenelerin aşınmışlığı, dişlerin bozulmuşluğu yüzünden uzadıkça uzuyordu. En sonunda bir akşam, saat sekizle dokuz arasında, kaçış gününde Bianca Capello[2] gibi yüreğim çarpa çarpa merdivene gelmiştim; ama kapıcı bana kordonu çektiği zaman, Mösyö Lepître'in arabasını sokakta, kendisini de o kesik soluklu sesiyle beni sorar gördüm. Rastlantı, tam üç kez, kaçınılmaz bir biçimde, Palais-Royal'in cehennemiyle gençliğimin cenneti arasına girdi. Yirmi yaşımda bilgisizliğimden utanıp da buna son vermek için bütün tehlikeleri göze almaya karar verdiğim gün, Mösyö Lepître, arabaya binerken –güç işti bu, XVIII. Louis gibi şişman ve topaldı!– yanından sıvıştığım anda, ne olsa beğenirsiniz! Tatar arabasıyla annem geliyordu. Bakışı durduruverdi beni, yılan görmüş bir kuş gibi kalakaldım. Hangi rastlantı mı karşılaştırmıştı beni onunla? Çok doğal bir şey. Napoléon son birkaç atımlık barutunu kullanmaktaydı, Bourbonların geri döneceklerini sezinleyen babam, imparatorluğun dışişlerinde memurluğa başlamış olan kardeşimi aydınlatmaya geliyordu. Annemle birlikte Tours'dan ayrılmıştı. Düş-

1. O dönemde Paris'in gözde eğlence yerlerinden biri olan Palais-Royal'in bir bölümü. (Ç.N.)

2. Bianca Capello, Venedik'in ünlü bir ailesinin kızıydı. Bir akşam, sevgilisiyle buluştuktan sonra, eve dönünce, kapıyı kapalı bulmuş, sevgilisiyle Floransa'ya kaçmıştı. (Ç.N.)

manların yürüyüşünü akıllıca izleyenler için başkenti tehdit eder görünen tehlikelerden uzak kalayım, diye, annem beni Tours'a götürmeyi üzerine almıştı.

Paris'te kalmanın benim için ölümcül olacağı bir anda, buradan birkaç dakika içinde alınıp götürüldüm. Bastırılmış isteklerle sarsılıp duran bir imgelemin acıları, sürekli yoksunluklarla hüzünlenmiş bir yaşamın sıkıntıları, manastıra çekilen insanlar gibi, kendimi çalışmaya vermek zorunda bırakmıştı beni. Çalışma bir tutku olmuştu benim için; gençlerin baharsı yaradılışlarının çekici edimlerine uymaları gereken dönemde içeriye kapanmama yol açtığından, böyle bir tutku benim için çok kötü sonuçlar verebilirdi.

İçinde sayısız ağıtlar sezdiğiniz bir gençliğin bu küçük özeti, bu gençliğin geleceğime etkisini açıklamak bakımından zorunluydu. Birçok marazlı öğe bulaşmıştı benliğime, yirmi yaşımı geçtikten sonra da hâlâ ufak, zayıf, solgundum. İsteklerle dolu ruhum, görünüşte güçsüz, ama Tours'un yaşlı hekiminin deyimiyle demir bir mizacın son kaynaşımını geçiren bir bedende çırpınmaktaydı. Beden bakımından çocuk, düşünce bakımından yaşlıydım, o kadar okumuş, o kadar düşünmüştüm ki, bu geçitlerin dolambaçlı güçlüklerini, bu ovaların kumlu yollarını göreceğim sırada, yaşamı soyut bir biçimde, tepeleriyle tanıyordum. İşitilmedik rastlantılar, ruhun, ilk kargaşalıklar içinde hazlara uyandığı, her şeyi tatlı ve taze bulduğu şu çok güzel çağda bırakmışlardı beni. Çalışmalarımla uzayan erginliğimle yeşil dalları geç çıkan erkekliğin arasında kalmıştım. Duymaya, sevmeye hiçbir genç benden daha iyi hazırlanmamıştı. Öykümü iyi anlamak istiyorsanız, dudakların yalana hiç dokunmadığı, istekle çelişen çekingenliklerle ağırlaşmış gözkapaklarıyla perdelenmiş de olsa, bakışın içten olduğu, dünyanın ikiyüzlülüğüne aklın hiç mi hiç boyun eğmediği, yüreğin

korkaklığının şiddet açısından ilk atılımın yiğitliklerine denk olduğu o güzel yaşı düşündüm.

Paris'ten Tours'a giderken annemle yaptığım yolculuktan hiç söz etmeyeceğim. Davranışlarının soğukluğu sevgi atılımlarımı bastırdı. Her yeni konaktan yola çıkarken konuşmaya karar veriyordum; ama bir bakış, bir sözcük, söze girişmek için özenle düşündüğüm tümceleri ürkütüveriyordu. Orléans'da, yatacağımız sırada, annem hep susuyorum, diye serzenişte bulundu. Ayaklarına atıldım, sıcak gözyaşlarıyla ağlayarak dizlerine sarıldım, sevgiden kabarmış yüreğimi açtım ona; bir üvey anayı bile ta içinden sarsacak, aşka susamış bir savunmanın güzelliğiyle onu duygulandırmaya çalıştım. Annem rol yaptığımı söyledi. Bırakılmışlıktan dert yandım, beni soysuz oğul, diye adlandırdı. Yüreğim öylesine daraldı ki, Blois'da Loire'a atılmak için köprüye koştum. Kendimi öldürmemi korkuluğun yüksekliği önledi.

Beni hiç tanımayan kız kardeşlerim, gelişimde sevgiden çok, şaşkınlık gösterdiler; bununla birlikte, daha sonra, annemle karşılaştırılınca bana karşı dostlukla dolup taşar göründüler. Üçüncü katta bir odaya yerleştirildim. Annemin bana, yirmi yaşında bir genç adama, sefil pansiyon takımlarından başka çamaşır, Paris giysilerimden başka giysi vermediğini söylersem, acılarımın büyüklüğünü daha iyi anlarsınız. Mendilini yerden almak için salonun bir başından bir başına uçtuğum zaman, fazla fazla bir kadının uşağına bahşettiği soğuk teşekkürle karşılık veriyordu bana. Yüreğinde birkaç sevgi fidanı dikebileceğim yerler bulunup bulunmadığını anlamak için onu incelemek zorunda kalınca küstahlığı da çeyiz diye getiren bütün Listomère'ler gibi küstah, kuru, ince, oyunbaz, bencil bir yüksek hanım olduğunu gördüm. Yerine getirilecek görevlerden başka bir şey görmezdi yaşamda; karşılaştığım bütün soğuk kadınlar, görevi onun

gibi bir din durumuna getirmişlerdi: Papaz ayinde buhuru nasıl alırsa onlar da sevgilerimizi öyle kabul ederlerdi; annemin yüreğindeki azıcık annelik duygusunu da büyük kardeşim sömürmüş gibiydi. Kırıcı bir alayın oklarıyla durmadan iğnelerdi bizi, bu duygusuz insanların silahlarını kullanırdı bize karşı, biz de hiç karşılık vermezdik. Bu dikenli engeller ne olursa olsun, içgüdüsel duyguları ayakta tutan kökler öyle çoktur ki, kendisinden umut kesilmesi fazla pahalıya mal olan bir annenin uyandırdığı saygılı dehşete öyle çok bağ saklar ki, sevgimizin yüce yanlışlığı, yaşam içinde daha çok yol alıp da onu kesin bir biçimde yargılamamıza dek sürdü. O zaman da çocukların öç alışları başlar; geçmişteki umut kırıklıklarından doğmuş, getirdikleri çamurlu molozlarla kabarmış ilgisizlikleri mezara dek uzanır. Bu müthiş zorbalık, Tours'da gerçekleştirmeyi delice istediğim haz dolu düşünceleri kovdu. Umutsuzca babamın kitaplığına attım kendimi, burada hiç bilmediğim bütün kitapları okumaya başladım. Uzun çalışma saatlerim annemle her türlü ilişkiden uzak tuttu beni, ama ruhsal durumumu da ağırlaştırdı. Bazı bazı büyük kız kardeşim, akrabamız Listomère Markisi'yle evlenmiş olanı, beni avutmaya çalışıyor, ama pençesine düştüğüm kızgınlığı yatıştıramıyordu. Ölmek istiyordum.

O sırada, yabancısı olduğum büyük olaylar hazırlanmaktaydı. Paris'te XVIII. Louis'yle buluşmak üzere Bordeaux'dan yola çıkmış olan Angoulême Dükü, yolunun üstündeki her kentte, Bourbonların dönüşü üzerine ihtiyar Fransa'yı saran coşkunluk içinde hazırlanmış şenliklerle karşılanıyordu. Yasal prens için heyecana gömülen Tours ili, uğultu içindeki kent, bayraklarla donanmış pencereler, bayramlık giysilerini giymiş kentliler, havaya karışıp insanı sarhoş eden anlatılmaz bir şey, prens onuruna verilen baloda bulunmak isteğini uyandırdı içimde.

O sırada bu şenlikte bulunamayacak kadar hasta olan anneme bu dileğimi bildirmeyi göze aldığım zaman, çok öfkelendi. Kongo'dan mı geliyordum da böyle her şeyden habersizdim? Bu baloda ailemizin temsil edilmeyeceğini nasıl düşünebilirdim? Babamın ve kardeşimin yokluğunda bu baloya gitmek bana düşmez miydi? Bir annem yok muydu? Çocuklarının mutluluğunu düşünmez miydi? Neredeyse yadsınmış denilebilecek oğul, bir anda önemli bir kişi oluveriyordu. İsteğim karşısında annemin alaylı bir biçimde önüme serdiği nedenler tufanı kadar, önemim de şaşkına çevirdi beni. Kız kardeşlerime sordum; böyle şaşırtıcı, beklenmedik şeyler yapmaktan pek hoşlanan annemin ister istemez giyimimle de ilgilendiğini öğrendim. Tours'un terzileri, müşterilerinin istekleri karşısında şaşkına dönmüşlerdi, hiçbiri beni donatmayı üzerine almamıştı. Annem, taşra töresine uygun olarak her tür dikişten anlayan gündelikçi kadınını getirtmişti. İyi kötü bir açık mavi giysi yapıldı bana gizlice. İpek çoraplarla yeni iskarpinler kolayca bulundu; erkek yelekleri kısa giyiliyordu, babamın yeleklerinden birini giyebildim; ilk olarak dantel göğüslüklü bir gömleğim oldu, fitilleri göğsümü kabartıp kravatımın düğmesine sarıldı. Giyindiğim zaman, kendi kendime o denli az benziyordum ki, kız kardeşlerim, övgüleriyle bütün Tours ilinin karşısına çıkma gözüpekliğini verdiler bana. Zor iş! Bu şenliğin çağrılısı öylesine çoktu ki, parlayanlar hiç de fazla olmayacaktı. Gövdenin inceliğinden yararlanarak Papion Köşkü'nün bahçesinde kurulmuş bir çadırın altına dek sokuldum, Prens'in kurumla oturduğu koltuğun yanına geldim. Bir anda sıcaktan bunaldım; ışıklar, kırmızı perdeler, yaldızlı süsler, bulunduğum ilk şenliğin giysi ve elmasları gözlerimi kamaştırdı. Bir toz bulutu içinde birbirleri üzerine atılıp çarpışan bir kadın erkek kalabalığının itişine uğramıştım. Asker mızıkasının ateş gibi

bakırları ve Bourboncu patırtıları, "Yaşasın Angoulême Dükü! Yaşasın Kral! Yaşasın Bourbonlar!" gibi naralar altında boğuluyordu. Bu şenlik, Bourbonların doğan güneşine doğru koşmanın azgın çabasında herkesin birbirini geçmeye çalıştığı bir coşkunluk çözülmesi, gerçek bir parti bencilliğiydi, ilgimi çekmedi, beni küçülttü, yine kendi kabuğuma çekilmeme yol açtı.

Bu selde bir saman çöpü gibi sürüklenince Angoulême Dükü olmak, hayranlıktan ağızları açılmış kitlenin önünde boy gösteren bu prenslere karışmak gibi çocukça bir istek duydum. Tourslu insanın bönce imrenme duygusu bir hırs yarattı içimde, yaradılışım ve birtakım koşullar da bu hırsa soyluluk kattı. Göz kamaştırıcı bir yinelenişini de birkaç ay üzerine, Paris Elbe Adası'ndan dönen İmparator'a doğru koştuğu zaman gördüğümüz bu sevgiyi kim kıskanmamıştı ki? Duyguları ve canı bir tek ruha boşalan kitleler üzerindeki bu etki, varlığımı birdenbire şana, eskiden Kelt rahibesinin Galyalıları kurban etmesi gibi bugün de Fransızları boğazlayan bu rahibeye adadı. Sonra, birdenbire, hırslı isteklerimi durmadan körükleyecek, beni krallığın odak noktasına salarak isteklerimi tümüyle gerçekleştirecek kadına rastladım.

Bir kadını dansa çağıramayacak ölçüde çekingendim, öte yandan figürleri karıştırmaktan da korkuyordum, ister istemez somurttum, ne yapacağımı bilemez oldum. Kalabalığın yarattığı gürültü ve çalkantının neden olduğu rahatsızlığın acısını çektiğim sırada, bir subay, köselenin baskısından, bir o kadar da sıcaktan şişip kabarmış ayaklarıma bastı. Bu son sıkıntı, beni şenlikten tiksindirdi. Çıkmaya olanak yoktu, bir köşeye, boş bir kanepenin ucuna sığındım, burada gözlerimi bile oynatmadan, kımıltısız, somurtkan bir durumda oturdum.

Bir kadın zayıf görünüşüme aldanarak, annesinin keyfinin sona ermesini beklerken uyumak üzere olan bir

çocuk sandı beni, yuvasına inen bir kuş devinimiyle yanıma konuverdi. Birden öyle bir kadın kokusu duydum ki, sonraları Doğu şiiri nasıl parlamışsa o da öyle parladı ruhumda. Komşuma baktım, şenlikten de fazla kamaştırdı gözlerimi, benim bütün şenliğim oluverdi. Önceki yaşamımı iyi anlamışsanız, o sırada yüreğimde kaynamaya başlayan duyguları sezersiniz. Üzerlerine kapanmak için çok şeyler verebileceğim ak ve yuvarlak omuzlar, ilk olarak çıplak duruyormuşçasına hafiften pembeleşmiş omuzlar, bir ruhları olan ve atlas gibi parlak tenleri ışıkta bir ipek kumaş gibi parlayan utangaç omuzlar gözlerimi alıverdi birdenbire. İki omuz bir çizgiyle ayrılmıştı, ellerimden daha pervasız olan bakışım bu çizgi boyunca aktı. Korsajı görebilmek için yüreğim çarpa çarpa doğruldum, o zaman arılık belirten bir biçimde bir tülle örtülmüş, ama yuvarlaklıklarına hiç diyecek bulunmayan, gök rengi küreleri dantel dalgaları içine usulca yatmış bir gerdan beni büyüleyiverdi. Bu başın en ufak ayrıntıları bile bende sonsuz hazlar uyandırdı: Bir küçük kız boynu gibi kadifemsi bir boyun üzerinde dümdüz taranmış saçların parlaklığı, burada tarağın çizdiği ve üstünde imgelemimin serin keçiyollarında koşar gibi koştuğu ak çizgiler, hepsi, hepsi aklımı başımdan aldı. Hiç kimsenin beni görmediğini anladıktan sonra, annesinin kucağına atılan bir çocuk gibi atıldım bu sırta, başımı üzerine kapayarak bütün bu omuzları öptüm. Kadın tiz bir çığlık kopardı, ama çalgı işitilmesini önledi; geriye döndü, beni gördü.

"Mösyö!" dedi.

Ah! "Yavrum, ne oluyor size?" deseydi, belki de öldürürdüm onu; ama bu "Mösyö" sözcüğünü duyunca gözlerimden sıcak yaşlar boşandı. Kutlu bir öfkeyle canlanmış bir bakış, kül rengi saçların bir ikliliyle taçlanmış, bu güzelim sırtla tam bir uyarlık gösteren bir baş karşısında donup kaldım. Kaynağı kendisi olunca bir çılgınlığı

anlayan, pişmanlık gözyaşlarında sonsuz sevgiler sezen kadının bağışlamasının daha şimdiden silahsız bıraktığı yüzünde, yaralanmış utanma duygusunun kırmızılığı kıvılcımlandı. Bir kraliçe yürüyüşüyle uzaklaştı. O zaman sezdim durumumun gülünçlüğünü; bir Savoie'lı maymunu gibi giyinmiş olduğumu ancak o zaman anladım. Kendimden utandım. Şaşkın şaşkın kaldım öyle, çaldığım elmanın tadını çıkarıyor, içime çektiğim bu kanın sıcaklığını dudaklarım üzerinde saklıyor, göklerden inen bu kadını gözlerimle izliyordum. Büyük gönül ateşinin ilk etsel görünüşünün etkisi altında, ıssızlaşan baloda gelişigüzel dolaştım, ama bilinmeyen kadını bulamadım. Başka bir insan olarak yatmaya döndüm.

Yeni bir ruh, kanatları renk renk bir ruh, kabuğunu kırmıştı. Sevgili yıldızım, o kendisine hayran olduğum mavi bozkırlardan düşmüş, aydınlığını, ışıltısını, tazeliğini yitirmeden, bir kadın oluvermişti. Aşkın ne olduğunu bile bilmeden sevdim birdenbire. İnsanın en ateşli duygusunun ilk olarak böyle birdenbire bastırıvermesi çok garip bir şey değil mi? Teyzemin salonlarında birtakım güzel kadınlarla karşılaşmıştım, hiçbiri en ufak bir etki bırakmamıştı üzerimde. Tutkunun bütün türü kucakladığı zamanda, yalnız bir insana yönelmiş bir tutku yaratmak için özel bir saat mi vardır, o zaman yıldızlar birbirine yaklaşır, bütün koşullar birleşir de bütün kadınlar arasında bir kadın mı belirir? Gönlümün kadınının Tours ilinde yaşadığını düşünerek havayı içime hazla çekiyordum, havanın mavisinde de şimdiye dek hiçbir yerde görmediğim bir renk buldum. İçim kıvançla doluydu, ama dışarıdan bayağı hasta görünüyordum, annem pişmanlıkla karışık korkulara kapıldı. Derdin geldiğini sezen hayvanlar gibi, gidip bahçenin bir köşesine çöktüm, burada çaldığım öpüşü düşleyecektim.

Bu unutulmaz balodan birkaç gün sonra, annem ça-

lışmalarımı bırakışımı, sıkıcı bakışları karşısında ilgisizliğimi, alayları karşısında aldırmazlığımı, kederli görünüşümü, benim yaşımdaki her gencin geçirdiği, doğal bunalımlara yordu. Kırlar, tıbbın hiçbir şey anlamadığı hastalıkların bu değişmez ilacı, beni bu durgunluğumdan kurtarmak için biricik çare olarak görüldü. Annem Frapesle ile Indre üzerinde, Montbazon ile Azay-le-Rideau arasındaki şatoda, dostlarından biri yanında birkaç gün geçirmemi kararlaştırdı, hiç kuşkusuz, dostuna birtakım gizli talimatlar da vermişti.

Böylece evden çıkma hakkına erdiğim gün, aşk okyanusunda öyle zorlu yüzmüştüm ki, bir başından öbür başına geçmiştim. Yabancımın adını bilmiyordum. Onu nasıl belirtmeliydi? Nerede bulmalıydı? Öte yandan kime ondan söz açabilirdim ki? Çekingen yaradılışım, aşkın başlangıcında genç gönülleri kaplayan, açıklanmaz korkuları daha da artırıyor, benim için umutsuz tutkuların ardından gelen hüznü başlatıyordu. Tarlalar arasında gidip gelmekten, koşup durmaktan başka bir istediğim yoktu. Hiçbir şeyden kuşkusu bulunmayan, kahramanca bir yanı olan şu çocuk gözüpekliğiyle, dolaşırken gördüğüm her güzel kule karşısında, "Orası!" diye düşünerek Tours ilinin bütün şatolarını araştırmayı kuruyordum.

Böylece, bir perşembe sabahı, Saint-Éloi seti yoluyla Tours'dan çıktım. Saint-Sauveur köprülerini geçtim, başımı kaldırıp her eve bakarak Poncher'ye geldim, oradan Chinon yoluna vardım. Yaşamımda ilk kez, hiç kimseye hesap vermek zorunda kalmadan bir ağaç altında durabiliyor, gönlüm ağır isteyince ağır, hızlı isteyince hızlı yürüyebiliyordum. Ağırlıklarını bütün gençler üzerinde duyuran türlü baskılar altında ezilmiş, zavallı bir yaratık için, ilk olarak kendi istemince yaşamak, çok önemsiz konularda bile olsa, bir garip sevinç taşkınlığı veriyordu ruha. Bugünü sevinçlerle dolup taşan bir bayram duru-

muna getirmek için birçok nedenler bir araya geldi. Çocukluğumda yaptığım gezintilerde kent dışında bir fersahtan öteye geçmemiştim. Gerek Pont-le-Voy dolaylarında, gerekse Paris'teki dolaşmalarım, beni kırın güzellikleri karşısında fazla coşturmamıştı. Bununla birlikte, Tours'un alışkın olduğum görünümünde soluk alan güzellik duygusu kalmıştı içimde. Bir sanatı uygulamayı bilmeden, onun ereğini düşleyenler gibiydim, güzel görünümlerin şiirini yeni yeni seçmekle birlikte, farkında olmadan, güç beğenen bir insandım.

Yayalar da, atlılar da, Frapesle Şatosu'na gitmek için, Cher ve Indre havzalarını birbirinden ayıran yaylanın tepesinde, Champy'den sapılan bir kestirme yolla gidilen ve Charlemagne toprakları diye anılan ekilmemiş topraklardan geçerek yolu kısaltırlar. Aşağı yukarı bir fersah boyunca içinizi hüzünle dolduran bu düz, kumluk topraklar, bir koru demetiyle Saché'nin, yani Frapesle'in bağlı olduğu bucağın yoluyla birleşirler. Ballan'ın çok ötelerinde, Chinon yoluna çıkan bu yol, önemli bir değişikliğe rastlanmadan inişli çıkışlı bir ova boyunca, küçük Artanne bölgesine dek uzanır. Burada, Montbazon'dan başlayıp Loire'da biten, bu çifte tepelere konmuş şatoların altında zıplar gibi görünen bir vadi belirir; çok güzel bir zümrüt kupadır, Indre Irmağı bu kupanın dibinde yılan gibi kıvrılıp durur. Bu görünüş karşısında, ya çorak toprakların sıkıntısının ya yol yorgunluğunun hazırladığı, haz dolu bir şaşkınlığa kapıldım.

"Benzerlerinin en güzeli olan bu kadın, dünyanın bir yerinde oturuyorsa, o yer işte burası," diye düşündüm.

Bu düşünce üzerine, bir ceviz ağacına yaslandım, o gün bugün, sevgili vadime ne zaman gelsem, bu ağacın altında dinlenirim. Düşüncelerimin sırdaşı olan bu ağacın altında, ondan son ayrılışımdan beri geçen zaman boyunca uğradığım değişikleri araştırıp anlamaya çalışı-

rım. O, burada oturuyordu, gönlüm aldanmıyordu: Çorak toprağın yamacında gördüğüm ilk şato onun eviydi. Ceviz ağacının altına oturduğum zaman, çatısının kara taşları, pencerelerinin camları öğle güneşinde parıldıyordu. Bağlarında bir zerdali ağacının altında gördüğüm ak nokta da onun patiska giysisiydi. Şimdiden, daha hiçbir şey bilmeden bildiğiniz gibi, BU VADİNİN ZAMBAĞI'ydı, burada onu erdemlerinin güzel kokusuyla doldura doldura göğe doğru gelişiyordu. Ancak şöyle bir görülüp de ruhumu dolduran ereği saymazsak kendisini besleyecek bir şeyi bulunmayan sonsuz aşkı, güneşin altında, iki yeşil tepe arasından akan bu uzun su kurdelesinin, bu aşk vadiciğini oynak dantelleriyle süsleyen kavak dizilerinin ırmağın hep değişik biçimlerde yuvarlaklaştırdığı tepecikler üzerinde, bağlar arasında uzayıp giden meşe korularının, birbirlerini engelleyerek kaçıp giden bu gölgeli ufukların dile getirdiğini gördüm. Doğayı bir nişanlı kız gibi güzel, eldeğmemiş görmek isterseniz, bir bahar günü oraya gidin; yüreğinizin kanayan yaralarını uyuşturmak isterseniz, güzün son günlerinde yine oraya gelin; baharda, aşk gökte kanat çırpar orada; güzün, orada bu dünyadan göçmüş olanları düşünür insan. Hasta ciğer, iyilik getiren serinliği çeker orada içine, gözler durgun tatlılıklarını ruha geçiren, altın rengi bitki demetlerinin üzerinde dinlenir. O sırada, Indre'in çağlayanları üzerinde bulunan değirmenler bu titremeli vadiye bir ses veriyor, kavaklar gülerek sallanıyordu, gökte tek bulut yoktu, kuşlar ötüyor, ağustosböcekleri bağırıyordu, her şey ezgiydi burada. Tours ilini neden sevdiğimi sormayın artık bana; insanın ne kendi beşiğini ne de çölde bir vahayı sevdiği gibi severim onu; sanatçı sanatı nasıl severse, öyle severim; sizi sevdiğim kadar sevmem onu; ama Tours ili olmasaydı, belki artık yaşayamazdım. Neden olduğunu bilmeden, gözlerim bu ak noktaya, yeşil

fundalar arasında bir öksüzurganının dokunulunca soluveren çanı nasıl parlarsa kendisi de bu geniş bahçede öylesine parlayan bu kadına çevriliyordu.

Ruhum heyecanla dolu, bu sepetin dibine indim, hemen sonra bir köy gördüm, içimi dolduran şiirin etkisiyle eşsiz buldum onu. İncelikle ayrılmış bir su çayırının ortasında birkaç ağaç demetiyle taçlanmış adalar arasına kurulmuş üç değirmen getirin gözlerinizin önüne; ırmağı halı gibi kaplayan, yukarıya fırlayan, onunla dalgalanan, onun gönlüne uyan, değirmenlerin çarkı altında kamçılanan ırmağın çırpıntılarıyla bükülen, öylesine canlı, öylesine renkli olan bu su bitkilerine başka hangi ad verilebilir? Şurada burada, üzerlerinde güneşler ışıldayan dilimler oluşturarak suların çarpıp kırıldığı çakıllı kum yığınları yükselir. Güzelhatun çiçekleri, nilüferler, suzambakları, sazlar, kıyıları çok güzel örtüleriyle süsler. Kirişleri çürümüş, kemer ayaklıklarını çiçekler bürümüş, üzerlerinde uzun ömürlü otlar, kadifemsi yosunlar bitmiş korkulukları ırmağa doğru eğilip de hiç düşmeyen bir titrek köprü; eski kayıklar, balıkçı ağları, bir çobanın tekdüze türküsü, adalar arasında yüzen ya da Loire'ın sürüklediği kalın kumlar üzerinde tüylerini temizleyen ördekler; başlıkları kulaklarının üzerinde, katırlarını yükleyen değirmenci çırakları: Bu ayrıntıların her biri şaşırtıcı bir yalınlık veriyordu bu görünüme. Köprünün ötesinde, iki-üç çiftlik, bir güvercinlik getirin gözlerinizin önüne, kumrular getirin, bahçelerle, hanımeli, yasemin ve filbahar çitleriyle ayrılmış, otuz dolayında yıkıntı getirin; sonra bütün kapıların önünde çiçek çiçek bir gübre yığını, yollarda tavuklar, horozlar: işte Pont-de-Ruan köyü, üst yanında sayısız özellikleri bulunan bir eski kilise, Haçlı Seferleri zamanından kalma, ressamların tablolarına geçirmek için aradıkları türden bir kilise bulunan güzel köy. Geçmiş yüzyıllardan kalma ceviz ağaçla-

rıyla, yaprakları soluk altın rengi kavaklarla çevreleyin bütün bunları, buğulu, sıcak bir gök altında, göz alabildiğine uzanan çayırlar ortasına da birkaç sevimli yapı koyun, bu güzel memleketin binlerce görünüşünden biri üzerinde bir görüş edinmiş olursunuz.

Irmağın sol yanından, karşı kıyıyı süsleyen tepelerin ayrıntılarını gözden geçirerek Saché yolundan yürüdüm. En sonunda yüz yıllık ağaçlarla süslü bir bahçeye geldim, bu bahçe bana Frapesle Şatosu'nu belirtti. Çanın öğle yemeğini haber verdiği saatte geldim tam. Yemekten sonra, ev sahibim, Tours'dan yaya geldiğimi aklına bile getirmeden, beni toprağının dolaylarında dolaştırdı, burada vadiyi her yandan, bütün biçimleriyle gördüm: Şurada azıcık bir yanını, burada bütünüyle; üzerinde, balık ağları arasında, yelkenlerin yele kapılıp giden masalsı resimler çizdiği Loire'ın güzel, altın dalgaları gözlerimi sık sık ufka çevirmeme yol açtı. Bir tepeyi tırmanırken, Azay Şatosu'na, göz göz yontulmuş, Indre'in eliyle işlenmiş, çiçeklerle örtülü temel kazıkları üzerine yerleştirilmiş elmasa ilk olarak hayran kaldım. Sonra uzak bir yerde, Saché Şatosu'nun yüzeysel insanlara göre fazla ağır, ama ruhları sızılı ozanlar için çok değerli uyumlarla dolu yerin yabansı kitlelerini gördüm. Bunun için, sonraları, onun sessizliğini, dalları budanmış, büyük ağaçlarını, ıssız vadiciğine serpilmiş, gizlemli, anlatılmaz yanını sevdim! Ama gözlerimin komşu tepenin yamacında görüp beğendikleri minik şatoyu her görüşümde, seve seve bakıyordum. Ev sahibim, benim yaşımdakilerin hep sonsuz bir saflıkla belirttikleri şu ışıltılı isteklerden birini okudu gözlerimde.

"Güzel bir kadının varlığını uzaktan duyuyorsunuz," dedi, "av kokusu almış bir köpek gibi."

Bu son sözünü sevmedim, ama şatonun ve sahibinin adını sordum.

"Clochegourde Şatosu'dur," dedi, "güzel bir evdir,

Mortsauf Kontu'nun, Tours ilinin tarihsel bir ailesinin temsilcisinin evi. Yükselişi XI. Louis'den başlar bu ailenin, adı da hem armasını, hem ününü borçlu olduğu serüveni ortaya koyar. Darağacına gidip de canlı dönmüş bir adamın soyundandır. Bunun için Mortsaufların zemininde ince, kara çizgiler dikey olarak birbirini kesen bakışımlı T biçimlerinden oluşan nakışlar üzerinde, ortada alt yanı kesik, altın rengi bir zambak bulunan armaları sarı renkle[1] süslüdür. Armanın simgesi de, 'Tanrı kralımız efendimizi korusun.' Göç dönüşü Kont buraya yerleşti. Burası karısının, Lenoncourt-Givry ailesinden bir Matmazel de Lenoncourt'undur, bu aile de sönmek üzere, öyle ya, Madam de Mortsauf, ailenin biricik kızıdır. Bu ailenin servetinin azlığıyla adlarının ünü arasında öyle garip bir karşıtlık var ki, gururdan, belki de başka çıkar yol bulunmadığından, hep Clochegourde'da kalır, kimseciklerle görüşmezler. Şimdiye dek, yalnızlıkları Bourbonlara bağlılıklarıyla açıklanabilirdi; ama yaşamlarının Kral'ın dönüşüyle değişeceğinden de kuşkuluyum. Geçen yıl, buraya yerleştiğimde, onlara bir nezaket ziyareti yaptım, onlar da bize geldiler, bizi akşam yemeğine çağırdılar; kış bizi birkaç ay boyunca ayırdı; sonra siyasal olaylar dönmemizi geciktirdi, çünkü ben Frapesle'e geleli çok olmadı daha. Madam de Mortsauf her yerde baş köşeyi alabilecek bir kadın."

"Tours'a sık sık gelir mi?" dedim.

"Hiç gitmez," diye yanıtladı, sonra, "ama Angoulême Dükü, Tours'a uğradığında gitmişti," diye düzeltti, "Dük, Mösyö de Mortsauf'a çok iyi davranmıştı."

"O!" diye atıldım.

"O da kim?"

1. Armalarda sarı renk, inanç, güç, bağlılık ve zenginlik belirtir. (Ç.N.)

"Güzel omuzlu kadın."

"Tours ilinde güzel omuzlu çok kadınlar göreceksiniz," dedi gülerek. "Ama, yorgun değilseniz, ırmağı geçip Clochegourde'a çıkabiliriz; omuzlarınızı tanımaya çalışırsınız."

Kabul ettim, utançtan ve hazdan kızarmaktan da kendimi alamadım. Saat dörde doğru, ne zamandır gözlerimin okşayıp durduğu küçük şatoya geldik. Görünüm içinde güzel bir etki yapan bu yapı, gerçekte pek öyle görkemli bir yapı değildir. Önde beş penceresi vardır, güneye bakan duvarın ucuna rastlayan pencerelerden herbiri aşağı yukarı iki kulaç ileri çıkar, iki ayrı yapı gibi görünüp eve güzellik katan bir mimarlık oyunudur bu; ortadaki pencere kapı işi görür, buradan iki yanlı bir merdivenle Indre kıyısına uzanan, dar bir çayıra dek uzanan set set bahçelere inilir. Bir bucak yolu, akasyalarla, Japon teremontileriyle çevrili bir yolla bu çayırı son setten ayırırsa da bahçeye bağlıymış gibi görünür; çünkü yol çukurdadır, bir yanını set kapatır, öbür yanı da bir Norman çitiyle çevrilidir. İyi düzenlenmiş yokuşlar, sulara yakın olmanın uygunsuzlarını onların boşluklarını yok etmeden gidermek için, ev ile ırmak arasında yeterince uzaklık bırakır. Evin altında arabalıklar, ahırlar, sandık odaları, mutfaklar bulunur, bunların değişik çıkışlarından kemerler oluşur. Damların köşelerine güzel biçimler verilmiş, pervazları oymalı çatı pencereleriyle, çatı tepelerindeki kurşun demetlerle süslenmiştir. Hiç kuşkusuz Devrim döneminde bakım görmeyen çatı, güneye bakan evlerin üstünde biten düz ve kırmızımsı yosunlardan oluşan pasla kaplıdır. Merdivenin camlı kapısı üstünde küçük bir kule vardır, burada Blamont-Chauvrylerin armaları hâlâ oyulu durur: kenarlarda avuçları görülen, canlı renklerle belirtilmiş iki el, tepede uçları birleşen iki mızrak, ortada, yukarıdan aşağı bir kalın çizgi üzerine

sıralanmış çanlar. Simgesi, "Herkes baksın, kimse dokunmasın!" yazısı beni şiddetle sarstı. Ağızları altın zincirli bir anka ile bir ejderden oluşan destek, oyma olarak güzel bir etki yaratıyordu. Devrim, dük tacı ile altın meyveli bir yeşil hurma dalından oluşan bir tulga tepeliğini yaralamıştı. Halk kurtuluş kurulu yazmanı Senart, 1781'den önce Saché yargıcıydı, bu yıkıp kırmalar bununla açıklanır.

Bu düzenlemeler, yere çökmüyormuş gibi görünen bu çiçek gibi işlenmiş şatoya kibar bir görünüş verir. Vadiden bakılınca, alt kat birinci katmış gibi görünür, ama avlu yanından, birçok çiçek topluluğuyla canlandırılmış bir çimenliğe giden, ağaçlarla çevrili, geniş ve kumluk bir yolla aynı düzeydedir. Sağda ve solda, bağlar, meyve bahçeleri, üzerlerine ceviz ağaçları dikilmiş birkaç toprak parçası sık ağaçlarıyla evi çevreler, yeşillerinin inceliklerini doğanın kendi eliyle hazırladığı ağaç kümelerinin süslediği Indre kıyılarına ulaşırlar. Clochegourde'un yanından geçen yolu tırmanırken, bu öylesine güzel yerleştirilmiş kümelere hayran kalıyor, ciğerlerime mutluluk yüklü bir hava çekiyordum. Yoksa bedensel yapıda olduğu gibi, ruhsal yapıda da elektrik ilişkileri, onun hızlı ısı değişmeleri mi vardır? Yüreğim kendisini bir daha eski durumunu bulmamak üzere değiştirecek olan gizli olaylara yaklaştıkça hızla çarpıyordu, havanın güzelleşeceğini sezip de keyiflenen hayvanlar gibi. Yaşamımda öyle derin bir iz bırakacak olan bugün, kendisini kutsallaştırabilecek koşulların hiçbirinden yoksun kalmadı. Doğa, sevgilisini karşılamaya giden bir kadın gibi süslenmişti, ruhum ilk olarak sesini işitmişti, gözlerim, kolejde düş gücümün canlandırdığı kadar verimli ve değişik görmüştü onu, hayran olmuştu, bu düşlerim konusunda onların etkisini belirtecek güçte değildi, çünkü bunlar, yaşamımın simgesel bir biçimde önceden bildirildiği bir

Apocalypse[1] gibiydi: Mutlu ya da dertli her olay, garip imgelerle, yalnız ruh gözlerinin gördüğü bağlarla ona bağlanır.

Kırsal işlemler için gerekli yapılarla, bir ambar, bir baskı yeri, inek ve at ahırlarıyla çevrili bir ön avludan geçtik. Bekçi köpeğin havlayışlarını duyan bir uşak karşımıza çıktı, bize sabahtan Azay'e giden Kont'un herhalde birazdan döneceğini, Kontes'in de evde olduğunu söyledi. Ev sahibim bana baktı. Madam de Mortsauf'u kocası yokken görmek istemeyecek, diye titriyordum, ama geldiğimizi haber vermesini söyledi uşağa. Evin ortasından geçen uzun dış odaya bir çocuk oburluğuyla atıldım.

"Buyurun, beyler!" dedi bir altın ses.

Madam de Mortsauf baloda topu topu bir tek sözcük söylemişti, ama sesini tanıdım, ruhuma işledi, bir tutuklu hücresini doldurup ışıldatan bir güneş ışını gibi dolduruverdi ruhumu. Yüzümü anımsayabileceğini düşünerek kaçmak istedim; ama iş işten geçmişti, kapının eşiğinde göründü, gözlerimiz karşılaştı. O mu, yoksa ben mi daha çok kızardık, bilmiyorum. Hiçbir şey söylemeyecek kadar şaşkındı, uşak iki koltuğu yaklaştırdıktan sonra, dönüp bir gergefin önündeki yerine oturdu; susuşuna bir bahane bulmak için iğnesini çekip yarım kalmış ilmeğini tamamladı, birkaç ilmek saydı, sonra hem uysal, hem kibirli bir biçimde Mösyö de Chessel'e doğru kaldırdı başını, gelişini hangi mutlu rastlantıya borçlu olduğunu sordu. Beklenmedik bir biçimde ortaya çıkışımın nedenini öğrenmeyi çok istemekle birlikte, ne bana ne de ona baktı; hep ırmağa takılı kaldı gözleri; ama dinleyişine bakarak, körler gibi, konuşmanın fark edilmez

1. İncil'de Pattimos Adası'nda Aziz Jean'a gelen vahiyleri anlatan bölüm. (Ç.N.)

perdelerinden ruhun çırpınmalarını çok iyi anladığı söylenebilirdi. Doğruydu da.

Mösyö de Chessel, adımı, kimliğimi söyledi. Tours'a birkaç ay önce gelmiştim, Paris savaş tehlikesiyle karşı karşıya gelince, büyüklerim beni alıp evlerine getirmişlerdi. Tours ilini bilmeyen Tours çocuğuydum, aşırı çalışmalarım yüzünden zayıflamış, oyalanayım diye Frapesle'e gönderilmiştim, ilk kez geldiğim toprağını göstermişti bana. Tours'dan Frapesle'e yaya geldiğimi ancak tepenin eteğinde söylemiştim kendisine, o da çok zayıf olan sağlığımın büsbütün bozulmasından korkmuş, biraz dinlenmeme izin verileceğini düşünerek Clochegourde'a gelmeyi akıl etmişti. Mösyö de Chessel doğruyu söylüyordu, ama mutlu rastlantılar öyle uydurma görünür ki, Madam de Mortsauf pek de inanmadı, sert gözlerle baktı bana, ben de, ad veremediğim bir alçalış duygusu kadar kirpiklerim arasında tuttuğum gözyaşlarımı da saklamak için, gözkapaklarımı indirdim. Görkemli şatolu, alnım terlere batmış bir durumda gördü beni; gözyaşlarımı da sezmişti belki, öyle ya, bana konuşma yeteneğimi geri veren, avutucu bir iyilik havasıyla gereksinim duyduğum bir şey olup olmadığını sordu. Suç işlemiş bir genç kız gibi kızarıyordum, ihtiyar sesleri gibi titrek bir sesle, hiçbir isteğim olmadığını söyledim. İkinci kez, ama bir şimşek kadar hızlı bir an içinde karşılaştığım gözlerine diktim gözlerimi, "Bütün dileğim, buradan kovulmamak," dedim, "yorgunluktan öylesine uyuştum ki, korkarım, yürüyemeyeceğim."

"Güzel memleketimizin konukseverliğinden niçin kuşkulanıyorsunuz?" dedi bana. Sonra komşusuna döndü. "Akşam yemeğini Clochegourde'da yemek onurunu herhalde bizden esirgemezsiniz, değil mi?" diye ekledi.

Koruyucuma içinde o kadar yalvarış parıldayan bir bakışla baktım ki, geri çevrilmek istendiği söylenişinden belli olan bu öneriyi kabul etmeye boyun eğdi. Kibar

çevrede yaşama alışkanlığı Mösyö de Chessel'e bu ayrımları sezmeyi sağlarsa da, toy bir genç adam güzel bir kadında sözle düşüncenin birliğine öyle inanır ki, akşam dönerken, ev sahibim, "Siz can atıyordunuz da ondan kaldım; ama durumu düzeltmezseniz, belki de komşularımla bozuştum demektir," dediği zaman pek şaşırdım.

Bu, "durumu düzeltmezseniz" sözü uzun süre düşlere daldırdı beni. Madam de Mortsauf'un hoşuna gidersem, beni evine getirene kızmayacaktı. Demek ki, Mösyö de Chessel bende onu ilgilendirme gücünün bulunduğunu düşünüyordu. Bu da bana bu gücü vermek değil miydi? Bu açıklama, yardıma çok gereksinim duyduğum bir anda umudumu güçlendirdi.

"Bu biraz zor gibi geliyor bana," diye yanıtladı. "Madam de Chessel bizi bekliyor."

"Her zaman yanındasınız," dedi Kontes, "hem haber de verebiliriz. Yalnız mı?"

"Peder Quélus var yanında."

"İyi ya," dedi Kontes, çıngırağı çalmak için kalktı, "akşam yemeğini bizimle yiyorsunuz."

Mösyö de Chessel bu kez içten olduğuma inandı, bana övücü bakışlarla baktı. O akşam bu çatının altında kalmam kesinleşince, bir ölümsüzlüğe erdim sanki. Çoğu mutsuz varlıklar için, yarın anlamdan yoksun bir sözcüktür, ben de yarına hiç mi hiç inanmayanlardandım o sırada; önümde birkaç saatim olunca, bu süreye hazlarla dolu, koca bir yaşamı sığdırıyordum. Madam de Mortsauf, bölgeye, ürünlere, bağlara ilişkin, yabancısı olduğum bir konuşmaya girişti.

Bir ev hanımının böyle davranması, ya ondaki görgü yokluğunu ya da böylelikle konuşmanın dışında bıraktığı kişiye duyduğu karşı hoşgörüyü gösterir; ama Kontes ne yapacağını bilemediği için böyle yaptı. İlkin bana bile bile çocukmuşum gibi davrandığını sandım, otuz yaşın-

daki insanların Mösyö de Chessel'e komşusuyla benim hiçbir şey anlamadığım ciddi konular üzerinde konuşmasını sağlayan ayrıcalığını kıskandım, her şeyin onun için olduğunu düşünerek kızdım, orası öyle, ama, birkaç ay sonra, bir kadının sususunun ne denli anlamlı olduğunu, dağınık bir konuşmanın ne düşünceler gizlediğini anladım.

Önce koltuğumda, rahat oturmaya çalıştım; sonra kendimi Kontes'in sesini dinlemenin büyüsüne bırakarak durumumun üstünlüklerini kavradım. Ruhunun soluğu, bir flütün anahtarları altında bölünen ses gibi, hecelerin kıvrımlarında yayılıyordu; kulakta dalgalana dalgalana sona eriyor, kanı hızlandırıyordu. "İ" ile biten sözcükleri söyleyişi, bir kuş ötüşü izlenimi bırakıyordu; onun ağzından çıkan "ş" okşayış gibiydi, "t"leri söyleyişi yüreğin zorbalığını belli ediyordu. Böylece, haberi bile olmadan, sözcüklerin anlamını genişletiyor, ruhu insanüstü bir dünyaya götürüyordu. Kaç kereler, bitirebileceğim bir tartışmayı uzun zaman sürdürdüm! Kaç kereler, insan sesinin bu konserlerini dinlemek için, dudağından ruhuyla dopdolu çıkan havayı içime çekmek için, bu konuşulan ışığı, kontesi göğsüme bastırırcasına, coşkuyla kucaklamak için, haksız yere azarlattırdım kendimi! Gülebildiği zamanlarda ne sevinçli kırlangıç türküsüydü o! Ama kederlerinden söz açtı mı eşlerini çağıran kuğunun türküsüne ne çok benziyordu! Kontes'in dikkatsizliğinden yararlanarak kendisini inceledim. Bakışım güzel konuşucunun üzerinde kayarak tam bir şölen yaşıyor, belini sıkıyor, ayaklarını öpüyor, saçının kıvrımlarında oynuyordu. Bununla birlikte, yaşamlarında gerçek bir tutkunun sonsuz sevinçlerini duymuş olanların iyi anlayacakları bir büyük korkunun pençesindeydim. Gözlerimin omuzlarının öylesine ateşle öptüğüm yerine takılı olduğu bir sırada beni yakalayıverecek, diye ödüm kopuyordu. Bu korku büsbütün baştan

çıkarıyordu beni, kapılıp gidiyordum, bakıyordum omuzlarına! Gözlerim kumaşı yırtıyor, sırtı ikiye ayıran güzel çizgilerinin başladığı yeri belirten ben, o süte düşmüş sinek, gözlerimin önüne geliyordu, balodan beri her akşam, karanlıklarda, içlerinden düşleri ateşli, yaşamları alabildiğine arı delikanlıların uykularının akar gibi olduğu karanlıklarda parıldayıp duruyordu bu ben.

Nerede olursa olsun, bakışların Kontes'e çevrilmesine yol açabilecek başlıca hatlarını çizebilirim size; ama en doğru resim, en sıcak renk bile onun hiçbir şeyini belirtemez. Onun yüzü şu benzerliği, iç ateşlerin yansımasını fırçayla vermesini bilen, bilimin yadsıdığı, sözcüklerin anlatamadığı, ama bir âşığın gördüğü şu ışıklı buğuyu vermesini bilen bir elle çalışan, bulunmaz ressamı gerektiren yüzlerdendi. İncecik, sarı saçları sık sık rahatını kaçırıyordu, bu rahatsızlıklara da hiç kuşkusuz kanın sık sık başa sıçraması neden oluyordu. Mona Lisa'nın alnı gibi çıkık, yuvarlak alnı, belirtilmemiş düşüncelerle, içe atılmış duygularla, acı sularda boğulmuş çiçeklerle dolu gibiydi. Üzerlerine kahverengi noktalar serpilmiş, yeşilimsi gözleri hep solgundu; ama, çocukları söz konusu oldu mu, boyun eğmiş bir kadının yaşamında ender rastlanan şu ateşli sevinç taşkınlıklarından birine uğradı mı, yaşamın kaynaklarında tutuşup onları kurutacakmış gibi görünen bir yüce ışık saçıyordu gözü; beni korkunç horgörüsüyle ezdiği zaman gözlerimden yaşlar boşandıran ışıktı bu, en korkusuzlara bile baş eğdirten ışıktı. Bir çift eğriyle zarif kıvrımlı dudaklara bağlanan, Phidias'ın elinden çıkmış izlenimini veren bir Yunan burnu, ince yüzünü ruhsallaştırıyor, yüzünün ak kamelyaların dokusunu andıran rengi, yanaklarda güzel pembeliklerle kızarıyordu. Dolgunluğu ne belinin güzelliğini ne de kimi çizgilerinin güzelliğini sürdürmek için istenerek elde edilmiş yuvarlaklığı bozuyordu. Beni büyüleyen göz kamaştırıcı

gömülerin kolla birleşirken hiçbir kıvrım oluşturmadığını öğrenirseniz, bu kusursuzluk türünün ne olduğunu anlarsınız. Başının alt yanında, bazı kadınların ensesini ağaç gövdelerine benzeten o çukurlardan iz bile yoktu, kasları hiç de öyle damar damar durmuyor, hatları her yanda, fırça için olduğu kadar, gözler için de umut kırıcı kıvrılışlarla yuvarlaklaşıyorlardı. İncecik tüyler yanakları boyunca ilerleyip sona eriyor, boynun çıkıntılarında güneşi tutuyor, onu aralarında ipekleştiriyorlardı. Ufak, biçimli kulakları, kendi deyimiyle, tutsak anne kulaklarıydı. Sonraları, gönlüne yerleştiğim zaman, oldukça uzak sesleri duyabilmekle birlikte, ben daha hiçbir şey işitmezken, o, "İşte Mösyö de Mortsauf geliyor!" der ve dediği çıkardı. Kolları güzeldi, bükük parmaklı elleri uzundu, teni, ilkçağ heykellerindeki gibi, incecik kenarlı tırnaklarını aşardı. Bir "istisna" olmasaydınız, düz belleri yuvarlak bellerden üstün tutup sizi kızdırırdım. Yuvarlak bel bir güç belirtisidir, ama belleri böyle olan kadınlar kibirli, istemlidirler; sevgiden çok şehvet vardır onlarda. Düz belli kadınlar, tam tersine, sadıktırlar, inceliklerle doludurlar, içliliğe eğilim gösterirler; ötekilerden daha çok kadındırlar. Düz bel çeviktir, yumuşaktır, yuvarlak bel bükülmez ve kıskançtır. Şimdi yapısının nasıl olduğunu biliyorsunuz. Herkesin aradığı türden bir kadının ayaklarıydı ayakları, şu az yürüyen, çabucak yorulan, giysinin altından çıkınca gözü sevindiren ayaklardan. İki çocuk anasıydı, ama onun kadar genç kız izlenimi bırakan hiç kimseye rastlamadım kadınlar arasında. Görünüşünde bir çeviklik belirtisi vardı, buna da bilmiyorum nasıl bir şaşkınlık, bir dalgınlık eklenmişti, ressam bizi nasıl dehasının bir duygular dünyasını belirttiği resme çekerse, o da öyle kendisine çekiyordu insanı. Hem onun gözle görülür nitelikleri ancak benzetmelerle belirtilebilir. Villa Diodati'den gelirken kopardığımız o fundanın, karası

ile pembesini öylesine övdüğünüz o çiçeğin arı, yabansı kokusunu düşünün; bu kadının insanlardan uzakta ne denli zarif, konuşurken ne denli doğal, kendisinin olan şeylerde ne denli özenli olduğunu, aynı zamanda hem kara, hem pembe olduğunu anlarsınız. Bedeninde yeni açılmış yaprakların hayranlık veren yeşilliği, aklında yabanıl insanın derin sadeliği vardı; duyguda çocuk, acıda ağırbaşlıydı, şato hanımıydı, genç kızdı. Bunun için hiç yapmacığa kaçmadan, oturuşuyla, kalkışıyla, susuşuyla ya da bir sözcüğü söyleyişiyle hoşa gidiyordu. Genellikle içine kapanıktı, herkesin rahatı kendisine bağlı olan, felaketi gözetleyen bir nöbetçi gibi dikkatliydi, bazı bazı gülümsediği oluyor, gülümsemeleri yaşamın gerektirdiği tavır altında kefenlenmiş, güleç bir yaradılışı ortaya koyuyordu. Şuhluğu gizlem olmuştu, kadınların kışkırttıkları çapkın dikkati uyandıracak yerde, düşlere daldırıyor, ilk zamanlardaki ateşli yaradılışını, ilk mavi düşlerini sezdirtiyordu, bulutlar arasından gökyüzünün görülüşü gibi. Bu istemdışı belirme, isteklerin ateşiyle kurumuş bir damla iç gözyaşını duymayanları düşüncelere gömüyordu. Devinilerinin, hele bakışlarının (çocukları bir yana, hiç kimseye bakmıyordu) seyrekliği, bir açılmayla onurlarını tehlikeye koyan kadınların o anda bürünmesini bildikleri hava içinde bir şey yaptı mı, bir şey söyledi mi, yaptığı, söylediği şeye inanılmaz bir büyüklük kazandırıyordu. O gün, Madam de Mortsauf'un üzerinde çok çizgili bir giysi, geniş kenar baskılı bir yakalık, kara bir kuşak, aynı renkte de ayakkabılar vardı. Başının üzerinde sadelikle bükülmüş saçları, bir sedef tarakla tutturulmuştu.

Sunacağımı söylediğim eksik taslak bu işte. Ama ruhundan çevresindekiler üzerine sürekli olarak yayılan hava, güneşin ışığını dağıtışı gibi dalga dalga yayılan bu besleyici öz; ama içten kişiliği, dingin zamanlardaki tu-

tumu, bulutlu zamanlardaki boyun eğişi; yaradılışını gözler önüne seren bütün bu yaşam dalgalanmaları gökteki değişimler gibi, beklenmedik, kaçıcı durumlara bağlanır, ancak doğdukları temel açısından benzeşirler; çizilmeleri de ister istemez bu öykünün olayları içinde gerçekleşecektir; gerçek bir aile destanıdır bu öykü, halkın gözünde tragedya ne denli büyükse, bu destan da bu bilgenin gözünde o denli büyüktür, içinde benim yer almamla olduğu ölçüde, kadın yazgılarının çoğuna benzerliğiyle de saracaktır sizi.

Clochegourde'da her şey, İngilizlere yaraşır bir temizliğin izini taşıyordu. Kontes'in kaldığı salon tümden ağaç kaplamaydı, iki ayrımlı griye boyanmıştı. Şömine, üzerinde bir kupa bulunan akaju çerçeveli saatle, içlerinden Cap fundaları yükselen, altın çizgili ak porselenden iki vazoyla süslenmişti. Konsolun üzerine bir lamba konulmuştu. Şöminenin karşısında bir tavla duruyordu. Ak perkalden, saçaksız perdeleri iki geniş, pamuk perde bağı tutuyordu. İskemleler yeşil bir şeritle çevrili, kül rengi kılıflarla örtülüydü, Kontes'in gergefinde gerili örtü de eşyasının neden böyle saklı olduğunu yeterince söylüyordu. Bu sadelik büyüklüğe erişiyordu. O zamandan beri gördüğüm evler arasında hiçbiri, Clochegourde'un bu salonunda beni saran izlenimler kadar verimli ve gür izlenimler uyandırmadı bende, Kontes'in yaşamı gibi durgun ve içe dönüktü, uğraşılarının manastırlara özgü düzenliliği seziliyordu burada. Çoğu görüşlerim, hatta bilim ya da politika alanındaki en gözüpek görüşlerim bile, orada doğdu, çiçeklerden yayılan kokular gibi; burada bilinmedik bir güneş sıcağı parıldıyordu, iyi niteliklerimi geliştirdi, kötülerini kuruttu. Pencereden bakınca, gözler çayıra yukarıdan bakan Frapesle'in kulelerin, sonra kilisenin, bucağın eski Saché Köşkü'nün çeşitlendirdiği, karşı tepenin dolambaçlı çizgilerini kovalayarak Pont-de-

Ruan'nın uzandığı tepeden Azay Şatosu'na kadar bütün vadiyi kucaklıyordu. Ailenin verdiği coşkunluklardan başka coşkunluğu olmayan bu durgun yaşamla uyum içinde bulunan bu yerler, dinginliklerini ruha geçiriyorlardı. Onu ilk olarak balo giysisiyle, göz kamaştırıcılığı içinde değil de burada, kontla çocuklarının arasında görseydim, şimdi aşkımın geleceğini yıkmasından korktuğum için içimi pişmanlıkla dolduran o çılgın öpüşü çalmazdım ondan. Hayır! Mutsuzluğun beni gömdüğü ölümcül eğilimler içinde, dizimi büker, ayakkabılarını öper, üzerlerine birkaç damla gözyaşı bırakır, sonra gidip Indre'e atardım kendimi.

Ama teninin taze yaseminine dokunduktan, bu aşk dolu kupanın içindekini içtikten sonra, ruhumda insan hazlarının tadı ve umudu vardı; yaşamak ve haz saatini beklemek istiyordum, öç saatini gözleyen yabanıl gibi; ağaçlara asılmak, bağlara tırmanmak, kıvrılıp Indre'in içine yatmak istiyordum; önceden ısırdığım elmayı bitirmek amacıyla, gecenin sessizliğini, yaşamın yorgunluğunu, güneşin sıcaklığını suç ortağı yapmak istiyordum. Erişmek istediğim o kuşku götürmez zenginlikleri, sessiz çiçeği elde edebilmek için, türkü söyleyen çiçeği, insan kasabı Morgan'ın[1] arkadaşlarının sakladığı gömüleri de istese, getirirdim! Taptığım kadına uzun uzun bakarken daldığım düş bittikten, bu arada bir uşak gelip kendisiyle konuştuktan sonra, Kont'tan söz ettiğini işittim. Bir kadın kocasının olmalıydı, bunu ancak o zaman düşündüm. Sonra bu gömünün sahibini görmek için kederli ve öfkeli bir merak duydum. İki duygunun, kin ve korku-

1. Sir Henry Morgan (1635-1688): İngiliz hükümetinin gayri resmî desteğiyle İspanya'nın Antiller'deki kolonilerini yağmalayan ünlü korsan. İspanya ile İngiltere arasındaki ilişkiler bozulunca, 1674'te II. Charles tarafından *sir* unvanıyla Jamaika vali yardımcılığına atandı.

nun egemenliği altındaydım; hiçbir engel tanımayan, hepsine de korkmadan göğüs geren bir kin, sonra belirsiz, ama gerçek bir korku, savaştan, sonucundan, her şeyden önce de "ondan" gelen bir korku. Anlatılmaz önsezilere kapılmıştım, onuru yok eden el sıkışmalardan çekiniyordum, en zorlu istemleri bile aşındıran, dizginlenmez güçlükleri sezinliyordum; bugün toplumsal yaşamı, tutkulu ruhlarca aranan sonuçlardan yoksun bırakan devimsizlik gücünden korkuyordum.

"İşte Mösyö de Mortsauf," dedi.

Ürkmüş bir at gibi doğruldum bacaklarımın üzerinde. Bu davranışım Mösyö de Chessel'in de, Kontes'in de gözünden kaçmadı, ama hiçbir sessiz uyarmaya da yol açmadı, çünkü benim hesabıma göre altı yaşlarında bir kızın içeri girişi dikkatleri dağıttı.

"Babam geldi," dedi kız.

"Ne o, Madeleine?" dedi annesi.

Çocuk, Mösyö de Chessel'e istediği eli uzattı, bana da şaşkınlık dolu bir selamcık verdikten sonra dikkatle baktı.

"Sağlığı iyi mi?" dedi Mösyö de Chessel, Kontes'e.

Kontes, çoktan kucağına sokulan kızın saçlarını okşayarak, "Daha iyi," diye yanıtladı.

Mösyö de Chessel'in bir sorusundan, Madeleine'in dokuz yaşında olduğunu öğrendim; yanılmamdan gelen şaşkınlığımı gizleyemedim, bu şaşkınlık annenin alnında bulutlar yarattı. Ev sahibim, şu anlamlı bakışlardan, kibar çevre insanlarının ikinci bir eğitim aracı olarak kullandığı bakışlardan biriyle baktı. Bunda bir analık yarası vardı kuşkusuz, saygı gösterilmesi gerekirdi. Gözleri solgun, teni hafiften ışık vurmuş bir porselen gibi ak bir zayıf çocuktu Madeleine, kent havasında yaşayamazdı. Kır havası, kendisini sıcak kanatlarının altında saklar gibi olan annesinin bakımları, yabancı bir iklimin sertliğine

karşın, sera içinde getirilmiş bir bitki kadar zayıf olan bu bedende yaşamı sürdürüyordu. Hiçbir yanı annesini andırmasa da, Madeleine'de annesinin ruhu var gibiydi, bu ruh ayakta tutuyordu onu. Seyrek, kara saçları, çukur gözleri, çökük yanakları, cılız kolları, dar göğsü, yaşamla ölüm arasında bir çarpışma belirtiyordu, bu sonsuz kapışmada şimdiye dek Kontes üstün gelmişti. Annesinin kederlenmesini önlemek için olacak, canlı olmaya çalışıyordu; çünkü, arada sırada, kendini unutunca, bir salkımsöğüt gibi duruyordu. Yurdundan dilene dilene gelmiş, yorgun düşmüş, açlıktan kıvranan, ama seyircileri için süslenmekten de geri kalmamış, gözüpek, bir küçük Çingene, derdiniz.

"Jacques'ı nerede bıraktınız?" diye sordu annesi, saçlarını karga kanatlarına benzeyen iki parçaya ayıran çizgiden öptü onu.

"Babamla geliyor."

Bu sırada oğlunun elinden tutarak Kont içeriye girdi. Jacques da tıpatıp kız kardeşine benziyordu. Onda da aynı zayıflığın belirtileri vardı. Görkemlilik ölçüsünde güzel bir kadının yanında bu iki cılız çocuğu görüp de Kontes'in şakaklarına acıklı bir görünüş veren, sırdaşları yalnız Tanrı olsa bile, alına korkunç anlamlar yükleyen şu düşüncelerden birini gizlemesine yol açan derdin kaynaklarını sezmemek olanaksızdı. Mösyö de Mortsauf, beni selamlarken, inceleyici olmaktan çok, güvensizliği çözümleme alışkanlığının azlığından gelen bir adamın beceriksizce, kuşkulu bakışıyla baktı bana. Karısı olanı biteni anlatıp adımı söyledikten sonra, yerini ona bırakıp bizden ayrıldı. Işıklarını onlardan alırcasına gözleri hep annelerinin gözlerine çevrilen çocuklar da onunla gelmek istediler, "Kalın, sevgili meleklerim!" dedi onlara, parmağını dudaklarının üstüne götürdü. Sözünü dinlediler, ama bakışları dumanlandı. Ah! İnsan bu "sevgili" söz-

cüğünün kendisine söylendiğini işitebilmek için neler yapmazdı? O ayrılınca ben de çocuklar gibi eski sıcaklığımı yitirdim.

Adım, Kont'un bana karşı tutumunu değiştirdi. Soğuk, çatık kaşlıydı ilkin, sonra değişti, candan değilse de kibar davrandı, saygı gösterdi, beni konukladığından hoşnut göründü. Bir zamanlar babam, krallık uğrunda büyük, ama kuşkulu; tehlikeli ama etkili olabilecek bir rol oynamak amacıyla kendini feda etmişti. Napoléon'un her şeyi avucuna almasıyla bütün umutlar yitirilince, birçok gizli suikastçılar gibi o da, hak edilmemiş oldukları oranda da sert olan birtakım suçları sineye çekerek taşrada ve aile içinde, durgun bir yaşama sığınmıştı; ya hep ya hiç diyerek oyuna girişen, politika makinesine eksenlik ettikten sonra devrilen bütün oyuncuların kaçınılmaz ödülüydü bu. Ailemin gerek serveti, gerek geçmişi, gerekse geleceği hakkında hiçbir şey bilmediğimden, Mortsauf Kontu'nun anımsadığı bu boşa gitmiş yaşamın özelliklerinden de habersizdim. Bununla birlikte, adın eskiliği, yani onun gözünde bir adamın değerli niteliği, beni şaşırtan karşılamayı haklı çıkarabilirdi, ama bunun gerçek nedenini çok sonra öğrendim. O an için, bu değişme beni rahatlattı. İki çocuk üçümüz arasında konuşmanın yeniden başladığını görünce, Madeleine başını babasının ellerinden sıyırdı, açık kapıya baktı, bir yılanbalığı gibi dışarıya sıvıştı, Jacques da ardından gitti. Her ikisi de annelerinin yanına vardılar, çünkü konuştuklarını, yürüdüklerini duydum, sevgili kovanın çevresinde arıların uğultusu gibiydiler uzakta.

Nasıl bir adam olduğunu anlamaya çalışarak Kont'u inceledim; ama başlıca çizgileri oldukça ilgimi çekti, çehresini yüzeysel olarak inceledim. Topu topu kırk beş yaşındaydı, altmışına merdiven dayamış gibi gösteriyor-

du, on sekizinci yüzyılın sonuna rastlayan büyük yıkılış[1] öylesine çabuk yaşlandırmıştı onu. Saçsız kalmış başının arkasını keşiş başlarında olduğu gibi kuşatan yarımay, karayla karışık gri yumaklarla şakaklarını okşayarak kulaklarda sona eriyordu. Belirsiz bir biçimde de olsa ağzı kanlı bir ak kurt yüzüne benziyordu yüzü, çünkü burnu, yaşamı temelinden bozulmuş, midesi zayıflamış, eski hastalıklar nedeniyle huysuzlaşmış bir adamın burnu gibi kızarmıştı. İncelerek biten yüzüne göre fazla geniş, düz, birbirlerini tutmayan, eğri çizgilerle kırışık alnı, kafa yorgunluklarını değil, açık havada geçen bir yaşamın alışkanlıklarını, talihsizliği dizginlemek için harcanmış çabaları değil, sürekli bir talihsizliğin ağırlığını belirtiyordu. Elmacıkkemiklerinin üstü çıkıktı, renginin solukluğu içinde esmerdi, kendisine uzun bir yaşam sağlayacak ölçüde güçlü bir yapıyı ortaya koyuyordu. Sarı, sert, açık renk gözleri, kış gününde bir güneş ışını gibi bakıyordu insana, ışıklı ama sıcaklıktan yoksun, kaygılı ama düşünceden uzak, güvensiz ama nedensiz. Dudaklarında her dediğini yaptırtan, sert bir anlatım vardı, çenesi düz ve uzundu. Zayıftı, uzun boyluydu, yerleşik bir değere dayanmış, hukukça başkalarından üstün, gerçekte aşağı olduğunu bilen bir beyzadenin tutumu vardı onda. Köy yaşamının oluruna bırakmacılığı, dış görüşüne boşvermesine neden olmuştu. Giyinişi, komşuların da, köylülerin de toprak zenginliklerinden başka bir yanına önem vermedikleri bir çiftçinin giyinişiydi. Esmerleşmiş, damar damar elleri, ancak ata binmek ya da pazarları kiliseye gitmek için eldiven taktığını gösteriyordu. Ayakkabısı kabaydı. On yıllık göçmenlikle on yıllık çiftçilik, yüzüne, bedenine çok etkimişti, ama, üzerindeki kimi

1. Fransız Devrimi. (Ç.N.)

soyluluk kalıntıları sürüyordu. En kindar "liberal" (bu sözcük o zamanlar piyasaya bile çıkmamıştı daha) şövalye doğruluğunu, kesinlikle *La quotidienne*'e[1] bağlanmış okurun sarsılmaz kanılarını bulabilirdi onda. Davasına gönülden bağlı, siyasal kızgınlıklarında açık sözlü, partisine hizmet etme gücünden yoksun, ama zararlı olmakta bir eşi daha bulunmayan, dindar adama hayran kalırdı. Gerçekten de, Kont hiçbir işi yarım yamalak yapmak istemeyen, her şeyi inatla engelleyen, ama paracıklarını vermeden önce canlarını verecek ölçüde de cimri olan şu dürüst insanlardandı. Yemek sırasında solgun yanaklarının çöküklüğünde, çocuklara gizlice yönelttiği kimi bakışlarda, kabarmaları yüzeye dek gelip burada sona eren, sıkıntılı düşüncelerin izlerini gördüm. Kim onu görür de anlamazdı ki? Bu yaşamdan yoksun bedenleri çocuklarına ister istemez geçirmiş olmakla kim suçlamazdı onu? Kendi kendini suçlasa bile, başkalarına kendisini yargılamak hakkını vermeye yanaşmıyordu. Özel yaşamı, kusurlu olduğunu bilen, ama teraziye koyduğu dertleri karşılayacak büyüklük ya da çekicilikten yoksun bir iktidar gibi acıydı, köşeli çizgilerinde, kaygılı gözlerinde beliren dengesizlikler benliğini de doldursa gerekti.

Karısı, biri bir yanına, biri bir yanına yapışmış iki çocuğuyla döndüğü zaman, bir mahzenin kemerleri altında yürürken, ayakların derinliği sezmesi gibi, bir büyük mutsuzluktan kuşkulandım. Bu dört kişiyi bir arada görünce, onları bakışlarımla kucaklayıp birinden öbürüne gidince, yüzlerini ve karşılıklı tutumlarını inceleyince, hüzün dolu düşünceler döküldü yüreğime, güzel bir gün doğuşundan sonra, kül rengi bir ince yağmurun güzel bir memleketi sislendirmesi gibi. Konuşma konusu tükenince, Kont yine

1. Dönemin kral ve Katoliklik yandaşı gazetesi. (Ç.N.)

Mösyö de Chessel'i geriye atarak beni sahneye çıkardı, karısına ailemle ilgili, ama benim bilmediğim birçok durumu anlattı. Yaşımı sordu. Söylediğim zaman, Kontes de benim kızı dolayısıyla yaptığım şaşkınlık hareketini yaptı. Daha on dördünde olduğumu sanıyordu belki de. Sonradan öğrendiğime göre, onu sonsuz bir güçle bana bağlayan ikinci bağ bu olmuştu. Ruhunun içini okudum. Analık duygusu kabarmış, umuttan gelen, gecikmiş bir güneş ışınıyla aydınlanmıştı. Yirmi yaşını geçmiş olmakla birlikte, bu denli cılız, bu denli ince, yine de bu denli güçlü olduğumu görünce, belki de içinden bir ses, "Yaşayacaklar!" diye bağırmıştı. Bana merakla baktı, bu sırada aramızda birçok buzların eridiğini sezdim. Bana sorulacak binlerce sorusu varmış gibi göründü, hepsini de içinde tuttu.

"Okuma sizi hasta ettiyse, vadimizin havası da iyileştirir," dedi.

"Yeni öğretim, çocuklar çok zararlı," dedi Kont. "Matematikle dolduruyoruz kafalarını, bilim yumruklarıyla öldürüyoruz onları, zamanından önce yıpratıyoruz. Burada dinlenmelisiniz. Üzerinize yuvarlanan düşünce çığının altında ezilmişsiniz. Ulusal eğitim dinsel kurumlara bırakılıp da hastalık önlenmezse, herkese birden sunulan bu öğretim kim bilir nasıl bir çağ hazırlayacak bize!"

Yetenekleriyle kralcılık savına yararlı olabilecek bir insana seçimlerde oy vermeyi yadsırken söylediklerine çok uygundu bu sözler. Oyunu istemeye gelen adamı, "Düşünce adamlarından her zaman sakınacağım," diye yanıtlamıştı. Bahçelerinde bir dolaşmaya çıkmayı önerdi bize, sonra da kalktı.

"Mösyö..." dedi Kontes.

Evinde ne denli mutlak bir hükümdar olmak istediğini, ama o sırada bundan ne kadar uzak olduğunu belli eden, gururlu, mağrur bir sertlikle geriye döndü.

"Ne var, canım?" dedi.

"Mösyö Tours'dan yaya gelmiş; Mösyö de Chessel'in de bundan haberi yokmuş, kendisini Frapesle'de dolaştırmış."

"Tedbirsizlik etmişsiniz," dedi bana, "her ne kadar sizin yaşınızda..."

Üzüntüsünü belirtmek için başını salladı.

Konuşma yeniden başladı. Ne denli aşırı bir kralcı olduğunu, sarsıntıya uğramadan dümen suyunda kalabilmek için ne kadar dikkatli bulunmak gerektiğini anlamakta gecikmedim. Çabucak bir özel kılığa giren uşak, akşam yemeğinin hazır olduğunu bildirdi. Mösyö de Chessel kolunu Madam de Mortsauf'a sundu, Kont da neşeyle benim kolumu tuttu, ilk katta, salonun bir eşi olan yemek odasına geçtik.

Yemek odasının Tours ilinde yapılmış ak taşlarla döşenmiş duvarları, yerden şöyle böyle bir metre yukarıya kadar tahtayla, daha yukarısı ise çiçek ve meyvelerle çevrili büyük panolar biçiminde bir cilalı kâğıtla kaplanmıştı; pencerelerde kırmızı şeritlerle süslü patiska perdeler vardı; büfeler eski Boule mobilyalarıydı, elişi örtülü iskemlelerin tahtası, oymalı meşedendi. Her şeyi bol olan sofrada lüksten iz yoktu: biçim birliği olmayan aile gümüş takımı, o günlerde yeniden moda olmamış Saxe porselenleri, sekiz köşeli sürahiler, akik saplı bıçaklar, şişelerin altında Çin lakesinden, yuvarlak altlıklar; ama diş diş kenarları yaldızlı, vernikli kovalarda çiçekler. Bu eski şeyleri sevdim, Réveillon[1] kâğıdını ve çiçekli kenarlarını çok güzel buldum. Bütün yelkenlerimi şişiren hoşnutluk, bu alabildiğine düzenli kır ve yalnızlık yaşamının onunla benim arama koyduğu, içinden çıkılmaz güçlükleri görme-

1. Fransız Devrimi'nden önceki bir yapımevi. (Ç.N.)

mi önledi. Yanında, sağındaydım, bardağını dolduruyordum. Evet, umulmadık mutluluk! Giysisine sürtünüyordum, ekmeğini yiyordum. Üç saat sonra, yaşamım yaşamına karışıyordu! Kısacası, o korkunç öpüşle, bize karşılıklı bir utanç veren o bir tür gizle bağlanmıştık.

Şanlı bir düşüklük gösterdim: Kont'un hoşuna gitmeye çalışıyordum, o da bütün dalkavukluklarımdan hoşlanıyordu; köpeği okşayabilir, çocukların en ufak isteklerini yerine getirebilirdim; onlara çemberler, akik bilyeler getirirdim; onlara at olurdum, beni kendi mallarıymış gibi görüp istediklerini yaptırmadıkları için kızıyordum onlara. Deha gibi aşkın da sezgileri vardır, bulanık bir biçimde, sertliğin, asık suratlılığın, düşmanca davranışların, umutlarımı çelmeleyeceklerini görüyordum.

Yemek benim için baştan başa iç sevinçlerle dolu geçti. Kendimi onun evinde görünce ne onun gerçek soğukluğunu ne de Kont'un kibarlığıyla örttüğü ilgisizliği düşünebiliyordum. Yaşam gibi aşkın da bir erginlik çağı vardır, o çağ boyunca kendi kendine yeter. Tutkunun gizli kargaşalıklarıyla uyum içinde olan, ama hiç kimsenin, hatta aşk konusunda hiçbir şey bilmeyen "onun" bile sezemeyeceği birkaç beceriksiz yanıt verdim. Geri kalan zaman bir düş gibi geçti. Ay ışığında, sıcak, hoş kokulu bir akşamda, çayırları, kıyıları, tepeleri süsleyen ak fanteziler ortasında Indre'i geçtiğim zaman bu güzel düş sona erdi; bilimsel adını bilmediğim ama o büyük günden beri hep sonsuz bir hazla dinlediğim bir yeşil kurbağanın eşit sürelerle durmadan yinelediği, hüzün dolu, duru türküyü, o tek sesi duyuyordum. O zamana değin duygularımı körleten bu mermer duygusuzluğunu bir zaman sonra, başka yerde olduğu gibi, orada da tanıdım; hep böyle mi olacak, diye düşünüyordum; kaçınılmaz bir etkinin altındayım sandım; geçmişin uğursuz olayları tattığım bu tümüyle kişisel hazlarla çarpıştı.

Frapesle'e yaklaşırken, Clochegourde'a baktım, aşağıda bir kayık gördüm, Tours ilinde *la tone* derlerdi bu kayıklara, bir dişbudak ağacına bağlanmıştı, suda sallanıyordu. Bu kelek Mösyö de Mortsauf'undu, balık avında kullanıyordu.

Konuşmamızı kimsenin işitemeyeceği kadar uzaklaştığımız zaman Mösyö de Chessel, "Güzel omuzlarınızı bulup bulmadığınızı sormaya bile gerek görmüyorum," dedi, "Mösyö de Mortsauf'un iyi karşılamasından dolayı kutlamalı sizi! Vay canına, daha ilk vuruşta buluverdiniz hedefi."

Bu tümce, size sözünü ettiğim tümce de arkadan gelince, kırık yüreğimi canlandırıverdi. Clochegourde' dan ayrılalı beri tek sözcük çıkmamıştı ağzımdan; Mösyö de Chessel bunu mutluluğuma yoruyordu.

Dizginlenmiş bir tutkudan da ileri gelebilecek, alaylı bir sesle, "Nasıl?" dedim.

"Hiç ama hiç kimseyi böylesine iyi karşılamamıştı."

Bu son sözde belli olan iç acısını sezerek, "Ne yalan söylemeli, bu karşılamaya ben kendim de şaştım," dedim.

Kibar çevre konusunda, Mösyö de Chessel'in içindeki duygunun nedenini anlamayacak ölçüde toydum ama, bunu belli edişindeki anlatım beni sarstı. Ev sahibinin Durand adını taşımak gibi bir zayıf yanı vardı, babasının, Devrim sırasında uçsuz bucaksız bir servet edinmiş olan ünlü fabrikatörün adını yadsımak gibi gülünç bir duruma düşürmüştü kendini. Karısı Chessellerin, Paris'in çoğu hukukçu aileleri gibi IV. Henri zamanında burjuva olan, birçok "kurul" üyesi yetiştirmiş bir ailenin tek mirasçısıydı. Çok hırslı bir adam olan Mösyö de Chessel, düşlediği yerlere erişmek için, Durand'ı, asıl adını öldürmek istemişti. İlkin Durand de Chessel olmuştu adı, sonra D. de Chessel; o sırada ise Mösyö de Chessel'di. Restorasyon döneminde, XVIII. Louis'nin

verdiği fermanların yardımıyla kont unvanlı bir *majorat*[1] kurdu. Çocukları gözüpekliğin meyvesini büyüklüğünü bilmeden kopardılar. Alaycı bir prensin bir sözü sık sık ve bütün ağırlığıyla ezdi onu: "Mösyö de Chessel genellikle Durand'da pek gözükmez." Bu söz Tours ilini uzun zaman eğlendirmiştir.

Sonradan görmeler maymun gibidirler, maymunların becerikliliği vardır onlarda: Yukarılarda görür insan onları, tırmanış sırasında çevikliklerine hayran kalır; ama, zirveye geldiler mi artık yalnız ayıp yerleri görülür. Ev sahibimin öbür yanı, hırsın kabarttığı küçüklüklerden oluşmuştu. Ayan üyeliğiyle o, birbirleriyle bir türlü birleşemeyen iki çizgi gibidir hâlâ. Bir şeye göz dikmek ve bunu söylemek, gücün küstahlığıdır; ama erişmek istediğimizi açıkça söylediğimiz durumun aşağılarında kalmak, küçük kafalara besi olan, sürekli bir gülünçlük doğurur. Mösyö de Chessel de güçlü insanın dümdüz ilerleyişini gösteremedi: İki kez milletvekili oldu, iki kez seçimlerde geri çevrildi; dün genel müdür, bugün hiçti, vali bile değildi, başarıları ve bozgunları kişiliğini bozdu, sakatlanmış hırslının sertliğini verdi ona. Mertliğine, nükteciliğine, büyük şeyler yapabilecek güçte bir insan olmasına karşın, başkasının başarısıyla buruşan bu yüzlerin, övmeye hiç yanaşmayan iğneli sözler söylemekte usta olan somurtkan dudakların, pek başarı kazanamadıkları yüksek toplum katlarında talihini, yerlileri bütün akıllarını her şeyi kıskanmakta kullanan Tours ilinde yaşama tutkusu durumuna gelen çekememezlik yerle bir etti belki de. Daha azını isteseydi, belki daha da çoğunu elde ederdi; ama ne yazık ki, hiç eğilmek istemeyecek ölçüde üstündü.

O sırada Mösyö de Chessel hırsının alacakaranlı-

1. (Fr.) Bir asalet rütbesine bağlı olan ve bu rütbeyle birlikte ailenin büyük oğluna geçen mal. (Ç.N.)

ğındaydı, kralcılık kendisine gülümsüyordu. Belki de yalandan büyük tavırlar takınıyordu, ama bana davranışı kusursuzdu. Öte yandan pek basit bir nedenle hoşuma gitti: Dinlenişi ilk olarak onun evinde buluyordum. Bana gösterdiği belki de zayıf ilgi, benim gibi zavallı bir tepilmiş çocuğa, baba sevgisinin bir görüntüsü gibi geldi. Konukseverlik özenleri, o zamana değin beni ezmiş olan ilgisizliğe o denli ters düşüyordu ki, zincirsiz olarak, neredeyse okşanırcasına yaşadığım için çocuksu bir minnet duyuyordum. Bunun için Frapesle'in sahipleri mutluluğumun şafağına öylesine karışmıştır ki, düşüncem onları yeniden yaşamayı sevdiğim anılara karıştırır. Daha sonra, özel olarak da Kral'ın meclise yazdığı yazılarda, ev sahibine bazı hizmetlerde bulunma hazzını tattım. Mösyö de Chessel kimi komşularının hoş karşılamadıkları bir debdebeyle yararlanıyordu servetinden; güzel atlarını, zarif arabalarını yenileyebiliyordu; karısı da giyiminde kuşamında biraz aşırıydı; konuklarını cömertçe ağırlıyordu; uşakları bölgeye göre daha kalabalıktı, prenslik taslıyordu. Frapesle toprağı uçsuz bucaksızdı. Mortsauf Kontu, komşusunun önünde, bütün bu lüks karşısında, Tours ilinde yaysız yolcu arabasıyla, tatar arabası arası bir şey olan tek atlı aile arabasıyla yetinmek, servetinin azlığı yüzünden Clochegourde'un en ufak topraklarını bile ektirmek zorunda olduğundan, krallık lütuflarının ailesine belki de umulmadık bir parıltı verdiği güne dek bir Tourslu olarak kaldı. Arması Haçlı Seferleri'nden kalan batmış bir ailenin küçük oğlunu böyle karşılamakla, büyük serveti alçaltıyor, beyzade olmayan komşusunun korularını, sürülmüş topraklarını, çayırlarını küçültüyordu. Mösyö de Chessel, Kont'u iyi anlamıştı. Bunun için her zaman nezaketle görüştüler, ama Clochegourde ile Frapesle, Indre ile birbirinden ayrılan, şato hanımlarının her birinin penceresinden

ötekine el sallayabileceği bu iki toprak arasında, kurulması gereken günlük ilişkilerden, o hoş içlidışlılıktan iz bile yoktu.

Kıskançlık, Mortsauf Kontu'nun içinde yaşadığı yalnızlığın tek nedeni değildi. İlk eğitimi çoğu büyük aile çocuklarının eğitimi olmuştu, yani yüksek sınıf bilgileriyle, saray töreleriyle, yüksek görevlerde çalışarak sağlanan bilgilerle tamamlanan, yüzeyde kalan, eksik bir öğretim. Mösyö de Mortsauf ikinci eğitimine yeni yeni başladığı sırada göç etmişti; bu eğitim eksik kalmıştı onda. Fransa'da krallığın çabucak yeniden kurulacağına inananlardandı. Bu inanç içinde, sürgünlüğü başıboşlukların en acıklısı olmuştu. Korkusuzluğuyla en sadık askerlerinden biri olduğu Condé Ordusu dağılınca, pek yakında ak bayrak altına geri döneceğini ummuştu, kimi göçmenler gibi akıllıca bir yaşam kurmaya çalışmamıştı. Hor görülen bir çalışmanın terleri içinde ekmeğini kazanmak için, adından vazgeçecek gücü bulamamıştı belki de. Hep yarına yönelen umutları, belki bir de onur duygusu, yabancı devletlerin hizmetine girmesini önlemişti. Acı, cesaretini aşındırmıştı. Hep yıkılan umutlara doğru, karnını bile doğru dürüst doyuramadan, yaya olarak yapılan uzun yolculuklar sağlığını bozup ruhunu cesaretsizliğe düşürmüştü. Yavaş yavaş, yoksulluğun son noktasına ulaşmıştı. Yoksunluk, birçok insanlara güç verir, ama kimilerini gevşetir; Kont da böylelerindendi.

Bu zavallı Tours beyzadesinin Macaristan yollarında yürüyüp yattığını, Prens Esterhazy'nin çobanlarıyla bir koyun eti parçasını paylaştığını, yolculukta onlardan bir beyzadenin bir efendi elinden almayacağı ekmeği istediğini, Fransa'ya düşman elleri kaç kez geri ittiğini düşünürken, yüreğimde göçmene karşı hiçbir hınç duymadım, yergide gülünç olduğunu gördüğüm zaman bile. Mösyö de Mortsauf'un ak saçları korkunç acılar anlatmış-

tı bana, ben de göçmenlere kendilerini yargılayamayacak ölçüde yakınlık duyarım.

Kont Fransız ve Tourslu neşesini yitirmiş, kederli bir insan olmuştu, hastalanmış, Almanların bilmem hangi düşkünler evinde Tanrı hakkı için bakılmıştı. Hastalığı bir karın zarı iltihabıydı, çoğu zaman ölümcül bir hastalıktır bu, ama iyileşmesi de huy değişikliklerine yol açar, hemen her zaman da hipokondriye neden olur. Ruhunun en derin yerine kefenlenen, yalnız benim sezdiğim aşkları, ayaktakımına yaraşır aşklardı, yalnız yaşamına saldırmakla kalmamışlar, geleceğini de yıkmışlardı. On iki yıllık yoksunluktan sonra çevirmişti gözlerini Fransa'ya, Napoléon'un kararı dönmesini sağlamıştı. Dertli yaya Rhin'i geçerken güzel bir gecede Strasbourg'un çan kulesini görünce bayılacak gibi olmuştu.

"Fransa! Fransa! Bağırdım, 'işte, Fransa,' diye," demişti bana, "yaralanan bir çocuğun, 'Anne!' diye bağırması gibi."

Doğmadan önce zenginken şimdi yoksuldu; bir alaya komutanlık etmek ya da devleti yönetmek için hazırlanmıştı, yetkesiz, geleceksizdi; sağlam, güçlü doğmuştu; tümden yıpranmış, sakat olarak dönüyordu. İnsanların ve nesnelerin hiçbiri etkinin altında kalmadan büyüdükleri bir memleket ortasında bilgisizdi, her şeyden yoksun görmüştü kendini, bedensel ve ruhsal güçlerinden bile. Yoksulluğu adını ağırlaştırmıştı. Sarsılmaz kanıları, Condé Ordusu'ndaki geçmişi, kederleri, anıları, yitirilmiş sağlığı, alaylar ülkesi Fransa'da pek öyle kulak asılmayan bir alınganlık vermişti ona.

Yarı ölü bir durumda Maine'e gelmişti, burada, belki de iç savaştan ileri gelen bir rastlantı sonucu, devrim hükümeti epeyce geniş bir çiftliği sattırmayı unutmuştu, çiftçisi de kendi malıymış gibi göstererek saklıyordu burasını. Givry'de, bu çiftliğin yanında bulunan şatoda oturan Lenoncourt ailesi, Mortsauf Kontu'nun geldiğini öğrenin-

ce, Lenoncourt Dükü yanına gitmiş, oturacak bir yer hazırlanıncaya kadar Givry'de kalmasını önermişti. Lenoncourt ailesi soylulara yaraşır bir cömertlik göstermişti Kont'a, o da burada geçirdiği birçok aylar süresince düzelmiş, bu ilk mola sırasında dertlerini gizlemek için, çok çabalar harcamıştı. Lenoncourtlar uçsuz bucaksız mallarını yitirmişlerdi. Ad bakımından, Mösyö de Mortsauf kızları için uygun bir kısmetti. Matmazel de Lenoncourt da otuz beş yaşında, hasta, çökmüş bir adamla evlenmeye karşı gelmek şöyle dursun, bundan hoşlanır gibiydi. Bir evlenme ona kendisini kızı olarak kabul eden teyzesiyle, Blamont-Chauvry Prensi'nin kız kardeşi Verneuil Düşesi ile oturmak hakkını sağlıyordu.

Bourbon Düşesi'nin candan dostu olan Madam de Verneuil, kutsal bir topluluktandı; bu topluluğun ruhu, Tours ilinde doğan, "Le Philosophe Inconnu" diye adlandırılan Saint-Martin'di.[1]

Bu filozofun çömezleri, gizemci "illüminizmin" yüksek kuramlarının öğütlediği erdemleri uyguluyorlardı. Bu öğreti tanrısal dünyaların anahtarını verir, varoluşu insanın yüce yargılara doğru yol aldığı dönüşümlerle açıklar, görevi yasal düşüklüğünden kurtarır, yaşamın yorucu çabalarında Quaker'ların[2] tükenmez boyun eğmişliğini uygular, göğe götürdüğümüz melek için anaca bir şeyler esinleyerek acının küçümsenmesini buyurur. Bir geleceği olan stoacılıktır bu. Etken dua ile soy aşk, ilkel kilisenin Hıristiyanlığına gelmek üzere Roma Kilisesi'nin Katolikliğinden çıkan bu inancın öğeleridir. Bu-

1. Louis-Claude de Saint-Martin (1743-1803): Döneminin usçu felsefesine karşı çıkan Fransız mistiği. Yapıtlarına "Tanınmayan Filozof" imzasını atardı. (Ç.N.)

2. XVII. yüzyılın ortalarında İngiltere'de ve Amerikan kolonilerinde ortaya çıkan, itikadnamelere, din adamlarına ya da başka bir kilise kurumuna gerek olmaksızın Tanrı'yı doğrudan içsel bir deneyimle kavramayı vurgulayan Hıristiyan grubu. (Ç.N.)

nunla birlikte Matmazel de Lenoncourt, teyzesinin sürekli olarak bağlı kaldığı havari kilisesinden ayrılmadı. Devrim'in kargaşalıklarında çok zor durumlarla karşılaşan Verneuil Düşesi, yaşamının son günlerinde tutkulu bir dindarlığa kapılmış, bu da, Saint-Martin'in deyimiyle, sevgili kızının ruhuna "göksel aşkın ışığını ve iç sevincin yağını" boşaltmıştı. Kontes, teyzesinin ölümünden sonra bu barış ve erdemli bilgi adamını eskiden de sık sık geldiği Clochegourde'da birçok kez ağırlamıştı. Saint-Martin son kitaplarının Tours'da, Letourmy'de basılışını Clochegourde'dan denetlemişti.

Madam de Verneuil, yaşamın fırtınalı geçitlerinden geçmiş yaşlı kadınlara özgü bilgeliğin esiniyle, kendine göre bir evi olsun, diye Clochegourde'u yeni geline vermişti. Düşes yaşlıların sevimli olunca kusursuz da olan incelikleriyle, burada kendi oturduğu sırada Kontes'in kaldığı odanın üstündeki odayla yetinerek her şeyi yeğenine bırakmıştı. Neredeyse birdenbire gelen ölümü bu birleşmenin üzerine yas krepleri, gelinin kuşkulu ruhu üzerine de, Clochegourde'un üzerine de silinmez kederler işlemişti. Tours iline yerleşmesinin ilk günleri, Kontes için yaşamının mutlu olmasa bile, kaygısız denilebilecek biricik zamanı olmuştu.

Mösyö de Mortsauf, yurtdışında geçirdiği günlerin güçlüklerinden sonra, önünde rahat bir gelecek görmenin memnunluğu içinde, bir ruh iyileşmesine kavuşur gibi olmuştu; bu vadide çiçeklenmiş bir umudun sarhoş edici kokularını çekmişti içine. Servetini düşünmek zorunda kalarak tarımcılık yapmak üzere hazırlıklara girişmiş, ilk başta bir sevinç de duymuştu; ama Jacques'ın doğuşu bugünü de, yarını da yıkan bir yıldırım düşmesi olmuştu: Hekim bebeğin yaşamayacağını söylemişti. Kont bu yargıyı anneden özenle gizlemişti; sonra kendisi için başvurmuştu hekime, Madeleine'in doğumunun

da doğruladığı, umut kırıcı yanıtlar almıştı. Bu iki olay, kaçınılmaz yargı üzerinde bir tür iç kesinlik, göçmenin hastalığa yatkınlığını artırmıştı. Bir daha yanmamak üzere sönmüş ocağı, yanı başında dertli, analığın hazlarını duymadan bunalımlarına adanmış, kusursuz, temiz bir genç kadın; eski yaşamının yeni acılar filizlenen toprağı yüreğine oturmuş, yıkılışını tamamlamıştı. Kontes bugüne bakarak dünü anlamış, geleceği okumuştu. Kendisini suçlu bulan bir insana mutluluk vermekten daha güç bir şey olmasa bile, Kontes bu meleklere yaraşır işi başarmaya çalışmıştı. Bir gün içinde, her şeye katlanan bir insan olmuştu. Dibinden gökyüzünü hâlâ görebildiği uçuruma indikten sonra, ömrünü yoksullara, hastalara yardım etmeye adamış bir kadının herkes için aldığı göreve bir tek insan için adamıştı kendini, onu kendi kendisiyle uzlaştırmak için de, kendisinin bile bağışlamadığı kusurunu bağışlamıştı. Kont cimrileşmiş, o da benimsemeye zorlandığı yoksunluklara boyun eğmişti; Kont aldatılmaktan korkuyordu, kibar çevre yaşamını tanıyıp da tiksintiden başka bir şey duymayanlar gibiydi: Kontes de yalnızlık içinde kalmış, kocasının kuşkularına hiç ses çıkarmadan boyun eğmişti; o iyi şeyleri istesin, diye kadın kurnazlıkları kullanmıştı; böylece Kont, kendine özgü görüşleri bulunduğunu sanıyor, hiçbir yerde erişemeyeceği üstünlüğün hazlarını tadıyordu evinde. Kontes, evlilik yolunda epeyce ilerledikten sonra, kocasında böyle bir kötülük ve dedikodu memleketinde çocuklarına zarar verecek isterik bir ruh bulunduğunu anlayınca, Clochegourde'dan hiç dışarı çıkmamaya karar vermişti. Mösyö de Mortsauf'un gerçek yetersizliğini kimsecikler aklından geçirmiyordu böylece, Kontes onun yıkıntılarını kalın bir sarmaşık mantosuyla süslemişti. Kont'un değişken, hoşnutsuz olmasa bile, hoşnutluktan uzak huyu, karısında uysal ve kolay

bir alan bulmuş, merhemlerin serinliğiyle gizli acıların yumuşadığını duyarak buraya uzanıvermişti.

Bu açıklama, Mösyö de Chessel'in gizli bir küskünlükle söylediği sözlerin en basit anlatımıdır. Görgüsü yardımıyla, Clochegourde'da kefenlenen gizlemlerin bazılarını sezmişti. Ama Madam de Mortsauf yüce tutumuyla herkesi aldatsa bile, aşkın anlayışlı duyularını aldatamadı. Küçük odama geldiğim zaman, Tanrı vergisi gerçek sezgisi, beni yatağımdan sıçrattı, odasının pencerelerini görebilirken Frapesle'de bulunmaya katlanamadım; giyindim, sessiz adımlarla aşağıya indim, içinde sarmal biçimde bir merdiven bulunan bir kulenin kapısından geçip şatodan çıktım. Gecenin soğuğu beni ferahlattı. Kırmızı değirmen köprüsünden Indre'i geçtim, Clochegourde'un karşısındaki mutlu keleğe geldim, Clochegourde'da, Azay tarafındaki son pencerede bir ışık parlıyordu. O eski düşlemlerim yeniden başladı, ama şimdi sakindi düşlerim, yalnız aşk gecelerinin ozanının sesleri, bir de su bülbülünün tek notalı sesi karışıyordu içlerine. İçimde düşünceler uyanıyor, o zamana değin güzel geleceğimi elimden almış olan yas krepleri ni kaldırarak hayaletler gibi kayıyorlardı. Ruhum da duyularım da aynı biçimde büyülenmişti. İsteklerim ne büyük bir şiddetle yükseldi ona kadar! Aynı nakaratı yineleyip duran bir deli gibi kaç kez, "Benim olacak mı?" dedim kendi kendime. Önceki günler boyunca evren benim için, büyümüştü, ama bu kez bir gece içinde bir merkez kazanıverdi. İsteklerim, hırslarım ona bağlandı, yaralı yüreğini yeni baştan iyileştirip doldurmak için, onun için her şey olmayı diledim. Onun pencereleri altında, değirmenlerin savaklarına sızan suların, Saché çan kulesine vuran saatlerin sesiyle kesilen mırıltısı içinde geçen bu gece güzeldi! Bu yıldızsı çiçeğin yaşamını aydınlattığı, ışığa batmış bu gece boyunca, Cervantes'i

okurken alay ettiğimiz zavallı Kastilya şövalyesinin aşka başlangıç olan inancıyla nişanladım ruhumu. Gökteki ilk parıltı, ilk kuş sesi üzerine, Frapesle'in bahçesine kaçtım; köyden hiç kimse beni görmedi; sıvışmamdan kimsecikler kuşkulanmadı, çıngırağın öğle yemeğini haber verdiği dakikaya dek uyudum.

Yemekten sonra, sıcağa aldırmadan, Indre'i ve adalarını, vadiyi ve tepeciklerini bir daha görmek için çayıra indim, buraların tutkulu bir hayranıymış gibi davrandım; ama ipini koparmış atın çabukluğuna taş çıkaran bir ayak çabukluğuyla, kayığımı, söğütlerimi, Clochegourde'umu yeniden buldum. Burada her şey sessiz, titrekti, öğle vakti kır nasıl olursa öyle. Göğün maviliği üzerinde kımıltısız yapraklar kesinlikle belli oluyordu: Işıkla yaşayan böcekler, yeşil yusufçuklar, kuduzböcekleri, dişbudaklarına, kamışlarına uçuyorlardı; sürüler gölgede geviş getiriyor, bağın kırmızı toprakları yanıyor, yılanlar eğimler boyunca kayıyordu.

Uyumamdan önce öylesine serin, öylesine çekici olan bu görünüm ne büyük bir değişikliğe uğramıştı. Birdenbire, kayıktan dışarıya atıldım, kapısından Kont'un çıktığını görür gibi olduğum Clochegourde'un çevresinde dolaşabilmek için yolu tırmandım. Aldanmıyordum, Kont bir çitin yanından ilerliyor, hiç kuşkusuz ırmak boyunca uzanan Azay yoluna açılan bir kapıya gidiyordu.

"Bu sabah nasılsınız, Sayın Kont?"

Mutlu bir yüzle baktı bana, kendisine böyle seslenildiğini pek sık işitmiyordu.

"İyiyim," dedi, "bu sıcakta dolaştığınıza göre, kırı seviyorsunuz herhalde?"

"Beni buraya açık havada yaşamam için yollamadılar mı?"

"İyi ya, benimle gelip çavdar biçimini görmek ister misiniz?"

"Memnuniyetle. Ama, ne yalan söylemeli, inanılmaz derecede bilgisizim," dedim. "Çavdarı buğdaydan, kavağı akçakavaktan ayıramam; ekinler konusunda olsun, toprağı işletme biçimleri konusunda olsun, hiçbir şey bilmem."

"İyi ya, gelin," dedi, neşeyle geri döndü. Yukarıdaki küçük kapıdan çıktı.

Çit boyunca, o içerden yürüdü, ben dışarıdan.

"Mösyö de Chessel'in yanında hiçbir şey öğrenemezsiniz," dedi bana, "kâhyasından hesap almaktan başka bir şeyle ilgilenemeyecek ölçüde büyük beyzadedir."

Bana avlularını, yapılarını, oturup gezinmek için yapılmış bahçelerini, meyve bahçelerini, bostanlarını gösterdi. En sonunda, beni o akasyalı, Japon cennetağaçlı, ırmakla çevrili uzun, ince yola doğru götürdü, burada öbür yanda bir kanepe üzerinde iki çocuğuyla ilgilenen Madam de Mortsauf'u gördüm. Bu küçük, titrek, girintili çıkıntılı yaprak toplulukları altında bir kadın çok güzeldir! Benim bunca aceleme şaşırmıştı belki de, nasıl olsa kendisine gideceğimizi bildiğinden, rahatını bozmadı. Kont bana vadinin görünümünü gösterdi, hayran kaldım; buradan bakılınca, başka tepelerden görüldüğü gibi değil, farklı bir biçimde görünür vadi: İsviçre'de bir köşecik dersiniz. Indre'e dökülen derelerin geçtiği çayır, uzunlamasına görülür, buğulu uzaklıklarda silinip gider. Montbazon tarafında, uçsuz bucaksız bir yeşil alan serilir gözler önüne, bütün öbür noktalarda tepelerle, ağaç kitleleriyle, kayalarla bakışların önü kesilir. Madam de Mortsauf'a bir merhaba demek için ilerledik. Madeleine'e okuttuğu kitabı birdenbire yere bıraktı, sarsıntılı bir öksürüğe tutulan Jacques'ı kucağına aldı.

"Ne o, ne var?" diye atıldı Kont, sararmıştı.

"Boğazı ağrıyor," diye yanıtladı anne, beni görmez gibiydi, "bir şey değil."

Hem başını, hem sırtını tutuyordu, gözlerinden bu

zavallı, zayıf yaratığa can boşaltan iki ışın çıkmaktaydı.

"İnanılmaz ölçüde tedbirsizsiniz," dedi Kont sertçe, "ırmağın soğuğuyla karşı karşıya bırakıyorsunuz onu, taştan bir kanepeye oturtuyorsunuz."

"Ama, baba, kanepe ateş gibi," diye atıldı Madeleine.

"Yukarıda bunalıyorlardı," dedi Kontes.

Kont bana bakarak, "Kadınlar her zaman haklı çıkmak isterler," dedi.

Bakışımla ona hak verip vermemekten kaçınmak için, Jacques'ı izliyordum, boğazının ağrımasından dert yanıyordu. Annesi alıp götürdü. Bizden ayrılmadan önce, kocasının sözünü duydu:

"İnsan dünyaya böylesine sağlıksız çocuklar getirmişse, onlara bakmasını da bilmeli."

Çok haksız sözlerdi bunlar; ama onur zoruyla karısı zararına kendini haklı çıkarmaya çalışıyordu. Kontes ufak yokuşlardan, merdivenlerden uçarcasına çıkıyordu. Camlı kapıdan geçip silindiğini gördüm. Mösyö de Mortsauf kanepeye oturmuştu, başı eğik, düşünceliydi; durumum katlanılmaz oluyordu, ne bana baktığı vardı ne de bir şey söylediği. Sevgisini kazanmak için bel bağladığım gezinti, uğurlar ola! Yaşamımda bundan daha korkunç bir çeyrek saat geçirdiğimi anımsamıyorum, içimden, "Gitsem mi, gitmesem mi?" diyerek terliyordum, iri iri damlalar boşanıyordu bedenimden. İçinde kim bilir ne hüzünlü düşünceler yükseldi de gidip Jacques'ın nasıl olduğunu sormayı unuttu! Birdenbire kalktı, yanıma geldi. Geriye dönüp güleç vadiye baktık.

"Gezintimizi başka bir güne bırakırız, Sayın Kont," dedim tatlılıkla.

"Çıkalım!" diye karşılık verdi. "Yazık ki bu türlü nöbetleri sık sık görmeye alışkınım, bu çocuğun yaşaması için gözümü bile kırpmadan kendi canımı verirdim."

"Jacques daha iyi, uyuyor, dostum," dedi altın ses.

Madam de Mortsauf birdenbire yolun ucunda görünmüştü; hınçsız, kedersiz, geldi, selamıma karşılık verdi.

"Bakıyorum, Clochegourde'u seviyorsunuz, buna sevindim," dedi.

"Ata atlayıp Mösyö Deslandes'ı getireyim ister misiniz, canım?" dedi Kont, böylece haksızlığını bağışlattırmak istediğini ortaya koydu.

"Hiç üzülmeyin," dedi Kontes. "Jacques bu gece uyumadı, hepsi bu. "Çok sinirli bir çocuk, kötü bir düş görmüş, onu yeniden uyutmak için öyküler anlatıp durdum. Öksürüğü tümüyle sinirden, bir pastil verip yatıştırdım, yeniden uyudu."

"Zavallı kadın!" dedi Kont, elini ellerine alıp ıslak bir bakışla yüzüne baktı, "Bundan haberim bile yoktu."

"Bu denli önemsiz şeylere ne diye üzülürsünüz? Çavdarlarınıza gidin. Biliyorsunuz, siz bulunmadınız mı bucağın yabancısı olan başakçı kadınları ekin demetleri kaldırılmadan tarlaya bırakırlar."

"İlk tarım dersime başlayacağım, Madam," dedim ona.

O da Kont'u göstererek, "İyi bir öğretmen buldunuz," diye yanıtladı.

Kont, halk arasında "şirinlik" denilen hoşnutluk gülümsemesiyle gülümsemek üzere dudaklarını gerdi.

O geceyi korkunç sıkıntılar içinde geçirdiğini, oğlunun kuşpalazı olmasından korktuğunu iki ay sonra öğrendim. Bense o kayıktaydım, aşk düşünceleriyle ağır ağır oyalanıyor, ölümcül tehlike belirtileriyle altüst olan alnını aydınlatan bu mum ışığını hayranlıkla izleyişimi penceresinden göreceğini düşlüyordum. Kuşpalazı Tours'u kırıp geçirmekteydi o sırada, korkunç yıkımlar yaratıyordu. Kapıya geldiğimiz zaman, Kont üzgün bir sesle, "Madam de Mortsauf bir melektir," dedi.

Bu söz beni sarstı. Bu aileyi yüzeyden tanıyordum daha, böyle bir durumda genç bir ruhun kapıldığı alabil-

diğine doğal pişmanlık bana, "Bu derin huzuru ne hakla bulandıracaksın?" diye bağırdı.

Kont, her dediğini kolayca alkışlayabilecek, genç bir dinleyici bulmanın mutluluğu içinde, bana Bourbonların dönüşünün Fransa'ya hazırladığı gelecekten söz etti. Konuşmamız daldan dala atladı, gerçekten çocuksu şeyler işittim bu konuşmada, bunlar beni çok şaşırttı. İki kez ikinin dört ettiği türünden açık gerçeklerden habersizdi; bilgili insanlardan korkuyordu; üstünlükleri yadsıyordu; ilerlemelerle, belki de haklı olarak, alay ediyordu; en sonunda gönlünde pek çok dertli teller bulunduğunu anladım, bunlar onu kırmamak için çok önlemli davranmak zorunda bırakıyordu insanı, bu da sürekli bir konuşmayı bir kafa çalışması durumuna sokuyordu. Kusurlarını yoklayıp anladıktan sonra, bunları okşama yolunda Kontes'in gösterdiği uysallığı kendim de göstererek boyun eğdim. Yaşamımın başka bir çağında olsa, hiç kuşkusuz kırardım onu; ama bir çocuk gibi çekingendim, hiçbir şey bilmediğimi, ya da yetişmiş insanların her şeyi bildiklerini sanıyordum, bu sabırlı tarımcının Clochegourde'da elde ettiği büyük başarılar karşısında şaşırıp kalıyordum. Tasarılarını hayranlıkla dinliyordum. Kısacası, bana yaşlı beyzadenin sevgisini kazandıran, istemdışı bir pohpohlamayla, bu güzel toprağı, yerini, bu yeryüzü cennetini, göklere çıkarıyor, Frapesle'i çok aşağılarda bırakıyordum.

"Frapesle ağır bir gümüş takımı," dedim ona, "ama Clochegourde değerli taşlardan yapılmış bir mücevher kutusu."

Bundan sonra ilk söyleyenin adını da anarak sık sık yineledi bu tümceyi.

"Öyle ama, biz gelmeden önce çok acıklı bir durumdaydı," diyordu.

Fidanlarından söz ettiği zaman, kulak kesiliyordum.

Kır çalışmalarında acemiydim, nesnelerin fiyatlarına, işletme yollarına ilişkin sorular yağdırıyordum ona, bana bunca ayrıntıyı öğretmekten mutlu görünüyordu.

"Peki, size ne öğretiyorlar?" diye soruyordu şaşkınlıkla.

Daha o gün, eve dönünce, Kont karısına, "Mösyö Félix çok sevimli bir genç!" demişti.

Akşam, anneme Frapesle'de kalacağımı bildirerek giysi ve çamaşır yollamasını yazdım. O sırada tamamlanmakta olan büyük devrimden habersizdim, alınyazıma ne etkileri olacağını bildiğim yoktu, hukuk öğrenimimi tamamlamak için Paris'e döneceğimi sanıyordum. Okulda da dersler ekim ayının ilk günlerinde başlıyordu; demek ki önümde iki buçuk ayım vardı.

Burada geçen ilk günlerimde, Kont'la sıkı fıkı dost olmaya çalıştım, bir acı izlenimler dönemi oldu bu. Bu adamda öyle nedensiz bir öfkeleniverme, umutsuz durumlarda öyle bir çabuk davranma eğilimi buldum ki, tüylerim ürperdi. Bazı bazı bu adamda Condé Ordusu'nun çok yiğit beyzadesinin, önemli günlerde, politikayı gülleler gibi delebilen, doğruluk ve yiğitliğin kötü bir oyunuyla, konağında yaşamaya yargılı bir insanı bir d'Elbée, bir Bonchamp, bir Charette yapan istemlerin çok şeyler anlatan şimşeklerinin birdenbire yeniden belirdiği görülüyordu. Kimi varsayımlar karşısında, burnu kasılıyor, alnı aydınlanıyor, gözleri hemen sonra sönüveren bir yıldırım saçıyordu. Mösyö de Mortsauf'un birdenbire gözlerimin dilini anlayıp da beni hiç duralamadan öldürmesinden korkuyordum. O sıralarda, çok yumuşak bir insandım. İnsanları öyle garip bir biçimde değiştiren istem, bende yeni yeni filizlenmeye başlıyordu. Aşırı isteklerin korku sarsmalarına benzeyen şu hızlı duyarlık sarsıntılarını geçirmişti bana. Çarpışma beni titretmiyordu, ama paylaşılmış bir aşkın mutluluğunu

tatmadan can vermek istemiyordum. Güçlükler ve isteklerim birbirine koşut iki çizgi üzerinde büyüyordu. Duygularımı nasıl anlatayım? Can yakıcı şaşkınlıklara tutulmuştum. Bir rastlantı bekliyor, çevremi gözetliyor, sevgilerini kazandığım çocuklarla içli-dışlı oluyor, evin girdisini çıktısını iyice anlamaya çalışıyordum.

Fark edilmez bir biçimde, Kont benim yanımda eskisi kadar kendini sıkmamaya başladı. Beklenmedik davranış değişmelerini, nedensiz, derin kederlerini, sert ayaklanışlarını, acı, kırıcı yakınmalarını, kindar soğukluğunu, bastırılan çılgınca davranışlarını, çocuksu inleyişlerini, umutsuzluğa düşmüş insan haykırışlarını, umulmadık öfkelerini tanıdım. Ruh dünyası, hiçbir şeyinin saltık olmayışıyla madde dünyasından ayrılır; etkilerin, şiddetli huyların ya da bir olay çevresinde bir araya getirdiğimiz düşüncelerin gücüyle oranlıdır. Benim Clochegourde'da durumum, yaşamımın geleceği, havaya göre değişen bu isteme bağlıydı. Kapıdan girerken kendi kendime, "Beni nasıl karşılayacak?" dediğim zaman, o sıralarda daralması gibi açılması da kolay olan ruhum nasıl bir bunalımla sıkılırdı, anlatamam. Bu karlı alın üzerinde bir fırtına hazırlanırken, ne büyük bir yürek sıkıntısıyla ezilirdim birdenbire. Sürekli bir "diken üstünde oturma"ydı bu. Böylece bu adamın zorbalığının tutsağı oldum.

Acılarım Madam de Mortsauf'un acılarını sezdirdi bana. Anlamlı bakışlarla bakmaya başladık birbirimize, o gözyaşlarını tutarken bazı bazı benim gözyaşlarım akıyordu. Böylece Kontes ve ben birbirimizi acıyla denedik. Gerçek kederlerle, sessiz sevinçlerle, kimi zaman batıp kimi zaman yüzeyde kalan umutlarla dolu bu ilk kırk gün boyunca neler, neler anladım! Bir akşam onu bir günbatımı önünde dindarca düşünür buldum, güneş vadiyi bir yatak gibi göstererek dorukları öyle bir şehvetle kızartıyordu ki, doğanın yaratıklarını aşka çağırmasına

aracılık eden şu durasız ilahiler ilahisini duymamak olanaksızdı. Genç kız uçup gitmiş düşlerini mi yakalıyordu? Duruşunda ilk açılmalara elverişli bir kendini bırakmışlık görür gibi oldum.

"Kimi günler pek çetin oluyor," dedim.

"Ruhumun içini okudunuz," dedi, "ama nasıl?"

"Onca noktada birbirimize benziyoruz ki!" diye yanıtladım. "Acı ve haz konusunda ayrıcalıklı olan, duyarlılıkları büyük iç yankılar doğurarak hep birden titreşen, sinirli yaradılışları nesnelerin özüyle sürekli uyum içinde bulunan ender yaratıklardan değil miyiz biz? Bu insanları her şeyin uyarsızlık olduğu bir çevreye koyun, korkunç acı çekerler, kendilerine sevimli gelen düşüncelere, duyulara ya da yaratıklara rastladıkları zaman, zevklerinin coşkuya dek varması gibi tıpkı. Ama bizler için bir üçüncü durum vardır, ancak aynı hastalığa tutulmuş olan, birbirlerini kardeşçe anlayan ruhlar bilir bunun mutsuzluklarını. İyilikten de, kötülükten de etkilenmediğimiz olabilir. O zaman içimizde bütün incelikleri belirten, içli bir org boşlukta ses vermeye başlar, nedensiz yere coşar, ezgi olmadan ses çıkarır, sessizlikte yitip giden uyumlar çıkarır: hiçliğin yararsızlığı karşısında ayaklanan ruhun bir korkunç çelişkisi; gücümüzün besinsiz bir durumda, bilinmedik bir yaradan kanın boşanması gibi akıp gittiği dayanılmaz oyunlar. Duygular seller gibi akar, korkunç zayıflamalara neden olur bu, anlatılmaz hüzünlere neden olur, konfesyonal[1] bunları işitmez. Ortak acılarımızı belirtmedim mi?"

Titredi, batan güne bakmaya ara vermeden yanıtladı sözlerimi:

"Bu genç yaşta bunları nasıl biliyorsunuz? Yoksa bir zamanlar kadın mıydınız?"

1. Günah çıkarma yeri. (Ç.N.)

"Ah!" dedim içli bir sesle, "Çocukluğum uzun bir hastalık gibiydi."

"Madeleine'in öksürdüğünü duydum," dedi, çabucak ayrıldı yanımdan.

Kontes sürekli olarak evinde gördü beni, ama iki nedenden dolayı hiç kuşkulanmadı. Bir kez bir çocuk gibi saftı, düşüncesi hiç yolundan sapmıyordu. Sonra Kont'u eğlendiriyordum, bu pençesiz ve yelesiz aslanın yemi olmuştum. Tavla oynamasını bilmiyordum, Mösyö de Mortsauf öğretmeyi önerdi, ben de kabul ettim. Anlaşmamızın yapıldığı anda, bana, "Ama siz kurdun ağzına atılıyorsunuz!" demek isteyen acıyan bir bakışla bakmaktan kendini alamadı. İlkin bundan hiçbir şey anlamadım ya, üçüncü gün üzerime nasıl bir yük aldığımı öğrendim. Çocukluğumun meyvesi olan, hiçbir şeyden yılmayan sabrım, bu zorlu deneyimler sırasında olgunlaştı. Bana açıkladığı bir ilkeyi ya da kuralı uygulayamadığım zaman, acımasız alaylara girişmek Kont için bir mutluluk oldu; düşündüm mü, ağır bir oyunun uyandırdığı sıkıntıdan yakınıyordu; çabuk oynadım mı, acele oynamama kızıyordu, yanlışlık yapacak olursam, bunu fırsat bilip fazla acele ettiğimi söylüyordu. Bir köy öğretmeni baskısı, bir kamçılı zorbalıktı bu, ancak kendimi kötü bir çocuğun eline düşmüş Epiktetos'la karşılaştırırsam aydınlatabilirim sizi bu konuda. Parasına oynadığımız zaman, sürekli kazançları onur kırıcı, bayağı sevinçler uyandırdı onda. Karısının bir sözü bu konuda gönlümü alıyor, onu da hemen incelik ve görgü duygusuna kavuşturuyordu. Çok geçmeden umulmadık bir işkencenin közleri içine düştüm. Param da bu uğurda tükendi. Bazı bazı çok geç saatlere kadar evlerinde kalıyordum, ama ayrıldığım dakikaya dek, Kont hep karısıyla aramda kalıyordu, yine de yüreğine kayıvereceğim bir an bulma umudunu hep besliyordum. Ama, avcının acılı sabrıyla

beklenen bu saati elde edebilmek için, ruhumu durmadan yaralayan, paramı da alıp götüren bu alaylı partileri sürdürmek gerekmiyor muydu? Daha önce de kaç kez çayırda güneşin yarattığı bir görünüşe, kül rengi bir gökte bulutlara, buğulu tepelere, ırmağın mücevherleri içinde ayın titreyişlerine bakmaya dalarak öyle sessiz sessiz kalmamış mıydık, şunlardan başka bir şey söylemezdik birbirimize:

"Gece çok güzel!"

"Gece kadındır, Madam."

"Her şey ne denli durgun!"

"Evet, insan burada büsbütün mutsuz olamaz."

Bu yanıttan sonra gergefine dönerdi. En sonunda, içinde yerini isteyen bir sevginin uyandırdığı kıpırdanmaları duymaya başlamıştım. Para yoksa, akşamlara uğurlar ola! Anneme, bana para yollamasını yazmıştım; annem homurdandı, sekiz günlük bir para bile yollamadı. Öyleyse kimden istemeliydim? Yaşamım söz konusuydu. Böylece, ilk büyük mutluluğumun ortasında da, beni her yerde kuşatmış olan acıları buluyordum; ama, Paris'te, kolejde, pansiyonda, düşünceli bir perhizle bundan sıyrılmıştım, derdim olumsuzdu; Frapesle'de etkin oldu; o zaman hırsızlık isteğini, şu düşlenen cinayetleri, ruhumuzu kaplayınca kendi kendimize saygımızı yitirmek korkusuyla boğmamız gereken, tüyler ürpertici kızgınlıkları duydum içimde. Amansız düşüncelerin anıları, annemin cimriliğinin bende ister istemez yarattığı bunalımlar, bana gençler karşısında, derinliğini anlamak içinmiş gibi uçurumun ucuna dek gelip de tökezlenmemiş insanların temiz hoşgörüsünü esinledi. Soğuk terlerle beslenen dürüstlüğüm, yaşamın aralanarak yatağının kuru kumlarını gösterdiği bu anlarda güçlendiyse de, müthiş insan adaletinin bir insanın boynuna indirmek üzere kılıcı çektiği her seferde, "Ceza yasalarını mutsuzluğu

tanımayan insanlar çıkarmış," diye düşündüm.

Bıçağın kemiğe dayandığı bu noktada, Mösyö de Chessel'in kitaplığında bir tavla kitabı buldum, inceledim; sonra ev sahibim de bana birkaç ders verme inceliğini gösterdi; o denli sert yönetilmeyince, biraz ilerleme gösterdim, ezbere öğrendiğim kuralları, hesapları uygulayabildim. Birkaç gün içinde, ustamı alt edecek duruma geldim; ama, kendisini yendiğim zaman, çekilmez bir duruma girdi, gözleri kaplan gözleri gibi kıvılcımlar saçtı, yüzü buruştu, kaşları hiç kimsede görmediğim bir biçimde oynamaya başladı. Yakınmaları şımarık bir çocuğun yakınmalarıydı. Kimi zaman zarları fırlatıyor, öfkeyle bağırıyor, tepiniyor, zar kabını dişliyor, bana hakaretler yağdırıyordu. Bu sertliklerin de bir sonu oldu. Oyunda daha üstün bir bilgi edinince, savaşı dilediğim gibi yürüttüm; sonunda her şey aşağı yukarı eşit olacak biçimde ayarladım kendimi, partinin birinci yarısını ona kazandırıyor, ikinci yarısında denge kuruyordum. Dünyanın sonu bile öğrencisinin böyle çabucak üstünlük kazanması kadar şaşırtmazdı Kont'u; ama bunu hiç kabul etmedi. Oyunlarımızın değişmez sonucu, aklının dört elle sarıldığı yeni bir besin oldu.

"Kafacağızım yoruluyor kuşkusuz," diyordu. "Siz hep partinin sonuna doğru kazanıyorsunuz, çünkü o zaman kafamı kullanamıyorum."

Kontes de biliyordu bu oyunu, oyunumu daha ilk uygulamada anladı, uçsuz bucaksız sevgi belirtileri sezdi. Bu ayrıntıları ancak tavla oyununun korkunç güçlüklerini bilenler değerlendirebilir. Bu küçücük şey, neler anlatmıyordu! Ama aşk, Bossuet'nin tanrısı gibi, yoksulun bir bardak suyunu, ölen adsız askerin çabasını en zengin yenginin üstünde tutar. Kontes genç bir yüreği parçalayan şu sessiz teşekkürlerden biriyle teşekkür etti: Çocuklarına sakladığı bakışla baktı bana! O çok

mutlu akşamdan sonra, benimle konuşurken hep yüzüme baktı. Giderken nasıl bir durumdaydım, açıklayamam. Ruhum bedenimi yutuvermişti, ağırlığım kalmamıştı hiç, yürümüyor, uçuyordum. Bu bakışı içimde duyuyordum, beni ışığa gömmüştü. "Güle güle, Mösyö," deyişinde, *Diriliş* ilahisinin *ô filii et filiae*'sindeki uyumları çınlattı ruhumda. Yeni bir yaşama doğuyordum. Onun gözünde bir önemim vardı demek! Saltanat kundaklarında uyudum. Kapalı gözlerimin önünden karanlıkta birbirlerini kovalayarak alevler geçti, yanmış kâğıdın külleri üzerinde birbiri ardından koşan, güzel ve ateşten böcekler gibiydiler. Düşlerimde, sesi elle dokunulur bir şey oldu, beni ışıkla, hoş kokularla saran bir hava, ruhumu okşayan bir ezgi oldu. Ertesi gün, beni karşılayışı, duygularının doluluğunu belli etti, ondan sonra sesinin gizlerine erdim. O gün yaşamımın en önemli günlerinden biri olacaktı. Akşam yemeğinden sonra, yukarılarda dolaştık, hiçbir şeyin yetişemeyeceği, yerin taşlık, kuru, bitkisel topraktan yoksun olduğu bir çorak alana gittik, yine de burada birkaç meşe ile ekşi muşmulalarla dolu çalılar vardı; ama, ot yerine, kızılımsı, kıvırcık, batan güneşin ışınlarıyla tutuşmuş bir yosun halısı uzanıyordu, ayaklar kayıyordu üzerinde. Düşmesin, diye Madeleine'in elinden tutuyordum, Madam de Mortsauf da kolunu Jacques'a vermişti. Önden giden Kont, geriye döndü, bastonuyla yere vurdu, sonra da korkunç bir sesle bana, "İşte benim yaşamım!" dedi. Sonra özür dileyen bir bakışla karısına bakarak, "Ama sizi tanımadan önceki yaşamım," diye ekledi.

Gecikmiş bir düzeltmeydi bu, Kontes sararmıştı. Hangi kadın böyle bir yumruk yer de onun gibi sendelemezdi?

"Ne hoş kokular var burada, hele ışık oyunları ne kadar güzel!" diye atıldım. "Bu çorak toprak benim olsun

isterdim, kazacak olsam, içinde gömüler bulurdum belki; ama asıl zenginlik sizin komşuluğunuz olurdu. Hem göze öylesine uyumlu gelen bir görünüme, içinde dişbudaklar, akçaağaçlar arasında ruhun yıkandığı, yılanlar gibi kıvrılan bu ırmak için kim çok şeyler vermezdi ki! Zevkler ne kadar farklı, görüyor musunuz! Bu toprak parçası çorak bir yer; benim içinse bir cennet."

Kont acı acı, "Ozan sözleri bunlar!" dedi. "Burası sizin adınızı taşıyan bir adamın yaşayacağı yer değil."

Sonra kesti ve "Azay'in çanlarını duyuyor musunuz?" dedi. "Çan seslerini iyice işitiyorum."

Madam de Mortsauf ürpermiş bir yüzle baktı bana, Madeleine elimi sıktı.

"Dönüp bir tavla oynayalım mı?" dedim. "Zar sesleri çan seslerini duymanızı önler."

Havadan sudan söz ederek Clochegourde'a döndük. Kont, fazla açıklamaya girmeden, zorlu ağrılardan yakınıyordu. Salona geldiğimiz zaman, hepimizde de anlatılmaz bir kararsızlık vardı. Kont bir koltuğa gömülmüş, dalıp gitmişti, karısı hastalığın belirtilerini biliyor, nöbetlerinin yaklaştığını önceden seziyor, onun bu dalmışlığını bulandırmamaya çalışıyordu. Ben de onun gibi sessiz kaldım. Gitmemi rica etmemesi belki de tavla partisinin Kont'u neşelendireceğini, patlamaları kendisini öldüren bu korkunç sinir bozukluğunu dağıtacağını sandığı içindi.

Kont'u, her zaman oynamaya can attığı bu tavla partisine başlamaya razı etmekten daha güç bir şey yoktu. Bir nazlı sevgili gibi, yalvarılsın, zorlansın ister, minnet altında kalmış görünmek istemezdi, belki de bu yüzden böyleydi. İlginç bir konuşma sonunda, eğilip bükülmelerimi bir an için unutursam, asık suratlı, sert, kırıcı olur, söylenenlere kızar, her şeyin tersini söylerdi. Keyifsizliğini görünce, bir tavla çevirmeyi önerirdim; o zaman naza başlardı; "Bir kez vakit çok geçti," derdi, "sonra canım da

istemiyor." Uzun sözün kısası, düzensiz yapmacıklardı bunlar, ne yapıp yapıp sonunda gerçek isteklerini bize unutturtan kadınların yapmacıklarına benzerdi. Alttan alır, oynamaya oynamaya bildiğimi unutmamam için bana yardım etsin, diye yalvarırdım. Bu kez, onu oynamaya razı etmek için delice neşeli görünmek zorunda kaldım. Hesap yapmasını önleyecek baş dönmelerinden yakınıyordu, söylediğine göre, kafatası bir mengene gibi sıkılıyor, çınıltılar işitiyor, boğuluyor, derin derin göğüs geçiriyordu. En sonunda masaya oturmaya razı oldu.

Madam de Mortsauf, çocuklarını yatırıp akşam duasını yaptırtmak için bizden ayrıldı. Onun yokluğu sırasında her şey yolunda gitti, Mösyö de Mortsauf'un kazanacağı biçimde düzenledim işi, birdenbire memnunluktan yüzü güldü. Kendi kendisi hakkında uğursuz kerametler söyleten bir kederden birdenbire bu sarhoş adam sevincine geçmesi, bu çılgın ve neredeyse nedensiz gülüşle gülmeye başlaması, beni kaygılandırdı, dondurdu. Böylesine açık, belirli bir nöbete tutulduğunu hiç görmemiştim. Yakın arkadaşlığımız meyvelerini vermişti, benim yanımda kendini denetlemiyordu artık. Her gün beni zorbalığıyla kuşatmaya, eğilimlerine yeni bir yem sağlamaya çalışıyordu, çünkü ruh hastalıkları istekleri, içgüdüleri olan yaratıklara benzer, topraklarını büyütmek isterler.

Kontes aşağıya indi, gergefi ışığa yakın olsun, diye tavlanın yanına geldi, ama pek gizlenemeyen bir kuşkuyla başladı işine. Önleyemeyeceğim, uğursuz bir vuruş, Kont'un yüzünü değiştirdi: Sevinçliyken, suratı asılıverdi; kırmızıyken, sarardı, gözleri titredi. Derken önceden sezmeme de, düzeltmeme de olanak bulunmayan son bir mutsuzluk daha oldu. Mösyö de Mortsauf şaşırtıcı bir zar getirdi, bu da yıkılışını kesinleştirdi. Hemen kalktı, masayı üzerime, lambayı yere attı, konsola bir yumruk indirdi, sonra salonda sıçradı, yürüdü diyemem. Ağ-

zından seller gibi dökülen hakaretler, lanetler, sövgüler, tutarsız sözler, olsa olsa Ortaçağ'da rastlanan bir çarpılmayı akla getirebilirdi. Durumumu siz yargılayın!

Kontes elimi sıktı, "Bahçeye gidin," dedi.

Dışarıya çıktım, Kont farkında bile olmadı. Ağır adımlarla sete kadar yürüdüm, buradan, yemek odasının bitişiğindeki yatak odasından gelen bağırtılarını, iniltilerini işittim. Meleğin sesini de işittim fırtınanın içinde, arada bir yağmur dinmek üzereyken yükselen bir bülbül sesi gibi yükseliyordu. Kontes'in yanıma gelmesini bekliyor, sona eren ağustos ayının en güzel gecesinde, akasyalar altında dolaşıyordum. Gelecekti, elimi sıkışıyla söz vermişti bana.

Birkaç günden beri, bir karşılıklı konuşma isteği vardı havada, ruhlarımızın fazlasıyla dolu kaynağını fışkırtacak, ilk sözcükte boşanıverecek gibiydi. Tümden anlaşacağımız dakikayı hangi utanç geciktiriyordu? Korkunun heyecanlarına benzeyen, taşmanın eşiğine gelmiş yaşamın dizginlendiği, sevilen eşin karşısına çıkarken genç kızları heyecanlandıran utanca kapılarak insanın içini açmaktan çekindiği anlarda duyguları ezen titreyişi benim gibi o da seziyordu belki. Birikmiş düşüncelerimizle, zorunlu olmuş bu ilk açılmayı kendimiz büyütmüştük. Bir saat geçti. Tuğla korkuluğun üzerine oturmuştum, bu sırada giysisinin dalgalı hışırtısına karışan ayak sesleri akşamın durgun havasını canlandırdı. Yüreğe sığmayan duyulardandır bunlar.

"Mösyö de Mortsauf uyuyor şimdi," dedi bana. "Böyle olduğu zaman, içinde birkaç baş haşhaş haşlanmış bir bardak su veririm, nöbetleri seyrektir, bunun için bu basit ilaç aynı etkiyi her zaman gösterir." Sonra sesini değiştirip en inandırıcı havayla konuştu. "Mösyö, kötü bir rastlantı bu zamana değin özenle saklanan birtakım gizleri önümüze serdi," dedi, "bu sahnenin anısını içiniz-

de kefenleyeceğinize söz verin bana. Bunu benim için yapın, rica ederim. Yemin istemiyorum sizden, onurlu erkeğin 'evet'i beni sevindirmeye yeter."

"Bu 'evet'i söylememe gerek var mı ki?" dedim ona. "Hiç mi anlamadık birbirimizi?"

"Göçmenliği sırasında çektiği uzun acıların etkisine bakıp da Mösyö de Mortsauf hakkında yanlış yargılara varmayın," dedi. "Yarın, söylediklerini tümüyle unutacaktır, yine çok iyi, çok candan bulacaksınız onu."

"Kont'u haklı çıkarmaya çalışmayın, Madam," yanıtını verdim. "Her istediğinizi yapacağım. Mösyö de Mortsauf'u yenileyip sizi mutlu bir yaşama kavuşturacağımı bilsem, hemen şu anda, Indre'e atardım kendimi. Düzeltemeyeceğim tek şey, görüşümdür, hiçbir şey bu denli sağlam örülmedi içimde. Canımı verebilirdim size, bilincimi veremem; onu dinlemeyebilirim, ama konuşmasına engel olabilir miyim? Bana kalırsa, Mösyö de Mortsauf..."

Alışılmamış bir sertlikle sözümü kesti.

"Sizi anlıyorum, haklısınız!" dedi. "Kont nazlı bir sevgili gibi sinirlidir," diye sürdürdü konuşmasını. Sözcüğü yumuşatarak çılgınlık düşüncesini de yumuşatmak istiyordu. "Ama ancak ara sıra böyledir, fazla fazla yılda bir kez, büyük sıcaklar sırasında. Ne acılara neden oldu göç! Ne güzel yaşamlar yıktı! Ülkesinin yüzünü ağartan büyük bir savaşçı olabilirdi kuşkusuz."

Ben de onun sözünü kestim.

"Biliyorum," dedim. Beni aldatmasının boşuna olduğunu belli ettim.

Durdu, bir elini alnına koydu, sonra da, "Kim getirdi sizi böyle evimizin içine?" dedi. "Tanrı bana bir yardımcı, beni destekleyecek bir candan dost mu yolluyor?" diye ekledi, elini elimin üstünde bastırdı güçle, "Çünkü iyisiniz, yücegönüllüsünüz..."

Gizli umutlarını doğrulayacak, gözle görülür bir tanığı yardıma çağırmak istercesine gözlerini göğe doğru kaldırdı, sonra bana çevirdi. Ruhumun içine bir ruh atan bu bakışla elektriklendim, kibar çevre hukukuna göre, incelikte kusur ettim; ama böyle bir incelik yokluğu bazı ruhlarda çoğu zaman tehlikeye doğru mertçe bir atılış, bir sarsıntıyı önleme isteği, gelmeyen bir yıkım korkusu olmaz mı, çoğu zaman da bir yüreğe sorulan beklenmedik bir soru, birlikte çarpıp çarpmadığını anlamak amacıyla indirilmiş bir vuruş değil mi? İçimde birçok düşünce ışıklar gibi yükseldi, tam gize ulaşacağımı sezdiğim sırada, arılığımı kirleten lekeyi yıkamamı öğütledi. İçinde bulunduğumuz derin sessizlikte kolayca işitilen çarpıntılarla boğulmuş bir sesle, "İzin verin daha ileriye gitmeden önce, geçmişin bir anısını temizleyeyim," dedim.

"Susun," dedi çabucak, bir parmağını dudaklarımın üzerine koyup hemen geri çekti.

Alçaltmaların erişemeyeceği ölçüde yükseklerde bulunan bir kadın olarak, gururla baktı bana, sonra heyecanlı bir sesle, "Neden söz açmak istediğinizi biliyorum," dedi. "Karşılaştığım ilk, son, tek saldırış söz konusu! Hiç sözünü etmeyin o balonun. Hıristiyan olarak sizi bağışladım, ama kadın olarak hâlâ acı çekiyorum."

Gözlerime gelen damlaları, kirpiklerim arasında tutarak, "Tanrı'dan daha acımasız olmayın," dedim ona.

"Daha sert olmalıyım, ben daha zayıfım," diye yanıtladı.

Bir tür çocuksu ayaklanışla, "Ama, dinleyin beni," dedim, "yaşamınızda ilk, son, tek kez de olsa."

"Peki konuşun!" dedi. "Yoksa sizi dinlemekten korktuğumu sanacaksınız."

O zaman, bu dakikanın yaşamımızda tek olduğunu sezerek, dikkatli olmayı buyuran bir sesle, ona, baloda kadınların tıpkı o zamana değin gördüğüm bütün kadın-

lar gibi beni hiç ilgilendirmediklerini, ama onu görünce, alabildiğine çalışkan bir yaşam süren, ruhuysa gözüpeklikten alabildiğine uzak olan benim, ancak böyle taşkın bir tutkuyu duymamış olanların suçlu bulacakları bir tutkuya kapılıp sürüklenir gibi olduğumu, hiçbir yaratığın, karşı duramadığı insan yüreğinin hiçbir zaman o her şeyi, ölümü bile yendirten istekle böylesine dolmadığını söyledim...

"Ya küçümsenmeyi?" dedi beni durdurarak.

"Demek beni küçümsediniz?" diye sordum.

"Bunları konuşmayalım artık," dedi.

İnsanüstü bir acının uyandırdığı coşkunlukla, "Hayır, konuşalım," diye karşılık verdim. "Bütün benliğim söz konusu, bilinmedik yaşamım, bilmeniz gereken bir giz söz konusu; yoksa, umutsuzluktan ölürüm! Siz de, haberi bile olmadan, ellerinde yarışmayı kazanacak olanlara adanan taç parlayan kadın olan siz de, söz konusu değil misiniz?"

Çocukluğumu, gençliğimi anlattım ona, size anlattığım gibi, uzaktan uzağa yargılayarak değil, yaraları hâlâ kanayan genç adamın ateşli sözleriyle anlattım. Bir ormanda oduncuların baltası gibi çınladı sesim. Ölü yıllar, onları yapraksız dallarla doldurmuş olan uzun acılar, onun önünde büyük bir gürültüyle devrildi. Size anlatarak başınızı ağrıtmadığım bir sürü korkunç ayrıntıyı ateşli sözcüklerle çizdim ona. Parlak dileklerimin gömüsünü, isteklerimin el değmedik altını, sonu gelmez bir kışın yığdığı buzların altında saklanmış bir ateşli yüreği olduğu gibi önüne serdim. Yeşaya'nın[1] ateşleri içinde, baştan söylenmiş acılarımın ağırlığı altında bükülmüş bir durumda, başını eğerek beni dinleyen bu kadından bir

1. Yahudilerin dört büyük peygamberinden ilki. (Ç.N.)

söz bekledim, bir bakışla karanlıkları aydınlattı, bir tek sözcükle yersel ve tanrısal dünyaları canlandırdı.

"Aynı çocukluğu yaşamışız!" dedi, üzerinde kurbanların aylası ışıldayan bir yüzle baktı bana.

Ruhlarımızın şu aynı avutucu düşüncede, "Demek acı çeken bir ben değilmişim!" düşüncesinde birleştikleri, kısa bir aralıktan sonra, Kontes, sevgili yavrularıyla konuşurken kullandığı sesiyle, oğullar öldükten sonra kız olmak suçunu nasıl işlediğini anlattı bana. Kız olduğu için hep annesinin dizi dibinde kalmak yüzünden çektiği acılarla, kolejler dünyasına atılmış bir çocuğun acıları arasındaki farkları açıkladı. Hep yeniden doğan acılarını anlattığı bu işkenceden o gerçek annesinin, iyi teyzesinin kendisini kurtardığı güne değin ruhunu durmadan ezen bu değirmen taşıyla karşılaştırılınca, benim yalnızlığım bir cennetti. Bir hançer vuruşu önünde gerilemeyip Demokles'in kılıcı altında ölen sinirli insanların katlanamayacakları türden, açıklanmaz iğnelemeler altındaydı hep: Kimi zaman buz gibi bir buyrukla kesilen yürekli bir iç dökme, kimi zaman soğukça alınan bir öpüş, kimi zaman başa kakılan bir sessizlik; yüreğine çöken, gözlerden boşaltılamayan gözyaşları; kısacası, candan bir annelik kisvesiyle yabancıların gözünden saklanan, binlerce manastır yıldırısı. Annesi ondan gurur duyar, onu över, ama ertesi gün, öğretmenin göğsünü kabartmaya yarayan bu pohpohlamaları pahalı ödetirmiş. Her sözü yerine getirmesiyle, uysallığıyla annesinin taş yüreğini dize getirdiğini sanıp da ona açıldı mı, zorba bu gizlerle silahlanmış olarak yeniden belirirmiş. Bir casus bile bu denli aşağı, bu kadar acımasız olamazmış. Bütün genç kızlık zevkleri, bayramları, pek pahalı satılmıştı ona, çünkü bir kusur sonucu mutlu olmuş gibi, mutlu olduğu için azarlamışlardı. Böyle soylu bir biçimde yetiştirilirken, hiçbir bilgi aşkla verilmemişti ona, kırıcı bir alayla verilmişti. Anne-

sine kızmıyordu, yalnız ona sevgiden çok korku duyduğu için kendini suçluyordu. Bu sertlikler belki de gerekliydi, diye düşünüyordu bu melek; kendisini bugünkü yaşayışına hazırlamamışlar mıydı? Onu dinlerken, Eyub'un benim elimde yabanıl sesler çıkaran harpı, şimdi, Hıristiyan parmaklarla çalınınca, çarmıhın dibindeki Meryem'in dualarını söyleyerek karşılık veriyormuş gibi geliyordu bana.

"Burada karşılaşmadan önce aynı kürede yaşıyormuşuz, siz doğudan çıkmışsınız yola, ben batıdan."

Umutsuz bir deviniyle başını salladı.

"Doğu sizin olsun, batı da benim," dedi. "Siz mutlu yaşayacaksınız, ben acıdan öleceğim! Erkekler, yaşamlarının olaylarını kendileri yaratırlar, benim yaşamımsa iyice belli artık. Kadının bir altın halkayla, eşlerin arılığının simgesiyle bağlı olduğu bu ağır zinciri hiçbir güç koparamaz."

Aynı ananın karnında yatmış ikiz gibi gördü kendisiyle beni, aynı kaynaklardan içmiş kardeşler arasında açılmaların yarım olabileceğini düşünmedi. İçindekileri döken arı yüreklere vergi bir iç çekişten sonra, evliliğinin ilk günlerini, ilk umut kırıklıklarını, mutsuzluğun yinelenişini anlattı. Benim yaşadığımı yaşamış, göle atılmış bir taşın hem yüzeyi, hem de derinliği dalgalandırdığı gibi, en ufak bir çarpmada duru özü sarsılan ruhlar için öylesine büyük olan küçük olayları tanımıştı. Evlendiği zaman, biraz birikmiş parası, sevinçli saatlerini, genç yaşın binlerce isteğini özetleyen birkaç altını vardı; sıkıntılı bir günde, birer altın lira değil, anı olduklarını söylemeden, cömertçe vermişti bunları; kocası bundan dolayı hiçbir zaman ona minnet duymamış, kendini borçlu saymamıştı: Unutuşun durgun sularına gömülen bu gömüye karşılık, her borcu ödeyen, soylu ruhlar için çetin günlerde parıldayan ölümsüz bir değerli taş gibi olan şu

ıslak bakışı bulamamıştı. Acıdan acıya nasıl yürümüştü! Mösyö de Mortsauf eve gereken parayı vermeyi unutuyor, o bütün kadın çekingenliklerini yenerek, para istediği zaman, düşünden uyanıyordu; onu bu dayanılmaz yürek daralmalarından bir kez olsun esirgememişti! Bu batmış adamın hastalıklı yaradılışı ortaya çıktığı zaman, ne büyük bir dehşete kapılmıştı! Çılgın hiddetlerinin ilk patlayışında yaralanmıştı. Kocasını, bir kadının yaşamını egemenliği altında tutan bu saygı verici yüzü bir sıfır olarak görmeden önce, ne çetin düşüncelerden geçmemişti ki! İki doğumunun ardından ne korkunç yıkımlar gelmişti! Ölü doğmuş iki çocuğu görünce nasıl sarsılmıştı! "Onlara can üfleyeceğim! Onları her gün yeniden doğuracağım!" diye düşünebilmek ne büyük gözüpeklikti! Kadınların destek kaynağı olarak gördükleri elin ve yüreğin birer engele dönüştüğünü sezmek ne büyük umutsuzluk! Ne zaman bir güçlüğü yenecek olsa, bu uçsuz bucaksız mutsuzluğun dikenli savanlarının yeniden önüne dikildiğini görmüştü. Kocasını, çocuklarının yapısını, yaşaması gereken memleketi iyice tanıdığı güne değin; Napoléon'un evin sevgi dolu özenlerinden koparıp aldığı çocukları gibi, ayaklarını çamurda ve karda yürümeye, alnını top güllelerine, bütün varlığını askerin edilgen uysallığına alıştırdığı güne değin. Size özetlediğim bu şeyleri, o bana karanlık genişlikleri içinde, üzücü olaylar, yitirilmiş aile savaşları, boşuna denemeler dizisi içinde anlattı.

Sözlerinin sonunda, "Kısacası, Clochegourde'u düzeltmenin bana ne sıkıntılara mal olduğunu, kendisine en yararlı şeyi istemesi için ne yorucu, ne yapmacık sokulganlıklara başvurduğumu bilmek için burada birkaç ay kalmak gerekirdi," dedi. "Benim öğütlerim üzerine yapılan şey ilkin başarılı olmadı mı, nasıl bir çocuk şeytanlığına kapılır! İyi sonucu nasıl bir sevinçle benimser!

Onun günlerinin kötü otlarını ayıklamak, havasını güzel kokuyla doldurmak, taşlarla doldurduğu yolunu kumlamak, çiçeklendirmek için canım çıkarken hep onun dert yanışlarını dinlemek ne büyük bir sabır ister! Ölümüm hep şu korkunç nakarattır: 'Öleceğim! Yaşam ağır geliyor!' Evinde insan bulunması gibi bir mutluluğa ererse, her şey silinir, naziktir, terbiyelidir. Neden ailesine karşı da böyle değil? Bazı bazı gerçekten şövalyeler gibi davranan bu adamın haktanırlık yoksunluğunu nasıl açıklayacağımı bilmiyorum. Geçenlerde kent balosuna gideceğimiz zaman yaptığı gibi, Paris'te bana bir süs eşyası bulmak için, gizlice, doludizgin yola çıkabilecek bir insandır. Evi için cimridir, isteseydim, benim için varını, yoğunu harcayabilirdi. Bunun tersi olmalıydı: Benim hiçbir şeye gereksinimim yok, ama evinin masrafı ağır. Günleri mutlu geçsin, diye, anne olacağımı da düşünmeden, belki beni kurbanı olarak görmeye alıştırdım onu; ben ki, aşağılık bulduğum bir rolü oynayacak ölçüde alçalabilseydim, bir-iki nazlanmayla onu bir çocuk gibi yönetebilirdim! Ama evin iyiliği bir adalet heykeli gibi sakin, ağırbaşlı olmamı gerektiriyor, bununla birlikte benim de dışarıya açık, seven bir ruhum var!"

"Onu buyruk altına almak, yönetmek için bu etkiyi neden kullanmıyorsunuz?" dedim.

"İşin içindeki bir ben olsaydım, ne saatler boyunca haklı kanıtlara karşı duran, anlayışsız sessizliğini yenebilir ne de mantıksız görüşlere, gerçek çocuk düşüncelerine karşılık verebilirdim. Ne zayıflığa dayanabilirim ne de çocukluğa; bana vurabilirler, direnemem; güce güçle karşı koyabilirdim belki, ama acıdıklarım karşısında güçsüz kalırım. Madeleine'i kurtarmak için onu bir şeye zorlamak gerekseydi, onunla birlikte ölürdüm. Acıma bütün liflerimi gevşetir, sinirlerimi yumuşatır. Bunun için şu on yılın şiddetli sarsıntıları beni yıktı; şimdi, öylesine sık sık

saldırıya uğrayan duygularım bazı bazı güçsüz düşüyor, hiçbir şeyle canlanmıyor, fırtınalara katlanmama yardım eden gücü bulamadığım oluyor. Evet, yeniliyorum bazı bazı. Böyle dinlenmeye dinlenmeye, bütün bedenimi daldıracağım denizden uzak kala kala ölüp gideceğim. Mösyö de Mortsauf beni öldürmüş olacak, benim ölümüm de onu öldürecek."

"Neden birkaç aylığına Clochegourde'dan ayrılmıyorsunuz? Neden çocuklarınızla birlikte deniz kıyısına gitmeyesiniz?"

"Bir kez, ben uzaklaşırsam, Mösyö de Mortsauf kendini yıkılmış bulur. Durumuna inanmak istemez ya, bunun bilincindedir. Hem sağlam bir insan, hem bir hastadır, çelişkileri birçok tuhaflığına ışık tutan, iki ayrı yaradılış! Hem ne denli korksa, haklı! Her şey kötü gider burada. Çocuklarını üzerlerinde dönen çaylaktan korumaya çalışan bir ana olduğumu belki de görmüşsünüzdür. Ezici bir iş bu, durmamacasına, 'Madam nerede?' diye soran Mösyö de Mortsauf'un istediği bakımlar daha da zorlaştırır işimi. Bu da bir şey değil. Aynı zamanda Jacques'ın öğretmeni, Madeleine'in dadısıyım. Bu da bir şey değil daha! Vekilim, kâhyayım. Bir toprağı işletmenin burada işlerin en yorucusu olduğunu öğrenirseniz, sözlerimin anlamını bir gün kavrarsınız. Para olarak gelirimiz az, çiftliklerimiz yarı yarıya ekilir, bu düzen de sürekli bir denetim gerektirir. Tohumları, hayvanları, her tür ürünü bizim satmamız gerekir. Rakiplerimiz de kendi çiftçilerimizdir, meyhanede alıcılarla anlaşır; fiyatları, kendi ellerindekileri sattıktan sonra koyarlar. Tarımımızın binbir güçlüğünü anlatsam, sıkılırdınız. Ne denli dikkatli olursam olayım, çiftçilerimiz kendi topraklarının verimini bizim gübrelerimizle artırmasınlar, diye gözcülük edemem, ürünlerin paylaşılması sırasında yarıcılarımızın aralarında anlaşıp anlaşmadıklarını da araştıra-

mam, satışa uygun zamanı da bilemem. Eh, bir de Mösyö de Mortsauf'un belleğinin zayıflığını, kendi işleriyle uğraşması için harcadığını gördüğünüz çabaları düşünürseniz, yükümün ağırlığını, bir an olsun onu başıboş bırakmanın olanaksızlığını anlarsınız. Ben uzaklaşsam, batarız. Hiç kimse dinlemez onu; çoğu zaman emirleri birbirlerine zıt olur; hem onu hiç kimse sevmez, fazla homurdanır, fazla dediği dediktir; sonra, bütün zayıf insanlar gibi, çevresinde aileleri birleştiren sevgiyi uyandıramayacak ölçüde fazla kulak verir kendinden aşağı kimselere. Ben gitsem, sekiz gün içinde hiçbir uşak kalmaz burada. Görüyorsunuz ki, şu kurşun demetleri çatılarımıza nasıl bağlıysa, ben de Clochegourde'a öyle bağlıyım. Sizinle konuşurken hiçbir düşüncemi gizlemedim, Mösyö. Bütün memleket Clochegourde'un gizlerinden habersizdir, şimdi siz biliyorsunuz. Yalnız iyilerini, güzellerini söyleyin, saygımı, minnetimi kazanırsınız," diye ekledi tatlı bir sesle. "Böyle yaparsanız, Clochegourde'a her zaman gelebilirsiniz, gelince dost gönüller bulursunuz."

"Ama ben, ben hiçbir zaman acı çekmemişim!" dedim. "Yalnız siz..."

Boyun eğmiş kadınların taşı bile çatlatabilecek gülümsemesiyle, "Hayır," dedi, "bu iç dökmeye şaşmayın, yaşamı nasılsa öyle gösteriyor size, imgeleminizde canlandırdığınız gibi değil. Hepimizin kusurları ve üstünlükleri vardır. Bir batakçıyla evlensem, beni batırırdı. Ateşli, şehvetli bir genç adama verilsem, kadınların gözdesi olurdu, belki onu tutamazdım, beni bırakırdı, kıskançlıktan ölürdüm. Ben kıskanç bir kadınım!" dedi, bir fırtınada gök gürlemesine benzeyen bir coşkunlukla, "Mösyö de Mortsauf ne kadar sevebilirse o kadar seviyor beni; yüreğinde ne kadar sevgi varsa, ayaklarımın dibine boşaltıyor, Mecdelli Meryem'in kalan kokularını Kurtarıcı'nın ayakları dibine boşaltması gibi. İnanın bana! Aşk yaşamı yer-

yüzü yasasının ölümcül bir istisnasıdır; her çiçek ölür, büyük sevinçlerin, bir yarınları olursa, kötü bir yarınları olur. Gerçek yaşam bir bunalım yaşamıdır: İmgesi de setin dibine gelmiş şu ısırgandadır, güneş yokken sapının üstünde yeşil kalır. Kuzey bölümlerde olduğu gibi, burada da, gökte gülümsemeler vardır, enderdirler, orası doğru, ama birçok acıları öderler. Uzun sözün kısası, yalnız ve yalnız anne olan kadınlar zevklerden çok özverilerle bağlanmazlar mı? Burada, adamlarımıza ya da çocuklarıma yönelen fırtınaları kendi üzerime çekiyorum, fırtınaların yönünü değiştirirken, bana gizli bir güç veren bir duyguyu tadıyorum. Dünün boyun eğişi, her zaman yarınınkini hazırladı. Öte yandan, Tanrı beni hiç umutsuz bırakmaz. İlkin çocuklarımın sağlığı beni umutsuzluğa düşürdüyse, bugün, yaşamda yol aldıkça, daha çok düzeliyor sağlıkları. Her şeyden sonra, evimiz güzelleşti, durumumuz düzeliyor. Mösyö de Mortsauf'un yaşlılığının benim yardımımla daha mutlu olmayacağını kim söyleyebilir? İnanın buna! Elinde yeşil bir hurma dalıyla, büyük Yargıç'ın karşısına yaşama ilenç yaratanları avutup da çıkan yaratık, acılarını hazza çevirmiş bir yaratıktır. Acılarım ailenin mutlu olmasına yarıyorsa, bunlara acı denilebilir mi?"

"Evet," dedim, "kayalıklarımızda olgunlaşan meyvenin tadını değerlendirebilmem için benim acılarım ne denli gerekliyse, sizin acılarınız da o denli gerekliydi; şimdi belki de birlikte tadacağız onu, belki de mucizeleri, ruhlara doldurduğu sevgi sellerini, sararan yaprakları yeniden canlandıran bu özsuyu birlikte görecek, hayran kalacağız. Yaşam artık ağır gelmez o zaman, artık bizim değildir. Tanrım! Beni işitmiyor musunuz?" diye sürdürdüm konuşmamı, din eğitimimizin bizi alıştırdığı gizemci dili kullanıyordum. "Bakın, hangi yollardan birbirimize doğru yürümüşüz; hangi mıknatıs gibi acı suların okya-

nusu üzerine, dağların eteğinde, pul pul kumlar üzerinde, yeşil ve çiçekli iki kıyı arasında akan tatlı su kaynağına doğru yöneltmiş Müneccim Krallar gibi aynı yıldızı izlemedik mi? İşte içinde tanrısal bir çocuğun uyandığı beşiğin önündeyiz, çocuk yapraksız ağaçlara oklar atacak, sevinçli çığlıklarıyla dünyayı yeniden canlandıracak bizim için, sonu gelmez hazlarla yaşama tat verecek. Kim her yıl aramızda yeni yeni düğümler düğümledi? Biz kardeşten de öte değil miyiz? Tanrı'nın bağladığını hiçbir zaman çözmeyin. Sözünü ettiğiniz acılar, güneşlerin en güzeliyle şimdiden altın rengi olmuş harmanı oluşturmak için ekincinin elinden avuç avuç saçılmış tohumdu. Bakın! Bakın! Hepsini tek tek toplamaya gitmeyecek miyiz birlikte? İçimde nasıl bir güç var ki, sizinle böyle konuşmayı göze alabiliyorum! Bana yanıt verin! Yoksa Indre'i bir daha geçmeyeceğim."

Sert bir sesle sözümü keserek, "Çok şükür, 'aşk' sözcüğünü ağzınıza almadınız önümde; ama bana yasak olan, bilmediğim bir duygudan söz ettiniz. Çocuksunuz, yine bağışlıyorum sizi, ama son olarak. Şurasını iyi bilin ki, yüreğim analıkla sarhoş gibidir, Mösyö. Ben, Mösyö de Mortsauf'u ne toplumsal görev duygusuyla ne de kazanılacak ölümsüz mutlulukları hesaplayarak seviyorum, ona, yüreğimin bütün liflerine bağlayan, karşı konulmaz bir duyguyla bağlıyım. Evleneyim, diye zorlayan mı vardı? Mutsuzluklar karşısındaki yakınlık duygum verdi kararı. Zamanın yaralarını sarmak, er meydanından yaralı dönmüşleri avutmak, kadınlara düşmez miydi? Ne diyeyim size? Onu oyaladığımızı görünce bir bencil memnunluk duydum: Analık duygusunun ta kendisi değil mi bu? Kendilerine karşı hiçbir zaman kusur işlememem, üzerlerine iyi edici bir çiy yağdırmam, en ufak parçasına gölge düşürmemem, üzerlerinde ruhumu ışıldatmam gereken 'üç çocuğum' bulunduğunu bu anlat-

tıklarım yeterince göstermedi mi? Bir annenin sütünü acılaştırmayın! Yaralanmaz bir eşim ben, yine de böyle konuşmayın. Bu öylesine basit savunmaya saygı göstermezseniz, önceden söylüyorum size, bu evin kapısı bir daha açılmamasıya kapanır önünüzde. Temiz dostluklara, doğal kardeşliklerden daha güvenli olan, isteme dayanan kardeşliklere inanıyordum. Yanılmışım! Yargıçlık etmeye kalkmayacak, homurdanan sesin öldürücü bir ses olduğu şu zayıf anlarda beni dinleyecek bir dost, yanında hiçbir şeyden korkmayacağım bir temiz dost istiyorum. Gençlik soyludur, yalansızdır, özverilere girişebilecek güçtedir, çıkardan uzaktır: Israrınızı görünce, ne yalan söylemeli, bunu Tanrı'nın bir istemi sandım: Herkesin olması gibi, yalnız benim olacak bir ruhum olacak, taştıkları zaman acılarımı boşaltabileceğim, haykırışlarım dayanılmaz olunca, içimde tuttuğum zaman beni boğacak duruma gelince haykırabileceğim bir yürek bulunacak sandım. Böylece, bu çocuklar için öylesine değerli olan varlığım, Jacques'ın bir adam olacağı güne kadar uzayabilecekti. Ama bu, fazlasıyla bencil olmak değil mi? Petrarca'nın Laura'sı bir daha başlayabilir mi? Aldandım, Tanrı bunu istemiyor. Kimsesiz asker gibi, nöbet yerinde ölmem gerekecek. Günah çıkarıcım çok sert; teyzem de artık yok..."

Bir ay ışınıyla aydınlanan iki iri gözyaşı çıktı gözlerinden, yanakları üzerinde kayıp aşağılara doğru indi; ama onları almak için tam zamanında uzattım elimi, bunları on yıllık gizli gözyaşlarının, harcanmış duyarlığın, sürekli bakımların, sonu gelmez kaygıların, türünüzün en yüksek kahramanlığının imzasını taşıyan bu sözlerin uyandırdığı dindarca doymazlıkla içtim! Tatlı bir şaşkınlıkla baktı bana.

"İşte aşkın ilk ve temiz birliği," dedim ona. "Evet, şimdi acılarınıza katıldım, ruhunuzla birleştim, tanrısal

özünü içerek İsa'yla birleştiğimiz gibi. Ah! Yeryüzünde hangi kadın bu gözyaşlarını içime çekmenin sevinci ölçüsünde büyük bir sevinç uyandırabilirdi bende! Benim için sayılmaz acılar demek olan bu anlaşmayı kabul ediyorum. Hiçbir gizli düşünceye kapılmadan kendimi size veriyorum, ne olmamı istiyorsanız, o olacağım."

Bir el devinimiyle beni durdurdu, sonra da derin sesiyle, "Bizi bağışlayacak bağları fazla sıkıştırmayacaksanız, bu anlaşmaya razı oluyorum," dedi.

"Evet," dedim, "ama ne denli az verirseniz, o denli de kesin vermelisiniz verdiğinizi."

Kuşkudan gelen bir hüzünle, "Bir güvensizlikle başlıyorsunuz," diye yanıtladı.

"Hayır, arı bir sevinçle başlıyorum. Dinleyin! Hiç kimsenin olmayan bir ad isterdim sizden, birbirimize adadığımız duygu nasıl olmalıysa, öyle bir ad."

"Bu biraz fazla," dedi, "ama sandığınız kadar küçük değilim. Mösyö de Mortsauf bana Blanche der. Dünyada bir tek insan, en çok sevdiğim, tapılası teyzem Henriette derdi. Öyleyse sizin için yeniden Henriette olacağım."

Elini alıp öptüm. Kadını bizden alabildiğine üstün kılan şu güvenle, bizi ezen güvenle bıraktı bana elini. Tuğla korkuluğa dayandı, Indre'e baktı.

"İlk sıçrayışta yolun sonunu bulmakla kötü etmediniz mi, dostum?" dedi. "Arı duygularla sunulmuş bir kupayı bir solukta tükettiniz. Ama gerçek bir duygu bölünmez, ya tümdür ya hiç yoktur. Mösyö de Mortsauf her şeyden önce dürüst ve mağrurdur," dedi bir anlık bir sessizlikten sonra. "Belki de, benim için, söylediğini unutmaya kalkarsınız; ne yaptığından haberi yoksa, ben yarın anlatırım. Birkaç gün Clochegourde'a uğramayın, gözünde daha çok büyürsünüz. Gelecek pazar, kiliseden çıkınca, kendisi size gelecektir; onu tanırım, haksızlıklarını silecek, kendisine davranış ve sözlerinden sorumlu

bir insan gibi davrandığınız için sizi sevecektir."

"Sizi görmeden, sizi dinlemeden beş gün!"

"Bana söyleyeceğiniz sözlerde hiçbir zaman bu ateşlilik olmasın," dedi. İki kez sessiz sessiz dolaştık sette. Sonra ruhumun kendisinin olduğunu gösteren, buyurgan bir tavırla, "Geç oldu, ayrılalım," dedi.

Elini öpmek istiyordum, duraladı, verdi, sonra rica eden bir sesle, "Ancak verdiğim zaman alın," dedi, "bırakın, serbest davranayım; yoksa elinizde, herhangi bir nesne olurum, böyle olmamalı."

"Hoşça kal," dedim.

Aşağıdaki küçük kapıdan çıktım, kendi açtı. Kapayacağı sırada, yeniden açtı, elini uzattı,

"Aslında bu akşam çok iyi davrandınız," dedi, "bütün geleceğimi avuttunuz; alın, dostum alın!"

Birçok kez üst üste öptüm elini; gözlerimi kaldırdığım zaman gözlerinde gözyaşı gördüm. Sete çıktı, çayırın içinden bir an daha baktı bana. Frapesle yoluna geldiğim zaman ay ışığında ak giysisini gördüm, kısa bir süre sonra da bir ışık odasını aydınlattı.

"Sevgili Henriette," dedim içimden, "bu yeryüzünde parlamış ve parlayacak aşkların en arısı senindir!"

Her adımda başımı geriye çevirerek Frapesle'e geldim. Anlatılmaz bir hoşnutluk duyuyordum içimde. Her genç yüreği kabartan, bende ise öylesine uzun zamandır cansız bir güç olarak duran bağlılığın önünde parlak bir yol açılıyordu en sonunda! Bir adımda, yeni bir yaşamın eşiğini aşan papaz gibi, sunulmuş, adanmıştım. Basit bir "Evet, Madam", karşı konulmaz bir aşkı yüreğimde yalnız kendime saklamaya, bu kadını yavaş yavaş aşka getirmek için dostluğu hiçbir zaman kötüye kullanmamaya çağırmıştı beni. Uyanmamış bütün soylu duygular içimde bulanık seslerini duyuruyorlardı.

Bir odaya kapanmadan önce, yıldızlar serpili gök al-

tında kalmak, bu yaralı yabangüvercininin türkülerini, bu temiz iç dökmenin duru seslerini içimde yine işitmek, bu ruhtan havalanıp hep bana gelecek şeyleri hazla toplamak istedim. "Ben"ini öylesine derin bir biçimde unutmasıyla, yaralılara, zayıflara ya da acı çekenlere saygısıyla ne denli büyük göründü bana bu kadın! Orada, aziz ya da din kurbanı gibi yakıldığı ateş üzerinde huzur içindeydi! Karanlıklar içinde beliren yüzüne hayran hayran bakıyordum, tam bu sırada sözlerinde bir anlam, gizlemli bir anlam sezer gibi oldum, bu onu tümüyle yüceleştirdi benim için. Kendisi küçük dünyası için neyse, benim de kendisi için o olmamı istiyordu belki; belki de, beni böyle kendi küresine, kendi çizgisine ya da daha yukarıya koyarak benden gücünü, avuntusunu çıkarmak istiyordu. Kimi gözüpek kuramcılar, yıldızların böyle birbirlerine devinim ve ışık geçirdiklerini söylerler. Bu düşünce beni birdenbire göksel yüksekliklere çıkardı. Kendimi eski düşlerimin göğünde buldum yine, çocukluğumun acılarını, içinde yüzdüğüm mutlulukla açıkladım.

Gözyaşları içinde sönmüş dehalar, değeri bilinmemiş gönüller, bilinmedik azize Clarissa Harlowe'lar, yadsınmış çocuklar, suçsuz sürgünler, siz, hepiniz, yaşama çöllerden girmiş olanlar, her yerde soğuk yüzlerle, kapalı yüreklerle, tıkanmış kulaklarla karşılaşmış olanlar, hiç yakınmayın! Size bir yüreğin açıldığı, bir kulağın sizi dinlediği, bir bakışın size yanıt verdiği anda sevincin sonsuzluğunu yalnız siz bilebilirsiniz. Kötü günleri bir tek gün siliverir. Geçip de unutulmayan hüzünler, gözlemler, umutsuzluklar, acılar, ruhu sırdaş ruha bağlayan birer bağdan başka bir şey değildir. O zaman, bastırılmış isteklerimizle güzel bir kadın, iç çekişlerin ve yitirilmiş aşkların mirasçısı olur, bütün aldatılmış sevgileri büyütülmüş olarak geri verir bize, ruhun nişan gününde yazgı eski acıları ölümsüz mutluluklar için ödenmiş bir fazla pay olarak açıklar.

Sevgili kurbanlar, Madam de Mortsauf'un benim gibi yoksun, yalnız bir insan için birdenbire nasıl bir anlam kazandığını yalnız sizler bilebileceğiniz gibi, bu kutlu aşka takılması gereken adı da yalnız melekler bilir!

İlk aşklar

Bu olay bir salı günü geçmişti; gezintilerimde Indre' in öbür kıyısına geçmeden pazara dek bekledim. Bu beş gün sırasında, Clochegourde'da büyük olaylar oldu. Kont, tuğgeneral belgesi, Saint-Louis madalyası, 4.000 franklık da bir onur yıllığı aldı. Lenoncourt-Givry Dükü, ayan üyeliğine atandı, iki ormanı yeniden aldı, saraydaki görevine yeniden başladı, karısı da satılmayıp imparatorluk topraklarına katılan mallarını yeniden ele geçirdi. Kontes de Mortsauf böylece Maine'ın en zengin mirasçılarından biri oluyordu. Annesi Givry'nin gelirleri üzerinden biriktirilmiş 100.000 frankı, hiç ödenmemiş olan, Kont'un da, sıkıntı içinde olmakla birlikte hiç sözünü etmediği drahomasının tutarını vermeye gelmişti. Dış yaşamla ilgili şeylerde, bu adamın davranışı çıkardan uzaklıkların en mağrurunu ortaya koyuyordu. Kont, bu paraya kendi biriktirdiklerini de ekleyerek, aşağı yukarı yılda dokuz bin lira geliri olan iki çiftliği satın alabilirdi. Büyükbabasının ayan üyeliği oğluna kalacaktı; ona, Madeleine'e zarar vermeden her iki ailenin toprak servetinden oluşacak bir *majorat* hazırlamayı düşündü, Lenoncourt Dükü'nün yardımıyla Madeleine hiç kuşkusuz güzel bir evlilik yapacaktı. Bu düzelmeler, bu mutluluk, göçmenin yaralarına biraz merhem sürdü.

Lenoncourt Düşesi'nin Clochegourde'a gelişi, bölgede bir olay oldu. Bu kadının büyük bir hanım olduğunu düşünüyordum acı acı, o zaman kızında duygu soyluluğunun gözlerimden gizlediği sınıf anlayışını fark ettim. Ben, gözüpekliğinden ve yeteneklerinden başka geleceği olmayan yoksul, neydim? Restorasyon'un sonuçlarından ne kendime bir pay çıkarıyordum, ne başkalarına.

Pazar günü, kilisede Mösyö de Chessel, karısı ve Rahip Quélus'le birlikte bulunduğum özel bölmeden, yandaki bir başka bölmeye doymaz gözlerle bakıyordum, burada Düşes ile kızı, Kont ile çocukları bulunuyordu. Taparcasına sevdiğimi benden gizleyen hasır şapka, hiç oynamadı, unutuluşum beni bütün geçmişten de fazla bağlar gibi oldu. Şimdi sevgili Henriette'im olan, yaşamımı çiçeklendirmek istediğim bu büyük Henriette de Lenoncourt, coşkunlukla dua ediyordu; inancı bir yıkılmışlık, bir secdeye kapanmışlık, bir dinsel heykel duruşu veriyordu duruşuna, içime işledi.

Köyün dinsel törelerine göre, ikindi ayininin pazar ayininden bir süre sonra yapılması gerekiyordu. Kiliseden çıkılınca, Madam de Chessel, komşularına, Indre ile çayırı sıcakta iki kez geçmektense, iki saatlik bekleyişi Frapesle'de geçirmelerini önerdi. Öneri memnunlukla kabul edildi. Mösyö de Chessel kolunu Düşes'e verdi. Madam de Chessel de Kont'un kolunu kabul etti, ben de kolumu Kontes'e sundum, ilk olarak böğrümde bu güzel, taze kolu duydum. Kiliseden Frapesle'e giderken, yapraklar arasından süzülen günün yolların kumu üzerinde, nakışlı ipeklere benzeyen şu güzel ışıkları oluşturduğu Saché korusunda yapılan yürüyüşte, bana şiddetli çarpıntılar veren düşünceler geldi aklıma, gururlandım. Bozmayı göze alamadığım bir sessizlik içinde atılan birkaç adımdan sonra, "Neyiniz var?" dedi bana.

"Sizin için mutlu olaylar olduğunu öğrendim," dedim.

"Bütün sevenler gibi, benim de belirsiz korkularım var. Yüksekliğiniz, dostluklarınıza hiç zarar vermeyecek mi?"

"Benim mi?" dedi. "Aşk olsun! Böyle bir söz daha söylerseniz, sizi küçümsemem, bir daha anımsamamasıya unuturum."

Sarhoşlukla baktım ona, sarhoşluğum ona da geçti anlaşılan.

"Çıkmalarına kendimiz yol açmadığımız, kendimiz istemediğimiz yasaların ayrıcalığından yararlanıyoruz, ama ne dilenci ne de açgözlü olacağız," dedi, "ayrıca iyi biliyorsunuz ki, ben de, Mösyö de Mortsauf da, Clochegourde'dan çıkamayız. Benim öğüdüm üzerine, *Maison-Rouge*'da[1] hakkı olan komutanlığı istemedi. Babam görevini alsın, yeter bize! Zoraki alçakgönüllülüğümüz çocuğumuza şimdiden çok yaradı," diye ekledi acı acı gülümseyerek. "Kral, yanında çalışan babama, çok sevimli bir biçimde, bizim istemediğimiz ihsanı Jacques'a vereceğini söylemiş, Jacques'ın artık düşünülmesi gereken eğitimi, şimdi zorlu bir tartışma konusu; iki aileyi, Lenoncourtlarla Mortsaufları temsil edecek. Benim bir hırsım olursa, onun için olur ancak, böylece kaygılarım çoğalmış durumda. Jacques'ın yalnız yaşaması değil, adına yaraşır bir insan olması da gerek, birbiriyle çelişen 'iki zorunluk'. Şimdiye değin, çalışmaları gücüne göre ayarlayarak eğitimiyle yalnız ben ilgilendim, ama, uygun bir öğretmeni nereden bulmalı? Sonra, ileride, her şeyin ruh için tuzak, beden için tehlike olduğu o korkunç Paris'te onu hangi dost koruyacak? Dostum," dedi coşkun bir sesle, "alnınızı, gözlerinizi görünce, yükseklerde yaşaması gereken kuşlardan olduğunuzu kim sezmez? Havalanın şöyle, bir gün sevgili oğlumuzun öncüsü olun. Paris'e

1. (Fr.) Kırmızı Kışla. XVIII. Louis'nin muhafızlarından, soylu askerlerden oluşan bir birlik. (Ç.N.)

gidin; kardeşiniz ve babanız sizi hiç desteklemezlerse, ailemiz, hele iş bilgisi hiç söz götürmeyen annem, hiç kuşkusuz yararlı olacaktır; gördüğümüz saygıdan yararlanın! Seçeceğiniz yolda destekten de, yardımından da yoksun kalmayacaksınız! Artık gücünüzü soylu bir hırsa yatırın."

Sözünü kestim.

"Anlıyorum," dedim, "hırsım sevgilim olacak. Tümüyle sizin olmak için buna gerek duymuyorum. Hayır, buradaki bilgeliğimden dolayı orada iyilikle ödüllendirilmek istemiyorum. Gideceğim, yalnız başıma, kendi kendime büyüyeceğim. Sizden her şeyi kabul ederdim; başkalarından hiçbir şey istemem."

"Çocukluk," diye mırıldandı, ama hoşnut bir gülümsemeyi zor tutuyordu.

"Öte yandan, ben kendimi adadım," dedim ona. "Durumumuzu gözden geçirdim, size hiçbir zaman çözülemeyecek bağlarla bağlanmayı düşündüm."

Hafif bir titreme geçirdi, bana bakmak için durdu.

"Ne demek istiyorsunuz?" dedi, önümüzden giden iki çiftin uzaklaşmasına aldırmayıp çocuklarını yanında alıkoydu.

"Peki," dedim, "sizi nasıl sevmemi istediğinizi açık açık söyleyin."

"Teyzemin sevdiği gibi sevin beni, beni onun seçtiği adla çağırmanıza izin vermekle onun haklarını size verdim."

"Öyleyse umutsuz seveceğim, tam bir bağlılıkla. Evet, insanın Tanrı için yaptığını yapacağım sizin için. Bunu istemediniz mi? Bir papaz okuluna gireceğim, papaz çıkacağım. Jacques'ı yetiştireceğim. Jacques'ınız bir başka ben gibi olacak: Politika anlayışı, düşünce, güç, sabır, her şeyi vereceğim ona. Böylece, bir kristalde bir gümüş görüntüsü gibi dinle çevrelenmiş aşkım hiçbir kuş-

ku uyandırmadan, yanınızda kalacağım. İnsanı kavrayan, beni de bir kez yenmiş olan o ölçüsüz taşkınlıkların hiçbirinden korkunuz olmayacak. Alevde tüketeceğim kendimi, sizi arınmış bir aşkla seveceğim."

Sarardı, sonra çabuk çabuk, "Félix, günün birinde mutluluğunuza engel olabilecek bağlar altına girmeyin," dedi. "Bu intihara neden olmanın kederinden ölürdüm. Çocuk, bir aşk umutsuzluğu bir iççağrı mıdır ki? Yaşam konusunda yargıya varmak için onun girdisini çıktısını göreceğiniz günleri bekleyin; bunu istiyorum, emrediyorum. Ne kiliseyle evlenin ne de bir kadınla, hiçbir biçimde evlenmeyin, bunu size yasak ediyorum. Serbest kalın. Yirmi bir yaşındasınız. Gelecek neler saklıyor size, pek bilmiyorsunuz, Tanrım! Yoksa hakkınızda yanlış bir yargıya mı vardım? Oysa kimi ruhları tanımak için iki ay yeter sanmıştım."

Gözlerimden şimşekler saçarak, "Umudunuz nedir?" dedim ona.

"Dostum, yardımımı kabul edin, yükselin, servet edinin, umudumun ne olduğunu öğrenirsiniz. Kısacası –ağzından bir giz çıkarır gibiydi– Madeleine'in şu anda tuttuğunuz elini hiç bırakmayın."

Geleceğimle ne denli ilgilendiğini ortaya koyan bu sözleri söylemek için kulağıma eğilmişti.

"Madeleine mi?" dedim. "Asla!.."

Bu iki sözcük heyecan dolu bir sessizliğe gömdü bizi. İçlerinde silinmez izler bırakacak biçimde dolaşan kargaşalıklar sarmıştı ruhlarımızı. Bir tahta kapının karşısındaydık. Frapesle Parkı'na buradan geçilirdi. Sarmaşıklar, yosunlar, otlar, böğürtlenlerle kaplı iki harap desteğini hâlâ görür gibi olurum.

Birdenbire bir düşünce, Kont'un ölümü düşüncesi, bir ok gibi beynimden geçti.

"Sizi anlıyorum," dedim.

Hiç aklından geçirmeyeceği bir düşünceyi kendisine mal ettiğini gösteren bir tavırla, "Çok güzel," dedi.

Arılığı, tutkudan gelen bencilliğin acılaştırdığı bir gözyaşı kopardı benden. Kendi içime yöneldim, beni serbest olmak isteyecek ölçüde sevmediğini düşündüm. Aşk bir cinayet önünde gerilediği sürece sınırlıymış gibi gelir bize, oysa sonsuz olmalıdır. Korkunç bir biçimde yüreğim burkuldu.

"Beni sevmiyor!" diye düşündüm.

Ruhumun içini okuyamasın, diye Madeleine'i saçlarından öptüm. Konuşmaya yeniden başlamak için de Kontes'e, "Annenizden korkuyorum," dedim.

"Ben de," diye yanıtladı, çocuksu bir biçimde elini salladı, "ama kendisine her zaman 'Sayın Düşes' demeyi, kendisine bir şey söylerken üçüncü kişi kullanmayı unutmayın. Şimdiki gençlik, bu kibar kullanımları bıraktı, siz yeniden başlayın; benim için yapın bunu. Öte yandan, yaşları ne olursa olsun kadınlara saygı göstermek, toplumsal ayrımlara sözünü etmeden saygı göstermek öyle büyük bir inceliktir ki! Kurulu üstünlüklere gösterdiğiniz saygı, hakkınız olan saygının güvencesi değil midir? Her şey birbirine bağlıdır, her şey birbirini destekler toplumda. Rovere Kardinali ile Urbinolu Raffaello eskiden aynı saygıyı gören iki güçlü kişiydi. Siz liselerinizde Devrim sütü emdiniz, siyasal düşüncelerimizde bunun etkisini duyabilirsiniz; ama, yaşam yolunda ilerledikçe, kötü tanımlanmış özgürlük ilkelerinin halkın mutluluğunu yaratmakta ne denli güçsüz kaldıklarını öğreneceksiniz. Lenoncourt olarak, aristokrasinin ne olduğunu ya da ne olması gerektiğini düşünmeden önce, köylü sağduyum toplumların ancak hiyerarşiyle var olduklarını söylüyor. Seçiminizi iyi yapmak zorunda bulunduğunuz bir dakikasındasınız yaşamın! Kendi tarafınızı tutun. Hele," diye ekledi gülerek, "yengin çıktığı sırada!"

Derin politika anlayışının, sevginin sıcaklığı altında gizlendiği bu sözler çok etkiledi beni, kadınları alabildiğine çekici kılan bir bağlaşımdı bu; bütün kadınlar bu derin usavurmalara duygunun biçimlerini vermesini bilirler. Öyle görünüyordu ki, Kont'u davranışlarını haklı çıkarmak isteğiyle, pohpohlamanın etkilerini ilk gördüğüm anda ruhumda kaynayacak olan düşünceleri Henriette önceden sezmişti. Mösyö de Mortsauf, şatosunun kralıydı, tarihsel aylasıyla çevriliydi, gözlerimde çok büyümüştü, sonra, ne yalan söylemeli, en azından aşırı saygı diye adlandırabilecek tavırlarıyla Düşes'le kendisi arasında yarattığı uzaklığa çok şaştım. Kölenin de gururu vardır, zorbaların ancak en büyüğüne boyun eğmek ister; bütün aşkımı egemenliği altında tutarak beni titreten kişinin alçaldığını görünce kendim de alçalmış gibi oluyordum. Birdenbire içimde beliren bu duygu, yüce ruhları bir küçük adamın ruhuyla birleşmiş olan, günleri bu adamın alçalışlarını gizlemekle geçen kadınların neler çektiklerini anlamamı sağladı. Saygı, küçüğü de, büyüğü de aynı ölçüde koruyan bir settir, hiç kimse küçülmüş olmaz böylece. Düşes'e gençliğim dolayısıyla saygılı davrandım; ama, ötekiler bir düşes görürken, ben Henriette'imin annesini gördüm, saygıma bir tür kutsallık kattım.

Frapesle'in büyük avlusuna girdik, hepsi buradaydı. Mortsauf Kontu çok sevimli bir biçimde beni Düşes'e tanıttı; o da soğuk, sakıngan bir tavırla inceledi beni. Madam de Lenoncourt o sırada, kusursuz biçimde genç kalmış, büyük büyük tavırları olan, elli altı yaşında bir kadındı. Keskin mavi gözlerini, çizgi çizgi şakaklarını, zayıf, kasılmış yüzünü, saygı uyandıran, dik bedenini, ender devinilerini, kızında pırıl pırıl görülen kızılımsı aklığını görünce, bir madencinin İsveç demirini tanıyışı kadar çabuk bir biçimde, annemin de bağlı olduğu soğuk ırkı tanıdım. Dili eski saray diliydi, *oit*'ları *ait* diye söylüyor,

froid yerine *frait*, *porteur* yerine *porteux* diyordu. Ne dalkavukça ne de kurumlu davrandım; o kadar iyi davrandım ki, ikindi ayinine giderken, Kontes kulağıma, "Kusursuzsunuz!" dedi.

Kont yanıma geldi, elimi tuttu.

"Küskün değiliz, değil mi, Fèlix?" dedi. "Birtakım taşkınlıklar yaptıysam, bunu eski arkadaşınıza bağışlarsınız. Akşam yemeğini herhalde burada yiyeceğiz, perşembe günü Düşes'in yola çıkışının bir gün öncesi için de sizi çağıracağız. Birtakım işleri bitirmek için Tours'a gidiyorum. Clochegourde'u ihmal etmeyin. Kaynanam yakınlık kurmanızı öğütleyeceğim bir insandır. Salonu Saint-Germain'e renk katacaktır. Kibar çevre geleneğine bağlıdır, uçsuz bucaksız bir bilgisi vardır. Avrupa'nın en büyük beyzadesinden en küçük beyzadesine varıncaya kadar hepsinin armalarını tanır."

Kont'un beğenisi belki de evcil dehasının öğütleri, davasının başarıya ulaşmasının yarattığı durumlarda kendini belli etti. Ne kurum sattı ne de kırıcı bir kibarlık gösterdi, yapay tavırlar takınmadı, Düşes de koruyucu havalara bürünmedi. Mösyö de Chessel ile karısı gelecek perşembe verilecek akşam yemeğini minnetle kabul ettiler. Düşes benden hoşlandı, bakışlarından da beni kızının söz ettiği bir adam olarak incelediğini anladım. İkindi ayininden döndüğümüz zaman, bana ailem hakkında sorular sordu, şimdiden dışişlerinde bulunan Vandenesse'in de akrabam olup olmadığını sordu.

"Kardeşimdir," dedim.

O zaman bir yarım sevgi gösterdi. Büyük teyzem yaşlı Listomère Markizi'nin bir Grandlieu olduğunu söyledi. Tavırları, Mösyö de Mortsauf'un beni ilk gördüğü gün takındığı tavırlar gibi nazikti. Yeryüzünün prenslerinin sizinle kendi aralarında bulunan uzaklığı gözleriniz önüne sermelerine yarayan şu yükseklik anlatımı si-

lindi bakışlarından. Ailem hakkında hemen hiçbir şey bilmiyordum. Düşes bana babamın amcasının, adını bile bilmediğim yaşlı rahibin, kralın özel kurulunda çalışmış olduğunu bildirdi; kardeşim görevinde yükselmişti, sonra Chartres'ın daha bilmediğim bir maddesi gereğince babam yeniden Vandenesse Markisi oluyordu.

"Benim bir tek sıfatım var: Clochegourde'un kölesi," dedim alçak sesle Kontes'e.

Restorasyon'un sihirbaz değneği imparatorluk çağında yetişmiş çocukları şaşkın bırakan bir çabuklukla gösteriyordu etkilerini. Bu devrim benim için hiçbir şey olmadı. Madam de Mortsauf'un en ufak bir sözü, en basit bir devinisi, önem verdiğim biricik olaylardı. Özel kurulun ne olduğunu bilmiyordum; ne politikadan ne de kibar çevreyle ilgili şeylerden bir şey anlıyordum; Henriette'i sevmekten, Petrarca'nın Laura'yı sevdiğinden daha çok sevmekten başka hırsım yoktu. Bu umursamazlık, Düşes'in beni bir çocuk gibi görmesine yol açtı.

Frapesle'e birçok insan geldi, akşam yemeğinde otuz kişiydik. Sevdiği kadının herkesin en güzeli olduğunu, tutkulu bakışların hep ona çevrildiğini görmek, gözlerinin arılıkla saklanan ışığının yalnız kendisine geldiğini bilmek; sesinin ayrımlarını, yürekte insanların oyalanmalarına karşı yiyip bitirici bir kıskançlık duyulsa bile, görünüşte hafif ya da alaylı sözlerinde, değişmeyen bir düşüncenin kanıtlarını bulacak ölçüde tanımak bir genç adam için ne büyük bir sarhoşluktur.

Kont kendisine gösterilen özenden dolayı mutluydu, neredeyse gençleşti; karısı buna bakarak huyunun da değişeceğini umdu; ben, Madeleine'le gülüyordum, Madeleine, ruhlarının baskısı altında bedenleri zayıf düşen çocuklar gibi, içinde kötülük bulunmayan, ama hiç kimseyi esirgemeyen bir alay havasıyla dolu, şaşırtıcı gözlemlerle beni güldürüyordu. Güzel bir gündü bu. Bir

sözcük, o sabah doğmuş bir umut, doğayı ışıklandırmıştı; beni böylesine neşeli görünce, Henriette de neşelenmişti.

Ertesi gün bana, "Kül rengi, bulutlu yaşamında bu mutluluk ona çok iyi geldi," dedi.

Ertesi günü elbette Clochegourde'da geçirdim; beş gün boyunca oradan uzaklaştırılmıştım, susamıştım yaşamıma. Kont, Tours'da alım sözleşmelerini yazdırtmak için daha saat altıda yola çıkmıştı. Ana ile kız arasında ağır bir anlaşmazlık konusu belirmişti. Düşes, Kontes de kendisiyle Paris'e gelsin istiyordu, orada kendisine sarayda bir yer bulacaktı, Kont da istemediği atamayı kabul ederse, yüksek görevlere geçebilirdi. Mutlu bir kadın, diye tanınan Henriette, korkunç acılarını hiç kimseye, bir annenin yüreğine bile açmak istemiyor, kocasının yetersizliğini ortaya çıkarmaya da yanaşmıyordu. Evinin gizlerini annesine sezdirmemek için, Mösyö de Mortsauf'u Tours'a yollamıştı, orada noterlerle tartışacaktı. Söylediği gibi, Clochegourde'un gizlerini yalnız ben biliyordum. Bu vadinin temiz havasının, mavi göğünün aklın taşkınlıklarını ya da hastalığın acı sızılarını ne denli yatıştırdığını, Clochegourde'da kalmanın çocuklarının sağlığı üzerine nasıl bir etki yaptığını denedikten sonra, akla uygun nedenlerle geri çeviriyordu annesinin isteklerini, Düşes, yani kızı kötü bir evlilik yaptı, diye kederden çok alçalış duyan, bir dediğinin iki olmasını istemeyen kadın da bunlara karşı koyuyordu. Henriette annesinin Jacques ile Madeleine'e pek aldırmadığını fark etti, ne korkunç bulgulama! Kızları üzerinde gösterdikleri zorbalığı onların evlenmelerinden sonra da sürdürmeye alışmış bütün anneler gibi, Düşes hiç karşılık kabul etmeyen görüşler ileri sürüyordu; kimi zaman görüşlerine razı olunmasını sağlamak için yapmacık bir dostluk, kimi zaman da tatlı dilin elde edemediği korkuyla elde etmek için acı bir soğukluk gösteriyordu; sonra, çabaları-

nın boşuna olduğunu görünce, annemde gördüğüm alaycılığı döktü ortaya.

On gün içinde, Henriette genç kadınların bağımsızlıklarını kabul ettirtmeleri için gerekli ayaklanmaların yol açtığı bütün sıkıntıları yaşadı. Sizin anneniz annelerin en iyisi, çok şükür, bunun için bu şeyleri anlayamazsınız. Kuru, soğuk, hesaplı, hırslı bir kadınla, her an taze bir iyilikle dolup taşan kızı arasındaki bu çarpışma konusunda bir görüşe varmak için gönlümün hep onun benzeri olarak gördüğü şey, bir makinenin çarkları arasında ezilmiş bir zambak getirmelisiniz gözlerinizin önüne. Bu ana hiçbir zaman bağdaşamamıştı kızıyla; onu Restorasyon'un sağladığı üstünlüklerden yararlanmamaya, yalnız yaşamını sürdürmek zorunda bırakan gerçek güçlüklerin hiçbirini sezemedi. Kızı ile benim aramda bir küçük aşk var sandı. Kuşkularını belirtmek için kullandığı bu sözcük, artık hiçbir şeyin kapatamayacağı uçurumlar açtı.

Aileler bu dayanılmaz ayrılıkları özenle gömerlerse de girin içlerine: Hemen hepsinde doğal duyguları zayıflatan derin, iyileşmez yaralar bulacaksınız; ya da yaradılışların uygunluğuyla ölümsüzleşen, ölüme ezikliklerı silinmez bir sonuç niteliği kazandıran gerçek, dokunaklı tutkular bulursunuz; ya da yüreği yavaş yavaş donduran, durasız ayrılık gününde bile gözyaşlarını kurutan, gizli kinler.

Dün üzülmüş, bugün üzülmüş, herkesten, yol açtıkları acılarda hiçbir suçları bulunmayan iki dertli melekten bile yumruğunu yemişti, kendisine hiç vurmayanı, kendisini fırtınalardan, her türlü bağıntıdan, her türlü yaradan korumak için üç katlı bir diken çitiyle çevrelemek isteyeni nasıl sevmezdi bu zavallı ruh? Bu çekişmeler beni üzüyorsa da onun yüreğime atıldığını düşünerek bazı bazı mutluluk duyuyordum, çünkü Henriette bana yeni dertlerini döktü. O zaman acı içindeki sakinliğini,

göstermesini bildiği güçlü sabrı değerlendirebildim. "Teyzemin sevdiği gibi sevin beni," sözcüklerinin anlamını her gün biraz daha iyi anladım.

Düşes akşam yemeğinde sert bir tavırla, "Sizin hiçbir hırsınız yok mu?" dedi bana.

Ağırbaşlı bir bakışla yüzüne baktım.

"Madam, dünyayı dize getirecek bir güç buluyorum kendimde; ama topu topu yirmi bir yaşındayım, hem de yapayalnızım," diye yanıtladım.

Şaşırmış bir tavırla kızına baktı, beni yanında alıkoymak için, kızının bende her türlü hırsı öldürdüğünü sanıyordu. Lenoncourt Düşesi'nin Clochegourde'da geçirdiği süre, aralıksız bir huzursuzluk dönemi oldu. Kontes uygun davranmamı öğütlüyor, tatlıca söylenmiş bir sözden ürperiyordu; onun hoşuna gitmek için bir gizleme zırhı giyinmek gerekiyordu. Büyük perşembe geldi, sıkıntılı bir tören günü, her günkü oluruna bırakışın nazlanmalarına, iskemlelerini yerinde ve evin hanımını tümüyle kendilerinin olarak görmeye alışmış âşıkların nefret ettikleri şu günlerden biri oldu. Aşk, kendisi olmayan her şeyden dehşet duyar. Düşes, sarayın debdebesinin tadını çıkarmaya gitti, Clochegourde'da da her şey düzene girdi.

Kont'la arasındaki küçük bozuşma, beni oraya eskisinden de fazla yerleştirme sonucunu vermişti; her an, en ufak kuşku uyandırmadan gelebildim, yaşamımın geçmiş olayları beni alıp tırmanıcı bir bitki gibi sardılar bu güzel ruha, benim için bu ruhta paylaşılmış duyguların büyüleyici dünyası başladı.

Her saat, her gün, güven üzerine kurulmuş kardeşçe birliğimiz güçleniyordu, daha tutarlı oldu; ikimiz de durumlarımıza alışıyorduk; Kontes üzerime kanat geriyor, beni anaca bir aşkın ak örtüleriyle sarıyordu; benim aşkımsa, onun yanında meleğimsi, ondan uzakta kızgın de-

mir gibi yakıcı ve susuz oluyordu; birbiri ardından isteğin binlerce okunu attıktan sonra, göğün aşılmaz yüksekliklerinde gözden yitiren bir çifte aşkla seviyordum.

Böyle genç, böyle ateşli isteklerle doluyken, neden platonik aşkın aykırı inançlarına bağlanıp kaldığımı sorarsanız, hep çocuklarının başına bir mutsuzluk gelmesinden korkan, hep kocasında bir patlama, bir fırtınalı huy değişimi bekleyen, Jacques'ın ya da Madeleine'in hastalığıyla dertli olmayınca, onun yumruğunu yiyen, kocası yatışıp da azıcık dinlenme fırsatı bırakınca, birinden birinin başucuna oturan bu kadını zorlamaya kalkmak için gerekli erkekliği o sıralarda içimde duymadığımı söyleyeceğim size. Fazla canlı bir söz varlığını sarsar, bir istek ona dokunurdu; onun içi, üstü örtülü aşk, sevgiyle karışık güç, kısacası kendisi başkaları için ne ise o olmak gerekirdi. Sonra, öylesine kadın olan, size nasıl söylesem bunu, bu durumda tatlı bitkinlikler, tanrısal gevşeklik anları, sessiz özveriler ardından gelen sevinçler vardı. Bilinci herkese geçen türdendi, yersel ödülü bulunmayan bağlılığı ısrarıyla kabul ettirtiyordu kendini; öbür erdemlerini birbirlerine bağlayan bu ateşli ve gizli dindarlık çevreye ruhsal bir buhur gibi etkiyordu. Sonra gençtim de! Varlığımı bir öpüşte, elinin üstüne kondurmama binde bir izin verdiği, belki de cinsel hazların başlangıç yeri saydığı avucuna bile kondurtmadığı öpüşte toplayacak ölçüde gençtim. İki ruh hiçbir zaman bundan daha ateşli bir biçimde kucaklaşmadıysa, benden de hiçbir zaman daha gözüpek, daha atak bir biçimde dizginlenmemiştir. Sonraları, bu dopdolu mutluluğun nedenini anladım. O yaşımda, hiçbir ilgi gönlümü oyalamıyordu, bir sel gibi taşan, her götürdüğünü yerle bir eden bu duygunun akışı içinden hiçbir hırs geçmiyordu. Evet, daha sonra, bir kadında kadını severiz; oysa ilk sevilen kadının her şeyini severiz: Çocukları bizim çocukları-

mız, evi bizim evimiz, yararları bizim yararımız, dertleri en büyük dertlerimizdir; giysisini, eşyasını severiz; buğdaylarının hasara uğradığını görmek, kendi paramızı yitirmekten daha çok üzer bizi; şöminenin üzerindeki öteberilerimizi karıştıran konuğa homurdanmaya hazırızdır. Bu kutlu aşk bizi bir başkasında yaşatır, oysa daha sonra, ne yazık ki, kadından körpe duygularıyla bizim yoksullaşmış yeteneklerimizi zenginleştirmesini ister, böylece bir başka yaşamı kendimize çekeriz.

Çok geçmeden evin bir insanı oldum, yorgun beden için bir banyo neyse, dertli ruh için o olan şu sonsuz tatlılıkları ilk kez duydum; ruh o zaman bütün yüzeylerinde serinlemiş, en derin kıvrımlarında okşanmıştır. Beni anlayamazsınız, kadınsınız, burada bir benzerini de kendiniz almadan verdiğiniz bu mutluluk söz konusu. Yabancı bir evin ortasında, sevgilinin gözdesi, sevgisinin gizli merkezi olmanın tatlı zevkini bir erkek bilir yalnız: Köpekler arkanızdan havlamaz; hizmetçiler de köpekler gibi, üzerinizdeki gizli belirtileri tanır; hiçbir şeyleri bozulmamış olan, paylarının hiçbir zaman azalmayacağını, yaşamlarının ışığına iyiliğinizin dokunduğunu bilen çocuklarda ileriyi gören bir ruh vardır; sizin için kedi olurlar, tapılan ve tapan yaratıklara gösterilen zorbalığı gösterirler size, gizinizi saklar, suçsuz suç ortakları olurlar; ayaklarının ucuna basa basa yanınıza gelir, size gülümser, sonra da sessizce giderler. Her şey üzerinize titrer, her şey sizi sever, size gülümser. Gerçek tutkular, yetiştikleri topraklar ne denli nankörse, görülmeleri de o denli haz veren güzel çiçekler gibi görünür.

Ama, gönlüme göre akrabalar bulduğum bir ailenin insanı olmanın tatlı kazançlarını elde ettiysem, yüklerini de taşıdım. O zamana değin Mösyö de Mortsauf benim yanımda kendine bir çekidüzen vermişti; kusurlarını kütleleriyle görmüştüm yalnız, çok geçmeden bütün ay-

rıntılarıyla ortaya çıkışlarını gördüm, bana günlük çarpışmalarını anlatırken Kontes'in ne soylu bir acıma örneği verdiğini anladım. O zaman bu çekilmez huyu bütün açılarından tanıdım: Hiç yüzünden durmamacasına bağırıp çağırmalarını, dışarıda hiçbir belirtisi bulunmayan ağrılardan dert yanışlarını, yaşamı solduran o doğuştan hoşnutsuzluğunu, kendisine her yıl yeni kurbanla yedirtebilecek, sonu gelmez zorbalık gereksinimini işittim. Akşamları gezintiye çıktık mı, o nereye isterse oraya gidiyordu; ama, bu gezinti ne olursa olsun, her zaman sıkılıyor, eve dönünce de, yorgunluğunun suçunu başkalarına yüklüyordu; kendisi istememişti oraya gitmeyi, karısı onu gitmek istemediği yerlere götürmüş, böylece yorulmasına yol açmıştı; bizi kendi götürdüğünü unutarak yaşamın en ufak ayrıntılarında bile onun yönetimi altında olmaktan, kendi içinden gelen bir isteği de, bir düşüncesi de kalmadığından, evde bir sıfır olmaktan yakınıyordu. Sert çıkışları sessiz bir sabırla karşılaştı mı gücünün bir sınırı olduğunu anlayıp kızıyordu; sert bir dille, dinin kadınlara kocalarını hoşnut etmeyi buyurup buyurmadığını, çocuklarının babasını hor görmenin yakışık alıp almadığını soruyordu. En sonunda karısının zayıf bir teline dokunuyordu hep; bu teli titretince de, her şeyi egemenliği altında tutan bu saçmalıklardan özel bir zevk duyar gibi görünüyordu. Bazı bazı donuk bir sessizliğe, hastalıklı bir bitkinliğe başvuruyor, bunun üzerine karısı hemen korkuya kapılıyor, o da karısının yürek parçalayıcı bakımlarının tadını çıkarıyordu. Annelerin korkmalarına hiç kulak asmadan her dediklerini yaptırtan şu şımarık çocuklar gibi, Jacques ve Madeleine gibi nazlattırtıyordu kendini, çocuklarını kıskanıyordu. Yavaş yavaş, anladım ki, Kont, en önemli durumlarda olduğu gibi, en önemsizlerinde de, uşaklarına, çocuklarına, karısına, tavla oyununda bana davrandığı gibi davranıyordu.

Amerika ormanlarının sarmaşıkları gibi, bu ailenin devinmesini, soluk almasını engelleyen, ailenin gidişini hafif, ama sayısız iplerle sıkı sıkı saran, en zorunlu devinileri güçleştirerek servetin büyümesini geciktiren bu güçlükleri bütün kökler, bütün dallarıyla kavradığım zaman, hayranlık dolu bir dehşet duydum, bu da aşkımı dizginleyip yüreğime itti. Ben neydim, Tanrım? İçtiğim gözyaşları yüce bir sarhoşluğa benzer bir şey uyandırdı içimde, bu kadının acılarıyla kaynaşmakta mutluluk buldum. Eskiden, Kont'un zorbalığına cezasını ödeyen bir kaçakçı gibi boyun eğmiştim; bundan böyle, Henriette'e daha yakın olmak için, zorbanın vuruşlarına gönlümle sunuyordum kendimi. Kontes beni anladı, benim de yanında bir yer almama ses çıkarmadı, acılarını paylaşmama izin vermekle ödüllendirdi beni, bir zamanlar tövbekâr dönmenin, kardeşleriyle birlikte göğe uçmak dileğiyle Sirk'te ölmek lütfunu elde ettiği gibi.

Kont'un, çok sıcak bir günde sinekler gibi, her zamankinden daha iğneleyici, daha kırıcı, daha değişken olduğu bir akşam, Henriette bana, "Siz olmasanız, bu yaşam beni öldürürdü," dedi.

Kont yatmıştı. Henriette'le ben, akşam bir zaman, akasyalarımızın altında kaldık; çocuklar çevremizde, batan günün ışınları içinde oynuyorlardı. Ender olarak biriki söz ettiğimiz oluyor, bunlar da yalnızca ünlemlerden oluşuyordu, ortak acılarımızdan sonra bizi dinlendiren düşüncelerin karşılıklı olduklarını belirtiyorlardı bize. Sözcüklerin yokluğunda, sessizlik ruhlarımıza bağlılıkla hizmet ediyordu, ruhlarımız hiçbir engelle karşılaşmadan, ama öpüşle de çağrılmadan kaynaşıyordu; ikimiz de düşünceli bir uyuşukluğun güzelliklerinin tadını çıkarıyor, aynı düşün dalgalarına gömülüyor, birlikte ırmağa dalıyor, kıskançlık verecek ölçüde bütüncül bir biçimde, ama hiçbir yersel bağın yardımı olmadan birleşmiş iki

superisi gibi serinlemiş olarak çıkıyorduk. Dipsiz bir uçuruma gidiyor, ellerimiz boş, bir bakışla birbirimize, "Bunca gün arasında bizim bir tek günümüz olmayacak mı?" diye sorarak yüzeye dönüyorduk. Şehvet köksüz bitmiş çiçekleri toplarken, et neden homurdanır?

Korkuluğun tuğlalarına o öyle yatıştırıcı, öyle duru turuncu renkler veren akşamın uyuşturucu şiirine karşın, bize çocukların haykırışlarını yumuşatıp getiren, durgunluğumuzu bozmayan, dinsel havaya karşın, istek, damarlarımda bir şenlik ateşinin belirtisi gibi, kıvrıla kıvrıla yürüdü. Üç aydan sonra, bana ayrılan payla yetinmemeye başlıyor, böylece beni yakan zengin duyguları aktarmaya çalışarak usul usul Henriette'in elini okşuyordum. Henriette yeniden Madam de Mortsauf oldu, elini çekti; birkaç damla yaş döküldü gözlerimden, bunları gördü, elini dudaklarıma götürerek ılık bir bakışla baktı bana.

"Bunun bana da gözyaşlarına mal olduğunu iyi bilin!" dedi. "Böylesine çok şey isteyen dostluk çok tehlikeli."

Patladım, serzenişler yağdırdım, acılarımdan, bunlara katlanabilmek için istediğim ufacık destekten söz ettim. Benim yaşımda, duyular tümden ruh olsa bile, ruhun da bir cinsi olduğunu; ölebileceğimi, ama dudaklarım kapalı ölmeyeceğimi söylemeyi göze aldım. Mağrur bir bakışla bakarak susmak zorunda bıraktı beni, bu bakışta, Cacique'in, "Ya ben, ben kuştüyü yatakta mı yatıyorum?" sözünü okur gibi oldum.[1] Belki de aldanmışımdır,

1. Karayipler bölgesinde Kolomb öncesi yerli hükümdarlara verilen isimden türetilmiş, Portekizce ve İspanyolca'da "yerli lider" anlamına gelen sözcük. Meksika'nın son Aztek imparatorunun İspanyollara yenilip tutsak düştükten sonra, ayaklarının altına ateş tutularak kendisine ve arkadaşına işkence edilirken, arkadaşının yakınması üzerine, Balzac'ın andığı sözleri söylediği ileri sürülür. (Ç.N.)

Frapesle'in kapısı önünde, ona mutluluğumuzu bir mezardan doğurtan o düşünceyi haksız olarak yüklediğim günden beri, kaba bir tutkunun izini taşıyan dileklerle ruhunu lekelemekten utanıyordum. Söze başladı, tatlı bir dille, her şeyin olamayacağını, bunu bilmem gerektiğini söyledi. O böyle konuşurken, sözünü dinlemeyecek olursam, aramızda uçurumlar açacağımı anladım. Başımı eğdim. Sürdürdü konuşmasını, Tanrı'yı da, insanları da kırmadan bir kardeşi sevebileceği konusunda dinsel bir kesinliğe vardığını, bu bağlılığı, iyi yürekli Saint-Martin'e göre dünyanın yaşamı olan tanrısal aşkın gerçek bir görüntüsüne dönüştürmede bir güzellik bulunduğunu söyledi. Yaşlı günah çıkarıcısı gibi bir şey, bir âşıktan daha az, bir kardeşten daha fazla bir şey olamazsam, artık görüşmemeliydik. Gözyaşlarıyla, yürek sızılarıyla katlanılan bu keskin, bu taşkın acıları Tanrı'ya götürmesini bilecekti.

"Alınacak hiçbir şeyim kalmasın, diye vermem gerekenden fazlasını verdim, bu yüzden de şimdiden cezalandırıldım," diye bitirdi.

Onu yatıştırmak, artık kendisini hiç üzmeyeceğime, yirmi yaşımda yaşlıların son çocuklarını sevdikleri gibi seveceğime söz vermek zorunda kaldım.

Ertesi gün, erkenden geldim. Gri salonunun vazolarına koyacak çiçeği kalmamıştı. Hemen tarlalara, bağlara koştum, ona iki demet yapmak için çiçekler aradım; ama, onları birer birer toplarken, diplerinden koparırken, onlara hayran kalırken, renklerle yaprakların bir uyumları, müzik tümcelerinin seven ve sevilen gönüllerde binlerce anı uyandırdıkları gibi, bakışı büyüleyerek insanın kafasında gün ışığına çıkan bir şiirleri bulunduğunu düşündüm. Renk düzenlenmiş bir ışıksa, havanın uyumlarının kendi anlamları olduğu gibi, neden onun da bir anlamı olmasın? Jacques'la Madeleine'in yardımıyla, sevgilimize bir sürpriz hazırlamaktan dolayı üçümüz de

mutlu, çiçeklerimizin genel karargâhını kurduğumuz son merdiven basamakları üzerinde, iki demet yapmaya giriştim, bunlarla bir duyguyu anlatmaya çalıştım. İki vazodan kaynayarak çıkan, saçak saçak dalgalar biçiminde geri dökülen, ortasından da ak güller, gümüş kupalı zambaklar biçiminde benim dileklerim fışkıran bir çiçek pınarı düşünün. Bu taze örtü üzerinde peygamberçiçekleri, sevdaçiçekleri, engerekotları, gökten alınmış bütün ayrımları ak renkle çok güzel uyuşan bütün mavi çiçekler parlıyordu; çifte arılık değil midir bu, hiçbir şey bilmeyen arılıkla her şeyi bilen arılık değil midir, bir çocuk düşüncesi, bir kurban düşüncesi değil midir?

Aşkın da arması vardır, Kontes bunu gizlice çözdü. Yarasına dokunulmuş hastanın çığlığını andıran şu alaylı bakışlardan biriyle baktı bana: Aynı zamanda hem utanmış, hem mest olmuştu. Bu bakışta ne büyük bir armağan vardı! Onu mutluluğa ulaştırmak, yüreğini serinletmek, ne güzel bir yüreklendirmeydi! Böylece aşk yararına Rahip Castel'in[1] kuramını buldum. Doğu'da hoş kokulu renklerle yazılan sayfaların yerini yazı takımının çiçeklerine veren Avrupa'da yok olmuş bir bilimi onun için yeniden çıkardım ortaya. Duyuları güneşin bu kızlarına, aşkın ışınları altında açılmış çiçeklerin kız kardeşlerine anlattırmak ne çekiciydi! Çok geçmeden kır bitkilerinin ürünleriyle anlaştım; sonradan Granlieu'de rastladığım bir adamın da arılarla böyle anlaştığını gördüm.

Frapesle'de kalışımın bundan sonraki günlerinde, haftada iki kez bitkibilimciden çok, ozan olarak, biçimlerinden çok ruhlarını inceleyerek derinlemesine araştırdığım buğdaygillerin bütün türlerini gerektiren bu şiirsel

1. Rahip Louis-Bertrand Castel (1688-1757): Matematik ve fizik üzerinde çalışmış, bu konularda birçok yapıtlar vermiştir. Deneylerinde ayna ve ışık oyunlarıyla birçok garip renkler elde ederdi. (Ç.N.)

yapıt üzerinde uzun çalışmalara yeniden başladım. Çoğu zaman, bir çiçeği bulabilmek için, pek uzak yerlere, su kıyılarına, vadiciklere, kayaların tepesine, çorak toprakların ortasına gidiyor, koruların, fundalıkların göbeğinde düşünceler topluyordum.

Bu gezintilerde gözlemevlerinde yaşayan bilginin, uzmanlık isteyen bitkilerle uğraşan tarımcının, kente çivilenmiş zanaatçının, tezgâhına bağlanmış tacirin bilmediği, ama kimi ormancıların, kimi oduncuların, kimi düşseverlerin iyi tanıdığı hazlara alıştım. Doğada, sonsuz anlamlar taşıyan, en büyük ruhsal kavramların yüksekliğine erişen etkiler vardır. İster kendisini ıslatan çiy elmaslarıyla kaplı, içinde güneşler oynayan, çiçeklenmiş bir fundalık, zamanında üzerine çevrilen bir tek bakış için süslü bir uçsuz bucaklık olsun; ister yıkık taşlarla çevrili, kumlarla kesilmiş, yosunlarla donanmış, ardıç ağaçlarıyla süslenmiş bir orman köşesi, bilmem nasıl bir yabansılık, bir incinmişlik, bir ürperticilikle sizi saran, tavşancılın çığlığının yükseldiği bir köşe olsun. İsterse sıcak, bitkisiz, taşlık, çorak bir yer olsun, ufukları çöl ufuklarını andıran, etekleri sarp, üzerinde çok güzel ve yalnız bir çiçeğe, altın etaminleri için açılmış mor ipek ağızlı bir şakayık, vadisinde tek olan ak sevgilimin duygulandırıcı simgesi olan bir şakayık bulduğum çorak alan olsun! İsterse üzerlerine doğanın elinden hemen yeşil benekler, bitkiden hayvana bir tür geçiş olan benekler dökülen, birkaç gün içinde canlanıveren, içlerinde, bitkiler, böcekler, en yüce havada bir dünya gibi dalgalanan büyük su birikintileri olsun! İsterse bir yokuşun üst yanında asılı gibi duran, birkaç cılız çavdar tarlasıyla çevrili, birçok alçakgönüllü yaşamın simgesi bir sap damlı kulübe, lahana dolu bahçesi, asmaları, kazıklarıyla bir kulübe olsun! İsterse ormanda bir incecik yol, bir katedral sahınına benzeyen, ağaçları birer sütun olan, dalları kubbenin ke-

merlerini oluşturan, ucunda yapraklar arasından ışıkları gölgelerle karışmış ya da batan güneşin kırmızı renkleriyle aydınlanmış uzak bir açıklık doğan, şakıyan kuşlarla dolu bir dua yerinin vitrayları gibi görünen bir yol olsun! Sonra, bu serin ve sık korulardan çıkınca, ses veren, yakıcı yosunlar üzerinde, karnı doymuş yılanların zarif ve ince başlarını kaldırarak evlerine döndükleri tebeşir rengi, nadasa bırakılmış bir toprak. Bu tablolar üzerine kimi zaman besleyici su dalgaları gibi akan güneş selleri serpin, kimi zaman bir yaşlı adamın alnındaki kırışıklar gibi sıralanmış kül rengi bulut kümeleri, kimi zaman solgun mavi şeritlerle çizgi çizgi, hafif turuncu bir göğün soğuk renklerini; sonra, dinleyin: Bulanan sessizliğin ortasında anlatılmaz uyumlar işiteceksiniz.

Eylül ve ekim ayları boyunca, bana en azından üç saatlik bir araştırmaya mal olmayan tek demet yapmadım, üzerlerinde benim için insan yaşamının en çelişkin tümcelerinin belirdiği bu geçip gidici alegorilere, belleğimin şimdi araştırdığı görkemli görünümlere ozanların o tatlı kendini-bırakmışlığıyla hayranlık duyuyordum. Bugün sık sık, bu büyük görünümleri o sıralarda doğaya serpilmiş ruhun anısıyla birleştiririm. Ak giysisi ormanlarda, çimenlikte dalgalanan, vaat edilmiş bir meyve gibi, âşık etaminlerle dolu her çenekten düşüncesi yükselen sultanı hâlâ gezdiririm orada.

Hiçbir açılma, hiçbir çılgın tutku kanıtı karşılık görmeyen isteğimin zoruyla Beethoven'in notalarla anlattığı çabaları göstermemi gerektiren bu çiçek senfonileri ölçüsünde şiddetle işlememiştir başkalarının içine; kendi kendine dönmeler, göğe doğru, baş döndürücü atılmalar. Madam de Mortsauf yalnız Henriette oluyordu onları görünce. Durmamacasına onlara dönüyor, onlarla besleniyor, onları almak için, "Tanrım, nasıl da güzel!" diyerek başını gergefinin üzerinden kaldırdığı zaman, içlerine

koyduğum bütün düşünceleri alıyordu.

Bir şiir parçasına bakarak Sadi'yi anlayabileceğiniz gibi, bir demet ayrıntısındaki bu çok hoş mektuplaşmayı da anlarsınız. Mayıs ayında, çayırlarda, bütün varlıklara çoğalımın sarhoşluğunu geçiren, kayıkta ellerinizi suya daldırtan, saçlarını yele verdirten, düşüncelerinizi ormanlardaki demetler gibi yeşerten şu kokuyu duydunuz mu? Bir küçük ot, kokulu yonca, bu gizli uyumun en güçlü öğelerinden biridir. Bunun için de hiç kimse cezasını görmeden tutamaz onu yanında. Bir demetin içine ak yeşil çizgili bir kadın giysisi gibi çizgi çizgi, parlak yapraklar koyun, yüreğinizin içinde tükenmez kokular, utancın ezdiği tomurcuk gülleri kımıldayacaktır. Porselenin yayık boğazının çevresinde, Tours ilinin bağlarının kaya konuğuna özgü ak demetlerden oluşmuş bir kenar düşünün; istenen biçimlerin belirsiz görüntüsü, boyun eğmiş bir tutsak kadınınkiler gibi bükülmüş. Bu diziden ak çanlı öksüzurganlarının helezonları, pembe kayışkıranların ince dalları çıkar, birkaç eğreltiotuyla, yaprakları çok güzel bir biçimde renklenip parlamış, birkaç körpe meşe sürgünüyle karışmışlardır; hepsi de salkımsöğütler gibi alçakgönüllülükle eğilmiş, yakarmalar gibi çekingen, yalvarıcı bir biçimde ilerler. Yukarıda, sarımtırak tozlarını döken erguvanımsı inci çiçeğinin dağınık, çiçekli, durmadan sallanan incecik liflerine bakın; sonra tarla ve su patüreninin karlı piramitleri, kısır *brama*'ların yeşil saçları, yel başakları denilen delice buğdayların uzun sorguçları; ilk düşleri taçlandıran, çiçekli otlarının çevresinde ışıklar parlayan ketenin gri fonu üzerinde belli olan morumsu umutlar. Ama azıcık yukarıda *daucus*'ün[1] çılgın dantelleri arasına serpilmiş birkaç Bengal gülü, sonra

1. Hekimlikte kullanılan bir bitki. (Ç.N.)

bataklıkketeninin tüyleri, erkeçsakalının tüyleri, frenkmaydonozunun sayvançaları, meyvelenmiş filbaharın sarı saçları, süt gibi yoğurtotunun güzelim çaprazları, civanperçemlerinin huzmeleri, pembe ve kara çiçekli şahterenin dağınık sapları, asma filizleri, hanımellerinin kıvrım kıvrım dalları; kısacası bütün bu arı yaratıkların en dağınık, en yırtık yanları, mızrak biçimi, girintili çıkıntılı yapraklar, ruhun derinliğinde kıvrılıp büzülmüş istekler gibi karışık saplar. Bu taşan, çok şeyler anlatan aşk selinin bağrından, açılmaya hazır tomurcuklarıyla birlikte, yıldıza yaseminler üzerine yangın kıvılcımları serperek, polenin dinmez yağmuruna, binlerce ışıltılı parçasında günü yansıtarak havada kelebekler gibi uçuşan güzel buluta yukarıdan bakan bir çift güzel, kırmızı haşhaş! Kokulu yonca içine saklanmış Aphrodite'in kokusuyla sarhoş olup bu boyun eğmiş düşünceler bolluğunu, dizginlememiş atılımlarla bulanmış bu ak sevgiyi, tutulmuş, yorulmaz, ölümsüz tutkunun yüz kez yeniden başlayan çarpışmalarında yadsınmış bir mutluluğu isteyen aşkın bu kırmızı isteğini hangi kadın anlamaz ki? Bu konuşmayı, körpe ayrıntılarını, zarif karşıtlıklarını, arabesklerini göstermek amacıyla, duygulanmış sultan daha çok açılmış bir çiçek, üzerinden bir damla gözyaşı düşen bir çiçek görsün, diye, bir pencerenin ışığı içine koyun; kendini bırakmasına ramak kalacaktır; bir meleğin ya da çocuğunun sesinin onu uçurumun kıyısında tutması gerekecektir. Tanrı'ya ne verilir? Kokular, ışık ve türküler, varlığımızın en arınmış anlatımları, eh işte, Tanrı'ya sunulan her şey, gizli hazları, söylenmemiş umutları, sıcak bir gecede Meryem'in oğulları gibi yanıp sönen düşleri okşayarak yürekte durmamacasına ezgilerini söyleyen bu ışıklı çiçekler şiirinde aşka sunulmamış mıydı?

Bu cinsellikten uzak hazlar, sevilen kimseyi uzun uzun seyretmekle derinliklerine inilmiş biçimlerin sonu-

na dek ışıldayarak zevk duyan bakışlarla kışkırtılmış yaradılışı aldatmakta gerçekten etkili oldu. Onun için demeyi göze alamıyorum, ama benim için, aşılmaz bir setin durdurduğu suların fışkırdıkları, zorunluluğun payını vererek bir yıkımı önleyen şu çatlaklar gibi bir şey oldu bu. Böyle perhize çekilmede, ölümcül güçsüzlükler vardır, Dan'dan Sahra'ya dek yolcuya kudrethelvası veren gökten birer birer düşen kırıntılar önler bunları. Bu arada, bu demetler karşısında, Henriette'i sık sık kolları sarkık, düşüncelerle göğsü şişiren, alnı canlandıran, düşüncelerin dalga dalga, köpük köpük fışkırdığı, insanı korkutan, sinirlendirici bir yorgunluk içinde bırakan şu fırtınalı düşlere dalmış buldum. O zamandan beri hiçbir zaman, hiç kimseye demet yapmadım! Kendimiz için bu dili yarattığımız zaman, efendisini aldatan kölenin sevincine benzer bir sevinç duymuştuk.

Bu ayın geri kalan zamanında, bahçelerde koşarken, bazı bazı yüzü cama yapışmış görüyordum onu; salona girdiğim zaman da gergefinin başında buluyordum. Konuşmadan kararlaştırdığımız saatte gelmedim mi, bazı bazı ak gölgesi sette dolaşıyordu; kendisini burada bulduğum zaman da, "Sizi karşılamaya çıktım. Son çocuğu biraz nazlamak gerekmez mi?" diyordu.

Kont'la oynadığım dayanılmaz tavla partileri kesilmişti. Son kazançları onu bir sürü yerlere gitmek, denetlemelerde, araştırmalarda bulunmak, tarlaları kazıklarla çevirtmek, ölçtürtmek zorunda bırakıyordu; verilecek emirlerle, karısıyla birlikte kararlaştırılan, mal sahibinin denetimini gerektiren toprak işleriyle uğraşıyordu. Çoğu zaman, Kontes'le ben, iki çocuğunu da alıp yeni topraklarında onu görmeye gittik, çocuklar yol boyunca böcekler, likenler, kılıfkanatlar ardından koşuyor, demetler yapıyor, ya da, doğrusunu söylemek gerekirse, çiçek desteliyorlardı. Sevilen kadınla dolaşmak, ona kolunu vermek,

onun yolunu seçmek! Bu sınırsız sevinçler bir ömre yeter! O zaman öyle bir güvenle konuşulur ki! Yalnız gidiyorduk, General'le –Kont'a taktığımız addı bu, keyifli zamanlarında tatlı bir alayla General diyorduk ona– birlikte dönüyorduk. Yolda yürümenin bu iki biçimi gizini yalnızca kolay birleşemeyen gönüllerin bildiği karşıtlıklarla farklandırıyordu zevkimizi. Dönüşte, aynı mutluluklar, bir bakış, bir el sıkma, kaygılarla iç içe geliyordu. Gidiş sırasında öylesine özgür olan konuşma, dönüşte gizlemli anlamlara bürünüyordu, içimizden biri, oldukça uzun bir aradan sonra, dolambaçlı sorulara bir yanıt buluyor ya da başlamış bir tartışma, dilimizin kolayca başardığı, kadınların öylesine ustaca yarattıkları şu gizlemli biçimler altında sürüyordu. Ruhların kalabalıktan ayrılıp bayağı yasaları aldatarak birleştikleri bir kürede yaşar gibi anlaşmanın hazzını kim tatmamıştır?

Bir gün, neden söz ettiğimizi bilmek isteyen Kont'un bir sorusu üzerine, Henriette, çift anlamlı bir tümceyle yanıt verip de Kont bununla yetindiği zaman, çabucak dağılan bir çılgın umuda kapıldım. Bu suçsuz takılma, Madeleine'i eğlendirdi, sonra annesini kızarttı, annesi sert bir bakışla, kusursuz eş olarak kalmak istediğinden, bir gün benden elini çektiği gibi, ruhunu da çekebileceğini gösterdi. Ama tümüyle ruhsal olan bu birliğin öyle çekici yanları vardır ki, ertesi gün yeniden başladık.

Saatler, günler, haftalar uçup gidiyordu böyle, yeniden doğan mutluluklarla doldu. Tours ilinde gerçek bir bayram olan bağbozumu dönemine geldik. Eylül ayının sonuna doğru, harman zamanındaki gibi sıcak olmayan güneş, sam yelinden de, yorgunluktan da korkulmadan tarlalarda kalmayı sağlar. Salkımları toplamak buğday biçmekten daha kolaydır. Bütün meyveler olgunlaşmıştır. Harman kaldırılmıştır, ekmeğin fiyatı düşer, bu bolluk yaşama mutluluk verir. En sonunda, alınteri kadar da pa-

ra yiyen toprak çalışmalarının uyandırdığı korku, dolu ambar ve dolmak üzere olan kiler karşısında, silinip gider. O zaman bağbozumu toplanmış şölenin sevinçli çerezi gibidir, güzel olan Tours ilinde güneş hep gülümser o sıralarda. Bu konuksever memlekette, üzüm toplayıcılar evde doyurulur. Bu yemekler, bu yoksul insanların her yıl yedikleri biricik besleyici ve iyi hazırlanmış besinler olduğundan, ataerkil ailelerde çocukların yıldönümü şenliklerine nasıl önem verirlerse, onlar da öylesine önem verir bu yemeklere. Bunun için sahipleri cimrilik etmeyen evlere koşarlar hep birden. Böylece ev, insan ve erzakla doludur. Yemiş baskıları sürekli olarak açıktır. Her şey fıçı yapan işçilerin, güleç kızlarla yüklü arabaların, yılın geri kalan zamanına göre en iyi gündelikleri alıp akıllarına estikçe şarkı söyleyen insanların bu devinisiyle canlanmış gibidir. Öte yandan, başka bir zevk nedeni daha vardır, toplum katları karışmıştır: Kadınlar, çocuklar, efendiler ve uşaklar, herkes bu tanrısal toplamaya katılır.

Bu değişik durumlar yılın bu son güzel günlerinde gelişen ve anısı bir zamanlar Rabelais'ye büyük yapıtının Baküs'e yaraşır biçimini esinleyen, bu yaştan yaşa geçen sevinci açıklayabilir. Çocuklar, her zaman hasta olan Jacques ve Madeleine, hiçbir zaman bağbozumunda bulunmamışlardı; ben de onlar gibiydim, heyecanlarının paylaşıldığını görünce, garip, çocuksu bir sevinç duydular; anneleri de bizimle birlikte geleceğine söz vermişti. Bütün bölgeye sepet yapan Villaines'e, çok güzel sepetler ısmarlamaya gitmiştik; dördümüz kendi aramızda bize ayrılan yerlerin üzümlerini toplayacaktık. Ama fazla üzüm yenilmemesi kararlaştırılmıştı. Bağlarda Tours ilinin büyük "co"sundan[1] yemek öyle hoştu ki, sofrada

1. Tours ilinde yetişen, iri taneli bir kara üzüm. (Ç.N.)

en güzel üzümler hor görülüyordu. Jacques hiçbir yere bağbozumu görmeye gitmeyeceğime, Clochegourde'un bağında çalışacağıma yemin ettirdi. Genellikle rahatsız ve solgun olan bu iki küçük yaratık, hiçbir zaman ne bu denli taze ne bu denli pembe ne de bu sabahki gibi canlı, devingen olmuşlardı. Gevezelik olsun, diye gevezelik ediyor, görünürde hiçbir neden yokken, gidiyor, koşuyor, dönüyorlardı; öteki çocuklar gibi, silkelenecek artık güçleri vardı sanki; Madam de Mortsauf'la kocası, onları hiç böyle görmemişlerdi. Ben de onlarla birlikte çocuk oldum, belki onlardan da fazla çocuk oldum, çünkü ben de ürün umuyordum. En güzel havalarda bağlara gittik, yarım gün kaldık oralarda. En güzel salkımları kim bulacak, sepetini kim daha çabuk dolduracak, diye nasıl yarışıyorduk! Bağ çubuklarından anneye, anneden bağ çubuklarına gidip geliyorduk, bir salkım koparılıp da ona gösterilmediği olmuyordu. Ben de sepetimi alıp kızının ardından ona gelerek, tıpkı kızı gibi, "Ya benimkiler, anne?" dediğim zaman, gençliğinin iyi, serbest gülüşüyle güldü.

"Sevgili çocuk, fazla yorma kendini!" yanıtını verdi.

Arkasından da elini boynuma, sonra saçlarıma götürerek, yanağıma usulca vurdu.

"Sırılsıklamsın!" diye ekledi.

Sesin bu okşayışını, sevgililerin "sen"ini işittiğim tek dakika oldu bu. Kırmızı meyvelerle, ekşi muşmula ve böğürtlenlerle kaplı güzel çitlere baktım, çocukların haykırışlarını dinledim, bir arada üzüm toplayan kadınları, fıçılarla dolu arabayı, küfeleri sırtlamış adamları izledim. Ah! Hepsini belleğime işledim, elinde açılmış şemsiyesi, taze, pırıl pırıl, güleç yüzle altında durduğu körpe badem ağacına varıncaya dek. Sonra yine üzüm toplamaya, sepetimi doldurmaya, sonra bedensel, sessiz, sarsılmaz bir özenle, ruhumu serbest bırakan, ağır, ölçülü

bir yürüyüşle gidip bağbozumu fıçısına boşaltmaya başladım. Bu mekanik devini olmasa her şeyi yangına vermesi işten bile olmayan tutkunun akışını düzenleyerek yaşamı sürdüren bir bedensel çalışmanın anlatılmaz hazzını tattım. Tekdüze bir çalışmada ne bilgelikler bulunduğunu öğrendim, manastır kurallarını anladım.

Uzun zamandan beri ilk kez, Kont ne surat astı ne zorbalık etti. Sağlığına hiç diyecek olmayan oğlu, geleceğin Lenoncourt-Mortsauf Dükü, ak, pembe, eli yüzü üzüm lekelerine batmış bir durumda, yüreğini sevinçle dolduruyordu. O gün bağbozumunun son günü olduğundan, General, saltanatı yeniden ele alan Bourbonlar onuruna akşam Clochegourde'un önünde danslı bir şenlik düzenlemeye söz verdi; böylece şenlik herkes için tam oldu. Dönerken, Kontes koluma girdi; kendi yüreğinin bütün ağırlığını yüreğime duyuracak biçimde, sevincini geçirmek isteyen anne devinimiyle üzerime yaslandı, sonra da kulağıma, "Bize mutluluk getiriyorsunuz!" dedi.

Elbette, uykusuz gecelerini, korkularını ve Tanrı'nın yardımıyla dayandığı, ama içinde her şeyin çorak, yorucu olduğu geçmiş yaşamını bilen benim için, öylesine zengin sesiyle güç kazanan bu tümce, bana artık yeryüzünde hiçbir kadının veremeyeceği hazları geliştiriyordu.

Azıcık durduktan sonra, "Günlerimin mutsuz tekdüzeliği sona erdi, yaşam umutlarla güzelleşiyor," diye ekledi. "Ah! Beni bırakmayın! Arı bağlılıklarımı hiç yaralamayın! Kardeşleri üzerine kanat geren büyük kardeş olun!"

Burada hiçbir şey romansı değil, Natalie: Burada derin duyguların sonsuzluğunu bulmak için, kıyılarında yaşanmış bu büyük göllere gençlikte demir atmış olmak gerekir. Birçok yaratıklar için tutkular, kurumuş kıyılar arasından akıp gitmiş lav selleri olmuştur, ama, aşılmaz güçlüklerle bastırılmış tutkunun volkan kraterini duru suyla doldurduğu ruhlar da yok mudur?

Bir şenlik daha yaşadık böyle. Madam de Mortsauf çocuklarını yaşama alıştırmayı düşünüyor, onlara para kazanmak için yapılan çetin çalışmalar konusunda bilgi vermek istiyordu; böylece tarımın cilvelerine bağlı gelirler ayırmıştı onlara: Ceviz ağaçlarının geliri Jacques'ın, kestane ağaçlarınınki Madeleine'indi. Bundan birkaç gün sonra, kestane ve cevizleri topladık. Madeleine'in kestane ağaçlarından sırıkla kestane düşürmek, bu ağaçları yetiştiren nankör toprakların donuk ve kuru halısı üzerinde dikenli kabuklarıyla sıçrayan meyvelerin düşüşünü duymak; küçük kızın tattığı hesapsız hazlar anlamına gelen değerlerini hesaplayarak yığınları ağır bir ciddilikle inceleyişini görmek; çocukların bakımında kontese yardım eden tek hizmetçi Manette'in kutlamaları; iklim değişmeleriyle sık sık tehlikeye düşen en ufak ürünlerin bile ne zorluklara mal olduğunu görmenin verdiği dersler, çocukluğun arı mutluluklarının güzün ağır renkleri ortasında çok sevimli göründükleri bir sahneydi bu. Madeleine'in kendi ambarı vardı, burada, sevincini paylaşarak kahverengi sermayesini yerleştirişini görmek istedim. Bugün bile her kestane küfesinin döşeme işi gören, toprakla karışık, sarımsı tüyler üzerine boşalırken çıkardığı sesi anımsadıkça titrerim. Kont bu kestanelerin bir bölümünü eve alıyordu; yarıcılar, uşaklar, Clochegourde'un çevresindeki herkes, Cicim'e (memlekette köylülerin yabancılar için bile kullandıkları bir sıfattı bu, ama ancak Madeleine'inmiş gibi geliyordu) alıcılar buluyorlardı.

Cevizlerinin toplanmasında, Jacques o denli sevinemedi, birkaç gün yağmur yağdı; ama cevizlerini biraz daha sonra satmasını söyleyerek onu avuttum. Mösyö de Chessel, Brehémont'da da, Amboise'de de, Vouvray'de de ceviz ağaçlarının hiç ürün vermediklerini söylemişti bana. Ceviz yağı Tours ilinde çok kullanılır. Jacques her

ceviz ağacından en az kırk kuruş kazanacaktı, iki yüz ağacı bulunduğuna göre, kazancı bayağı önemliydi. Ata binmek için bir eyer takımı almak istiyordu kendine, isteği genel bir tartışmaya yol açtı, babası gelirlerin her zaman aynı olmadığını, ortalama bir gelir sağlayabilmek amacıyla ağaçların verimsiz olacakları yıllar için para ayırmak gerektiğini söyleyerek onu uyarıyordu. Kontes susuyordu, ama içinden geçenleri anladım. Jacques'ın babasını dinlediğini, babasının da onun hazırladığı bu yüce yalanın yardımıyla kendisinde eksik olan kutluluğun birazını kazandığını gördüğü için sevinçliydi. Size bu kadını anlatırken, onun hatlarını ve dehasını vermekte yeryüzü dilinin güçsüz kalacağını söylememiş miydim!

Bu tür olaylar karşısında, ruh hiç çözümlemeden tadar hazlarını; ama daha sonra çalkantılı bir yaşamın karanlık yüzeyinde nasıl bir şiddetle belirirler! Tıpkı elmaslar gibi, alaşım dolu düşüncelerle, silinmiş mutlulukların anısında erimiş pişmanlıklarla mıhlanmış bir biçimde parıldarlar! Yani satın alınan, Madam de Mortsauf'la kocasının öylesine ilgilendikleri iki çiftliğin adları, Cassine ile Rhétorière, neden beni kutsal toprağın ya da Yunanistan'ın en güzel adlarından daha çok heyecanlandırır? "Seven söylesin!" diye haykırmış La Fontaine. Bu adlarda düşleri canlandırmakta kullanılan yıldız yıldız sözlerin tılsımlı erdemleri vardır, bana büyüyü açıklar, hemen doğrulan ve benimle konuşmaya başlayan uyumuş yüzleri uyandırır, beni bu mutlu vadiye yerleştirir, bir gök yaratırlar, görünümler yaratırlar; ama geçmiş görüntülerin canlanışı her zaman tinsel bir dünyanın bölgelerinde geçmez mi? Öyleyse size pek bilinen şeyler anlatmama bakıp da şaşmayın. Hemen her yerde görülen bu basit yaşamın en ufak ayrıntıları bile birer bağ gibiydi, görünüşte zayıftı, ama beni sıkı sıkıya Kontes'e bağladı.

Çocuklarının yararı da bedensel zayıflıkları kadar

kaygı uyandırıyordu Madam de Mortsauf'ta. Ailenin gizli işleri konusunda eksik olarak söylediği sözlerin gerçekliğini çok geçmeden anladım, ülke üzerinde bir devlet adamının bilmesi gereken ayrıntıları öğrenirken, bu işleri yavaş yavaş kavradım. On yıllık çabadan sonra Kontes, topraklarının ekim tarzını değiştirmişti; bunları, bölgelerin deyimiyle "dörde ayırmış", yani toprağa her yıl bir ürün verdirtmek amacıyla tarımcıların buğdayı ancak dört yılda bir ekmelerini gerektiren yeni yöntemi uygulamıştı. Köylülerin inadını yenmek için, anlaşmaları yürürlükten kaldırmak, topraklarını dört büyük çiftliğe bölmek, Tours iline ve çevredeki bölgelere özgü sözleşmeye göre bunlara "yarı yarıya" sahip olmak gerekmişti. Mal sahibi, iyi niyetli çiftçilere oturacak yer, işletme yapıları ve tohumları verir, ekim masrafları ve ürünleri onlarla paylaşır. Bu paylaşmayı bir kâhya denetler, mal sahibinin hakkı olan yarı payı almakla bu adam görevlidir, pahalı bir düzendir bu, paylaşmaların türüne göre, ikide bir değişen bir yöntem nedeniyle de çok karışık bir duruma gelir. Kontes, gerçeklerin açıklığıyla yeni yöntemlerin kusursuzluğunu yarıcı çiftçilerine göstermek, bir de Kont'a uğraş bulmak için, Clochegourde'un çevresindeki topraklardan oluşan bir beşinci çiftliği Mösyö de Mortsauf'a sürdürtüp ektirmişti. Ekim konusunda ustaydı, yavaş yavaş, kadınlık direnişiyle, çiftliklerinden ikisini Artois ve Flandre'deki çiftlik düzenine göre kurdurtmuştu.

Amacının ne olduğunu anlamak güç değil. Yarıcılık anlaşmalarının sona ermesinden sonra, Kontes dört yarıcı çiftliğinden iki güzel çiftlik oluşturmak ve Clochegourde'un gelirlerini yuvarlaklaştırmak amacıyla bunları çalışkan, aklı başında kimselere parayla kiralamak istiyordu. İlk kendisi ölmekten korkarak, Kont'a kolayca toplanabilecek gelirler, çocuklarına da hiçbir bilgisizliğin tehlikeye düşüremeyeceği mallar bırakmaya çalışıyordu.

O sırada, on yıl önce dikilmiş meyve ağaçları tam gelir sağlayacak durumdaydı. Toprakları gelecekteki her türlü çekişmeden koruyacak çitler büyümüştü. Kavaklar, karaağaçlar, her şey istenildiği gibiydi. Yeni aldığı topraklara ve her yere yeni işletme yöntemlerini sokarak, ikisi daha kurulacak olan dört büyük çiftliğe ayrılan Clochegourde toprağı, çiftlik başına 4.000 franktan, 16 écu frank getirecek durumdaydı; bağ, bunlara bitişik olan iki yüz dönümlük koru ve örnek çiftlik de cabası. Dört çiftliğinin yollarının hepsi de büyük bir ağaçlık yola erişiyordu; bu yol Clochegourde'dan başlayıp Chinon yoluyla birleşecekti. Bu yol ile Tours arasındaki uzaklık, topu topu beş fersahtı; çiftçi bulmakta hiç de güçlük çekmeyecekti, hele böyle herkesin Kont'ça gerçekleştirilen düzeltmelerden, başarılarından, topraklarının iyileştirilmesinden söz ettiği bir sırada. Kontes, satın alınan çiftliklerin her birinde, mal sahibi evlerini iki büyük çiftlik yapısı durumuna getirmek için on beşer bin frank dökmek istiyordu, böylece kâhyalarının en iyisi, en dürüstü olan Martineau adında birini bunların başına geçirip bir-iki yıl ektikten sonra, daha iyi koşullarla kiraya verecekti bunları; Martineau yakında işsiz kalacaktı, çünkü dört küçük çiftliğinin yarıcılık anlaşması sona eriyordu; bunları iki çiftlik biçiminde birleştirip parayla kiraya vermenin zamanı gelmişti.

Çok basit olan, ama otuz bin küsur franklık masraf nedeniyle zorlaşan düşünceleri, o sırada kendisiyle Kont arasında uzun tartışmalara konu oluyordu; korkunç kavgalardı bunlar, bu kavgalarda kendisine destek olan tek şey, çocuklarının yararıydı. "Yarın ben ölürsem, ne olur?" düşüncesi yüreğini ağzına getiriyordu.

Bu çarpışmalar için ne çok güç gerektiğini, savaşa girilmeden önce yüreğe ne taşkın kan dalgaları yürüdüğünü, çarpıştıktan sonra hiçbir şey elde edilmeyince varlığı nasıl bir yorgunluk sardığını, öfkelenmeleri olanaksız

olan, kendi derin iç huzurlarını çevrelerinde de sürdürtmek isteyen uysal ve sakin ruhlar bilir yalnız. Meyve mevsiminin etkisiyle çocuklarının o denli solgun, o denli zayıf olmadıkları, daha canlı göründükleri, yüreğine ferahlık vererek gücünü tazeleyen bir memnunluk duyarak, çocuklarının oyunlarını hafiften ıslanmış gözlerle izlediği anda, zavallı kadın, hırçın bir direnişin alçaltıcı iğnelemelerine, can yakan saldırılarına uğruyordu. Kont bu değişikliklerden ürkmüştü, katı bir inatla bunun yararlarını yadsıyor, gerçekleşmesine olanak bulunmadığını söylüyordu. En inandırıcı düşüncelere, yazın güneşin etkisini tartışma konusu edecek bir çocuk dayatması ile karşılık veriyordu. Sonunda Kontes, onu yendi. Sağduyunun çılgınlık karşısındaki yengisi yaralarını yatıştırdı, acılarını unuttu.

O gün, kurulacak yapıları kararlaştırmak amacıyla Cassine'e, Rhétorière'e gezmeye gittik. Kont tek başına önden gidiyor, çocuklar bizi ayırıyorlardı, her ikimiz de gerideydik, ağır ağır arkalarından geliyorduk, çünkü tümcelerini ince bir kum üzerinde denizin mırıltısı olan ufacık dalgalara benzeten şu tatlı ve alçak sesle konuşuyordu benimle.

Başarıdan kuşkusu yoktu, öyle diyordu. Chinon'da Tours postası için bir çekişme başlayacaktı, yol üzerinde bir büyük çiftlik isteyen çalışkan bir adam, bir posta arabacısı, Manette'in bir akrabası girişiyordu bu işe. Ailesi kalabalıktı: Büyük oğlu arabaları sürecek, onun küçüğü ulaştırmayı yönetecekti; yol üzerinde, kiralanacak çiftliklerden biri olan ve ortada bulunan Rabelaye'de kalacak olan babaları, durak yerine bakabilecek toprağı ahırlarından elde edilecek gübreyle gübreleyerek ekecekti. İkinci çiftliğe, Clochegourde'un iki adım ötesinde bulunan Baude'a gelince; dört yarıcılarından biri, yeni ekim yönteminin yararlarını gören, dürüst, akıllı, çalışkan bir

adam, şimdiden burayı kiralamayı öneriyordu. Cassine ile Rhétorière'e gelince; bu topraklar, bölgenin en iyi topraklarıydı; bir kez çiftlik yapıları kurulduktan, ekinler tam değerlerini bulduktan sonra, Tours'da ilan etmek yeterdi. Böylece Clochegourde iki yıla değin yaklaşık yirmi 4.000 frank gelir getirecekti: Gravelotte, Mösyö de Mortsauf'un Maine'da yeniden elde ettiği çiftlik, dokuz yıllığına 7.000 franktan kiralanmış bulunuyordu; tuğgeneral yıllığı da 4.000 franktı; bu gelirler şimdilik büyük bir servet değilse de büyük bir rahatlık sağlıyordu; ileride, başka düzeltmeler, iki yıla değin sağlığı yerine gelince, Jacques'ın öğrenimini gözleri önünde yaptırmak üzere belki bir gün Paris'e gitmesini sağlayacaktı.

"Paris" sözcüğünü nasıl bir titreyişle söyledi! Ben bu tasarının temelindeydim, elden geldiğince az ayrılmak istiyordu dostundan. Bu sözcüğü işitince coştum, beni tanımadığını, kendisine sözünü bile etmeden, Jacques'ın öğretmeni olmak amacıyla gece-gündüz çalışarak öğrenimini gizlice bütünlemeye çabaladığımı söyledim; çünkü onun evinde bir genç adam bulunduğunu bilmek, katlanabileceğim bir şey değildi.

Bu sözleri duyunca, ciddileşti.

"Hayır, Félix," dedi, "tıpkı papazlık gibi bu da olmaz. Bir tek sözcükle annenin yüreğinin ta içini buldunuz, ama bir kadın olarak, bağlılığınızın kurbanı olmanıza ses çıkarmamazlık etmeyecek ölçüde içten severim sizi. Çaresiz bir gözden düşmeye yol açar bu bağlılık, benim elimden de bir şey gelmez. Ah! Hiçbir şeyinize zarar vermek istemem! Siz, Vandenesse Vikontu, bir özel öğretmen olacaksınız, öyle mi? Siz, soylu simgesi "Asla satılmaz olan" siz! Bir Richelieu de olsanız, bir daha kalkmayacak bir set dikmiş olursunuz geleceğinizden önüne! Ailenize en büyük kederleri verirsiniz. Dostum, annem gibi bir kadının koruyucu bir bakışa ne denli küstahlık,

bir söze ne denli alçaltma, bir selama ne denli horgörü katabileceğini bilmiyorsunuz."

"Siz beni sevdikten sonra, herkesten bana ne?"

İşitmemiş gibi davrandı, konuşmasını sürdürdü:

"Babam çok iyidir, istediğimi yapmaya hazırdır, ama soylular çevresinde düşük bir yer almanızı bağışlamaz, sizi korumaya yanaşmaz. Sizi veliahtın öğretmeni bile görmek istemem! Toplumu olduğu gibi benimseyin, hiç hata yapmayın. Dostum, bu saçma şey önerisi..."

"Aşk önerisi," dedim alçak sesle.

"Hayır, acıma önerisi," dedi gözyaşlarını tutarak, "bu çılgın düşünce yaradılışınızı gösteriyor bana, yüreğiniz sizi batıracak. Bu andan sonra, size bazı şeyleri öğretmeme izin vermenizi istiyorum; bırakın da bazı bazı sizin yerinize benim kadın gözlerim görsün. Evet, ta Clochegourde' dan, sessizlik ve mutluluk içinde izlemek istiyorum başarılarınızı. Öğretmene gelince; hiç üzülmeyin, iyi bir yaşlı rahip, bir eski Cizvit buluruz, babam da adını taşıyacak çocuğun öğrenimi için seve seve paraya kıyar. Jacques benim gururum. Yine de on üç yaşında," dedi azıcık durduktan sonra. "Ama o da sizin gibi: Sizi görünce, on üçten fazla vermemiştim."

Cassine'e gelmiştik, burada Jacques, Madeleine ve ben, anneleri ardından giden küçükler gibi onun ardından gidiyorduk; ama rahatsız ediyorduk onu; bir an için yanından ayrıldım, meyve bahçesine gittim, burada bekçi büyük Martineau, küçük Martineau, yani kâhyayla birlikte, ağaçları kesip kesmeme sorununu görüşüyordu; kendi malları söz konusuymuş gibi tartışıyorlardı. Kontes'in ne denli sevildiğini anladım o zaman. Ayağını bele koymuş, dirseğini de belin sapına yaslamış, iki yemiş ağacı bilginini dinleyen zavallı bir gündelikçiye düşüncemi söyledim.

"Ya, evet, Mösyö," diye yanıtladı, "iyi bir kadındır,

Azay'in o maymun suratlı karıları gibi mağrur da değildir, iki metrelik bir çukur için bize bir kuruşçuk bırakmaktansa, köpekler gibi geberdiğimizi görmeyi daha uygun bulur o karılar! Bu kadın memleketten ayrıldığı gün, Meryem Ana buna ağlayacaktır, bizler de. Hakkını bilir; ama nasıl yorulduğumuzu da bilir, emeğimize saygı gösterir."

Bütün paramı bu adama ne büyük bir zevkle verdim!

Birkaç gün sonra, Jacques'a bir midilli geldi, çok iyi bir binici olan babası onu yavaş yavaş biniciliğin yorgunluklarına alıştırmak istiyordu. Cevizlerin ürününden alınmış güzel bir binici giysisi vardı. At koşturduğu çimenliğin çevresinde Madeleine çığlıklar koparırken, Jacques'ın babası eşliğinde ilk dersini aldığı sabah, Kontes için analığın ilk büyük şenliği oldu. Annesinin ördüğü bir geniş yakalığı, parlak kayıştan bir kemerle sıkılmış açık mavi kumaştan bir küçük redingotu, kıvrımlı bir ak pantolonu, kenarlarından bukle bukle saçları taşan, bir İskoç kasketi vardı Jacques'ın: Göz kamaştırıcıydı. Bunun için de evin bütün adamları toplanıp bu aile mutluluğunu paylaştılar. Genç mirasçı, geçerken annesine gülümsüyor, korkusuzca duruyordu. İkide bir ölümün pençesine düşmek üzere olduğu sanılan bu çocukta bu ilk erkek davranışı, kendisini böyle güzel, böyle hoş, böyle canlı gösteren bu gezintiyle sağlamlaşan, güzel bir geleceğin umudu, ne tatlı bir ödüldü. Yeniden gençleşen ve uzun zamandır ilk kez gülümseyen babanın sevinci, evin bütün insanlarının gözlerine yerleşmiş mutluluk, Lenoncourt'un Tours'dan dönen, çocuğun gemi tutma biçimini görünce, "Aferin, Sayın Vikont!" diyen yaşlı seyisin çığlığı, gereğinden fazla geldi, Madam de Mortsauf'un gözlerinden yaşlar boşandı. Acılarında öylesine sakin olan Kontes, onu güneşte dolaştırırken, sık sık, ölecek, diye ağladığı bu kum üzerinde atla dolaşan oğluna hay-

ran kalırken, sevinci taşıyacak gücü gösteremedi. Bu sırada, hiçbir pişmanlık duymadan, koluma yaslandı.

"Hiç acı çekmemiş gibiyim," dedi. "Bugün benden ayrılmayın."

Ders bitince, Jacques annesinin kollarına atıldı, o da kendisini bağrına basıp hazların taşkınlığından gelen güçle sıktı, öpüşlerin, okşamaların sonu gelmedi. Binicinin onuruna sofrayı süslemek için Madeleine'le çok güzel iki demet yapmaya gittim. Salona döndüğümüz zaman, "15 Ekim büyük bir gün olacak kuşkusuz," dedi bana. "Jacques ilk binicilik dersini aldı, ben de mobilyamın son nakışını bitirdim."

"Peki, Blanche, karşılığını ödemek istiyorum," dedi Kont gülerek.

Ona kolunu verdi, ilk avluya götürdü. Kontes burada babasının verdiği arabayı gördü, Kont bunun için İngiltere'den iki at almış, Lenoncourt Dükü'nünkilerle birlikte getirmişti. Ders yapılırken, yaşlı seyis, ilk avluda her şeyi hazırlamıştı. Yeni kazançların yeni topraklar arasında yapılmasını sağlayan ve Clochegourde'dan dosdoğru Chinon yoluna giden ağaçlık yolun çizimini görmek üzere arabanın ilk açılışını yaptık. Dönerken, Kontes hüzün dolu bir sesle, "Fazla mutluyum," dedi bana, "benim için mutluluk bir hastalık gibidir, ezer beni, hem de bir düş gibi uçup gitmesinden korkarım."

Kıskanç olamayacak ölçüde büyük bir tutkuyla seviyordum, hiçbir şey de veremiyordum ona! Dolup taşıyor, onun için ölmenin bir yolunu arıyordum. Gözlerimin böyle hangi düşünceyle perdelendiğini sordu; saflıkla söyledim düşüncelerimi; bunlar bütün armağanlardan fazla duygulandırdı onu, beni merdivene dek getirdikten sonra, kulağıma şunları söyleyerek yüreğimin sızısını dindirdi:

"Teyzemin sevdiği gibi sevin beni, bu da bana varlığınızı vermek olmayacak mı? Varlığınızı bu biçimde al-

mam da her saat size minnettar olmam değil mi? Gergefimi tam zamanında bitirdim," diye sürdürdü konuşmasını. Salona gelmiştik, burada yeminlerimi yenilemek istercesine ellerini öptüm. "Bu uzun işe neden giriştiğimi belki de bilmiyorsunuz, değil mi Félix? Erkeklerin uğraşıları acılara dayanmak için birer kaynaktır, işlerin akışı onları oyalar; biz kadınlara gelince; ruhumuzda acılara karşı hiçbir dayanak noktası yoktur. Hüzünlü görüntülerin pençesine düştüğüm zamanlarda çocuklarıma ve kocama gülümseyebilmek için, bedensel bir devini yoluyla acıyı bir düzene sokmak istedim. Böylece coşkunluk parlamalarından sonra olduğu gibi, büyük güç harcamalardan sonra da gelen durgunluklardan kaçınıyordum. Eşit aralıklarla kolu kaldırmak işi düşüncemi oyalıyor, böylece heyecanları düzene sokup içinde fırtınaların homurdanan ruhuma gelgitin huzurunu geçiriyordu. Her ilmekte gizlerim vardı, anlıyor musunuz? Eh işte, son koltuğun örtüsünü yaparken sizi fazla düşünüyordum! Evet, dostum, çok, çok fazla. Sizin demetlerinize kattığınızı, ben nakışlarıma söylüyordum."

Akşam yemeği neşeli geçti, Jacques, ilgi gösterilen bütün çocuklar gibi, armağan olarak topladığım çiçekleri görünce boynuma atıldı. Bu sadakatsizlik yüzünden annesi bana somurtur gibi yaptı; bu kıskanılan demeti, anlarsınız, ne büyük bir incelikle ona sundu sevgili çocuk! Akşam, her üçümüz bir tavla oynadık, ben Madam de Mortsauf'la Mösyö de Mortsauf'a karşı tek başımaydım, Kont çok sevimsiz davrandı. En sonunda, güneş batarken, uyumları duyguların canlılıkta yitirdiklerini derinlikle kazandıran şu sakin akşamlardan birinde, Frapesle yoluna kadar getirdiler beni. Bu zavallı kadının yaşamında tek bir gün, çetin saatlerde belleğinin dönüp dönüp okşadığı parlak bir nokta oldu bu. Öyle ya, binicilik dersleri çok geçmeden bir anlaşmazlık konusu oldu.

Kontes haklı olarak babanın oğluna bağırıp çağırmasından korkuyordu. Jacques şimdiden zayıflıyor, güzel mavi gözlerinin çevreleri morarıyordu; annesini üzmemek için, sessizce acı çekmeyi yeğ görüyordu. Kont öfkelendiği zaman babasına yorgun olduğunu söylemesini öğütleyerek acılarına bir çare buldum; ama bu geçici çareler de yetersiz kaldı: Babanın yerini yaşlı seyise vermek gerekti, o da öğrencisini kolayca bırakmadı elinden. Bağırıp çağırmalar, tartışmalar yeniden başladı; Kont durmamacasına dert yanmak için dört elle kadınların değer-bilmezliği konusuna sarıldı; arabayı, atları, özel giysileri günde yirmi kez karısının başına kaktı.

En sonunda, bu tür insanların, bu tür hastaların dört elle sarıldıkları olaylardan biri çıktı; Cassine ile Rhétorière'de masraf, öngörüleri yarı yarıya aştı, duvarlar, kötü döşemeler yıkıldı. Bir işçi, Kontes'e söyleyecek yerde, bir beceriksizlik edip Mösyö de Mortsauf'a bildirdi bu haberi. Usul usul başlayan bir kavga konusu oldu bu, ama derece derece zehirlendi, Kont'un birkaç gündür yatışmış sinir illeti, zavallı Henriette'ten eski alacaklarını istedi.

O gün, kahvaltıdan sonra, saat on buçukta, Clochegourde'a gelip Madeleine'le bir demet yapmak üzere Frapesle'den yola çıkmıştım. Çocuk iki vazoyu setin korkuluğu üzerine getirmişti, ben de çevredeki bahçelerde dolaşarak, o öylesine güzel, öylesine de ender olan güz çiçeklerini arıyordum. Son koşumdan dönünce, pembe kuşaklı, pelerinli küçük teğmenimi göremedim. Clochegourde'da bağırmalar işittim.

Madeleine ağlayarak, "General," dedi, –babasına kızınca söylerdi bu sözcüğü– "General annemizi azarlıyor, gidip onu kurtarsanıza!"

Merdivenleri uçarcasına çıktım, Kont da, karısı da beni görmeden, selamlamadan salona geldim. Delinin çılgın haykırışlarını işitince gidip bütün kapıları kapa-

dım, sonra geri döndüm: Henriette giysisi gibi apaktı.

"Hiç evlenmeyin, Félix," dedi Kont, "kadın milleti hep Şeytan'a uyar; en iyisi bile kötülük yoksa yaratır, her biri bir koca hayvandır."

Başsız sonsuz uslamlamalar işittim o zaman. Mösyö de Mortsauf önceki yadsımalarıyla övünüyor, yeni yöntemlere yanaşmayan köylülerin bönce düşüncelerini yineliyordu. Clochegourde'u kendisi yönetecek olsa şimdikinden iki kat daha zengin olacağını ileri sürüyordu.

Şiddetle, alçaltıcı sözlerle küfredip bağırıyor, bir iskemleden öbürüne atlıyor, yerlerini değiştiriyor, birbirine çarpıyordu; sonra bir tümcenin ortasında, kavrulup kuruyan iliklerinden, parası gibi dalga dalga akıp giden beyninden söz etmek üzere duruyordu. Karısı batırıyordu kendisini. Zavallı! Elindeki otuz bin küsur lira gelirin yirmi binden fazlasını o getirmişti kendisine. Dük'le Düşes'in topraklarının 50.000 franktan fazla geliri vardı, bunlar da Jacques'a ayrılmıştı. Kontes gözler kamaştıran bir biçimde gülümsüyor, gökyüzüne bakıyordu.

"Evet," diye haykırdı. "Blanche, siz benim celladımsınız, beni öldürüyorsunuz; ben yük oluyorum size!.. Siz beni başınızdan atmak istiyorsunuz, bir ikiyüzlülük canavarısın. Gülüyor! Niçin gülüyor, biliyor musunuz, Félix?"

Sesimi çıkarmadım, başımı önüme eğdim. Sorusunu kendisi yanıtladı:

"Bu kadın beni her türlü mutluluktan yoksun bırakıyor, size ne denli karılık ediyorsa, bana da o denli ediyor; bir de karım olduğunu ileri sürüyor! Benim adımı taşıyor, ama tanrısal ve insanî yasaların buyurduğu görevlerin hiçbiri yerine getirmiyor, insanlara da, Tanrı'ya da yalan söylüyor böylece. Kendisini yalnız bırakayım, diye başıma bir sürü iş çıkarıyor, yoruyor; hoşlanmıyor benden, nefret ediyor, genç kız kalmak için bütün sanatını

kullanıyor; beni yoksun bırakarak deli ediyor, o zaman her şey tepemi attırıyor. Usul usul öldürüyor beni, bir de kendini ermiş sanıyor, her ay ayinde şaraplı ekmek yiyor."

Kontes sıcak gözyaşlarıyla ağlıyordu bu sırada; bu, adamın düşüşüyle alçalmıştı, yanıt olarak yalnızca, "Mösyö!.. Mösyö!.. Mösyö!.." diyordu.

Kont'un sözleri, Henriette hesabına olduğu gibi kendi hesabına da yüzümü kızarttı, ama gönlümü büyük bir coşkunlukla doldurdu, çünkü bir bakıma ilk aşkların örgüsü olan faziletlik, incelik duygularına, karşılık veriyordu.

"Benim zararıma bakire," diyordu Kont.

Bu söz üzerine, Kontes, "Mösyö!" diye atıldı.

"Bu kurumla Mösyö de ne oluyor?" dedi Kont. "Ben bu evin efendisi değil miyim? En sonunda size bunu öğretmek mi gerek?"

İyice çirkinleşmiş ak kurt başını uzatarak üzerine yürüdü, sarı gözlerinde kendisini ormandan çıkan aç bir hayvana benzeten bir anlatım belirmişti. Henriette gelmeyen vuruşu yemek üzere koltuğundan yere kaydı; bitkin mi bitkin bir durumda yere yığılarak kendinden geçti. Kont, kurbanının kanının yüzüne fışkırdığını duyan bir cani gibi, şaşkınlık içinde kalakaldı. Zavallı kadını kollarıma aldım, Kont da onu taşıma onurunu kendisine yakıştıramamış gibi sesini çıkarmadı; ama salonun bitişiğindeki odanın, hiç girmediğim kutsal odanın kapısını açmak üzere önümden yürüdü. Kontes'i yere bastırdım, öbür kolumu belinin çevresinden geçirerek onu bir an bir kolumla tuttum, bu sırada Mösyö de Mortsauf örtüyü kaldırıyordu; sonra onu kaldırıp giyinik olarak yatırdık. Kendine gelince, Henriette eliyle kuşağını çözmemizi rica etti: Mösyö de Mortsauf makas bulup hepsini kesti; ona lokman ruhları koklattım, gözlerini açtı. Kont gitti, kederden çok, utanç duyuyordu. Derin bir sessizlik

içinde iki saat geçti. Henriette'in eli elimdeydi, konuşmadan sıkıyordu elimi. Zaman zaman, bir bakışla, bana sesten, deviniden uzak kalmak istediğini söylemek için gözlerini kaldırıyordu; sonra bir an rahatladı, dirseğinin üzerinde doğruldu, sonra kulağıma, "Zavallı! Bir bilseniz..." dedi.

Başını yeniden yastığa koydu. Geçmiş acılarının anısı, şimdiki sızılarla birleşerek, ancak aşkın manyetizmasıyla yatıştırdığım esrimeleri geri getirdi; daha bilmediğim bir etkiydi bu, ama içgüdüyle kullandım. Sevgiyle yumuşamış bir güçle tuttum onu; bu son bunalım sırasında, beni ağlatan bakışlarla baktı yüzüme. Bu sinirli devinmeler geçince, dağınık saçlarını düzelttim, yaşamımda yalnız ve yalnız bir kez düzelttim saçlarını, sonra yine elini aldım; aynı zamanda hem kahverengi, hem gri olan bu odayı, tirşe perdeli bu basit yatağı, üstünde eski moda bir tuvalet takımı bulunan bu masayı, bu pike şilteli, bayağı kanepeyi uzun uzun seyrettim. Ne çok şiir vardı bu yerde! Henriette, kendisi söz konusu olunca, lüksten ne denli uzaktı! Onun lüksü en zarif temizlikti. Kutsal bir boyun eğişle evlenmiş rahibenin soylu hücresiydi bu, burada biricik süs, yatağının haçıydı, bunun üst yanında teyzesinin portresi görünüyordu; sonra lavabonun iki yanında, çocuklarının kendi eliyle, kurşunkalemle çizdiği resimleri, küçüklük günlerinin saçları. Soylular çevresinde belirmesi en güzel kadınları bile gölgede bırakacak bir kadın için bu nasıl bir köşeydi! Büyük bir ailenin, şu anda derde batmış olan ve kendisini avutabilecek aşka yanaşmayan kızının durmadan ağladığı oda buydu işte. Gizli, düzelmez mutsuzluk! Ve kurbanın cellat, cellatın kurban için döktüğü gözyaşları. Çocuklarla hizmetçi kadın girdikleri zaman, ben çıktım.

Kont beni bekliyordu, şimdiden karısıyla kendisi arasında bir arabulucu güç olarak görüyordu beni.

"Kalın, kalın, Félix!" diye bağırarak ellerime sarıldı.

"Üzgünüm," dedim, "Mösyö de Chessel'in konukları var. Konukların sofrada bulunmayışımın nedenini aramaları doğru olmaz; ama, yemekten sonra, yine gelirim."

Benimle birlikte çıktı, tek sözcük söylemeden aşağıki kapıya dek getirdi beni; sonra, ne yaptığını bilmeden, Frapesle'e dek benimle geldi. En sonunda, burada ona, "Tanrı aşkına, Sayın Kont, bu işten hoşlanıyorsa, bırakın, evinizi yönetsin," dedim, "onu üzmeyin."

"Çok bir ömrüm kalmadı," dedi ciddi bir tavırla, "benim yüzümden uzun zaman acı çekmeyecek, başım çatlıyor."

Bir çaresiz bencillik nöbeti içinde yanımdan ayrıldı. Yemekten sonra, Madam de Mortsauf'un sağlığını sormak için yine geldim, daha iyi buldum onu. Onun için evliliğin sevinçleri bunlarsa, böyle kavgalar sık sık yineleniyorsa, nasıl yaşayabiliyordu? Ağır ağır işlenen bir cinayetti bu, üstelik cezasız kalıyordu! O akşam, Kont'un karısını hangi işitilmedik işkencelerle çileden çıkardığını anladım. Böyle bir davayı hangi mahkemeye götürmeliydi? Bu düşünceler beni şaşkına döndürüyordu, Henriette'e hiçbir şey söyleyemedim; ama geceyi ona mektup yazmakla geçirdim. Yazdığım üç-dört mektuptan, istediğim gibi olmayan şu başlangıç kaldı; ama, hiçbir şey söylemiyormuş ya da, onunla ilgilenmem gerekirken, daha çok kendimden söz ediyormuşum gibi bir izlenim uyandırmakla birlikte, ruhumun ne durumda olduğunu söyleyecektir size:

Madam de Mortsauf'a

"Neler neler söyleyecektim size gelirken, yol boyunca bunları düşünüyor, sizi görünce unutuyorum! Evet, sevgili Henriette, sizi görür görmez, ruhunuzun güzelliğinizi büyüten yansımalarına yakıştıramaz oluyorum sözlerimi; sonra sizin yanınızda öyle sonsuz bir mutluluk duyuyorum ki, o andaki duygu geçmiş yaşamın duygularını siliyor. Her seferinde, daha engin bir yaşama doğuyorum, büyük bir kayalığa tırmanırken, her adımda yeni bir ufuk bulan yolcu gibiyim. Her yeni konuşmada, uçsuz bucaksız gömülerime yeni bir gömü eklemiyor muyum? Sanırım, uzun, tükenmez bağlılıkların gizi burada. Öyleyse sizden size, sizden uzakta söz açabilirim ancak. Karşınızda, sizi göremeyecek ölçüde fazla kamaşıyor gözlerim, mutluluğum üzerinde duramayacak ölçüde mutlu oluyorum, kendim olamayacak ölçüde sizinle dolu oluyorum, sizinle konuşamayacak ölçüde konuşkan ediyorsunuz beni, geçmişi anımsayamayacak ölçüde fazla sarılıyorum şimdiki dakikaya. Bu değişmez sarhoşluğu bilin de yanlışlarımı bağışlayın. Sizin yanınızda, duymaktan başka bir şey yapamıyorum. Bununla birlikte, sevgili Henriette, korkmayıp söyleyeceğim: Dün, kötülüğe karşı insanüstü bir gözüpeklikle savaştığınız o korkunç fırtınadan sonra, bu üzücü kavga nedeniyle girdiğim odanızın yarı aydınlığında, kendinize gelip de yalnız bana yöneldiğiniz zaman ruhumu dolduran hazlara benzer mutlulukları daha

önce bana verdiğiniz sayısız sevinçlerde hiçbir zaman duymamıştım. Ölümün kapılarından yaşamın kapılarına gelip de alnında bir yeniden doğuş şafağı ışıyınca, bir kadının ne parıltılarla parlayabileceğini yalnız ben anladım. Sesiniz ne denli uyumluydu! Tapılası sesinizde geçmiş bir acının, beni yatıştıran tanrısal avuntulara karışmış, belirsiz kinleri yeniden belirirken, sözcükler, hatta sizin sözcükleriniz bile, ne denli küçük görünüyordu gözlerime. Bütün insan görkemlilikleriyle parladığınızı biliyordum; ama, dün bir yeni Henriette, Tanrı istemiş olsaydı benim olabilecek bir Henriette gördüm. Dün ruhun ateşlerini silkip atmanıza engel olan bedensel kösteklerden sıyrılmış bir yaratık gördüm. Yıkılışınızda çok güzel, zayıflığınızda çok görkemliydiniz! Dün, güzelliğinizden daha güzel, sesinizden daha tatlı bir şey buldum, gözlerinizin ışığından parlak ışıklar, sözcüklerle anlatılamayacak kokular buldum; dün ruhunuz gözle görülür, elle dokunulur bir şeydi. Ah! Orada sizi yeniden yaşatmak için size yüreğimi açamadığımdan dolayı çok acı çektim! Sonra dün, bende uyandırdığınız saygılı dehşeti bıraktım; bu zayıflık bizi yaklaştırmamış mıydı? Bunalım bizim havamızı içine çekmenizi sağlayınca, sizinle soluk almanın ne olduğunu öğrendim. Bir anda ne çok dua yükseldi göğe! Tanrı'dan sizi bana bırakmasını istemek için aştığım uzaklıkları geçerken ölmediysem, insan sevinçten de, acıdan da ölmez demektir. Bu an, ruhumda kefenlenmiş anılar bıraktı bende, gözlerim gözyaşlarıyla ıslanmadıkça hiçbir zaman yüzeye çıkamayacaklar; her sevinç izlerini çoğaltacak, her acı onları derin kılacak. Evet, yaşamımın sevgili, ölümsüz düşüncesi, bana cömertçe verdiğiniz sevinçler nasıl Tanrı'nın vereceği bütün sevinçlerden üstün kalacaklarsa, dün ruhumu altüst eden korkular da ilerideki bütün acılarım için bir karşılaştırma öğesi olacak. Siz bana tanrısal aşkı anlattınız, o gücüyle, süresiyle dolu olan, kuşkulardan, kıskançlıklardan uzak kalan, kesin aşkı. Derin bir hüzün kemiriyordu ruhumu, bu iç yaşamın görüntüsü, toplum heyecanlarına alışmamış bir genç yürek için üzücüydü; dünya-

nın eşiğinde bu uçurumu, bir dipsiz uçurumu, bir ölü denizi bulmak. Bu korkunç talihsizlikler dizisi sonsuz düşünceler esinledi bana, toplum yaşamındaki ilk adımımda, yanınızda bütün sahnelerin, çok küçük kalacakları bir sahneyle karşılaşmıştım. Kederime bakarak Mösyö de Chessel'le karısı aşkta mutsuz olduğumu düşündüler, bense tutkumla büyük Henriette'ime hiçbir konuda zarar vermemek mutluluğunu tattım."

Ertesi gün, salona girdiğim zaman, yalnızdı; elini uzatırken bir an seyretti beni, sonra da, "Dost hep fazla içli mi olacak böyle?" dedi.

Gözleri nemlendi, kalktı, sonra umutsuzca yalvarır gibi, "Artık bana böyle mektup yazmayın!" dedi.

Mösyö de Mortsauf güler yüzlü davranıyordu. Kontes güvenine, huzurlu alnına yeniden kavuşmuştu; ama rengi, dünün o sönmeden yatışmış acılarını belli ediyordu. Akşam ayaklarımız altında hışırdayan kuru güz yaprakları üzerinde dolaştığımız sırada, "Acı sonsuzdur, sevincinse sınırları vardır," dedi.

Geçici mutlulukları düşündürerek acılarını ortaya koyan bir sözdü bu.

"Yaşamı yermeyin," dedim ona, "aşkı bilmiyorsunuz, parıltıları göklere ulaşan hazları vardır."

"Susun," dedi, "hiçbir şey bilmek istemiyorum o konuda. Grönlandlılar İtalya'da yaşamak zorunda bırakılsalar, ölürlerdi! Yanınızda sakin ve mutluyum, size bütün düşüncelerimi söyleyebiliyorum; güvenimi yıkmayın. Neden hem papazın erdemi, hem özgür insanın sevimliliğiyle davranmayasınız?"

"Kupa kupa baldıran zehri bile içirtebilirdiniz," dedim, elini yüreğimin üzerine getirdim, hızlı hızlı çarpıyordu.

Keskin bir acı duymuşçasına elini çekerek, "Yine!" diye atıldı. "Yaralarımın kanını dost bir elle dindirtmenin

acı zevkini de almak mı istiyorsunuz elimden? Acılarıma yeni acılar eklemeyin, hepsini bilmiyorsunuz! En gizlileri, bastırılması en güç olanları. Kadın olsaydınız, hiçbir şey düzeltmeyen, ama her şeyi düzelttikleri sanılan özenlere konu olduğunu gördükçe, gururlu bir ruhun nasıl tiksintiyle karışık hüzünlere kapıldığını anlardınız. Birkaç gün, pohpohlanacağım, yapılan haksızlık bağışlattırılmak istenecek. O zaman en akla uymaz istekleri bile kabul ettirtebilirim. Bu düşüş, her şeyin unutulduğuna inanıldığı gün sona eren bu okşayışlar, beni alçaltıyor. Efendisinin iyiliklerini yalnız onun kusurlarına borçlu olmak..."

"Cinayetlerine!" dedim ateşli ateşli.

"Çirkin bir yaşam koşulu değil mi?" dedi, acı bir gülümsemeyle baktı. "Sonra bu geçici gücü kullanmasını da bilmiyorum. Şu sırada, yere düşmüş rakiplerine vurmayan şövalyelere benziyorum. Saygı göstermemiz gereken kişiyi yerde görmek, yeni vuruşlarını yemek üzere onu yerden kaldırmak, düşmesinden dolayı kendi çektiğinden de fazla acı çekmek, yararlı olmak amacıyla da olsa geçici bir etkiden yararlanınca onurundan olmak gücünü böyle soyluluktan uzak çarpışmalarda harcamak, ruhun gömülerini tüketmek, yalnız ölümcül yaralar alarak egemen olmak. Ölmek daha iyi. Çocuklarım olmasa, bu yaşamın akışına bırakırdım kendimi; ama bilinmedik cesaretim olmasa, ne olurlardı? Yaşam ne denli acı olursa olsun, onlar için yaşamam gerek. Aşktan mı söz ediyorsunuz bana?.. Dostum, bütün zayıf insanlar gibi acımasız olan bu yaratığa beni hor görme hakkını verseydim, nasıl bir cehenneme düşerdim, bir düşünsenize! Bir kuşkuya katlanamazdım! Davranışımın arılığı sağlıyor gücümü. Erdemin içine dalınan ve Tanrı aşkında yenilenmiş olarak çıkılan kutsal suları vardır, sevgili çocuk!"

"Dinleyin, sevgili Henriette, artık yalnız bir haftam kaldı burada, istiyorum ki..."

"Aa! Bizi bırakıyor musunuz?.." dedi sözümü keserek.

"Ama babam benim için neye karar verecek, bilmem gerekmez mi? İşte, neredeyse üç ay..."

Heyecanlı bir kadının sadeliğiyle, "Günleri saymadım," diye yanıtladı.

Dalıp gitti, sonra bana, "Yürüyelim, Frapesle'e gidelim," dedi.

Kont'u, çocuklarını çağırdı, şalını istedi; sonra her şey hazır olunca, öylesine ağır, öylesine sakin olan o, bir Parisli kadın canlılığı gösterdi, Kontes'in borçlu olmadığı bir ziyarette bulunmak için Frapesle'e gitmek üzere toplu olarak yola çıktık. Mösyö de Chessel'le konuşmaya çalıştı, o da, bereket versin ki, uzun uzun yanıtlar verdi. Kont ile Mösyö de Chessel işlerinden konuştular. Mösyö de Mortsauf'un arabasını, atlarını övmesinden korkuyordum, ama kusursuz bir incelik örneği verdi. Komşusu, Cassine'de, Rhétorière'de giriştiği çalışmalar üzerinde soru sordu. Soruyu işitince, anılarında öylesine ölümcül, kendisi için öylesine amansız bir acı olan bir konuya yanaşmayacağını sanarak Kont'a baktım; ama bucakta tarım durumunu düzeltmenin, yapıları sağlam, sağlığa uygun, güzel çiftlikler kurmanın ne denli zorunlu olduğunu kanıtladı; en sonunda, karısının görüşlerini övünçle kendine mal etti. Kızarak Kontes'i seyrettim. Kimi durumlarda o denli incelik gösteren bir adamda bu incelik yokluğu, ölümcül kavganın böyle unutulması, şiddetle karşı koyduğu görüşlerin böylesine benimsenmesi, bu kendine güven, taş gibi donduruyordu beni.

Mösyö de Chessel kendisine, "Masraflarınızı çıkaracağınıza inanıyor musunuz?" dediği zaman, olumlu bir el sallamayla, "Fazlasıyla!" yanıtını verdi.

Böyle bunalımlar ancak "bunama" sözcüğüyle açıklanabilirdi. Henriette, göksel yaratık, ışıklar saçıyordu. Kont sağduyulu bir insan, iyi yönetici, eşsiz tarımcı gibi

görünmüyor muydu? Jacques'ın saçlarını okşuyordu memnuniyetle, kendi hesabına mutlu, oğlu hesabına mutluydu! Ne korkunç bir güldürü, ne alaycı bir dram! Tüylerim ürperdi. Daha sonra, önümde toplum sahnesinin perdesi açıldığı zaman, ne Mortsauflar görmedim ki! Üstelik onun o arada sırada parlayan doğrulukları, onun dini de yoktu bunlarda. Sürekli olarak bir meleği bir deliye; içten, şiirli aşk adamına kötü bir kadını, küçük adama büyük kadını, bu çirkin herife de yüce bir yaratığı, öyküsünü Bordeaux'da öğrendiğiniz soylu Jauana'ya Yüzbaşı Diard'ı, Madam de Beauséant'a bir d'Ajuda'yı, Madam d'Aiglemont'a kocasını, Espard Markisi'ne karısını atan güç ne garip ve ne acı bir güçtür![1] İnanın ki, bu gizlemin anlamını uzun zaman aradım. Birçok gizlemi araştırdım, birçok doğa yasasının nedenini, kimi tanrısal hiyerogliflerin anlamını buldum; bu konuda hiçbir şey bilmiyorum, Brahmanların simgesel yapımını kendilerine sakladıkları bir Hint topuzu figürü gibi hep incelerim onu. Burada, kötülük ruhu gözle görülür biçimde ağır basar. Tanrı'yı suçlamayı göze alamıyorum. Çaresiz mutsuzluklar, sizleri örerek kim eğleniyor? Henriette ile filozofu haklı mıydılar yoksa? İnsanlığın genel anlamı onların gizemciliğinde miydi?

Bu memlekette geçirdiğim son günler yaprakları dökülmüş güz günleri oldu. Tours ilinin bu güzel mevsimde öylesine duru, öylesine sıcak göğünü bazı bazı gizleyen bulutlarla kararmış günlerdi. Yola çıkışımdan bir gün önce, akşam yemeği yenmeden, Madam de Mortsauf beni sete getirdi. Çıplak ağaçlar altında sessizce yapılan bir gezintiden sonra, "Sevgili Félix, yakında kibar çevreye gireceksiniz, ben de düşüncede size arka-

1. Anlatıcı burada hep *İnsanlık Komedyası*'nın kahramanlarını anmaktadır. (Ç.N.)

daşlık etmek istiyorum," dedi. "Çok acı çekenler, çok yaşamışlardır; yalnız insanlar bu dünya konusunda üzerinde bir şey bilmez sanmayın: Onu yargılarlar. Dostumla yaşamak istiyorsam, onun yüreğinde de, bilincinde de rahatsızlık duymamalıyım; çarpışmanın en şiddetli zamanında bütün kuralları anımsamak güçtür, size bir annenin oğluna verdiği birkaç bilgi vermeme izin verin. Sevgili çocuk, yola çıkacağınız gün, size uzun bir mektup vereceğim, burada benim toplum ve insanlar üzerinde, bu büyük çıkarlar kavşağında güçlüklere göğüs germe biçimi üzerinde kadın düşüncelerimi bulacaksınız; bu mektubu Paris'e varmadan okumayacağınıza söz verin. Ricam, biz kadınların gizi olan şu duygu oyunlarının birinden ileri geliyor; bunu anlamanın olanaksız olduğunu sanmıyorum, ama anlaşıldığımızı bilsek, belki de üzülürdük; kadının yalnız başına dolaşmaktan hoşlandığı bu küçük keçiyolunu bana bırakın."

"Söz veriyorum," dedim, ellerini öptüm.

"Ha!" dedi, "Sizden isteyecek bir yeminim daha var; ama bundan kaçmayacağınıza önceden söz verin."

Bağlılıktan söz açacak sandım.

"Evet," dedim.

"Söz konusu olan ben değilim," dedi, acı acı gülümsedi. "Félix, hangi salonda olursa olsun, hiçbir zaman kumar oynamayın; hiç kimsenin salonunu ayrı tutmuyorum."

"Hiçbir zaman oynamayacağım," diye yanıtladım.

"İyi," dedi. "Kumarda harcayacağınız zamanı en iyi biçimde geçirmenin yolunu buldum size; göreceksiniz: Başkalarının er geç yitirecekleri yerde, siz hep kazanacaksınız."

"Nasıl?"

Dedelerin, ninelerin öğüt verirken takındıkları, ciddiliği ortadan kaldırıveren, neşeli bir tavırla, "Mektup size söyleyecek," diye yanıtladı.

Kontes aşağı yukarı bir saat konuştu benimle, bu son üç ay boyunca beni nasıl bir özenle incelediğini belirterek sevgisinin derinliğini kanıtladı; üzerlerine kendi yüreğini bastırmaya çalışarak yüreğimin son kıvrımlarına dek girdi; sesi değişik, inandırıcıydı, sözleri bir annenin dudaklarından dökülüyor, havasıyla olduğu ölçüde özüyle de bizi birbirimize bağlayan bağların ne denli çok olduğunu gösteriyordu.

"Yolunuzda sizi ne bunalımlar içinde izleyeceğimi, doğru gittiğiniz zaman ne büyük bir sevinçle, köşelere çarpacak olursanız ne dinmez sızılarla izleyeceğimi bir bilseydiniz!" dedi sonunda. "Sevgime denk sevgi yoktur, inanın; hem istemdışı, hem istemle seçilmiştir. Ah! Sizi mutlu, güçlü, saygın görmek isterdim; benim için canlı bir düş gibi olacaksınız."

Beni ağlattı. Hem uysal, hem de korkunçtu, duygusu fazlasıyla atılgan bir biçimde ortaya çıkıyordu, hazza gömülmüş genç adama en ufak bir umut veremeyecek ölçüde arıydı. Yüreğinde parça parça bırakılmış etime karşılık, üzerine yalnız ruhu doyuran o tanrısal aşkın sonu gelmez, yoldan çıkmaz ışıltılarını boşaltıyordu. Bana onun omuzlarını yercesine öptürten aşkın alacalı kanatlarıyla gidemeyeceğim yüksekliklere çıkıyordu; onun yanına varabilmek için, bir insanın İsrafil'in ak kanatlarını ele geçirmiş olması gerekirdi.

"Her konuda, 'Henriette'im olsa ne derdi?' diye düşüneceğim," dedim ona.

"Peki, yıldız ve tapınak olmak istiyorum," dedi, böylece çocukluk düşlerimi belirtmek istiyor, isteklerimi söndürmek için bana bunların gerçekleşmişliğini duyurmaya çalışıyordu.

"Dinim ve ışığım olacaksınız, her şeyim olacaksınız!" diye atıldım.

"Hayır," diye yanıtladı, "zevklerinizin kaynağı olamam."

İçini çekti, gizli acıların gülümsemesiyle, bir an ayaklanmış tutsağın gülümsemesiyle gülümsedi bana. O günden sonra, sevgili olmadı artık, en çok sevilen oldu; yüreğimde, bir yer isteyen, bağlılıkla ya da haz fazlalığıyla oraya yerleşen bir kadın gibi olmadı; hayır, bütün yürek oldu, kasların oynaması için zorunlu bir şey oldu; Floransalı ozanın[1] Béatrixi ne ise o oldu, Venedikli ozanın[2] lekesiz Laurası oldu, bütün düşüncelerin anası, kurtaran kararların bilinmeyen nedeni, geleceğin desteği, koyu yapraklar arasındaki zambak gibi karanlıkta parlayan ışık oldu. Evet, atılması gerekeni kesip atan, tehlikedeki şeyi kurtaran yüksek kararları o verdirtti; yenenleri yenmek için, bozgundan sonra yeniden doğmak için, en güçlü savaşçıları yormak için zorunlu olan şu Coligny[3] direncini verdi bana.

Ertesi gün, öğle yemeğini yedikten ve aşkımın bencilliğini fazlasıyla hoş karşılayan ev sahiplerimle vedalaştıktan sonra, Clochegourde'a geldim. Mösyö de Mortsauf'la Madam de Mortsauf beni Tours'a dek götürmeyi tasarlamışlardı, oradan Paris'e gitmek üzere gece yola çıkacaktım. Bu yol boyunca, Kontes sevgi dolu bir sessizlik içinde kaldı: İlkin başının ağrıdığını ileri sürdü; sonra bu yalandan dolayı kızardı ve birdenbire, gidişim karşısında üzülmekten kendini alamadığını söyleyerek hatasını düzeltti. Kont, Chessellerin yokluğunda Indre Vadisi'ni görmek istediğim zaman kendi evine gelmemi söyledi. Görünüşte gözyaşı dökmeden, kahramanca ayrıldık; ama, kimi hastalıklı çocuklar gibi, Jacques kendisine birkaç damla gözyaşına mal olan bir duyarlık nöbeti geçirdi, oysa Madeleine, şimdiden kadındı, annesinin elini sıkıyordu.

1. Dante. (Ç.N.)
2. Petrarca. Ama Petrarca Venedikli değil, Toscanalıdır. (Ç.N.)
3. Fransa'da din savaşlarının ünlü bir komutanı. (Ç.N.)

"Sevgili yavrum!" dedi Kontes, Jacques'ı tutkuyla öptü.

Tours'da yalnız kaldığım zaman, akşam yemeğinden sonra, ancak genç yaşta duyulan şu açıklanmaz taşkınlıklardan birine tutuldum. Bir at kiraladım ve Tours ile Pont-de-Ruan arasındaki uzaklığı beş çeyrekte aşıverdim. Burada, çılgınlığımı göstermekten utanarak, attan inip koşmaya başladım, bir casus gibi, sessiz adımlarla, setin altına geldim. Kontes yoktu, rahatsız olduğunu düşündüm; küçük kapının anahtarı cebimdeydi, girdim; bu sırada, iki çocuğuyla birlikte, günbatımında görünüm üzerine işlenen tatlı hüznü içine çekmek üzere kederli kederli, ağır ağır merdiveni iniyordu.

"Anne, bak, Félix!" dedi Madeleine.

"Evet, benim," dedim kulağına. "Sizi biraz daha görebilecekken, Tours'da ne işim var, diye düşündüm. Sekiz gün sonra gerçekleştiremeyeceğim bir isteği ne diye yerine getirmeyecektim?"

"Bizden ayrılmıyor, anne!" diye bağırdı Jacques, zıp zıp zıpladı.

"Sussana," dedi Madeleine, "General de gelecek sesini duyunca."

"Akıllıca bir şey yapmamışsınız," dedi Henriette, "ne çılgınlık!"

Sesinin gözyaşları içinde söylenen bu söz, aşkın aşırı faizleri diyebileceğimiz şeyin ne güzel ödenişiydi!

"Bu anahtarı size geri vermeyi unutmuştum," dedim gülümseyerek.

"Bir daha gelmeyecek misiniz yani?" dedi.

"Birbirimizden ayrılıyor muyuz?" diye sordum, bakışımı görünce, sessiz yanıtını perdelemek için gözkapaklarını indirdi.

Coşkunluğun sona erip delice bir esrikliğin başladığı noktaya gelmiş ruhların şu mutlu şaşkınlıklarından biri içinde geçen kısa bir süreden sonra yola çıktım. Durma-

dan arkama dönerek ağır adımlarla uzaklaştım. Yaylanın tepesinde, vadiyi son bir kez daha seyrettiğim zaman, yeni geldiğim günlerdeki görünümüyle bugünkü görünümü arasındaki karşıtlık beni sarstı: İsteklerimin ve umutlarımın yeşillenip parıldadığı gibi yeşillenip parıldamıyor muydu? Şimdi bir ailenin karanlık ve hüzünlü gizlerinin derinliğine inmiştim. Bir Hıristiyan Niobe'nin[1] bunalımlarını paylaşıyordum, ruhum onun ruhu gibi kararmıştı, şimdi vadiyi düşüncelerimin renginde buluyordum. Bu sırada, tarlalar çıplaklaşmıştı, kavakların yaprakları dökülüyordu, kalanlar da pas rengindeydi; asma dalları yanmıştı, koruların doruğu; bir zamanlar kralların giysilerine seçtikleri, kederlerin karaya kaçan rengi altında iktidarın alını saklayan "sarı-mor"un ağır renklerini sunuyordu. Üzerinde ılık güneşin sarı ışınları can çekişen vadi, hep düşüncelerimle uyum içindeydi, bana ruhumun canlı bir görüntüsünü sunuyordu yine.

Sevilen bir kadından ayrılmak, kimileri için korkunç, kimileri içinse basit bir durumdur; ben, kendimi birdenbire dilini bilmediğim bir yabancı ülkede buldum; artık ruhumu kendilerine bağlı bulmadığım nesneler karşısında, hiçbir işe girişemezdim. Aşkım bütün genişliğince açıldı, o zaman, sevgili Henriette'im bu çölde bütün yüksekliğiyle yükseldi, artık burada yalnız onun anısıyla yaşadım. Öyle dindarca tapılan bir yüz oldu ki, gizli tanrımın karşısında kirsiz, lekesiz kalmaya karar verdim. Laura da Noves'in karşısına hep aklar giyerek çıkan Petrarca'ya özenerek düşüncemde Levi papazlarının ak giysilerine büründüm.

Babamın evine döndüğüm zaman, üzerinde taşımak zorunda kaldığı büyük bir banknot demetini yoklayıp

1. Yunan mitolojisinde, çocuklarını yitirdikten sonra acısından taş kesilen Phrygia Kraliçesi. (Ç.N.)

duran bir cimri gibi, yolculuk boyunca durmadan, yokladığım bu mektubu okuyabileceğim ilk geceyi nasıl bir sabırsızlıkla bekledim! Gece, Henriette'in buyruklarını ortaya koyan kâğıdı öpüyordum, elinden yayılan gizlemli havayı alacaktım buradan, sesinin perdeleri, usuma doğru atılacaktı. Onun bütün mektuplarını hep ilk mektubunu okuduğum gibi, yatakta, tam bir sessizlik içinde okudum; sevilen bir kimsenin yazdığı mektuplar başka türlü nasıl okunur, bilmiyorum; ama sevilmeyi hak etmemiş insanlar da vardır, bu mektupların okunmasını günün uğraşılarına karıştırır, onları iğrenç bir sakinlikle bırakır, yeniden ellerine alırlar. İşte gecenin sessizliğinde birdenbire çınlayan tapılası ses, Natalie, işte geldiğim yol ağzında bana parmağıyla doğru yolu göstermek için önüme dikilen yüce yüz:

Dostum, size iletmek üzere deneyimimin dağınık öğelerini bir araya getirmeye çalışmak, içinde ustalıkla davranmanız gereken çevrenin tehlikeleri karşısında sizi bu deneyimle silahlandırmak ne büyük mutluluk! Birkaç gece süresince sizinle ilgilenirken, anne sevgisinin yasal hazlarını duydum. Sürdüreceğiniz yaşama önceden, kendim giderek bu mektubu tümce tümce yazarken, arada bir pencereme gidiyordum. Buradan Frapesle'in ayla aydınlanmış kulelerini görünce, sık sık, "Uyuyor, bense onun için uyanık duruyorum!" diyordum kendi kendime. Bana yaşamımın ilk mutluluklarını, kendisine sütümü vermek için uyanmasını beklerken, beşiğinde uyuyan Jacques'ı izlediğim zamanları anımsatan tatlı duyular. Çok acılar çektiğiniz o iğrenç kolejlerde bulamadığınız, ama biz kadınların verebileceğimiz birkaç kural yardımıyla ruhuna güç verilmesi gereken bir çocuk-adam değil misiniz? Bu küçücük şeyler başarılarınızı etkileyip hazırlar, sağlamlaştırır. Bir adamın yaşamındaki eylemleri bağlayacağı düzeni doğurmak, çocuğun iyice anladığı, ruhsal bir annelik olmayacak mı? Sevgili Félix, burada birta-

kım yanlışlar yapacak olsam bile, bırakın da dostluğumuza kendisini kutsayacak karşılıksızlığın damgasını basayım: Sizi topluma bırakmak, sizden vazgeçmek değil de nedir? Ama güzel geleceğiniz için kendi erinçlerimden el çekecek ölçüde seviyorum sizi. Aşağı yukarı dört aydan beri, çağımıza yön veren yasalar ve töreler üzerinde garip bir biçimde düşündürttünüz beni. Teyzemle yaptığım ve sizin, onun yerini tutan sizin, anlamını bildiğiniz konuşmalar, Mösyö de Mortsauf'un başından geçen, bana anlattığı olaylar; sarayın bütün girdi-çıktısını bilen babamın sözleri; en büyüğünden en küçüğüne varıncaya dek bütün koşullar, birçokları düşüncesizce ortaya serilen iyi nitelikleri yüzünden yok olurken, kimilerinin de iyi kullanılan kötü yanlarıyla başarıya erdikleri bu ülkede, neredeyse yalnız başına, hiç kimseden akıl almadan kendine yön vermek üzere olduğunu gördüğüm ruhsal oğlum yararına, tümüyle belleğimde beliriverdi.

Her şeyden önce, bir bütün olarak göz önüne aldığım topluma ilişkin düşüncemi kısaca anlattığımı unutmayın, çünkü size azıcık söz yeter. Toplumların kaynağı tanrısal mıdır, yoksa insan mı çıkarmıştır, bilmem, hangi yönde geliştiklerini de bilmem; bana kesin görünen şey, varlıklarıdır; onu benimsediğiniz andan sonra, bir kenarda yaşamak yerine, kendisini oluşturan ilkelerin iyi olduklarını kabul etmeniz gerekir. Onlarla sizin aranızda yarın sözleşme gibi bir şey imzalanacaktır. Bugünün toplumu insana yararlı olmaktan çok, onu kullanmıyor mu? Öyle sanıyorum; ama insanın orada kazançtan çok, yükümlülük bulmasına ya da sağladığı yararları fazla pahalıya almasına gelince; bu sorunlar bireyi değil, yasa koyucuyu ilgilendirir. Bana göre, size yararlı da olsa, zararlı da olsa, her konuda, hem de hiç tartışmadan genel yasaya boyun eğmeniz gerekir. Bu ilke ne denli basit görünürse görünsün, uygulanması çok güçtür; ağacı canlandırmak, yeşilliğini sürdürmek, çiçeklerini geliştirmek, meyvelerini herkeste hayranlık uyandıracak ölçüde iyileştirmek için kıl gibi damarlara dek sızması

gereken özsuya benzer. Sevgili çocuk, yasaların hepsi bir kitapta yazılı değildir, töreler de yasalar yaratır, bunların en önemlileri en az bilinenleridir; edimlerinizi, konuşmalarınızı, toplum yaşamımıza, toplum karşısına çıkma, servete yönelme gibi durumlara yön veren bu hukukun ne öğretmeni ne kitabı ne de okulu vardır. Bu gizli yasalara uymamak, toplumsal durumun üstüne çıkacak yerde altına düşmek olur. Bu mektup sık sık sizin kendi düşüncelerinizi yineleyecek olsa bile, bırakın da size kendi kadın görüşümü söyleyeyim.

Toplumu açıkgöz davranıp herkesin zararına kendi mutluluğunu kurma kuramıyla açıklamak, yıkıcı bir öğretidir, bunun ağır çıkarımları, yasaya, insanlara ya da bireye verdiği zararı bile belli etmeden, gizlice elde edilen her şeyin iyi ve uygun biçimde kazanıldığına inandırır insanı. Bu yasaya göre, becerikli hırsız temize çıkar, görevinde hiç belli etmeden kusur eden kadın mutludur, dürüsttür; adalete tek kanıt bırakmadan bir adamı öldürün, böylece Macbeth'e yaraşır birkaç iklil elde edersiniz, iyi davranmış olursunuz; çıkarınız yüce bir yasa olur, sorun, tanıksız, kanıtsız olarak, törelerle yasaların kendinizle isteklerinin arasına koyduğu güçlükleri yenmekten başka bir şey olmaz. Toplumu böyle gören bir kimse için, edinilecek bir servetin oluşturduğu sorun, sonu bir milyon para ya da kürek, politik bir mevki ya da onursuzluk olan bir oyun oynamaktan öteye geçmez, dostum. Hem de, yeşil çuha bütün kumarcılara yetecek oranda geniş değildir, iyi bir vuruş hazırlamak için bir deha gücü gerekir. Ne dinsel inançlardan ne duygulardan söz ediyorum size; altın ve demirden yapılmış makinenin çark düzeni ile insanları ilgilendiren dolaysız sonuçları söz konusu. Gönlümün sevgili çocuğu, bu caniler kuramı karşısındaki dehşetimi paylaşırsanız, sizin için toplum her sağlam kafada açıklandığı gibi, görev kuramıyla açıklanacaktır. Evet, binbir biçim altında birbirimize borçluyuz. Bana göre, dükle ayan üyesi, zanaatçı ile yoksula, yoksulla zanaatçının dük ile ayan üyesine borçlu olduğundan daha çok borçludur. Te-

cimde olduğu gibi politikada da doğru olan şu ilkeye, çabaların ağırlığı, her yerde çıkarların genişliğiyle oranlıdır ilkesine göre, insanın üzerine aldığı yükümlülükler, toplumun kendisine sunduğu kazançlarla oranlı olarak artar. Herkes kendi yordamınca öder borcunu. Rhétorière'deki zavallı adamımız çalışmalarından sonra yorgun argın gelip yattığı zaman, görevini yerine getirmemiş midir sanırsınız? Hiç kuşkusuz kendi görevlerini yüksek görevlerde bulunan birçok insandan daha iyi yapmıştır. İçinde zekânız ve yeteneklerinizle uyum durumunda bir yer isteyeceğiniz toplumu böyle ele alınca, şu özdeyişi ana ilke bileceksiniz: Kendi bilincimize aykırı bir şey yapmamamız gerektiği gibi, toplum bilincine aykırı bir şey de yapmamalıyız. Israrımı gereksiz bulacaksınız belki, ama yalvarırım size, bu iki sözün anlamını iyice tartın. Dostum, görünüşte basit şeyler bunlar, ama, doğruluğun, onurun, hakseverliğin, nezaketin yükselmeniz için en güvenilir, en hızlı araçları olduğu anlamına gelir. Bu bencil dünyada bir sürü insan size duygularla ilerlenemeyeceğini, ahlak kurallarına fazla saygı göstermenin yürüyüşü geciktirdiğini söyleyeceklerdir; kendisine hiçbir yararları olmadığı bahanesiyle, bir küçüğü inciten, yaşlı bir kadına karşı kabalık suçu işleyen, iyi bir yaşlı adamın yanında bir sıkıntıya katlanmaya yanaşmayan, görgüsüz, bilgisiz ya da geleceği göremeyen insanlar göreceksiniz; daha sonra, bu adamların kırıp geçemeyecekleri dikenlere takıldıklarını, hiç uğruna yaşamlarını yaktıklarını göreceksiniz; oysa görev kuramına erkenden alışmış insan hiçbir engelle karşılaşmayacaktır; belki de o denli çabuk erişemeyecektir amacına, ama yeri sağlam olacak, ötekilerinki yıkıldığı zaman onunki kalacaktır.

Size bu öğretiyi uygulamanın her şeyden önce görgülü davranmayı gerektirdiğini söylersem, belki de yasalarımın biraz saray koktuğunu, Lenoncourt ailesinden aldığım bilgilerin izini taşıdığını düşüneceksiniz. Ah, dostum! En büyük önemi görünüşte çok küçük olan bu eğitime veririm ben. Sizin geniş ve değişik bilgileriniz ne denli gerekli olabilirse, yüksek çevre-

nin töreleri de o denli gereklidir; onların yerini almışlardır çoğu zaman; aslında bilgisiz olan, ama doğal bir zekâsı bulunan, düşüncelerine tutarlılık vermeye alışmış birtakım kimseler, kendilerinden çok daha üstün olanların kaçırdığı yükseklikleri erişmişlerdir. Kolejlerde herkese birden verilen eğitimin hiçbir şeyinizi bozup bozmadığını öğrenmek amacıyla sizi iyice inceledim Félix. Sizde eksik bulunan azıcık şeyi de kazanabileceğinizi ne büyük bir sevinçle gördüm, Tanrı bilir! Bu gelenekler içinde yetişmiş çoğu kimselerde, davranışlar tümüyle dışta kalır; çünkü ince nezaket, güzel davranışlar yürekten, bir de büyük bir kişisel onur duygusundan gelir, işte bunun için, görgüleri ne olursa olsun, kimi soyluların davranışları kötüdür, buna karşılık kenterler arasından çıkmış bazı kimseler doğuştan zevklidir, beceriksiz bir özentiye düşmeden çok güzel tavırlar edinmek için birkaç ders görmeleri yeter. Vadisinden hiç çıkmayacak olan zavallı bir kadına inanın; söze, davranışa, duruşa, hatta eve dek işlemiş olan bu soylu hava, bu ince sadelik, büyüsüne dayanılmaz ve elle tutulur bir şiir oluşturur; kaynağını yürekten aldığı zaman ne güçlü olacağını siz düşünün! Nezaket başkaları için kendini unutmuş görünmekten başka bir şey değildir, sevgili çocuk; birçok insanlarda toplumsal bir yüz buruşturmadır, biraz fazla incinen çıkar duygusu kulağının ucunu gösterir göstermez yalanlar kendini, o zaman büyük bir insan iğrenç bir insan oluverir. Ama –ben siz böyle olasınız istiyorum, Félix– gerçek nezaket Hıristiyanca bir düşünce gerektirir; acımanın özü gibidir, kendini gerçekten unutmaktan öte bir şey değildir. Henriette'in anısı için, susuz bir çeşme olmayın, bir ruhunuz, bir biçiminiz olsun! Bu toplumsal erdemin sık sık kurbanı olmaktan korkmayın, yele verilmiş görünen bunca tohumun meyvesini ergeç toplarsınız. Bir zamanlar babam, yanlış anlaşılmış nezaketin en kırıcı yollarından biri de aşırı vaatler olduğunu görmüştü. Sizden yapamayacağınız bir şey istendiği zaman, hiçbir sahte umut bırakmadan, kesin olarak "Olmaz," deyin, vermek istediğinizi de çabucak verin:

Böylece geri çevirme inceliğiyle iyilik etme inceliğini, bir yaradılışı yücelten çifte dürüstlüğü kazanırsınız. Bir iyiliğin uyandırdığı minnet mi daha fazladır, yoksa kırılan bir umudun uyandırdığı kızgınlık mı, bilmem. Bakın, dostum, bu küçük şeyler benim en iyi bildiğim şeyler, bildiğimi sandığım şey üzerinde de daha çok durabilirim elbet: Ne güvenli ne bayağı ne de çok görkemli olun, bu tutumların üçü de insanı gözden düşürür. Fazla güven saygıyı azaltır, bayağılık küçümsenmenize yol açar, fazla çaba da sömürülmenize neden olur. İlkin şunu koyun kafanıza, sevgili çocuk: Yaşamınız boyunca, iki-üç kişiden fazla dostunuz olmayacak, tam güveniniz zenginlikleri olacaktır; bu güveni birçoklarına vermek, onları aldatmak değil midir? Birkaç insanla başkalarıyla olduğundan daha içli-dışlı dost olursanız, her şeyinizi söylemeyin, ağzınız sıkı olsun, bir gün onları karşınızda rakip olarak, düşman olarak bulacakmışsınız gibi önlemci olun her zaman; yaşamın rastlantıları bunu böyle isteyecektir. Öyleyse ne soğuk ne de çok ateşli bir görünüşünüz olsun, üzerinde bir insanın hiçbir şeyi güç duruma düşürmeden kalacağı bir orta çizgi bulmasını bilin. Evet, inanın ki mert insan, Alceste'in sert erdeminden ne denli uzaksa Philinte'in o gevşek hatırseverliğinden de o denli uzaktır.[1] Oyuncunun dehası soylu izleyicilerce kavranan gerçek orta yerin belirtilmesinde parıldar; elbette, bencilliğin sevimliliği altında gizlenmiş horgörüden çok, erdemin gülünçlüklerini beğenecektir hepsi de; ama kendilerini berikinden de, ötekinden de korumasını bileceklerdir. Bayağılığa gelince; kimi bön kişiler bayağı bir kimsenin çok sevimli bir adam olduğunu söylerse de insanların üstünlüklerini araştırmaya, değerlendirmeye alışmış kimseler, bayağı adamın eksiğini ortaya çıkarırlar; böylesi çabuk gözden düşer, çünkü bayağılık zayıf insanların dayanağıdır, ne yazık ki, bayağılar da, bireylerinin her birini ancak birer organ gibi gö-

1. Molière'in *Misanthrope* adlı oyununun başlıca iki kahramanı. (Ç.N.)

ren bir toplumca hor görülecektir; öte yandan, belki de haklıdır, doğa kusurlu yaratıkları ölüme mahkûm eder. Bunun için, kadının dokunaklı kanat germelerini belki de, kör bir güce karşı savaşmaktan, maddenin kabalığı karşısında yüreğin becerisini üstün getirmekten aldığı zevk doğurmuştur. Ama toplum, anne olmaktan çok üvey annedir, gururunu okşayan çocukları sever? Aşırı çabaya, gücünü ortaya sermekte gerçek bir doygunluk bulan, böylece başkalarınca aldatılmadan önce kendi kendini aldatarak yola çıkan gençliğin bu ilk ve yüce yanlışına gelince; paylaşılmış duygularınıza saklayın bunu, kadına ve Tanrı'ya saklayın. Karşılıklarında size yalnız incik boncuk verecekleri gömüleri ne kibar çevre pazarına ne de politikanın oyunlarına götürün. Size kendinizi boşu boşuna harcamamanız için yalvarırken, her şeyde soyluluğu buyuran sese inanmalısınız; çünkü, ne yazık, insanlar değerinizi hesaba katmadan, yararlılığınıza göre değer verirler size. Ozan ruhunuza işlenecek bir imge kullanmak gerekirse, rakam ne denli büyük olursa olsun, ister altınla yazılsın, isterse kurşunkalemle, hiçbir zaman bir rakamdan başka bir şey olmayacaktır. Çağımızdan bir insanın söylediği gibi: "Hiçbir zaman gayretkeşlik etmeyin!"[1] Gayretkeşlik aldatmacaya çok yaklaşır, düş kırıklıklarına yol açar; kendi ateşinize uygun hiçbir ateş bulamazsınız o zaman üzerinizde: Krallar da kadınlar gibi her şeyi kendilerine borçluyuz sanırlar. Bu ilke ne denli acı olursa olsun, doğrudur, ama ruhun arılığını hiç bozmaz. Arı duygularınızı çiçeklerinin tutkuyla hayranlık uyandıracağı, sanatçının neredeyse bir âşık gibi başyapıtı düşleyeceği erişilmez yerlere koyun. Görevler birer duygu değildir, dostum. Yapılması gerekeni yapmak, hoşa gideni yapmak değildir. Bir adam ülkesi için ürpermeden ölüme gitmelidir, yaşamını da seve seve bir kadına verebilir. Görgünün en önemli kurallarından biri, insanın kendi hakkın-

1. Bu sözü Talleyrand'ın söylediği ileri sürülür. (Ç.N.)

da hemen hiçbir şey söylememesidir. Bir gün, oyun olsun, diye, üstünkörü tanıdığınız insanlara kendinizden söz edin; acılarınızı, zevklerinizi ya da işlerinizi konuşun onunla; göreceksiniz, yapmacık ilginin yerini ilgisizlik alacaktır; sonra, sıkıntı basınca, evin hanımı kibarca sözünü kesmezse, her biri ustaca yakalanmış bahanelerle uzaklaşacaktır. Ama sevgilerini üzerinizde toplamak, canayakın, şakacı, dostluğuna güvenilir bir insan, diye tanınmak mı istiyorsunuz, kendilerinden konuşun onlarla, kendilerini konuşma konusu yapmanın bir yolunu arayın; alınlar aydınlanacak, dudaklar size gülümseyecektir, gittiğiniz zaman da herkes sizi övecektir. Bilincinizle yüreğinizin sesi, pohpohlamanın bayağılıklarının nerede başladığını, konuşmanın inceliğinin nerede bittiğini size söyleyecektir. Topluluk içinde konuşmaya ilişkin bir diyeceğim daha var. Dostum, gençlik her zaman kendisine onur veren, ama zararlı olan bir garip yargı çabukluğuna eğilim gösterir; eski zaman eğitiminin büyüklerin yanında yaşamı inceleyerek bir hazırlık çağı geçiren gençlerden sessizlik istemesi bundan ileri gelir; çünkü, eskiden, Sanat gibi Soyluluğun da çırakları, kendilerini besleyen beylere sadık maiyet beyzadeleri vardı.

Bugünün gençlerinde bir sıcak serde oluşan, bundan dolayı da çok acı kaçan bir bilgi var; eylemleri, düşünceleri, yazıları sert yargılara varmalarına yol açıyor; hiç kullanılmamış bir bıçakla kesiyorlar kestiklerini. Bu kusurları işlemeyin. Yoksa yargılarınız çevrenizdeki birçok insanı kıran birer yergi olur, belki hepsi de, gizli bir yarayı, kalabalık içinde yapacağınız bir haksızlıktan daha zor bağışlar. Gençler hoşgörüden yoksundur, çünkü ne yaşam konusunda bir şey bilirler ne de onun güçlükleri konusunda. Yaşlı eleştirmen iyi, yumuşak, genç eleştirmen amansızdır; beriki hiçbir şey bilmez, öteki her şeyi bilir. Öte yandan, bütün insan eylemlerinin dibinde bir belirleyici nedenler labirenti vardır, son yargıyı Tanrı kendine ayırmıştır. Yalnız kendi kendinize sert olun. Talihiniz önünüzdedir, ama bu dünyada hiç kimse talihini yardımsız kuramaz; öyleyse

babamın evine gidip gelin, bu evin kapısı size açılmıştır; burada yaratacağınız ilişkiler binbir durumda işinize yarayacaktır; ama burada anneme en ufak bir açık vermeyin, zayıf davranarı ezer o, karşısında direnenin gururuna hayran kalır; demire benzer, dövülünce demirle birleşebilir, ama çarpması, kendisi kadar sert olmayan her şeyi kırar. Annemle dost olun; size yararlı olmak isterse, salonlara sokacaktır, burada yüksek çevrenin şu kaçınılmaz bilimini, dinleme, konuşma, yanıtlama, kendini tanıtma, çıkma sanatını, tok sözlü olmayı, giysi dehayı oluşturmadığı gibi, üstünlük olmayan, ama yokluğunda güzel yeteneğin hiçbir zaman benimsenmeyeceği anlatılmaz inceliği edineceksiniz. Sizi nasıl görmek istiyorsam, şimdiden öyle görmekle hiçbir kuruntuya kapılmadığımdan kuşku duymayacak ölçüde tanıyorum sizi: Tavırlarınız yalın, sesiniz yumuşak, tatsızlığa kaçmadan mağrur, yaşlılara karşı saygılı, köleleşmeden gözetici, her şeyden önce de sıkı ağızlısınız. Zekânızı ortaya dökün, ama başkalarına eğlence olmayın; çünkü, iyi bilin ki, üstünlüğünüz bayağı bir adamı rahatsız ederse, susacak, sonra sizin için, "Çok eğlendirici!" diyecek, yani bir horgörü deyimi kullanacaktır. Üstünlüğünüz her zaman aslanın üstünlüğü olsun. Öte yandan, kendinizi erkeklere beğendirmeye de çalışmayın. Onlarla ilişkilerinizde küskünlüğe yol açmayacak bir küstahlığa dek varacak bir soğukluk salık veririm size; hepsi de kendilerini küçümseyene saygı duyarlar, bu küçümseme size kadınların gönlünü kazandırtacaktır, kadınlar erkekleri önemsemeyişinizle değerlendireceklerdir sizi. Ünlerini hak etmemiş olsalar bile, gözden düşmüş insanları hiçbir zaman yanınıza yaklaştırmayın, çünkü toplum hem dostluklarımızdan, hem de kinlerimizden dolayı, aynı biçimde hesap sorar bize; bu konuda, yargılarımız uzun zaman, olgunlukla tartılsın, ama bozulmaz olsun. Sizin teptiğiniz insanlar tepilmelerini haklı çıkardıkları zaman, herkes saygınızı kazanmaya çalışacaktır; böylece bir insanı insanlar arasında büyüten şu sessiz saygıyı uyandıracaksınız. İşte hoşa giden gençlikle, çekici incelikle, başarı-

ları sürdürten bilgelikle silahlanmış durumdasınız. Size bütün söylediklerim eski bir sözle özetlenebilir: "Soyluluk zorlar!"

Şimdi, bu kuralları iş konusunda da uygulayın. Birçok kişinin hilenin başarı öğesi olduğunu, kalabalığı yarıp ilerlemek için kendime bir yer açacağım, diye insanları bölmek gerektiğini söylediğini işiteceksiniz. Dostum, bu ilkeler Ortaçağ'da, prensler düşman güçleri birbirlerine kırdırtırken geçerliydi; ama bugün, her şey gün gibi apaçık ortada, bu öğreti başınıza kötü işler açabilir. Gerçekten de, karşımızda ya dürüst ve gerçek bir insan, ya da hain bir düşman, kara çalan, dedikoduya, hileye başvurup duran bir insan bulacaksınız. Eh işte, bilin ki, bundan daha güçlü bir yardımcınız yoktur, bu adamın düşmanı kendi kendisidir; dürüst silahlar kullanarak çarpışabilirsiniz onunla, eninde sonunda küçümsenecektir. Birincisine gelince; içtenliğiniz size onun saygısını kazandıracaktır; çıkarlarınız uzlaşınca da (çünkü her şey düzelir), size yardımcı olacaktır. Düşman kazanmaktan korkmayın, öyle bir çevreye gidiyorsunuz ki, orada düşmanı bulunmayanların vay haline! Ama gülünçlüğe de, küçüklüğe de fırsat vermemeye çalışın; çalışın, diyorum, çünkü Paris'te insan hep bildiği gibi davranamaz, kaçınılmaz koşullara bağlıdır; ne derenin çamurundan, ne de düşen tuğladan kaçınabilirsiniz orada. Ahlakın da dereleri vardır, düşük kimseler, bu derelerden, içinde boğuldukları çamuru soylu kimselerin üzerine sıçratmaya çalışırlar. Ama siz her çevrede, en ufak kararınızda bile kusursuz görünerek her zaman saydırabilirsiniz kendinizi. Bu hırslar çarpışmasında, bir kesişen güçlükler ortasında, hep işin özüne gidin dosdoğru, kararlı bir biçimde, sorunun üstüne yürüyün, bir tek noktada, bütün gücünüzle çarpışın. Mösyö de Mortsauf'un Napoléon' dan ne denli nefret ettiğini, ona durmamacasına nasıl lanet yağdırdığını, adaletin caniyi gözetlediği gibi, onu gözetlediğini, her akşam ondan Enghien Dükü, kendisine gözyaşı döktürmüş biricik talihsizliğin, biricik ölümün hesabını sorduğunu biliyorsunuz; ne var ki, ona komutanların en gözüpeki diye hay-

randı, taktiğini sık sık açıklamıştır bana. Bu strateji, çıkarlar savaşında da uygulanamaz mı; ötekinin insan ve yer konusunda tutumluluk göstermesi gibi, bu da zaman konusunda tutumluluk olur; bunu düşünün, çünkü kadın içgüdüyle ve duyguyla yargıladığımız bu şeylerde sık sık aldanır. Bir nokta üzerinde ısrar edebilirim: Her hile, her aldatmaca ortaya çıkar ve sonunda sahibine zarar verir, oysa bir insan içtenlik alanına yerleşince, her şeyin tehlikesi daha bir azalır gibi geliyor bana. Size kendi örneğimi anabilseydim, Clochegourde'da Mösyö de Mortsauf'un huyu nedeniyle her anlaşmazlığı önlemek, yakalanmaktan zevk alacağı bir hastalık gibi olan çekişmeleri hemen kesip atmak zorunda bulunduğumdan, dosdoğru düğüme giderek, karşıtıma, "Çözelim ya da keselim!" diyerek her şeyi her zaman kendim bitirdiğimi söylerdim. Sık sık başkalarına yararlı olacak, hizmette bulunacak, bundan dolayı da ödüllendirileceksiniz, ama insanlardan yakınanlara, göğüslerini kabarta kabarta herkesin nankör olduğunu söyleyenlere benzemeyin. Böylesi kendi kendini heykelleştirmek değil de nedir? Sonra insanlar konusundaki bilgimizin azlığını açığa vurmamız da biraz bönlük olmaz mı? İyiliği parasını ödünç veren bir tefeci gibi mi yapacaksınız? Sırf iyilik olsun, diye yapmayacak mısınız? "Soyluluk zorlar!" Bununla birlikte, insanları nankörlüğe zorlayacak hizmetlerde de bulunmayın, çünkü bunlar can düşmanlarınız olurlar, burada, hesaplanmaz güçler veren bir borcun umutsuzluğu vardır, yıkılış umutsuzluğu gibi. Size gelince; başkalarının iyiliğini elinizden geldiğince az kabul edin. Hiç kimsenin uydusu olmayın, yalnız kendi kendinize bağlı olun. Dostum, size yalnızca yaşamın küçük şeyleri üzerindeki düşüncelerimi söylüyorum. Politika dünyasında, kişiliğinizi yöneten kurallar büyük çıkarlar önünde bükülür. Ama, büyük insanların yaşadığı çevreye erişince, siz de, Tanrı gibi, kararlarınızın tek yargıcı olursunuz. Bir insan olmazsanız artık, ulusu kendinizde kişileştirirsiniz. Ama, yargılarsanız, yargılanırsınız da. İleride, yüzyılların önüne çıkacaksınız, tarihi de gerçek bü-

yüklüğü doğuran duyguları, eylemleri değerlendirecek ölçüde biliyorsunuz.

Önemli soruna, kadınlar karşısındaki davranışınıza geliyorum. Gideceğiniz salonlarda, beğenilme hevesinin küçük oyunlarına kapılıp da kendinizi harcamamayı ilke bilin. Geçen yüzyılda en beğenilen insanlardan biri, bir akşam toplantısında hiçbir zaman yalnız bir tek kimseyle ilgilenmemek ve en çok ihmal edilenlere, kadınlara bağlanmak alışkanlığındaydı. Bu adam, çağını egemenliği altında tuttu, sevgili çocuk. Belirli bir zamanda herkesin ısrarla kendisini öveceğini akıllıca hesap etmişti. Çoğu genç adamlar, en değerli servetlerini, toplumsal yaşamın yarısı olan ilişkileri yaratmak için gerekli zamanı yitirenler, kendi nitelikleriyle hoşa gittiklerinden, iyiliklerine çalışılması için yapacakları şey çok azdır; ama bu bahar çabuk geçer, onu iyi kullanmasını bilin. Öyleyse etkili kadınlarla düşüp kalkın. Etkili kadınlar, yaşlı kadınlardır; size bütün ailelerin yakınlıklarını, gizlerini, amaca çabuk götürebilecek yolları öğreteceklerdir. Yürekten sizin olacaklardır; dindar olmadıkları zaman, koruyuculuk son aşklarıdır; size çok yararlı olacaklar, sizi övecek, çekici bir insan durumuna getireceklerdir. Genç kadınlardan kaçın! Bu sözümde en ufak bir kişisel çıkar duygusu bulunabileceğini sanmayın. Elli yaşındaki kadın, sizin için her şeyi yapar, yirmi yaşındaki kadınsa hiçbir şey; biri bütün yaşamınızı ister, öteki ise topu topu birkaç dakika, birazcık dikkat isteyecektir sizden. Genç kadınları ciddiye almayın, her şeylerini şaka sayın, ciddi şeyler düşünemez onlar. Genç kadınlar bencildir, küçüktürler, dostum, gerçek dostluk yoktur onlarda, yalnız kendi kendilerini düşünürler, sizi bir başarı uğrunda harcayabilirler. Öte yandan, hepsi de bağlılık ister, sizin durumunuzsa, kendinize bağlılık gösterilmesini gerektirecektir; işte birbirleriyle bağdaşamayacak iki sav. Hiçbiri size gerekenleri aklına getirmeyecek, hepsi de sizi değil, kendi kendini düşünecektir, bağlılıklarıyla size yardımcı olmaktan çok, hırslarıyla baltalayacaklardır sizi; zamanınızı kaygısızca yiyecek, sizi serve-

tinizden edecek, yüksek çevredeki çekiciliğinizi sıfıra indireceklerdir. Yakınmaya kalktınız mı, en budalası bile elindeki eldivenin yüksek çevreden daha değerli olduğunu, hiçbir şeyin kendisine hizmet etmek ölçüsünde onurlu olmadığını kanıtlamaya kalkacaktır. Hepsi de size mutluluk verdiğini söyleyecek, güzel yollarınızı unutturacaktır; onların mutlulukları değişkendir, sizin büyüklüğünüzse kesin olacaktır. Geçici isteklerini doyurmak için, geçici bir zevki yeryüzünde başlayıp gökyüzünde sürmesi gereken bir aşk durumuna getirmek için ne hain bir ustalıkla çalışırlar, bilemezsiniz. Sizi bırakacakları gün, "seviyorum" sözünün aşklarını suçsuz gösterdiği gibi, "artık sevmiyorum" sözünün de bırakmayı haklı çıkardığını, aşkın isteme bağlı olmadığını söyleyeceklerdir. Saçma öğreti dostum! İnanın, gerçek aşk ölümsüzdür, sonsuzdur, hep kendi kendine benzer; eşittir, arıdır, şiddetleri, kanıtları yoktur; saçları ağarır, gönlü hep gençtir. Bunların hiçbiri yüksek çevre kadınlarında bulunmaz, hepsi oyun oynar onların: Biri acılarıyla ilginizi çekecektir, kadınların en yumuşak başlısı, en az şey isteyeni gibi görünecektir; ama kendini vazgeçilmez eder etmez, sizi ağır egemenliği altına alacak, buyruklarını yerine getirtecektir; diplomat olmak, gitmek, gelmek, insanları, ülkeleri incelemek mi isteyeceksiniz? Hayır, Paris'te ya da onun toprağında kalacaksınız, şeytanca eteğine yapıştıracaktır sizi; ne denli bağlılık gösterirseniz, o denli nankör olacaktır. Bir başkası, boyun eğişiyle ilginizi çekmeye çalışacak, kulunuz köleniz olacak, tıpkı kitaplardaki gibi, dünyanın öbür ucuna da gitseniz, ardınızdan gelecektir, sizi alıkoyabilmek için ününü tehlikeye atacak, boynunuzda bir taş olacaktır. Siz bir gün boğulacaksınız, kadınsa su yüzünde kalacaktır. Kurnazlıkta en yaya kalmış kadınların bile sonsuz tuzakları vardır; en budalası bile uyandırdığı güvensizlikle yener adamı; belki de en tehlikesizi, sizi nedenini bilmeden seven, nedensiz yere bırakan, boş bir gurur duygusuyla geri alan kadındır. Ama hepsi de ya şimdi ya gelecekte batıracaktır sizi. Yüksek çevreye girip çıkan, hazlarla, boş duygularla

yaşayan bir genç kadın, yarı bozulmuş bir kadındır, sizi de bozacaktır. Ruhunda her zaman egemen olacağınız, arı, içine kapanık yaratığı orada hiçbir zaman bulamayacaksınız. Ah! Sizi sevecek olan kadın yalnız olacaktır: En güzel şenlikleri bakışlarınız olacak, sözlerinizle yaşayacaktır. Bu kadın da, sizin için bütün dünya olsun, çünkü siz onun için her şey olacaksınız; sevin onu, kederle de, rakiplerle de karşılaştırmayın, kıskançlığını körüklemeyin. Sevilmek, anlaşılmak en büyük mutluluktur, dostum, bu mutluluğu tatmanızı dilerim, ama ruhunuzun çiçeğine leke sürmeyin, sevgilerinizi yerleştirdiğiniz yüreğe güveniniz olsun. Bu kadın hiçbir zaman kendisi olmayacaktır, hiçbir zaman kendini düşünmeyecek, hep sizi düşünecektir; hiçbir konuda sizinle çekişmeyecek, kendi çıkarlarına hiçbir zaman kulak asmayacak, sizin görmeyeceğiniz yerde, kendisini bekleyen tehlikeleri unutacağı yerde, size yaklaşan tehlikeyi sezmesini bilecektir; sonra, acı çekerse, hiç yakınmadan çekecek, kendini şuh göstermeye çalışmayacak, ama sizin kendisinde sevdiğiniz şeye saygı gibi bir şeyler duyacaktır. Bu aşka karşılık verin, onu aşarak karşılık verin. Zavallı dostunuzda her zaman eksik kalacak olan şeyle, eşit biçimde esinlenmiş, eşit biçimde duyulmuş bir aşkla karşılaşacak ölçüde talihliyseniz, bu aşk ne denli kusursuz olursa olsun, bir vadide yüreği sizin doldurduğunuz duyguyla oyulmuş, derinliğine hiçbir zaman ulaşamayacağınız bir anne yaşadığını düşünün. Evet, enginliğini hiçbir zaman bilemeyeceğiniz bir sevgi besliyorum size! Ne olduğunu göstermesi için, bu güzel zekâyı yitirmeniz gerekir, o zaman da bağlılığımın nerelere dek gidebileceğini bilemezsiniz. Üç aşağı beş yukarı hepsi de yapmacık, alaycı, kuruntulu, uçarı, har vurup harman savurucu olan genç kadınlardan sakınmanızı, etkili kadınlara, teyzem gibi sağduyu dolu olan, size öylesine yararlı olacak, gizli suçlamaları yıkarak sizi bu suçlamalardan koruyacak, hakkınızda sizin söyleyemeyeceğinizi söyleyecek olan bu büyük, nazik dullara bağlanmanızı söylerken kuşku uyandırıcı bir durumum var mı? Kısacası, büyük

sevgilerinizi arı yürekli meleğe saklamanızı söylerken cömert değil miyim? Şu "soyluluk zorlar" sözü, ilk öğütlerimin büyük bir bölümünü içine alıyorsa, kadınlarla ilişkileriniz üzerindeki görüşlerim de şu şövalye sözündedir: "Hepsine hizmet et, yalnız birini sev."

Bilginiz uçsuz bucaksız; yüreğiniz, acıyla saklanmış, lekesiz kalmış; sizde her şey güzel, her şey iyi, "isteyin öyleyse"! Geleceğiniz bu biricik sözde şimdi, büyük insanların sözcüğünde. Henriette'inizi dinleyeceksiniz, siz ve çevreyle bağıntılarınız konusunda düşündüğünü söylemesine hep izin vereceksiniz, değil mi, çocuğum? Çocuklarım için olduğu gibi sizin için de geleceği gören bir göz var ruhumda, bırakın da yeteneği, yaşamımın durgunluğundan kaynaklanan ve zayıflayacak yerde, yalnızlık ve sessizlikte güçlenen gizlemli armağanı sizin yararınıza kullanayım. Buna karşılık bana büyük bir mutluluk vermenizi istiyorum: Başarılarınızdan bir teki bile alnımı kırıştırmadan, insanlar arasında büyür görmek istiyorum sizi; durumunuzu çabucak adınızın yüksekliğine çıkarasınız istiyorum, büyüklüğünüze istekten daha çok katkıda bulunduğumu düşünebilmek istiyorum. Bu gizli işbirliği, çekinmeden tadabileceğim tek zevk. Bekleyeceğim. Hoşça kal, demiyorum size. Ayrıldık, elimi dudaklarınızın altında bulamazsınız, ama HENRIETTE'inizin yüreğinde nasıl bir yer tuttuğunuzu sezmişsinizdir.

Bu mektubu bitirdiğim zaman, annemin o soğuk karşılamasıyla kendimi hâlâ donmuş bulduğum bir anda, parmaklarımın altında bir anne yüreğinin çarptığını duyuyordum. Kontes'in neden bu mektubu Tours ilinde okumamı yasak ettiğini sezdim, hiç kuşkusuz, ayaklarına kapanışımı görmekten, ayaklarının gözyaşlarımla ıslandığını duymaktan korkuyordu.

O zamana değin benim için bir yabancı gibi olan kardeşim Charles'la en sonunda tanıştım; ama en ufak bağıntılarında bile birbirimizi kardeşçe sevmemize el-

veremeyecek ölçüde uzaklık bırakan bir kurumu vardı; bütün güzel duygular, ruhlar arasındaki eşitliğe dayanır, bizim aramızdaysa, hiçbir uyarlık noktası olmadı. Aklın ya da yüreğin kendiliğinden sezdiği ufacık şeyleri bile bana bilgiçlikle öğretiyordu; benden hep sakınır gibiydi; dayanak noktası olarak aşkım olmasa, hiçbir şey bilmediğime inanıyormuş gibi davranıp beni budala, beceriksiz bir insan durumuna getirebilirdi. Bununla birlikte, beni yüksek çevreye tanıttı, burada aklınca benim bönlüğüm, onun üstün niteliklerini ortaya çıkaracaktı. Çocukluğumun mutsuzlukları olmasa, onun koruyucu gösterisini kardeş dostluğu sanabilirdim; ama ruhsal yalnızlık da yersel yalnızlığın etiklerini doğurur: Sessizlik en hafif yankıları sezmeyi sağlar, kendi kendine sığınma alışkanlığı da inceliği sevgilerin en ufak ayrımlarını gösteren bir duyarlığı geliştirir. Madam de Mortsauf'u tanımadan önce, sert bir bakış beni yaralardı, sert bir sözcük yüreğime işlerdi; inlerdim, ama sevgi yaşamına ilişkin hiçbir şey bilmeden inlerdim; oysa Clochegourde'dan dönüşümde, çok erken edinilmiş bilgimi tamamlayan karşılaştırmalar yapabiliyordum. Duyulmuş acılara dayanan gözlem tam değildir. Mutluluğun da kendi ışığı vardır. Charles'a ne denli aldanmadıysam, büyüklük hakkının üstünlüğü altında ezilmeye o denli gönülden katlandım.

Lenoncourt Düşesi'ne yalnız gittim; burada Henriette'in hiç sözünü işitmedim, sadeliğin ta kendisi olan iyi, yaşlı Dük'ten başka hiç kimse bana ondan söz etmedi; ama, beni karşılama biçiminde kızının gizli salık vermelerini sezdim. Yüksek çevreyle ilk karşılaşmada her acemide uyanan bönce şaşkınlıktan sıyrılmaya başladığım, hırslılara sunduğu olanakları anlayarak sağladığı hazları sezdiğim, Henriette'in özdeyişlerini derin gerçekliklerine hayranlık duyarak zevkle uyguladığım sıra-

da, 20 Mart olayları[1] gelip çattı. Kardeşim saray çevresiyle Gand'a gitti; ben, sık sık mektup yazdığım, arada bir de bir mektubunu aldığım Kontes'in öğüdü üzerine, burada Lenoncourt Dükü'ne eşlik ettim. Yürekten, tepeden tırnağa Bourbonlara bağlı olduğumu görünce, Dük'ün alışılmış iyilikseverliği içten bir koruyuculuk niteliğine büründü; beni Majesteleri'ne kendisi tanıttı. Kralların kara gün dostları az olur; gençliğinse çocuksu hayranlıkları, hesaptan uzak bağlılıkları vardır; Kral insanları yargılamasını biliyordu; böylece, Tuilleries'de dikkati çekmeyen insan, Gand'da fazlasıyla çekti. XVIII. Louis'nin gözüne girmek gibi bir mutluluğa erdim. Madam de Mortsauf'un babasına Vandéelilerin bir ulağının getirdiği yazılarla birlikte getirilen, içinde benim de sözüm geçen bir mektuptan, Jacques'ın hasta olduğunu öğrendim.

Madam de Mortsauf, hem çocuğunun sağlığının kötülüğü, hem de kendisi katılmadan başlayan ikinci bir göçü görmek nedeniyle umudunu yitirmiş bir durumda, bir-iki sözcük eklemişti, bu sözcükler, sevgilinin durumunu sezdirdi bana. Bütün dakikalarını Jacques'ın başucunda geçirirken, hiç kuşkusuz kocası da rahatsız ediyordu onu, takılmaların erişemeyeceği bir insandı, ama bütün ruhunu çocuğun bakımına adarken, bunları yenecek gücü yoktu, Henriette, Mösyö de Mortsauf'u oyalamakta kullanılmak için de olsa, yaşamın ağırlığını azaltmış bir dostluğun yardımını arıyor olmalıydı. Önceden de birçok kez, onu üzecek gibi oldu mu, Kont'u dışarıya çıkarmıştım; başarısı bana aşkın vaatler gördüğü tutkulu bir minnet belirten şu bakışlardan birkaçını kazandırmış olan, suçsuz bir kurnazlıktı bu. Kısa bir süre önce Viyana

1. Napoléon'un Elbe Adası'ndan kaçıp Fransa'yı yeniden ele geçirmesiyle başlayan olaylar. (Ç.N.)

Kongresi'ne yollanan Charles'ın izinden yürümekte sabırsızdım, canım pahasına Henriette'in öngörülerini haklı çıkarmak, kardeşimin uydusu olmaktan kurtulmak istiyordum, ama, azat olmak istediysem de, hırsım, bağımsızlık isteklerim, Kral'dan ayrılmamaktaki çıkarım, her şey, Madam de Mortsauf'un üzgün görüntüsü önünde sarardı; gerçek sultana hizmet etmek üzere Gand'dan, Kral'ın yanından ayrılmaya karar verdim. Tanrı beni ödüllendirdi. Vandéelilerin yolladığı ulak, Fransa'ya dönemiyordu, Kral canını tehlikeye atarak oraya buyruklarını götürecek bir adam istiyordu. Lenoncourt Dükü, Kral'ın bu tehlikeli işi üzerine alacak adamı hiç unutmayacağını biliyordu; bana sormadan bana verdirtmişti bu görevi, ben de, bir yandan haklı davaya hizmet ederken, bir yandan Clochegourde'da bulunmanın sevinci içinde, kabul ettim.

Daha yirmi bir yaşımda, Kral'ın huzuruna kabul edildim, Fransa'ya döndüm, gerek Paris'te, gerekse Vandée'de, Majesteleri'nin isteklerini yerine getirmek mutluluğuna erdim, mayısın sonuna doğru, gözden uzak tutulmamam konusunda uyarılan Bonaparte'çılarca izleniyordum, köşküne dönen bir adam görünüşü altında kaçmak zorunda kaldım, yukarı Vandée'de, Bocage'da, Poitou'da, çiftlikten çiftliğe, korudan koruya yaya gidiyor, duruma göre yol değiştiriyordum. Saumur'e ulaştım, Saumur'den Chinon'a geldim, Chinon'dan, bir gece içinde, Nueil korularına vardım, burada bir çorak toprakta, Kont'a rastladım, atla gidiyordu; beni terkisine aldı, kimliğimi anlayabilecek hiç kimseye göstermeden evine getirdi beni.

"Jacques iyice!" olmuştu ilk sözü.

Ona bir yabanıl hayvan gibi sıkıştırılmış diplomat asker durumunda bulunduğumu açıkladım, beyzade de beni ağırlamak tehlikesini Mösyö de Chessel'le çekişmek

için kralcılığıyla silahlandı. Clochegourde'u görünce, aradan geçen sekiz ay bir düşmüş gibi geldi bana. Kont önümden gitti; karısına, "Bilin bakalım, size kimi getiriyorum? Félix!" dediği zaman, Kontes, kolları yanına düşmüş, yüzü şaşkın bir durumda, "Nasıl olur!" diye sordu.

Göründüm, ikimiz de kımıltısız kaldık, o koltuğuna çivilenmişti, ben kapının eşiğine, yitirilmiş bütün zamanı bir tek bakışla kazanmak isteyen iki sevgilinin doymaz kımıltısızlığıyla seyrediyorduk birbirimizi; gönlünü apaçık bırakan bir şaşkınlığın utancı içinde, kalktı, yaklaştım.

"Sizin için çok dua ettim," dedi, öpeyim diye elini uzattı.

Babasının nasıl olduğunu sordu bana; sonra yorgunluğumu anladı, kalacağım yeri hazırlamaya gitti, bu sırada Kont da yiyecek veriyordu bana, çünkü açlıktan ölüyordum. Odam, onun odasının altındaki oda, teyzesinin odası oldu; hiç kuşkusuz benimle gelip gelmemeyi kendi kendisiyle tartışarak ayağını merdivenin ilk basamağına attıktan sonra, Kont'la yolladı beni odama; arkaya döndüm, kızardı, bana iyi bir uyku diledi, sonra çabucak uzaklaştı.

Akşam yemeği için aşağıya indiğim zaman, Waterloo bozgununu, Napoléon'un kaçışını, bağlaşık ordulaların Paris üzerine yürüdüklerini, Bourbonların herhalde geri döneceklerini öğrendim. Bu olaylar, Kont için her şeydi, bizim için hiçbir şey olmadı. Çocuklar okşandıktan sonra, en büyük haber neydi, biliyor musunuz? Kontes'i solgun ve zayıflamış görünce düştüğüm telaştan söz etmiyorum; bir şaşkınlık ediminin verebileceği zararları biliyordum ve onu görünce yalnız memnuniyet belirttim. Bizim için büyük haber şu oldu: "Size buzumuz var!" Başka içkisi olmadığından, suyu buzlu seven benim için yeterince soğuk suyu olmamasına geçen yıl sık sık üzülmüştü. Tanrı bilir, ne sıkıntılar pahasına bir buzluk yaptırtmıştı! Bir sözcüğün, bir bakışın, bir ses

değişiminin, görünüşte önemsiz bir özenin aşk için yeterli olduğunu siz herkesten daha iyi bilirsiniz; en güzel ayrıcalığı kendi başına kanıtlanmasıdır. Eh işte, sözü, bakışı, memnuniyeti, duygularının bütün enginliğini gösterdi bana, benim de bir zamanlar tavladaki davranışımla kendisine bütün duygularımı söylediğim gibi. Ama sevgisinin temiz belirtileri bollaştı: Gelişimin yedinci günü, yeniden canlandı; sağlıkla, sevinçle, gençlikle dolup taştı; sevgili zambağımı güzelleşmiş, daha iyi açılmış buldum, gönül gömülerimi çoğalmış bulduğum gibi. Ayrılığın duyguları köreltmesi, ruhun çizgilerini silmesi, sevilen kimsenin güzelliklerini azaltması küçük kafalara ya da bayağı gönüllere özgü değil midir? Ateşli imgelemler için, heyecanları kanlarına geçip onu yeni bir ala boyayan, tutkuları değişmezlik biçimine giren yaratıklar için, ayrılık, ilk Hıristiyanların imanını sağlamlaştıran, onlara Tanrı'yı görünür kılan işkencelerin etkisini göstermez mi? Aşkla dolu bir gönülde onları düşlerin alevinde renklenmiş göstererek istenen biçimlere daha çok değer veren sonu gelmez dilekler yok mudur? Tapılan yüz çizgilerini düşüncelerle bezeyerek onlara ülküsel güzelliği geçiren taşkınlıklar duyulmaz mı? Anı anı yeni baştan ele alınan geçmiş büyür; gelecek umutlarla donanır. O zaman, bu elektrik bulutlarının dolup taştığı iki gönül arasında, bir ilk görüşme, toprağı canlandıran, yıldırımın ışıklarını getirerek onu verimlileştiren iyilik verici bir fırtına gibi olur. Bu düşüncelerin, bu yeniden duyuşların ikimizde de karşılıklı olduğunu görünce ne tatlı hazlar tatmadım? Henriette'te mutluluğun ilerlemelerini nasıl büyülenmiş gözlerle izledim! Sevgilinin bakışları altında yeniden yaşamaya başlayan bir kadın, bir kuşkuyla vurulup ölenden de, özsu yokluğundan sapında kuruyup ölenden de büyük bir duygu kanıtı verir belki; ikisinden hangisi daha etkileyici, bilmem.

Madam de Mortsauf'un yeniden doğuşu, çayırlar üzerinde mayıs ayının, güneşin ve suyun yıkılmış çiçekler üzerindeki etkileri gibi doğal oldu. Aşk vadimiz gibi, Henriette de kışını geçirmişti, yine onun gibi bahara doğuyordu.

Akşam yemeğinden önce, sevgili setimize indik. Burada, içinde yine bir hastalığın patlamak üzere olan tohumunu taşıyormuş gibi sessiz sessiz annesinin yanında yürüyen, eskisinden de bitkin bir durumda olan, zavallı çocuğunun başını okşayarak, hastanın başucunda geçen gecelerini anlattı bana. – Bu üç ay boyunca, tam ruhsal bir yaşam sürmüştü, öyle diyordu; bir gözü çocuğunda, bir gözü belirsiz bir yüzde, bir kulağı acılarını dinler, bir kulağı bir sesi duymaya çalışır durumda, karanlık bir sarayda yaşamıştı, sanki içinde ışıklar parlayan ve kendisine yasak şenlikler verilen, tantanalı salonların kapısında durmuş, içeri girmeyi göze alamamıştı. Yalnızlığın esinlediği, ama hiçbir ozanın yaratmadığı türden şiirler söylemişti; saflıkla, en ufak bir aşk kalıntısı, en ufak bir şehvet düşüncesi sezmeden, bir Frengistan gülü gibi Doğuluca tatlı şiirler olduklarını aklından bile geçirmeden söylemişti. Kont da yanımıza geldiği zaman, kocasına gururlu bir bakışla bakabilecek, oğlunun alnı üzerine kızarmadan bir öpüş kondurabilecek, kendi kendinden mağrur bir kadın olarak, aynı sesle sürdürdü konuşmasını.

Çok dua etmişti, yaşamasını isteyerek geceler boyunca kavuşmuş ellerinin altında tutmuştu Jacques'ı.

"Tanrı'dan onun yaşamasını istemek için tapınağın kapılarına dek gidiyordum," diyordu.

Hayaletler görmüştü; bunları bana anlatıyordu; ama o melek sesiyle şu eşsiz sözleri söylediği, "Ben uyurken yüreğim uyanık duruyordu!" dediği zaman, Kont sözünü keserek, "Yani, aşağı yukarı bir deliydiniz," diye karşılık verdi.

Sanki bu aldığı ilk yaraymış, on üç yıldan beri yüreğine ok saplamaya bu adamın hiç ara vermediğini unutmuş gibi, keskin bir acıyla sustu. Uçarken bir kurşunla vurulan yüce kuş, şaşkın bir karamsarlığa kapıldı.

"Daha neler, Mösyö," dedi az sonra, "sizin kafanızdaki yargıç tek sözümü bağışlamayacak mı? Zayıflığıma hoşgörü, kadın görüşlerime anlayış göstermeyecek misiniz hiçbir zaman?"

Durdu. Bu melek mırıldanmalarından dolayı şimdiden pişmanlık duyuyor, geleceği gibi geçmişini de bir bakışla ölçüyordu: Anlaşılabilir miydi? Zehirli bir söz fışkırtmayacak mıydı şimdi? Mavi damarları şakaklarında şiddetle oynadı, gözlerinden bir damla yaş çıkmadı, ama bu gözlerin yeşili solgunlaştı; sonra benim gözlerimde kederini büyümüş, duygularını anlaşılmış, ruhunu ruhumda okşanmış, her şeyden önce, saldırıcının gücünü de, niteliğini de tartışma konusu etmeden, sevgilisini yaralayanı sadık bir köpek gibi ısırmaya hazır, genç bir aşkın kızgın acımasını görmemek için gözlerini yere dikti. Bu dayanılmaz anlarda, Kont'un büründüğü üstünlük havasını bir görmeliydi; karısına üstün geldiğine inanır, sonra aynı düşünceyi yineleyen, aynı sesi veren balta vuruşlarını andıran, dizi dizi tümceler yağdırırdı üzerine.

Seyisinin çağırması üzerine, Kont ister istemez yanımızdan ayrıldığı zaman, "Yine hep eskisi gibi mi?" diye sordum.

"Hep öyle!" diye yanıtladı Jacques.

"Hep öyle çok iyi, oğlum," dedi Kontes, Jacques'a, böylece Mösyö de Mortsauf'u çocuklarının yargısından esirgemeye çalıştı. "Siz bugünü görüyorsunuz, dünü bilmiyorsunuz, babanızı yermeye kalkarsanız, ister istemez haksızlık etmiş olursunuz; ama kusurlu görmenin acısını tatsanız bile, aile onuru bu türlü gizleri en derin sessizlikte kefenlemeyi gerektirir."

Acı düşüncelerini dağıtmak için, "Cassine'de, Rhétorière'de yapılan değişiklikler ne oldu?" diye sordum.

"Umutlarımın üstünde," dedi. "Yapılar bitince, çok iyi iki çiftçi bulduk, birini vergiler çıktıktan sonra 4.500 franka, birini 5.000 franka aldılar; anlaşma da on beş yıllığına yapıldı. İki yeni çiftlik üzerine şimdiden üç bin kök ağaç diktik. Manette'in akrabası Rabelaye'i kiraladığı için çok mutlu. Martineau Baude'a bakıyor. Dört çiftçimizin zenginliği çayırlar ve korular; ama kimi insafı kıt çiftçiler gibi ekilecek topraklarımıza ayrılmış gübreleri götürmüyorlar. Böylece 'bizim emekler' en güzel başarıyla taçlandı. Clochegourde, şatonun çiftliği dediğimiz topraklar olmadan, korular ve bağlar da olmadan, 19.000 frank getiriyor, dikimlerimiz de güzel yıllık gelirler hazırladı bize. Ayrı tutulan topraklarımızı da bekçimiz Martineau'ya verdirtmeye çabalıyorum. Mösyö de Mortsauf kendisine Commandérie'de bir çiftlik kurdurtmaya yanaşırsa, 3.000 frank vereceğini söylüyor. O zaman Clochegourde'un çevresini temizletebilir, tasarlanan yolumuzu tamamlayıp Chinon yoluna dek uzatabiliriz, bize de bakmak için yalnız bağlarımızla korularımız kalır. Kral dönerse 'bizim' onur aylığı da döner; "bizim" hanımın sağduyusuyla birkaç günlük bir savaştan sonra buna razı olacağız. Böylece Jacques'ın serveti yıkılmaz olacak. Bu son sonuçlar da elde edilince, Mösyö de Mortsauf'u Madeleine için para biriktirmeye bırakacağım, hem töreye göre, onun drahomasını Kral verecek. Gönlüm rahat, her iş yoluna giriyor... Ya siz?" dedi.

Ona görevimi açıkladım, öğüdünün ne denli yararlı, ne denli bilgece olduğunu gösterdim. Olayları böyle, önceden görmek için üçüncü bir göz mü vermişti Tanrı ona?

"Size yazmadım mı?" dedi. "Yalnız sizin için, şaşırtıcı bir yetenekten yararlanabiliyorum, bundan yalnız günah çıkarıcım, Mösyö de la Berge'e söz ettim, o bunu Tanrı'nın

bir yardımı, diye açıklıyor. Sık sık çocuklarımın durumuyla ilgili korkuların yol açtığı derin düşüncelerden sonra, gözlerim yeryüzü nesnelerine kapanır, bir başka dünyaya açılır: Jacques ile Madeleine'i burada ışıl ışıl gördüm mü, sağlıkları bir zaman iyi giderdi; onları bir sise sarılmış bulursam, çok geçmeden hastalanırlardı. Size gelince; sizi yalnız pırıl pırıl görmekle kalmıyorum, tatlı bir ses duyuyorum, bana sözsüz olarak, düşüncede geçen bir ulaşımla, ne yapmanız gerektiğini açıklıyor. Bu eşsiz vergiyi hangi yasa uyarınca yalnız çocuklarım ve sizin için kullanabiliyorum?" dedi, dalıp gitti. Bir zaman sonra da, "Tanrı onlara babalık etmek mi istiyor?" diye sordu kendi kendine.

"Bırakın da yalnız sizi dinlediğime inanayım," dedim.

Büyük bir gönül sarhoşluğu veren şu çok güzel gülümsemelerden biriyle gülümsedi bana, bu gülümsemenin sarhoşluğu içinde, böğrüme bıçak saplasalar, duymazdım.

"Kral Paris'e gelir gelmez, gidin. Clochegourde'dan ayrılın," dedi. "Yüksek görev ve lütuf toplamaya çalışmak ne denli alçaltıcıysa, bunları alamayacak ölçüde uzaklara çekilmek de o denli gülünçtür. Büyük değişiklikler olacak. Yeterli ve güvenilir insanlar Kral'a çok gerekecek, bunda kusur etmeyin, genç yaşta göreve başlayacaksınız, bu da sizin için iyi olacak; çünkü, oyuncular için olduğu gibi, devlet adamları için de dehanın gösteremediği şeyler vardır, bunları öğrenmek gerekir. Babam bu görüşü Choiseul'e borçludur. Beni düşünün," dedi, birazcık durduktan sonra, "bana tümüyle benim olan bir ruhta üstünlüğün hazlarını tattırın. Oğlum değil misiniz?"

"Oğlunuz mu?" dedim somurtkan bir yüzle.

"Yalnızca oğlum," dedi benimle alay ederek, "yüreğimde yeterince güzel bir yer tutmak değil midir bu?"

Çıngırak akşam yemeğini haber verdi, koluma girdi, yaslandı. Merdiveni çıkarken, "Büyümüşsünüz," dedi.

Binek setine geldiğimiz zaman, bakışlarım kendisine fazla keskin geliyormuşçasına kolumu sarstı; gözleri yerdeydi, ama yalnız kendisine baktığımı biliyordu, o zaman o öyle hoş, öyle çekici olan, yapmacık kızgınlığıyla, "Hadi, sevgili vadimize baksanıza biraz!" dedi.

Geriye döndü, ak ipekten şemsiyesini başlarımızın üzerine getirdi. Jacques'ı iyice kendine doğru çekerek bana Indre'i, kayığı, çayırları gösterirken başını sallayışı, buradaki günlerimden, gezintilerimizden beri, bu dumanlı ufuklarla, buğulu kıvrımlarıyla anlaştığını ortaya koyuyordu. Doğa düşüncelerini gizleyen bir mantoydu. Geceleri bülbülün iç çekerek neler söylediğini, bataklıkların türküsünün dert yanan ezgisini söylerlerken neyi yinelediğini biliyordu şimdi.

Akşam, saat sekizde, çocukların yatmasından önce, Henriette, yemek odasına geçtiği zaman, hep Mösyö de Mortsauf'la kalıp oyun oynadığım için hiç görmediğim bir sahneye tanık oldum, beni derinden derine heyecanlandırdı. Çıngırak, iki kez çaldı, evin bütün adamları geldiler.

Gerçekten dindar kadınları belli eden şu suçsuz alaycılıkla beni elimden tutup göstererek, "Bizim konuğumuzsunuz, manastırın kuralına boyun eğin!" dedi.

Kont da arkamızdan geldi. Efendiler, çocuklar, uşaklar, herkes diz çöktü, baş açık, herkes eski yerini alarak. Dua etme sırası Madeleine'deydi: Sevgili yavru, çocuk sesiyle söyledi duaları, sesinin arı perdeleri kırın uyumlu sessizliğinde açıklıkla belirdi, tümcelere günahsızlığının kutlu arılığını, meleklerin güzelliğini verdi. İşittiğim duaların en heyecan vericisiydi. Doğa çocuğunun sözlerini akşamın binlerce hışırtısıyla, hafiften çalınan bir org sesiyle yanıtlıyordu. Madeleine, Kontes'in sağındaydı, Jacques da solunda. Aralarında annenin örgülü başı yükselen, Mösyö de Mortsauf'un tümüyle ak saçlarıyla

sararmış tepesi hepsine yukarıdan bakan bu iki yaratığın güzelim saçları, renkleri ruha duanın ezgilerinin uyandırdığı düşünceleri yineleyen bir tablo oluşturuyordu, sonra, bir ululuk izlenimi veren birliğin koşullarına uymak için, dünyayla ilgisini kesmiş olan bu topluluğu batan günün hafif aydınlığı sarmıştı; günün kızıllıkları odayı renklendiriyor, böylece şiire ya da boş inançlara bağlı ruhlarda, kilisenin buyurduğu eşitlik içinde, hiçbir basamak ayrımı gözetmeden diz çökmüş olan bu sadık dindarların göğüs ateşleriyle doldukları izlenimi uyanıyordu. Aklıma en eski aile yaşamları geldikçe, sadeliğiyle öylesine büyük olan bu sahne düşüncelerimde daha da büyüyordu. Çocuklar babalarına iyi geceler dilediler, adamlar selam verdiler; Kontes bir elini bir çocuğuna, bir elini öbürüne vererek gitti, ben de Kont'la birlikte salona döndüm.

Bana tavlayı göstererek, "Orada size cennetinizi kazandıracağız, burada da cehenneminizi," dedi.

Kontes de yarım saat sonra aramıza katıldı, gergefini masamızın yanına yaklaştırdı. Kanaviçeyi açarak, "Bu sizin için," dedi, "ama, üç aydan beri bir türlü bitmedi. Bu kırmızı karanfille bu gül arasında, zavallı çocuğum acı çekti."

"Hadi, hadi," dedi Mösyö de Mortsauf, "bırakalım bu konuyu. Şeşbeş, Kral'ın sayın ulağı."

Yattığım zaman, kulak kesilip odasında gidip gelişini işitmeye çalıştım. O sakin ve arı kaldıysa da, benim içimi dayanılmaz isteklerden gelen, çılgın düşünceler kemirdi.

"Niçin benim olmasın!" diyordum kendi kendime. "O da benim gibi duyuların bu kasırgamsı çarpıntısına gömülmüş değil mi acaba?"

Saat birde, aşağıya indim, çıt çıkarmadan yürüdüm, kapısının önüne geldim, oraya yattım: Kulağım aralığa dayalı, o düzgün ve yumuşak çocuk soluklarını işittim.

Üşüdüm, yine yukarıya çıktım, yatağıma girdim, sabaha dek sakin sakin uyudum. Uçurumların kıyısına dek ilerlemekte, kötülük uçurumunun derinliğini ölçmeye çalışıp dibini araştırmakta, soğuğunu duyup heyecan içinde geri çekilmekte bulduğum hazzı hangi yazgıya, hangi yaradılışa yüklemeli, bilmem. O ertesi gün gözyaşlarımı ve öpüşlerimi, birbiri ardından yıkılan ve saygı gösterilen, lanet edilen ve tapılan erdemini çiğneyip geçtiğini bilmeden, kızgınlıktan ağladığım kapısının eşiğinde bu gece saati, birçoklarına budalaca görünen bu saat, askerleri –bazıları bana böylece yaşamlarıyla oynadıklarını söylemişlerdi– mitralyözden kurtulup kurtulmayacaklarını, böylece olasılıklar uçurumunda at koşturup Jean Bart gibi bir barut fıçısı üzerinde sigara tüttürünce, mutlu olup olmayacaklarını anlamak için bir bataryanın önüne atılmaya yönelten şu bilinmedik duygunun bir esinidir. Ertesi gün, gidip çiçek topladım, iki demet yaptım; bu türden hiçbir şey karşısında duygulanmayan Champcenetz'ın, "İspanya'da zindanlar kuruyor," sözü tam kendisi için söylenmişe benzeyen Kont, bunlara hayran kaldı.

Clochegourde'da birkaç gün geçirdim, Frapesle'e ancak kısa sürelerle konukluğa gittim, bununla birlikte üç kez akşam yemeği yedim orada. Fransız ordusu, Tours'u işgal etti. Hiç kuşku yok, Madam de Mortsauf'un yaşamı ve sağlığıydım, ama, Issoudun ve Orléans yoluyla, ivedi olarak Paris'e dönmek üzere Châteauroux'ya gitmem için yalvardı. Direnmek istedim, dost dehanın konuştuğunu söyledi, gitmemi buyurdu, dinledim sözünü. Bu kez vedalaşmalarımız gözyaşlarına battı, yaşayacağım dünyanın çekiminden korkuyordu benim hesabıma. Paris'i arı aşklar gibi bilinçlerin arılığı için de tehlikeli bir deniz yapan çıkarların, tutkuların, hazların çarkı içine kesin olarak girmek gerekmiyor muydu? Akşamları günün olaylarını ve düşüncelerini, en önemsizle-

rine varıncaya dek kendisine yazacağıma söz verdim. Bu sözden sonra, yorgun başını omzuma yasladı, "Hiçbir şeyi unutmayın, hepsi de beni ilgilendirecektir," dedi.

Dük'e ve Düşes'e götürülecek mektuplar verdi bana, gelişimin ikinci günü onlara gittim.

"Talihiniz açık gidiyor," dedi Dük, "yemeği burada yiyin, bu akşam benimle şatoya gelin, şansınız açıldı artık. Bu sabah Kral sizi, 'Genç, becerikli ve sadık!' diye andı. Sonra Kral ölü mü, yoksa sağ mı olduğunuzu, öyle başarılı bir biçimde görevinizin üstesinden gelmenizden sonra, olayların sizi nereye attığını bilemediğine üzülüyordu."

O akşam, Danıştay Dilekçe Dairesi Başyardımcısı'ydım, Kral XVIII. Louis'nin yanında da süresi saltanat süresine eşit, gizli bir görevim vardı, güven isteyen bir yerdi, göz kamaştırıcı bir görev değildi, ama gözden düşme tehlikesi de yoktu, beni yönetimin göbeğine yerleştirdi, başarılarımın, zenginliklerimin kaynağı oldu. Madam de Mortsauf doğru görmüştü, her şeyi ona borçluydum: güç ve zenginlik, mutluluk ve bilgi; bana yol gösteriyor, beni yüreklendiriyordu, yüreğimi arıtıyor, isteklerime de yokluğu gençliğin güçlerinin boşu boşuna harcanmasına yol açan birliği veriyordu. Daha sonra, göreve bir kişi daha atandı. Sırasıyla altışar ay çalıştık. Gerekince birbirimizin yerini alabiliyorduk; şatoda bir odamız, arabamız, yolculuğa çıkmak zorunda kaldığımız zaman da masraflarımızı karşılayacak geniş ücretlerimiz vardı. Eşsiz durum! O günden beri, politikasını düşmanlarının bile çok yerinde buldukları bir hükümdarın gizli yardımcıları olmak, içe ve dışa ilişkin her şeyi yargılayışını işitmek, görünüşte hiçbir etkisi bulunmamak, bazı bazı da Molière'in Laforêt'ye[1] akıl danıştığı gibi, kendisine

1. Molière'in hizmetçisinin adı. Yazdığı oyunları önce bu hizmetçiye okuduğu söylenir. (Ç.N.)

akıl danışıldığını görmek, gençlik bilinciyle pekişmiş, eski yaşam deneyimlerinden gelen kararsızlıkları duymak. Öte yandan, geleceğimiz de hırsı doyuracak biçimde saptanmıştı. Danıştay bütçesinden ödenen dilekçe dairesi başyardımcısı aylığımdan başka, Kral bana özel olarak ayda 1.000 frank veriyor, sık sık da bazı ihsanlarda bulunuyordu. Kral, üzerime yığdığı çalışmaya yirmi üç yaşında bir genç adamın uzun zaman dayanamayacağını seziyordu, bununla birlikte, bugün ayan üyesi olan meslektaşım ancak 1817 Ağustosu'nun sonuna doğru seçildi. Bu seçim öyle güçtü, işlerimiz öyle nitelikler gerektiriyordu ki, Kral uzun zaman karar veremedi. İçlerinden birini seçmekte güçlük çektiği genç adamlardan hangisiyle daha iyi çalışabileceğimi sorarak onurlandırdı beni. Bunlar arasında Lepître Pansiyonu'ndaki arkadaşlarımdan biri bulunuyordu, onu hiç belirtmedim; Majesteleri nedenini sordu bana.

"Kralımız aynı ölçüde sadık, ama yetenekleri farklı insanlar seçmiş," dedim; ben, her zaman iyi geçineceğimden kuşku duymadığım ve en becerikli olduğuna inandığım kişiyi söyledim.

Yargım, Kral'ınkiyle birleşiyordu, bu konuda gösterdiğim özveriden dolayı her zaman memnunluk duydu.

"Siz, Bay Birinci olacaksınız," dedi.

Meslektaşımı da bu durumdan habersiz bırakmadı, o da bu destek nedeniyle bana dostluk gösterdi. Lenoncourt Dükü'nün bana verdiği değer, yüksek çevrenin verdiği değerle oranlı oldu. "Kral bu genç adama sıcak bir ilgi gösteriyor; bu genç adamın geleceği parlak, Kral kendisini beğeniyor," sözleri yetenek yerini tutabilirdi; ama gençlere gösterilen güzel ilgiye, iktidara gösterilen şu adlandırılması güç şeyi de karıştırıyordu. Gerek Lenoncourt Dükü'nün, gerekse o sıralarda akrabası Listomère Markisi'yle, Saint-Louis Adası'na görmeye gitti-

ğim yaşlı akrabanın oğluyla evlenmiş olan kız kardeşimin evinde, yavaş yavaş, Saint-Germain çevresinin en etkili kişileriyle tanıştım.

Henriette, çok geçmeden beni kocasının halası Blamont-Chauvry Prensi'nin desteğiyle *Petit-Château*[1] denilen çevrenin de ta içine soktu; ona benim hakkımda öyle coşkun bir mektup yazmıştı ki, Prenses hemen konağına, görüşmeye çağırdı beni; onunla sıkı ilişki kurdum, hoşuna gitmeyi başardım, koruyucum değil, duygularında annece bir şeyler bulunan bir dostum oldu. Yaşlı Prenses beni kızı Madam d'Espard'la, Langeais Düşesi'yle, Beauséant Vikontesi'yle, Maufrigneuse Düşesi'yle bağıntıya sokmayı bayağı iş edindi, bu kadınlar birbirleri ardından modaya yön vermişlerdi; ben yanlarında ne denli iddiasız, isteklerini yerine getirmeye ne denli hazır olduysam, onlar da bana o denli iyi davrandılar. Kardeşim Charles, beni yadsımak şöyle dursun, o zamandan sonra bana sırtını dayadı, ama bu çabuk başarı gizli bir kıskançlık uyandırdı içinde, bu da sonraları birçok sıkıntıya düşmeme yol açtı. Babamla annem, bu umulmadık başarı karşısında şaşırdılar, koltukları kabardı, en sonunda oğulluğa kabul ettiler beni; ama duyguları, bir oyundu demeyeyim, bir bakıma yapmacık olduğu için, bu dönüş yaralı yüreğimde pek etkili olmadı; öte yandan, bencillikle incinmiş sevgiler, yakınlık duygularını fazla desteklemezler; yürek her türlü hesaptan, çıkardan tiksinir.

Sevgili Henriette'ime yazmakta hiç kusur etmedim, o da ayda bir-iki mektupla yanıt verdi. Ruhu böylece üzerime kanat geriyor, düşünceleri uzaklıkları aşıyor, benim için arı bir hava yaratıyordu. Hiçbir kadın beni kendine bağlayamıyordu. Kral bu geri duruşumu anladı; bu

1. Kral'a en yakın olan çevre. (Ç.N.)

konuda, XV. Louis okulundandı, gülerek "Matmazel de Vandenesse" diyordu bana, ama davranışımdaki bilgelik çok hoşuna gidiyordu. Çocukluğum, her şeyden önce de Clochegourde'da alıştığım sabır, bana her zaman çok iyi davranan Kral'ın sevgisini kazandırmakta çok işe yaradı sanırım. Hiç kuşkusuz mektuplarımı okumak hevesine kapılmıştı, çünkü, bu genç kız yaşayışıma uzun zaman aldanmadı. Bir gün, Dük huzurdaydı, ben de Kral'ın söylediklerini yazıyordum, Lenoncourt Dükü'nün içeri girdiğini görünce, ikimize de şeytanca bir bakışla baktı. Dilediği zaman iğneleyici kılmasını bildiği o güzel gümüş sesiyle, "O körolası Mortsauf hep yaşamak mı istiyor?" dedi.

"Evet, her zaman," diye yanıtladı Dük.

"Oysa Mortsauf Kontesi burada görmek istediğim bir melektir," dedi Kral, "ama, benim elimden bir şey gelmemesi mühürdarımı daha çok sevindirir," diye ekledi bana dönerek. "Altı ay serbestsiniz, dün konuştuğumuz genç adamı size arkadaş almaya karar verdim. Clochegourde'da iyi eğlenin, Mösyö Cato."[1]

Gülümsedi, arabasını odadan dışarı sürdürttü.

Bir kırlangıç gibi Tours iline uçtum. İlk olarak, sevdiğim kadına, yalnız acemiliği üzerinden biraz daha atmış bir genç olarak değil, tavırları en kibar salonlarda geliştirilmiş, görgüsü en ince, en kibar kadınlarca tamamlanmış, en sonunda çektiklerinin ödülünü almış, gökyüzünün bir çocuğa bekçi yaptığı en güzel meleğin deneyinden yararlanmış, şık bir genç adam kılığında görünecektim. Frapesle'de geçen ilk üç ayımda üstüm başım nasıldı, biliyorsunuz.

Vandée'deki görevim sırasında Clochegourde'a gel-

1. Tam bir stoacı gibi yaşayıp ölmüş eski bir Romalı devlet adamı. (Ç.N.)

diğim zaman, bir avcı gibi giyinmiştim. Kırmızıya çalar olmuş, ak düğmeli bir yeşil ceket, çizgili bir pantolon, meşin tozluklar, kaba kunduralar vardı üzerimde. Yaya olarak yürümem ve sık çalılıklar üstümü başımı öyle berbat etmişti ki, Kont bana kimi çamaşırlarını vermek zorunda kalmıştı. Bu kez, iki yıl boyunca Paris'te oturmanın, Kral'la bir arada olmanın verdiği alışkanlıklar, zenginliğin dış etkileri, beden açısından tümüyle gelişmiş olmam, ta Clochegourde'dan üzerime doğan arı ruhla sanki bir mıknatıs etkisiyle birleşmiş bir ruhun sakinliğinden anlatılmaz bir parıltı alan genç bir yüz, her şey beni değiştirmişti: Ahmakça kendini beğenmişlikten uzak bir güvenim vardı, gençtim ama doruklarda bulunmaktan gelen bir gönül huzurum vardı; yeryüzündeki kadınların en tapılasısının gizli desteği, söylenmeyen umudu olduğumu biliyordum. Chinon yolundan Clochegourde'a giden, yeni, ağaçlık yolda sürücülerin kamçısı şakladığı, yeni kurulmuş, halka biçimi bir duvarın ortasında bilmediğim bir parmaklıklı kapı açıldığı zaman, belki de hafif bir gurura kapılmışımdır. Kontes'i şaşırtmak istemiş, geleceğimi yazmamıştım, ama iki bakımdan kötü etmişim yazmamakla: Bir kez uzun zamandır umulan, ama olanaksız sayılan bir hazzın verdiği heyecana kapıldı, sonra, hesaplanarak yapılan bütün şaşırtmacaların zevksizce bir şey olduğunu gösterdi bana.

Henriette, çocuk bildiği kişiyi bir genç adam olarak görünce, acılı bir ağırlıkla gözlerini yere dikti; duygulu titreyişinden anladığım o içten zevki göstermeden, bıraktı elini, alıp öptüm; bana bir daha bakmak için başını kaldırdığı zaman, yüzünü solgun buldum.

"Demek eski dostlarınızı unutmadınız?" dedi Mösyö de Mortsauf, ne değişmiş ne de yaşlanmıştı.

İki çocuk boynuma atıldılar. Kapıda Jacques'ın öğretmeni Rahip Dominis'in ağırbaşlı yüzünü gördüm.

"Hayır," dedim Kont'a, "bundan böyle yılda altı ay serbest olacağım, bu altı ay hep sizin olacak. – Ne o, neyiniz var?" dedim Kontes'e, kocasının çocuklarının önünde, beline sarılıp onu tutmak için kolumu uzattım.

"Bırakın," dedi sıçrayarak, "hiçbir şeyim yok."

Ruhunun içini okudum.

"Sadık kölenizi tanımıyor musunuz?" diyerek gizli düşüncesini yanıtladım.

Koluma girdi, Kont'tan, çocuklarından, rahipten, koşup gelmiş insanlardan ayrıldı, çimenliği dönerek, ama gözleri hep önünde, beni hepsinden uzağa götürdü; sonra, sesinin duyulmayacağını anlayınca, "Félix, dostum," dedi, "bir yeraltı labirentinde yolunu bulmak için elinde bir yumak iplikten başka bir şey bulunmayan, bu iplik de kopacak, diye titreyen insanın korkusunu bağışlayın. Sizin için her zamankinden de fazla Henriette olduğumu, beni hiç bırakmayacağınızı, hiçbir şeyin benden üste çıkmayacağını, her zaman bağlı bir dost olacağınızı yineleyin bana. Birdenbire geleceği gördüm, her zamanki gibi yüzünüz parlak, gözleriniz bana dönük değildiniz: Bana arkanızı dönüyordunuz."

"Henriette, Tanrı'dan daha çok tapılan sevgili, yaşamımın çiçeği, zambağı, nasıl oluyor da bilincim olduğunuzu, ben Paris'teyken ruhum burada olacak ölçüde yüreğinizle birleştiğimizi bilmez oluyorsunuz? On yedi saatte geldiğimi, her tekerlek dönüşümün sizi görür görmez bir fırtına gibi patlayan bir düşünceler ve istekler dünyası götürdüğünü söylemem mi gerek size?"

"Söyleyin, söyleyin! Kendime güvenim var, suç işlemeden dinleyebilirim sizi. Tanrı, ölmemi istemiyor: Yaratıklara soluğunu dağıttığı gibi, kurak bir toprak üzerine bulutların yağmurunu boşalttığı gibi, sizi bana yolluyor; söyleyin, söyleyin! Arılıkla mı seviyorsunuz beni?"

"Arılıkla."

"Bitmemesiye mi?"

"Bitmemesiye."

"Peçesi altında, ak bir taç altında kalması gereken bir bakire Meryem gibi mi?"

"Gözle görülür bir bakire Meryem gibi."

"Bir kız kardeş gibi mi?"

"Fazlasıyla sevilen bir kız kardeş gibi."

"Bir anne gibi mi?"

"Gizlice arzulanan bir anne gibi."

"Şövalyeler gibi, umutsuzca mı?"

"Şövalyeler gibi, ama umutla."

"Sonra, daha ancak yirmi yaşındaymışsınız ve o kötü mavi balo giysiniz üzerindeymiş gibi mi?"

"Yok, daha fazlası. Sizi böyle seviyorum, sonra sizi..."

Ateşli bir kaygıyla yüzüme baktı...

"Teyzenizin sizi sevdiği gibi..."

"Mutluyum, korkularımı dağıttınız," dedi, gizli görüşmemize şaşıran ailesine doğru yürüdü, "ama burada çocuk olun! Çünkü bir çocuksunuz daha. Kral'ın yanında tutumunuz bir adam olmak olsa bile, buradaki tutumunuzun çocuk kalmak olduğunu bilin, Mösyö. Çocuk olarak sevileceksiniz. Bir erkeğin gücü karşısında her zaman direneceğim; ama çocuktan neyi esirgeyebilirim? Hiçbir şeyi, veremeyeceğim hiçbir şey isteyemez." Genç kızlığının çocuksu tavırlarını canlandıran, şeytansı bir tavırla Kont'a baktı. "Gizler söylendi," dedi. "Sizi bırakıyorum, gidip giyineceğim."

Üç yıldan beri hiçbir zaman, sesinin böyle tam bir mutlulukla çıktığını işitmemiştim. İlk kez, o güzel kırlangıç çığlıklarını, size sözünü ettiğim çocuksu ses perdelerini işittim. Jacques'a bir av giysisi, Madeleine'e annesinin her zaman kullandığı bir iş kutusu getiriyordum; bir zamanlar annemin cimriliği yüzünden düştüğüm eli sıkılıktan en sonunda kurtuluyordum. Birbirlerine arma-

ğanlarını göstermeye bayılan iki çocuğun sevinci, kendisiyle ilgilenilmeyince, hemen kederleniveren Kont'un canını sıkar gibi oldu. Madeleine'e anlamlı bir işaret yapıp Kont'un ardından gittim, kendinden söz etmek istiyordu. Beni sete götürdü; ama merdivende bana anlattığı her büyük olayda bir kez durduk.

"Zavallı Félix'ciğim," dedi, "hepsini de mutlu ve sağlıklı buldunuz; ben tabloda bir gölgeyim; dertlerini aldım, bu dertleri bana verdiği için de Tanrı'ya şükrediyorum. Eskiden, hastalığımın ne olduğunu bilmiyordum; ama bugün biliyorum: Midemin alt deliği çürümüş durumda, artık hiçbir şeyi sindiremiyorum."

"Ne oldu da böyle bir tıp profesörü gibi bilgin oluverdiniz?" dedim gülümseyerek. "Hekiminiz sizinle bu biçimde konuşacak kadar boşboğaz mı?.."

Çoğu hastalık hastalarının hekimlere duydukları tiksintiyi belli ederek, "Tanrı beni, hekimlere başvurmaktan korusun!" diye atıldı.

O zaman çılgınca bir konuşma dinlemek sıkıntısını sineye çektim, bu konuşmada karısından, adamlarından, çocuklarından, yaşamdan yakınarak, her günkü sözlerini bunları bilmeyen, bunlara şaşabilecek olan, nezaket gereği kendisini dinlemek zorunda bulunan bir dosta yinelemekten kuşku götürmez bir zevk alarak en gülünç giz vermelere girişti. Benden memnun kalmıştır, çünkü bu düşünülemeyecek ölçüde garip yaradılışı iyice anlamaya, karısına çektirip de onun bana söylemediği yeni işkenceleri sezmeye çalışarak derin bir dikkatle dinliyordum onu. Henriette binek setinde belirdi de bu söylentiye son verdi; Kont onu gördü, başını salladı, sonra da bana, "Siz beni dinliyorsunuz, Félix," dedi, "ama burada kimsecikler acımıyor bana!"

Henriette'le konuşmamızı bulandıracağını anlamış ya da şövalyelere yaraşır bir incelik göstererek, bizi yalnız

bırakmakla kendisini memnun edeceğini biliyormuş gibi, gitti. Kişiliğinde gerçekten açıklanmaz belirtiler vardı, çünkü bütün zayıf insanlar gibi, kıskançtı; ama karısının dürüstlüğüne güveni de sınırsızdı; hatta belki de bu yüksek erdemin üstünlüğüyle yaralanan onuru, öğretmenlerine ya da annelerine meydan okuyan çocuklar gibi, meydan okuduğu karısının isteklerine sürekli olarak karşı gelmesine yol açıyordu. Jacques dersini alıyor, Madeleine tuvaletini yapıyordu; böylece, aşağı yukarı bir saat boyunca, setin üstünde Kontes'le yalnız dolaşabildim.

"Evet, sevgili melek," dedim, "zincir ağırlaştı, kumlar tutuştu, dikenler çoğalıyor, öyle mi?"

Kont'la konuşmamın esinlediği düşünceleri sezerek, "Susun,"dedi, "siz buradasınız ya, her şey unutuldu! Hiç acı çekmiyorum, acı çekmedim!"

Ak giysisini havalandırmak, kar gibi ak tülden süslerini, geniş kollarını, kurdelelerini, pelerinini, Sévigné[1] biçimi taranmış saçlarının akıcı buklelerini batı yeline vermek ister gibi, birkaç hafif adım attı; onu ilk kez bir genç kız olarak gördüm, doğal neşesiyle neşeli, bir çocuk gibi oynamaya hazırdı. O zaman hem mutluluk gözyaşlarını, hem de bir erkeğin zevk vermekten duyduğu sevinci tanıdım.

"Düşüncemin okşayıp ruhumun öptüğü güzel, insan çiçek! Ey benim zambağım!" dedim ona, "Hep öyle el sürülmedik, hep sapının üstünde dik, hep ak, mağrur, hoş kokulu, yalnız zambak!"

"Yeter, Mösyö," dedi gülümseyerek. "Bana kendinizden söz edin, her şeyi anlatın bana."

O zaman titrek yaprakların o oynak kubbesi altında uzun bir konuşmaya başladık, konuşmamız açılan, kapa-

1. Sévigné biçimi, diye adlandırılan bu saç biçiminde, saçlar alnın yukarısında yatay olarak ayrılır, birkaç bukle bırakılır, geriye kalan saçlar kabartılırdı. (Ç.N.)

tılan, yeniden açılan, sonu gelmez ayraçlarla doluydu, ona yaşayışımı, uğraşılarımı anlattım; Paris'teki dairemi gözlerinin önünde canlandırmaya çalıştım, çünkü her şeyi bilmek istiyordu; ve –o zaman değeri bilinmeyen bir mutluluktu bu!– ondan saklayacak hiçbir şeyim yoktu. Böylece ruhumu, ezici çalışmalarla dolu olan bu yaşamın bütün ayrıntılarını anlayınca, sıkı bir dürüstlük gösterilmedi mi, aldatmanın, zenginleşmenin işten bile olmadığı, ama benim hiç sorulmadan yaptığım işlerin büyüklüğünü, bu durumuma bakarak Kral'ın bana "Matmazel de Vandenesse" dediğini öğrenince, elimi tuttu, üzerine bir sevinç gözyaşı düşürerek öptü. Bu beklenmedik rol değişmesi, bu alabildiğine güzel övgü, öylesine çabuk belirtilen, ama daha çabuk anlaşılan bu düşünce ("İşte benim istediğim erkek! İşte düşlerim!..") kendi kendini küçük göstermenin büyüklük olduğu, aşkın duyulara yasak bir bölgede kendini ortaya koyduğu bu eylemle bütün söylenenler, bu göksel nesneler fırtınası yüreğime düştü, beni ezdi. Küçücük buldum kendimi, ayakları dibinde ölmek isterdim.

"Ah," dedim, "siz bizi her şeyde, her zaman aşacaksınız. Benden nasıl kuşkulanabilirsiniz? Çünkü az önce kuşkulanmıştınız, Henriette."

"Yalnız kendim için değil," dedi, "sizi böylesine yakışıklı görünce, 'Bir kadın yüreğinizde saklı gömüleri anlayacak, size tapacak, bizden Féliximizi çalacak ve burada her şeyi yıkacak, böylece Madeleine üzerindeki tasarılarımızı da bozacak,' dedim kendi kendime."

"Hep Madeleine! Ben Madeleine'e mi bağlıyım ki?" dedim şaşkınlıkla, buna pek de üzülmedi.

Bir sessizliğe gömüldük, Mösyö de Mortsauf gelip zamansız bir biçimde bozdu bu sessizliği. Yüreğim dolu olarak, güç bir konuşmaya katlanmak zorunda kaldım, o sırada Kral'ın yürüttüğü politika konusundaki içten ya-

nıtlarım, Kont'un görüşlerine aykırı geldi, Kont beni Majesteleri'nin amaçlarını açıklamaya zorladı. Atlarına, tarımsal işlerinin durumuna, beş çiftliğinden memnun olup olmadığına, eski bir yolun ağaçlarını kesip kesmeyeceğine ilişkin sorularıma karşın, evde kalmış bir kız alaycılığı, bir çocuk dayatmasıyla hep politikaya dönüyordu; çünkü bu tür kimseler, ışık parlayan yerlere çarpar, vızıldaya vızıldaya hep oraya döner, iri sineklerin camlar boyunca mırıltılarıyla kulağı yordukları gibi, onlar da ruhu yorarlar. Henriette susuyordu. Genç yaşın ateşinin tutuşturabileceği bu konuşmayı söndürmek için, tek heceli ve onaylayıcı sözcüklerle yanıt verdim, böylece yararsız tartışmalardan kaçındım; ama nezaketimde ne horgörüler bulunduğunu sezememezlik edemeyecek ölçüde zekiydi Mösyö de Mortsauf. Hep haklı çıkmasına kızıp başkaldırdığı sırada, kaşları, alnının kırışıkları oynadı, sarı gözleri parladı, kırmızı burnu daha da renklendi, delilik nöbetlerini ilk gördüğüm zamanki gibiydi; Henriette, çocuklarını haklı çıkarmak ya da savunmak için kullandığı yetkiyi benim için gösteremeyeceğini belirterek yalvaran gözlerle baktı bana. O zaman Kont'a kendisini ciddiye alarak, kuşkulu ruhuna aşırı bir ustalıkla özen göstererek yanıt verdim.

"Zavallı dostum! Zavallı dostum!" diyordu Henriette, kulağıma bir meltem gibi gelen bu iki sözcüğü birçok kez mırıldandı.

Sonra, başarıyla araya girebileceğini anlayınca, bizi durdurarak, "Beyler, çok can sıkıcısınız, biliyor musunuz?" dedi.

Bu soru üzerine kadınlara gösterilmesi gereken, şövalyece boyun eğişi gösterdi Kont, politika konusunu bıraktı, biz de havadan sudan konuşarak onun canını sıktık, böyle hep aynı alanda dolaşa dolaşa başı döndüğünü ileri sürerek bizi gezinmekte serbest bıraktı.

Acı sanılarım doğruydu. Hoş görünümler, ılık hava, güzel gök, on beş yıldır bu hastanın sancılı sapıklıklarını yatıştırmış olan vadinin sarhoş edici şiiri, bugün güçsüzdü. Başka insanlarda sertliklerin eridiği, köşelerin düzlendiği bir yaşta, yaşlı beyzadenin huyu geçmiştekinden de saldırgan olmuştu. Birkaç aydan beri, durup dururken, hiçbir haklı nedene dayanmadan, karşı çıkmış olmak için karşı çıkıyordu; her şeyin nedenini soruyor, bir gecikme ya da unutkanlıktan dolayı kaygılanıyor, yerli yersiz ev işlerine karışıyor, kendi başlarına bir şey yapmalarına izin vermiyor, karısını, adamlarını bıktırtacak biçimde, evin en ufak işlerinin bile hesabını soruyordu. Eskiden, aldatıcı da olsa bir neden olmadıkça kızmazdı hiç, şimdi kızgınlığı sürekliydi. Belki de servetinin gerektirdiği çalışmalar, tarımsal yatırımlar, devingen bir yaşam, o zamana değin kaygılarına bir otlak sağlayarak kafasını oyalamış, sinirli yaradılışını dizginlemişti. Belki de bugün boş kalması, hastalığını kendi kendisiyle saç saça baş başa getiriyordu; dışarıda işlemeyince, takıntılarla ortaya çıkıyordu, ruhsal "ben", bedensel "ben"i avucuna almıştı. Kendi kendisinin hekimi olmuştu; tıp kitaplarını karıştırıyor, tanımlarını okuduğu hastalıkların kendisinde de bulunduğunu sanıyor, o zaman önceden kestirilmeleri, dolayısıyla da karşılanmaları olanaksız, durmadan değişen, işitilmedik sağlık önlemleri alıyordu. Kimi zaman gürültü istemiyor, Kontes çevresinde tam bir sessizlik yaratınca da, birdenbire sanki mezara girmiş gibi olmaktan yakınıyor, gürültü etmemekle Trappe'ın[1] ölüm sessizliği arasında bir orta yer bulunduğunu söylüyordu. Kimi zaman, yeryüzüyle ilgili nesnelere yalandan bir ilgisizlik gösteriyor, bütün ev soluk alıyor, çocukları oynuyor, ev işleri hiçbir

1. Bir tarikat. (Ç.N.)

yergiyle karşılaşılmadan sürdürülüyor, ama birdenbire, gürültü ortasında, acıklı bir sesle haykırıyordu.

"Beni öldürmek istiyorlar! Sevgilim, işin içindeki çocuklarınız olsa, rahatsızlık nedenlerini kolayca sezerdiniz," diyordu karısına, bu sözlerdeki haksızlık onlara eşlik eden kekre ve soğuk sesle daha da ağırlaşıyordu.

Havanın en ufak değişimlerini bile inceleyerek her an giyinip soyunuyor, barometreye bakmadan hiçbir şey yapmıyordu. Karısının anaca özenine karşın, hiçbir yiyeceği beğenmiyor, sızılı sindirimleri sürekli uykusuzluklara neden olan, bozuk bir midesi olduğunu ileri sürüyordu; yine de yiyor, içiyor, sindiriyor, en bilgin hekimin bile hayran kalacağı, deliksiz bir uyku uyuyordu. Durmadan değişen buyrukları evin adamlarını bıktırıyordu, onlar da bütün uşaklar gibi alışkılara göre davranan insanlardı, sürekli olarak karşıt düzenlerin gereklerine uyamıyorlardı. Kont, açık havanın bundan böyle sağlığı için zorunlu olduğu bahanesi altında pencereleri açık tutmayı mı buyuruyordu, birkaç gün sonra, ya fazla nemli ya fazla sıcak olan açık hava katlanılmaz oluyordu; o zaman homurdanıyor, kavga çıkarıyor, haklı çıkmak için de çoğu zaman önceki buyruğunu yadsıyordu. Bu unutkanlık ya da bu kötü niyet, karısının kendisine çelişkilerini göstermeye çalıştığı bütün tartışmalarda üstün gelmesini sağlıyordu. Clochegourde'da oturmak öylesine dayanılmaz bir şey olmuştu ki, çok bilgili bir insan olan Rahip Dominis, kimi sorunlara çözüm aramak yolunu tutmuştu, yapay bir dalgınlıkla uzağa çekiliyordu. Kontes bu çılgın hiddet nöbetlerini yine eskisi gibi aile çevresi içinde saklayacağını ummuyordu artık; şimdiden, evin adamları, bu zamanından önce yaşlanmış adamın nedensiz öfkelerinin sınırı aştığı kavgalara tanık olmuşlardı; Kontes'e öylesine bağlıydılar ki, dışarıya hiçbir şey sızdırmıyorlardı, ama Kontes, her gün, insan saygısının götüremeyeceği

bu sapıtmayı herkesin öğrenivermesinden korkuyordu. Kont'un, karısına davranışı konusunda tüyler ürpertici ayrıntılar öğrendim; onu avutmaya çalışacak yerde, uğursuz öngörümlerle eziyor, Kontes, onun çocuklarına uygulamak istediği saçma bakımlara yanaşmayınca, başlarına gelecek mutsuzluklardan onu sorumlu tutuyordu. Kontes, Jacques ve Madeleine'le mi geziyordu, Kont göğün arılığına bakmadan, bir fırtına kopacağını haber veriyordu; bir de söylediği doğru çıkacak olursa, onurunun okşanması, çocuklarının derdine karşı duygusuz kılıyordu onu; ikisinden biri rahatsız mıydı, Kont bu acının nedenini karısının benimsediği bakım düzeninde aramak için bütün aklını kullanıyor, her zaman şu öldürücü sözcüklerle, "Çocuklarımız yine hastalanırlarsa, bunu siz istemiş olacaksınız," sözcükleriyle sonuca bağlayarak, bakımını en ufak ayrıntılarına dek yeriyordu. Ev yönetiminin en ufak ayrıntılarında da böyle davranıyor, her fırsatta, yaşlı arabacısının deyimiyle "şeytanın avukatı" olarak, bu işlerde nesnelerin yalnız en kötü yanlarını görüyordu.

Kontes, Jacques'la Madeleine'in yemek saatlerini değiştirmiş, böylece, bütün yıldırımları kendi üzerine çekerek onları kontun hastalığının korkunç etkisinden uzak tutmuştu. Madeleine'le Jacques, babalarını ender olarak görüyorlardı. Bencillere özgü bir sapıklığa düşmüştü Kont, yol açtığı dertten haberi bile yoktu. Konuşmamızda bana içini dökerken, her şeyden önce ailesinin insanlarına karşı fazla iyi olmaktan yakınmıştı. Böylece yıkım kılıcını sallayıp duruyor, tıpkı bir maymun gibi çevresindeki her şeyi yıkıyor, kırıyordu; kurbanına kılıcını indirdikten sonra da ona dokunduğunu yadsıyordu.

Kontes'le karşılaşınca alnında gördüğüm, ustura izlerine benzer çizgilerin nereden geldiğini o zaman anladım. Acılarını belirtmelerine engel olan bir utanç vardır soylu ruhlarda. Bunları haz dolu bir acımayla sevdikle-

rinden gururla gizlerler. Bunun için, çok ısrar ettimse de bu gizi hemen koparamadım Henriette'ten. Beni kederlendirmekten korkuyor, beklenmedik kızarmalarla kesilen iç dökmelerde bulunuyordu bana; ama Kont'un başıboşluğunun Clochegourde'da evin dertlerini fazlasıyla ağırlaştırdığını sezmekte gecikmedim.

Birkaç gün sonra, "Henriette, toprağı böylesine iyi düzenleyip de Kont'a uğraşacak hiçbir şey bırakmamakla kötü etmediniz mi?" dedim, derdini bütün derinliğince anladığımı ortaya koydum böylece.

"Dostum, durumum çok zor, bütün dikkatimi toplamamı gerektiriyor," dedi gülümseyerek, "inanın, kaynakları iyice araştırdım, hepsi de kurudu. Gerçekten, üzüntüler gittikçe büyüdü. Tours ilinin eski sanayisinin kalıntısı birkaç dut ağacı bulunan Clochegourde'da ipekböceği yetiştirmesini öğütleyerek Mösyö de Mortsauf'u oyalamayı düşündüm; ama evde yine öyle zorba olacağını, üstelik bu iş yüzünden başka binlerce sıkıntı çekeceğimi anladım. Şunu bilin ki, sayın gözlemci, genç yaşta insanın kötü niteliklerini çevresindekiler bastırır, tutkular hızlarını keser bunların, insanlık saygısı bunları hep engeller; daha sonra, insan yaşlanınca, bir de yalnız kalınca, küçük kusurlar ne denli uzun zaman bastırılmışlarsa, o denli korkunç bir biçimde ortaya çıkar. İnsan zayıflıkları temelden bayağıdır, ne yatışmak ne de bitmek bilir; dün verdiğinizi bugün, yarın, hep isterler; ayrıcalıkları iyice benimser, genişletirler. Güç bağışlayıcıdır, açıklığa boyun eğer, doğrudur, sakindir; oysa zayıflığın doğurduğu tutkular acımasız olur; gizlice çalınmış meyveleri sofrada yiyebileceklerine yeğ tutan çocuklar gibi davranabildikleri zaman mutludurlar; böylece Mösyö de Mortsauf da benim yanlışımı çıkarmaktan gerçek bir sevinç duyuyor; hiç kimseyi aldatamayacak bir insandır, ama beni seve seve aldatır, yeter ki kurnazlığı anlaşılmasın."

Gelişimden yaklaşık bir ay sonra, bir sabah, sofradan kalkınca, Kontes koluma girdi, meyve bahçesine açılan kafesli bir kapıdan usulca çıktı, beni de hızlı hızlı asmalar arasına götürdü.

"Of! Beni öldürecek!" dedi. "Oysa yaşamak istiyorum, yalnız çocuklarım için de olsa! Nasıl! Bir tek gün olsun bir durup dinlenme de yok mu? Hep çalılıklar içinde yürümek, her an düşmesine ramak kalmak, düşmemek için her dakika bütün gücünü toplamak. Bu çabaya hiçbir yaratık dayanamaz. Çabalarımın yönelmesi gereken alanı bilseydim, direncimin bir sınırı olsaydı, ruh buna alışırdı; ama nerede, saldırı her gün nitelik değiştiriyor, beni savunmasız olarak yakalıyor; acım bir değil, bir sürü; Félix, Félix, zorbalığı ne iğrenç bir biçim aldı, tıp kitaplarını okudukça ne olmayacak şeyler istiyor, aklınıza getiremezsiniz. Ah! dostum!.." dedi, sözlerini bitirmeden başını omzuma yasladı. "Ne olmalı? Ne yapmalı?" diye konuştu belirtmediği düşüncelerle çarpışarak. "Nasıl dayanmalı? Beni öldürecek. Hayır, ben kendimi öldüreceğim, oysa bu da bir cinayet! Kaçmalı mı? Ya çocuklarım? Ayrılmalı mı? Ama on beş yıllık evlilikten sonra babama Mösyö de Mortsauf'la oturamayacağımı nasıl söylerim? Annem ya da babam gelince, uslu, görgülü, zeki görünecektir. Öte yandan, evli kadınların anneleri, babaları mı vardır? Canları da, malları da kocalarınındır. Mutlu olmasa da rahat yaşıyordum, arı yalnızlığımdan biraz güç alıyordum, ne yalan söylemeli; ama bu olumsuz mutluluktan da yoksun kalırsam, ben de deli olacağım. Direncim kendimle ilgili olmayan güçlü nedenlerden geliyor. Tükenmez acılar çekecekleri önceden belli olan, zavallı yaratıkları dünyaya getirmek bir cinayet değil midir? Bununla birlikte, davranışım öylesine ağır sorunlara yol açıyor ki, bunları kendi başıma karara bağlayamam, hem yargıç, hem de tarafım. Yarın

Tours'a gidip yeni günah çıkarıcım Rahip Birotteau'ya danışacağım; çünkü sevgili, erdemli rahibim La Berge öldü," dedi, biraz durdu. "Sertti, ama havarilere yaraşır gücünün eksikliğini her zaman duyacağım; onun yerine gelen bir tatlılık meleği, azarlayacak yerde içleniyor; bununla birlikte, dinde hangi cesaret taze güç bulmaz? Hangi akıl Kutsal Ruh'un sesiyle güçlenmez?" Gözyaşlarını kurutup gözlerini göğe doğru kaldırarak, "Tanrım, hangi nedenle cezalandırılıyorum? Ama buna inanmak gerek," dedi, parmaklarını koluma dayadı, "evet, inanalım, Félix, arı ve kusursuz olarak gözlere varmadan bir ateş potasından geçmeliyiz. Susmam mı gerekiyor? Bir dostun kucağında bağırmamı yasak ediyor musunuz? Fazla mı seviyorum onu?"

Beni yitirmekten korkarcasına, göğsüne bastırdı.

"Bu kuşkularımı kim çözecek? Bilincim hiçbir şeyimi kötü bulmuyor. Yıldızlar yukarıdan insanlar üzerine ışık saçıyor, insan ona yalnız arı düşüncelerini yollayınca, ruh, bu insansal yıldız, ne diye bir dostu kendi ateşleriyle sarmasın?"

Bu korkunç yakınmayı sessizce, bu kadının ıslak elini benim daha da ıslak elimde tutarak dinliyordum; Henriette'in eşit bir güçle yanıt verdiği bir güçle sıkıyordum bu eli.

"Orada mısınız?" diye bağırdı Kont, başı açık, bize doğru geliyordu.

Ben geleli beri, ya böylece biraz oyalanacağını umduğundan ya Kontes'in göğsüme yaslanıp bana dert yandığından, bana acılarını anlattığı konusunda kuşkuya kapıldığından ya da paylaşmadığı bir hazzı kıskandığından, inatla konuşmalarımıza karışmak istiyordu.

"Nasıl da izliyor beni!" dedi umutsuz bir sesle. "Gidip bağları görelim, ondan kurtuluruz. Bizi görmemesi için çitler boyunca eğilelim."

Sık bir çiti kendimize siper yaptık, koşa koşa bağa vardık, çok geçmeden, badem ağaçlarıyla çevrili bir yolda, Kont'tan uzaktaydık.

"Sevgili Henriette," dedim o zaman, kolunu yüreğimin üstünde sıktım, acısı içinde onu seyretmek için durdum, "eskiden yüksek çevrenin tehlikeli yollarında bana ustalıkla yol göstermiştiniz, izin verin de eşit silahlarla çarpışmadığınız için ister istemez vurulacağınız tanıksız bir düelloyu bitirmenize yardım edebilmek için ben de size biraz akıl vereyim. Bir deliyle daha fazla savaşmayın..."

"Şışşşt!" dedi, gözlerine gelen gözyaşlarını tuttu.

"Dinleyin, Sevgili Henriette. Size olan sevgim nedeniyle katlanmak zorunda olduğum o konuşmaları bir saat çektikten sonra, çoğu zaman düşüncelerim karışıyor, başım ağırlaşıyor; Kont beni aklımdan kuşkuya düşürüyor, durmadan yinelenen düşünceler istemesem de beynime yerleşiyor. Her şeyi belli olan merak illeti bulaşıcı değildir; ama delilik nesneleri ele alış biçiminde oldu mu, sürekli tartışmalar altında gizlendi mi, çevresindekilere büyük zararları dokunabilir. Sabrınıza hiç diyecek yok, ama sizi sersemliğe götürmüyor mu? Böylece, kendiniz için, çocuklarınız için, artık Kont'a başka türlü davranın. Sizin tapılası kibarlığınız onun bencilliğini geliştirdi, bir anne şımarttığı çocuğuna nasıl davranırsa, öyle davrandınız ona; ama bugün, yaşamak istiyorsanız... ve istiyorsunuz," dedim ona bakarak, "üzerindeki gücünüzü gösterin. Biliyorsunuz, sizi sever, sizden korkar, daha çok korkutun kendinizden, onun değişken istemine değişmez isteminizle karşı koyun. O nasıl sizin verdiğiniz ayrıcalıkları çoğaltıp duruyorsa, siz de ona karşı gücünüzü artırın, nasıl deliler bir odaya kapatılırsa, siz de onun hastalığını ruhsal bir küreye kapatın."

"Sevgili çocuk, bu işi taş yürekli bir kadın yapabilir," dedi, acı acı gülümsedi. "Ben bir anneyim, iyi bir cellat

olamam. Evet, acı çekmesini bilirim, ama başkalarına acı çektirmeye gelince! Asla, onurlu ya da büyük bir sonuç elde etmek için bile olsa. Öte yandan, yüreğime yalan söyletmem, sesimi değiştirmem, alnımı sertleştirmem, davranışlarımı bozmam gerekmeyecek mi?.. Böyle yalanlar istemeyin benden. Mösyö de Mortsauf'la çocukları arasına girebilirim. Hiç kimseye dokunmasın, diye vuruşlarını ben yiyeceğim; bunca karşıt çıkarı uyuşturabilmek için bütün yapabileceğim bu işte."

"Bırak da tapayım sana! Aziz, üç kez aziz kadın!" dedim bir dizimi yere koydum, giysisini öptüm, gözlerime gelen gözyaşlarını orada kuruladım. "Ama, ya sizi öldürürse?" diye sordum.

Sarardı, gözlerini göğe doğru kaldırarak yanıtladı:

"Tanrı'nın buyruğu yerine gelmiş olur!"

"Hakkınızda Kral, babanıza ne diyordu, biliyor musunuz? 'O, körolası Mortsauf hâlâ yaşıyor mu?' diyordu."

"Kral'ın ağzında bir şaka olan şey, burada bir cinayettir," diye yanıtladı.

Önlemlerimize karşın, Kont bizi izleyip arkamızdan gelmişti; Kontes'in bana bu önemli sözü söylemek için durduğu yerde, bir ceviz ağacının altında, ter içinde yetişti arkamızdan; onu görünce, bağbozumundan söz etmeye başladım. Haksız kuşkulara kapıldı mı? Bilmem; ama tek sözcük söylemeden öylece durup bizi inceledi. Çok anlamlı duruşlarla kesilen, önemsiz sözlerle geçiştirilen bir andan sonra, Kont kalbi ve başı ağrıdığını söyledi; acındırmaya çalışmadan, ağrılarını abartmalı benzetmelerle anlatmadan, yumuşak yumuşak dert yandı. Hiç dikkat etmedik buna. Dönerken, daha da rahatsız buldu kendini, yatağa yatmaktan söz etti, törensiz olarak, her zaman görülmeyen bir doğallıkla yattı. Titiz yaradılışının ateşkesinden yararlandık. Madeleine'i de yanımıza alıp sevgili setimize indik.

Birkaç kez dolaştık sette, sonra Kontes, "Gidip su üzerinde dolaşalım," dedi, "bekçi bugün bizim için balık avına çıktı, onu izleriz."

Küçük kapıdan çıkıyoruz, kayığa varıyoruz, atlıyoruz, işte Indre'in akıntısına karşı yavaş yavaş ilerliyoruz. Hiçten şeylerle eğlenen üç çocuk gibi, kıyıların otlarına, mavili, yeşilli yusufçuklara bakıyorduk; Kontes keskin kederlerinin ortasında böylesine sakin hazlar tadabilmesine şaşıyordu; ama çarpışmalarımıza kulak asmadan sürüp giden doğanın sakinliği, üzerimizde avutucu bir büyü etkisi yapmaz mı? Bastırılmış isteklerle dolu bir aşkın çırpınışı suyun çırpınışıyla uyum kuruyor, insan elinin hiç bozmadığı çiçekler, en gizli düşlerini dile getiriyor, bir kayığın hazla sallanması ruhta uçuşan düşüncelere özeniyor belirsizce. Bu çifte şiirin uyuşturucu etkisini duyduk. Doğanın uyumunu benimseyerek yükselen sözler, gizemli bir güzelliğe büründü, bakışlar da güneşin alev alev çayıra boşalttığı ışığa katılınca, en göz kamaştırıcı ışınları saçtı. Sanki ırmak, üzerinde uçtuğumuz bir keçiyolu oldu. En sonunda, yaya yürümenin gerektirdiği devinimle oyalanmaz olunca, aklımız yaradılışa el attı. Devinimleri öyle hoş, konuşmaları öyle kışkırtıcı bir özgür küçük kızın gürültülü sevinci, Platon'un düşlediği[1], gençlikleri mutlu bir aşkla dolmuş herkesin tanıdığı şu eşsiz yaratığı ülküsünde canlandırmaktan hoşlanan iki özgür ruhun canlı anlatımı da değil miydi? Size bu saati betimlenmesi olanaksız ayrıntılarıyla değil, bütünüyle anlatmak için, birbirimizi bütün yaratıklarda, bizi çevreleyen bütün nesnelerde sevdiğimizi söyleyeceğim; dilediğimiz mutluluğu dışımızda duyuyorduk; öyle keskin bir biçimde içimize işliyordu ki, Kontes eldivenlerini çıkardı,

1. Platon'un bu düşleri *Şölen* adlı yapıtında yer alır. (Ç.N.)

gizli bir ateşi gidermek istercesine güzel ellerini suya bıraktı. Gözleri konuşuyordu; ama havaya açılan bir gül gibi aralanan ağzı, bir isteğe kapalı kaldı. Yüksek seslerle çok güzel birleşen kalın seslerin uyumunu bilirsiniz, bu bana her ikimizin o sıradaki ruhunun uyumunu anımsatıp durdu, bir daha hiç bulunmayacak olan uyumunu.

"Yalnız kendi kıyılarınızda avlanabildiğinize göre, nerede balık avlattırtıyorsunuz?" dedim.

"Pont-de-Ruan'ın orada," dedi. "Ha! Şimdi Pont-de-Ruan'dan Clochegourde'a dek ırmak bizim. Mösyö de Mortsauf bu iki yılın birikmiş paraları ve onur aylığından kalan parayla kırk dönüm çayır satın aldı. Şaştınız mı buna?"

"Ben, bütün vadi sizin olsun isterdim!" diye atıldım.

Bana bir gülümsemeyle karşılık verdi. Pont-de-Ruan'ın alt yanına, Indre'in genişlediği, balık avlanan bir yere geldik.

"Ne haber, Martineau?" dedi.

"Ah, Hanımefendi, talihsizliğimiz üstümüzde. Üç saatten beri uğraşıyoruz, değirmenden buraya dek geldik de hiçbir şey yakalayamadık."

Son ağ atışları izlemek için kıyıya yanaştık, üçümüz de bir *bouillard*'ın, kabuğu ak olan, Tuna üzerinde, Loire üzerinde, belki de bütün büyük nehirler üzerinde bulunan, baharda ipeğimsi bir ak pamuk çıkaran, onu çiçeğiyle saran bir tür kavağın gölgesine yerleştik. Kontes, büyük huzuruna kavuşmuştu; bana acılarını açtığı, Madeleine gibi, aşksız, şenliksiz, eğlencesiz olan, ama kokulardan, güzelliklerden yoksun olmayan bir Madeleine gibi ağlayacak yerde, Eyub gibi bağırdığı için neredeyse pişmandı. Ayakları dibine getirilen ağ, balıklarla doluydu: Yeşil sazanlar, ufak tekirler, turna balıkları, kocaman bir sazan otların üstünde zıplıyorlardı.

"Bu işin içinde bir iş var!" dedi bekçi.

İşçiler, ağlara değneğini dokundurmuş bir periye benzeyen bu kadına hayran kaldılar, gözleri büyüdü. Bu sırada çayır içinde, atını dörtnala süren seyis göründü, onun korkunç titremelere kapılmasına neden oldu. Jacques bizimle değildi, annelerin ilk düşüncesi de Vergilius'un öylesine ozansı bir biçimde söylediği gibi, en ufak olayda çocuklarını bağırlarına basmaktı.

"Jacques!" diye bağırdı. "Jacques nerede? Ne oldu oğluma?"

Beni sevmiyordu! Beni sevseydi, benim acılarım karşısında da bu umutsuzluk içindeki dişi aslan görünüşüne bürünürdü.

"Hanımefendi, Kont biraz ağırlaştı."

Soluk aldı, arkasında Madeleine, benimle birlikte koştu.

"Siz yavaş yavaş gelin," dedi, "bu sevgili kız fazla terlemesin. Görüyorsunuz, Mösyö de Mortsauf bu sıcak havada koşunca ter içinde kalmıştı, ceviz ağacının altında kalması da bir mutsuzluğa yol açtı!"

Heyecanla söylenen bu söz, ruhunun arılığını belli ediyordu. Kont'un ölümü, bir yıkım! Çabucak Clochegourde'a vardı, bir duvarın aralığından geçti, bağlardan yürüdü. Ben de gerçekten yavaş yavaş döndüm. Henriette'in davranışı beni aydınlatmıştı, ama ambara konulmuş harmanları batıran yıldırımın aydınlattığı gibi. Su üzerindeki bu gezinti boyunca, kendimi gözde sanmıştım; sözlerinde içten olduğunu acı acı sezdim. Her şey olmayan sevgili hiçbir şey değildir. Demek her istediğini bilen, umulmuş okşamalarla önceden beslenen, onlara geleceğin kendisine ayırdığı hazları karıştırdığı için, ruhun hazlarıyla yetinen bir aşkın istekleriyle, yalnız seviyordum. Henriette seviyorsa da aşkın ne hazları konusunda bir bildiği vardı ne de fırtınaları konusunda. Duygunun kendisiyle yaşıyordu, aziz bir kadın nasıl Tan-

rı'yla yaşarsa, öylece. Düşüncelerinin, değeri bilinmemiş duyularının çiçekli bir ağaç dalına takılan bir arı oğulu gibi bağlandıkları nesneydim ben; ama aslolan ben değildim, yaşamında bir rastlantıydım, bütün yaşamı değildim. Tahtını yitirmiş bir kraldım, bana ülkemi kimin geri verebileceğini düşünerek gidiyordum. Çılgın kıskançlığım içinde, hiçbir şeyi göze alamadığım, gerçekten çok ince bulduğum bir sevginin bağlarını taşımanın yarattığı olumlu hakkın zincirleriyle sıkıştırmadığım için, kendi kendime kızıyordum.

Kont'un belki de ceviz ağacının serinliğinden doğan rahatsızlığı, birkaç saat içinde ağırlaştı. Tours'dan ünlü bir hekimi, Mösyö Origet'yi getirmeye gittim, ancak akşamdan sonra getirebildim; ama bütün gece de, ertesi gün de Clochegourde'da kaldım. Seyisi bol bol sülük bulmaya yollamakla birlikte, ivedi kan almak gerektiğini düşündü, üzerinde de hiç neşter yoktu. Berbat bir havada Azay'e koştum hemen, cerrahı, Mösyö Deslandes'ı uyandırdım, bir kuş çabukluğuyla gelmeye zorladım. On dakika daha geçse, Kont ölüp gidecekti; kan alma onu kurtardı. Bu ilk başarıya karşın, hekim, en tehlikeli iltihaplı hummaya, yirmi yıl boyunca sağlığı iyi gitmiş insanlarda görülen hastalıklardan birine tutulduğunu düşünüyordu. Kontes, perişan bir durumda, kendini bu kaçınılmaz bunalımın nedeni olarak görüyordu. Didinmelerimden dolayı bana teşekkür etmeye gücü yoktu, anlatımı elime kondurduğu öpüşle, aynı değerde olan gülümsemelerle, arada sırada bana gülümsemekle yetiniyordu; bu gülümsemelerde yasal olmayan bir aşkın pişmanlıklarını okumak isterdim, ama böylesine arı bir ruhta görülmesi acı veren bir pişmanlıktı bu, yalnız kendisini uydurma bir cinayetle suçlayarak soylu diye baktığı kimseye beslediği hayranlık dolu sevginin anlatımıydı. Hiç kuşkusuz Laura de Noves'un Petrarca'yı sevdiği gibi

seviyordu, Francesca da Rimini'nin Paolo'yu sevdiği gibi değil;[1] bu iki tür aşkın birleşmesini uman kişi için korkunç bir bulgu!

Kontes, bir yabandomuzu yatağına benzeyen bu odada, kirli bir koltukta, bedeni çökük, kolları sarkık, öyle duruyordu. Ertesi akşam hekim, gitmeden önce, geceyi uykusuz geçirmiş olan Kontes'e bir hastabakıcı tutmasını söyledi. Hastalık uzun sürecekti.

"Hastabakıcı mı, hayır, hayır," diye yanıtladı. "Ona biz bakarız," diye atıldı bana bakarak, "kurtarmalıyız onu!"

Bu haykırış üzerine, hekim şaşkınlık dolu, gözlemci bir gözle baktı bize. Bu sözdeki anlatım akla başarısız kalmış bir cinayet getirtecek türdendi.

Haftada iki kez geleceğine söz verdi, Mösyö Deslandes'a izlenecek yolu anlatıp kendisinin Tours'dan çağrılmasını gerektirebilecek korkulu belirtileri söyledi.

Kontes'in hiç değilse iki gecede bir uyumasını sağlamak amacıyla, Kont'u bir gece kendisinin, bir gece de benim beklememe izin vermesini istedim. Kont'un sızdığı bir anda, evde her şey durunca, Henriette'in odasından sızılı bir inilti geldi kulağıma. Kaygım öyle şiddetlendi ki, onu görmeye gittim; dua iskemlesinin önünde, dizlerinin üzerindeydi, gözlerinden yaşlar boşanıyor, kendini suçluyordu.

"Tanrım, bir mırıldanmanın pahası buysa, bir daha hiç yakınmayacağım," diye bağırıyordu. "Onu bırakmışsınız!" dedi beni görünce.

"Ağlayıp inlediğinizi işittim, size bir şey olur, diye korktum."

1. Francesca da Rimini, Ravenna Beyi Guida da Polenta'nın kızı, Rimini Beyi Maletesta'nın oğlu Lanciotto'nun da karısıydı, sonradan kayınbiraderi Paolo Maletesta'yla sevişmeye başlamıştı. (Ç.N.)

"Yok, ben iyiyim," dedi.

Mösyö de Mortsauf'un uyuduğunu kesinlikle görmek istedi, ikimiz de aşağıya indik, ikimiz de bir lambanın aydınlığında ona baktık: Kont uyumuş olmaktan çok, fazla kan alınması nedeniyle zayıflamıştı; titrek elleri, yorganını üzerine çekmeye çalışıyordu.

"Bu devinimler, can çekişenlerin devinimleridir derler," dedi. "Ah! Bizim yol açtığımız bu hastalıktan ölecek olursa, bir daha hiç evlenmem, yemin ederim," diye ekledi, elini insanı fazlasıyla etkileyen bir biçimde Kont'un başına götürdü.

"Onu kurtarmak için her şeyi yaptım," dedim.

"Ah! Siz, siz iyisiniz," dedi. "Ama ben, büyük suçlu benim."

Bu bozulmuş alnın üzerine eğildi, terini saçlarıyla süpürdü, azizler gibi öptü onu; ama bu okşayışı bir kefaret gibi ödediğini görünce de, bir gizli sevinç duymamazlık edemedim.

"Blanche, su!" dedi sönmüş bir sesle.

"Görüyorsunuz, yalnız beni tanıyor," dedi, bir bardak su getirdi ona.

Sesiyle, sevgi dolu davranışlarıyla, bizi bağlayan duyguları hastaya kurban ediyordu.

"Henriette, gidin, biraz dinlenin, yalvarırım," dedim.

Çabucak sözümü kesti, "Henriette yok artık," dedi.

"Yatın da hastalanmayın. Çocuklarınız da, o da, kendinize bakmanızı buyuruyorlar; bencilliğin yüce bir erdem olduğu durumlar vardır."

"Evet," dedi.

Pişmanlığın yalvaran gücüne katılmış çocuksu incelikleri olmasa, yakında bir çılgınlığa kapılacağı konusunda birer belirti sayılabilecek devinimlerle, kocasını bana bırakarak gitti. Bu arı ruhun her zamanki davranışlarıyla karşılaştırınca, korkunç olan bu gördüklerim beni ürpert-

ti; taşkınlıklara kapılmasından korktum. Hekim yine geldiği zaman, ak Henriette'im konusunda kuşkularımı belirttim ona. Oldukça kapalı bir biçimde de olsa, bu açılma, Mösyö Origet'nin kuşkularını dağıttı, Kont'un eninde sonunda bu bunalıma uğramasının kaçınılmaz olduğunu, ceviz ağacının altında kalmasının da hastalığı belli ederek zarardan çok yarar sağladığını söyleyerek bu güzel ruhun acılarını yatıştırdı.

Elli iki gün boyunca, Kont yaşamla ölüm arasında gidip geldi; Henriette'le ben, sırasıyla, yirmi altı gece uyanık bekledik. Hiç kuşkusuz, Mösyö de Mortsauf kurtuluşunu bakımlarımıza, Mösyö Origet'nin söylediklerini yerine getirişimizdeki kılı kırk yaran özenimize borçluydu. Güzel davranışlar bir görevin gizlice yerine getirilişi olduğu zaman, keskin gözlemleri haklı olarak bu davranışlardan kuşkulanmalarına yol açan, filozof hekimler gibi, bu adam, bir yandan Kontes'le benim aramda geçen kahramanlık savaşına tanık olurken, bir yandan da bizi her şeyi araştıran bakışlarıyla gözetlemekten kendini alamıyordu, hayranlığında aldanmaktan öylesine korkuyordu.

Üçüncü gelişi sırasında bana, "Böyle hastalıklarda ruhsal güç yokluğu ölümün en büyük yardımcısıdır, hele Kont'unki gibi alabildiğine zayıflamış bir ruh gücüyse," dedi. "Hekim, hastabakıcı, hastanın çevresindeki kimseler, yaşamını ellerinde tutarlar; çünkü o zaman bir tek sözcük, bir el oynatmayla belirtilen keskin bir korku, zehir etkisi gösterir."

Benimle böyle konuşurken, Origet yüzümü ve duruşumu inceliyordu; ama gözlerimde arı bir ruhun açık anlatımını gördü. Gerçekten de, bu amansız hastalık boyunca, bazı bazı en arı bilinçlere bile sızan şu istemdışı kötü düşüncelerin en hafifi bile belirmedi aklımda. Doğayı büyüklüğünce izleyen kimseler, onda her şeyin ben-

zeşim yoluyla birliğe doğru gittiğini görürler. Ruhsal dünya da böyle bir ilkeye uysa gerek. Arı bir çevrede, her şey arıdır. Henriette'in yanında, göğün bir kokusu çekiliyordu ciğerlere, hoş kaçmayan bir istek, insanı ondan bir daha dönmemesiye uzaklaştıracak gibiydi. Böylece, mutluluk değildi yalnız, erdemdi de. Bizi hiç şaşmaz bir biçimde dikkatli, özenli gördükçe, Doktor'un sözlerinde ve davranışlarında içli ve saygılı bir şeyler beliriyordu, "İşte gerçek hastalar, yaralarını gizliyor ve unutuyorlar!" diye düşünür gibiydi. Bu eşsiz adama göre, böyle harap olmuş insanlarda sık sık rastlanan bir çelişkiyle, Mösyö de Mortsauf sabırlı, son derece söz dinler davrandı, hiç dert yanmadı ve en güzel yumuşak başlılığı gösterdi, oysa, sağlamken, en basit şeyi bile kaç kez karşı çıkmadan yapmazdı. Bir zamanlar o denli yadsınan bu tıbba boyun eğmenin nedeni, gizli bir ölüm korkusuydu, yiğitliği tartışma götürmez bir adamda, bir başka çelişki! Bu korku, başına gelen mutsuzlukların verdiği yeni huyunun garipliklerini oldukça iyi açıklıyordu.

Söyleyeyim mi, Natalie, söylesem inanır mısınız? Bu elli günle arkalarından gelen bir ay, yaşamımın en güzel anları oldu. Aşk da ruhun sonsuz alanlarında, güzel bir vadide yağmurların, derelerin, sellerin geldiği, ağaçların, çiçeklerin düştüğü, kıyının kumlarının, tepelerdeki kaya parçalarının düştüğü bir büyük nehir gibi değil midir? Duru çeşmelerin ağır ağır gelen suyuyla olduğu gibi boralarla da büyür. Evet, insan sevdi miydi, her şey aşka doğru gelir. İlk büyük tehlikeler geçince, Kontes'le ben, hastalığa alıştık. Kont'un durumunun gerektirdiği bakımların yol açtığı sürekli dağınıklığa karşın, berbat bir durumda bulduğumuz odası, temiz ve sevimli oldu. Çok geçmeden, ıssız bir adaya düşmüş iki yaratığa benzedik burada; çünkü mutsuzluklar yalnız ayırmakla kalmaz, toplumun bayağı kurallarını da susturur.

Sonra hastanın yararı, ister istemez, başka hiçbir olayın yer vermeyeceği birleşme noktaları yarattı. Eskiden öylesine çekingen olan ellerimiz, Kont'a bir hizmette bulununca kaç kez buluşmadı! Henriette'e destek olacak, ona yardım edecek değil miydim? Çoğu zaman gözcülük eden askerinkine benzer bir zorunluk yüzünden, yemek yemeyi unutuyordu; ona yemek getiriyordum o zaman, binlerce küçük bakım gerektiren bu yemeği bazı bazı dizlerinin üzerinde, aceleyle yiyordu. Aralık bir mezar yanında bir çocukluk görüntüsüydü bu. Kont'u bir ağrıdan esirgeyebilecek hazırlıkları yapmamı buyuruyor, beni binlerce ufak işte kullanıyordu. Savaş günlerinde olduğu gibi, günlük yaşamın ince ayrıntılarının, tehlikenin büyüklüğü karşısında boğulduğu ilk zamanda, her kadının, hatta en doğalının, insanların ya da ailesinin karşısında sözlerinde, bakışlarında, duruşunda gösterdiği ve bir kez üstümüzdekini çıkardıktan sonra tümüyle gereksiz kaçan şu utanç perdesini ister istemez bıraktı. Çılgın umutlarımda benimmiş gibi gördüğüm gözler kamaştırıcı gömüleri bazı bazı yeniden görmemi sağlayan sabah giysileri içinde, ilk kuş ötüşleriyle beni uyandırmaya gelmiyor muydu? Saygı uyandırıcı, mağrur da kalsa, bu durumda içli dışlı davranmamasına olanak var mıydı? Öte yandan, ilk günlerde, birliğimizin teklifsizliklerindeki her türlü tutkulu anlamı, tehlike öyle bir kaldırmıştı ki, bunda hiç kötülük görmedi; sonra, düşünce gelince de, davranışlarını değiştirmesinin benim için olduğu gibi, kendisi için de bir alçaltma olacağını düşündü belki de. Fark edilmez biçimde evcilleşmiş, yarı yarıya evlenmiş gibiydik. Kendi kendisinden kuşkulanmadığı gibi, benden de kuşkulanmıyordu, soylu bir güvenle davrandı. Böylece yüreğinin daha derinlerine girdim. Kontes yeniden Henriette oldu. Çok geçmeden elini beklemiyordum artık, en ufak bir göz atışta ister istemez

avucuma geliveriyordu; hastanın uykusunu dinlediğimiz uzun saatler boyunca, gözlerimden kaçınmıyordu, o güzel hatlarını sarhoşlukla izleyebiliyordum. Birbirimize verdiğimiz cılız hazlar, bu içli bakışlar, Kont'u uyandırmamak için alçak sesle söylenen bu sözler, yinelenip duran korkular, umutlar, kısacası, uzun zaman ayrılmış iki gönlün bu tam kaynaşmasının binlerce olayı, o dakikadaki sahnenin acılı gölgeleri üzerinde parıl parıl beliriyordu. İki insanın her dakika birbirini görmesi karşısında dayanamayan insanın yaşamı ya çok ağır ya çok hafif bulduğu bu sürekli birlikteliği duyunca kopan en ateşli sevgileri bile çoğu zaman ezip geçen bu acı deneyde, birbirimizi derinlemesine tanıdık.

Bir efendinin hastalığının ne zararlar verdiğini, işleri nasıl durdurduğunu bilirsiniz, hiçbir şeye zaman olmaz; onun tutuklaşan yaşamı, evinin, ailesinin edimlerini de aksatır. Eskiden her şey Madam de Mortsauf'un omuzlarındaydı, ama Kont yine de dışarıda yararlıydı; çiftçilerle konuşuyor, işadamlarına gidiyor, alacakları topluyordu; Kontes ruhsa, o bedendi. Kendisi Kont'a bakarken, dışarıda hiçbir şeyin aksamaması için, onun kâhyası oldum. Her şeyi rahatlıkla, teşekkür bile etmeden kabul etti. Paylaşılan bu ev işleri, onun adına verilen bu buyruklar, fazladan bir tatlı birlik oldu. Akşamları sık sık odasında kendisinin ve çocuklarının yararlarından söz ediyordum. Bu söyleşiler geçici evliliğimize gevşeklik görünüşü verdi. Beni kocası rolünü oynamaya yollamaya Henriette ne büyük bir sevinçle razı oluyordu; bütün bunları tam bir arılıkla yapıyordu, ama yasaların sıkı gözcülüğüyle söylenmemiş isteklerin bir araya geldikleri bir dolambaçlı yol bulmaktan dünyanın en erdemli kadınının bile duyduğu, içten hazzı duymuyor da değildi. Hastalık elini kolunu bağladığı için, Kont artık ne karısına ne de eve yük oluyordu; o zaman Kontes

kendi kendisi oldu, benimle uğraşmak, üzerime titremek hakkını kazandı. Bana benliğinin niteliklerinin bütün değerini göstermek, anlaşılınca kendisinde doğan değişikliği bana fark ettirmek düşüncesini, içinde belirsizce doğan, ama çok hoş belirtilen düşünceyi sezmek ne büyük sevinçti! Artsız arasız bir biçimde evinin soğuk havasına kapanmış bu çiçek, bakışlarıma açılıyor, hem de yalnız bana açılıyordu; ben ona aşkın meraklı gözlerini dikmekten ne denli sevinç duydumsa, o da açılmaktan o denli sevinç duydu. Düşüncesinde ne denli hazır olduğumu, yaşamın bütün küçük şeyleriyle kanıtlıyordu bana. Geceyi hastanın başucunda geçirdikten sonra, geç vakit uyuduğum gün, Henriette herkesten önce kalkıyor, çevremde en tam sessizliği yaratıyordu; hiçbir şey söylenmeden, Jacques'la Madeleine uzakta oynuyorlardı; çatalımı, bıçağımı kendi eliyle koymak hakkını kazanmak için binlerce kurnazlığa başvuruyordu; sonra yemeğimi veriyordu, davranışlarında nasıl bir sevinç taşkınlığıyla, nasıl bir kırlangıç inceliğiyle, yanaklarında nasıl bir allıkla, sesinde nasıl titreyişlerle, nasıl bir vaşak sevgisiyle!

Ruhun bu açılışları betimlenebilir mi? Çoğu zaman yorgunluktan bitmiş durumdaydı; ama bu yorgunluk zamanlarında bir rastlantı sonucu benimle ilgili bir şey olursa, çocukları için olduğu gibi, benim için de yeni güçler buluyor, çevik, canlı, sevinçli olarak atılıyordu. Sevgisini ışınlar gibi havaya fırlatmayı ne çok seviyordu! Ah! Natalie, evet, kimi kadınlar bu dünyada melek ruhlarının ayrıcalıklarını paylaşırlar ve onlar gibi, Saint-Martin'in, "Tanınmayan Filozof"un ezgili ve hoş kokulu olduğunu söylediği o ışığı yayarlar. Ağız sıkılığımdan kuşkusu bulunmadığından, Henriette kendisinde bana iki kadın göstererek bize geleceği sağlayan ağır perdeyi kaldırmaktan hoşlandı: beni sertliklerine karşın, baştan

çıkarıcı olan zincirlenmiş kadın, bir de uysallığı aşkımı ölümsüzleştirecek olan serbest kadın. Ne büyük fark! Madam de Mortsauf, bir bilginin koyduğu kafeste dertli dertli bir sopanın üzerinde tünemiş bir durumda, soğuk Avrupa'ya getirilmiş dilsiz, can çekişen bir Bengalliydi; Henriette, Ganj Kıyısı'ndaki korusunda Doğu şiirlerini söyleyen canlı bir mücevher gibi, her zaman çiçekli bir uçsuz bucaksız *volkameria*'nın[1] gülleri arasında daldan dala uçan kuştu. Güzelliği daha da güzel oldu, aklı yeniden canlandı. Bu sürekli şenlik ateşi ikimizin ruhu arasında bir gizdi, çünkü Rahip Dominis'in, dünyanın bu temsilcisinin bakışı, Henriette'te, Mösyö de Mortsauf'un bakışından da fazla bir korku uyandırıyordu; ama o da benim gibi düşüncesini hünerli oyunlarla belirtmekten pek hoşlanıyordu; hoşnutluğunu şakanın altında gizliyor, öte yandan sevgisinin belirtilerini minnettarlığın parlak duvarıyla örtüyordu.

"Dostluğumuzu çetin deneyimlerden geçirdik, Félix! Ona da Jacques gibi ayrı izinler verebiliriz, değil mi, Papaz Efendi?" diyordu sofrada.

Ağırbaşlı Rahip yüreklerin içini okuyup onları arı bulan dindar adamın sevimli gülümsemesiyle yanıtlıyordu; öte yandan, meleklerin uyandırdığı hayranlıkla karışık saygıyı gösteriyordu Kontes'e.

Bu elli günde iki kez, Kontes belki de sevgimizin içine kapandığı sınırların dışına doğru yöneldi; ama bu iki olay da ancak son iç dökme gününde açılan perdelerle örtüldü. Kont'un hastalığının ilk günlerinde, arı sevgime tanıdığı uçsuz ayrıcalıkları geri alarak bana çok sert davrandığına pişman olduğu sırada, bir sabah, onu bekliyordum, benim yerimi alacaktı. Fazla yorgundum, başı-

1. Amerika, Çin ve Japonya'nın sıcak bölgelerinde yetişen, ufak bir ağaç. (Ç.N.)

mı duvara dayayıp uyumuştum. Birdenbire alnıma, hafifçe bastırılan bir gülün uyandırabileceği duyuya benzer bir duyu veren serin bir şey dokunduğunu sezerek uyandım. Üç adım ötemde Kontes'i gördüm.

"Geliyorum," dedi.

Gittim; ama ona iyi günler dilerken, elini tuttum, ıslak ve titrek olduğunu sezdim.

"Rahatsız mısınız?" dedim.

"Bu soruyu bana niçin soruyorsunuz?" diye sordu.

Kızarmış, şaşkın ona baktım.

"Düş gördüm," diye yanıtladım.

Kesin bir dille, Kont'un iyileşmeye yüz tuttuğunu bildirmiş olan Mösyö Origet'nin son gelişleri sırasında, bir akşam Jacques ve Madeleine'le merdivenin alt yanındaydım, üçümüz de basamaklara uzanmış, delikli saman çöpleriyle, ucu iğneli çengellerle yaptığımız bir *onchets*[1] partisine dalmıştık, Mösyö de Mortsauf uyuyordu. Araba koşulurken, Hekim'le Kontes, salonda alçak sesle konuşuyorlardı. Mösyö Origet, ben yola çıkışının farkında bile olmadan gitmiş. Onu uğurladıktan sonra, Henriette pencereye dayanmış, biz farkında olmadan, hiç kuşkusuz bir süre izlemiş bizi oradan. Göğün bakır renklerine büründüğü, kırın yankılar içinde binlerce bulanık ses yolladığı şu sıcak akşamlardan biriydi. Son bir güneş ışını çatılar üzerinde can veriyor, bahçelerin çiçekleri havayı güzel güzel kokulandırıyor, ahırlara getirilen hayvanların çıngırakları uzaklarda çınlıyordu. Kont'u uyandırmak korkusuyla çığlıklarımızı bastırarak bu ılık saatin sessizliğine uyuyorduk. Birden, bir kadın giysisinin hışırtısına karşın, çabucak tutulan bir iç çekişin gırtlakta sıkılışını

1. (Fr.) Asıl söylenişi *jonchets*. Bir masanın üzerinde karışık olarak atılmış çöplerden birini, ötekileri oynatmadan, bir çengelle almaya dayanan Mikado'yu andıran bir oyunun adıdır. (Ç.N.)

işittim; salona koştum hemen, Kontes'i, yüzünde bir mendil, pencerenin aralığına oturmuş buldum; ayak sesimi tanıdı, kendisini yalnız bırakmamı buyurmak için sertçe elini salladı. Yüreğim korkuyla dolu, geldim, mendilini zorla çekmek istedim, yüzü gözyaşları içindeydi, odasına kaçtı, ancak dua için çıktı buradan. Elli günden beri ilk kez onu sete götürdüm, üzüntüsünün nedenini sordum; ama çılgınca neşeliymiş gibi davrandı, bunu da Origet'nin verdiği iyi haberle doğruladı.

"Henriette, Henriette," dedim, "sizi ağlar gördüğüm anda da biliyordunuz bunu. İkimiz arasında, bir yalan çok korkunç bir şey olur. Bu gözyaşlarını kurulamama neden engel oldunuz? Yoksa benim miydiler?"

"Benim için bu hastalığın acıda bir mola gibi olduğunu düşünmüştüm," dedi. "Şimdi artık Mösyö de Mortsauf için titremiyorum ya, kendim için titremem gerek."

Haklıydı. Kont'un sağlığı garip huyuyla birlikte döndü: Ne karısının ne benim ne de Hekim'in kendisine bakmasını bildiğimizi, hiçbirimizin ne hastalığından ne huyundan ne acılarından ne de kendisine uygun gelecek ilaçlardan haberimiz olduğunu söylemeye başlıyordu. Origet, bilmem hangi öğretiye delice saplanmıştı, yalnız midenin alt deliğiyle ilgilenmesi gerekirken, beden sularında bir bozulma görüyordu.

Bir gün, bizi gözetlemiş ya da yaptığımızı sezmiş gibi, şeytan şeytan baktı bize, sonra gülümseyerek karısına, "Ee, sevgilim," dedi, "ölseydim, kuşkusuz üzülürdünüz; ama, saklamayın, buna pekâlâ katlanırdınız, değil mi?"

Kontes, kocasını susturmak amacıyla, "Saray yası tutardım, pembe ve kara," dedi.

Ama, hele hastanın açlığının giderilmesine karşı durarak Hekim'in bilgece belirttiği yiyecek konusunda, geçmişte hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak şiddet ve bağırıp çağırma sahneleri oldu, çünkü Kont'un kişiliği bir

bakıma ne denli uyukladıysa, o denli şiddetlenmiş olarak uyandı. Kontes, Hekim'in buyruklarından, adamlarının her söyleneni yerine getirmelerinden güç alıyor, bu çarpışmayı kocasını kendi boyunduruğu altına alması için bir çare olarak görüyordu, ben de onu destekliyordum. Direncini artırdı; hezeyana, haykırışlara sakinlikle karşı koymasını bildi; onu olduğu gibi, yani bir çocuk gibi görerek aşağılamalarla dolu sözlerini işitmeye alıştı. En sonunda bu hastalıklı kafanın yönetimini ele aldığını görmek mutluluğunu tattım. Kont bağırıyor, ama onun sözünü dinliyordu, özellikle de çok çok bağırdıktan sonra, dinliyordu. Sonuçların açıklığına karşın, Henriette, bu zayıf, bir deri, bir kemik, alnı düşmek üzere olan bir yapraktan daha sarı, gözleri solgun, elleri titrek, yaşlı adamı görünce bazı bazı ağlıyordu; sertliklerinden dolayı kendi kendine kızıyor, yemeklerini ölçerken hekimin yasaklarının ötesine geçtiği zaman, Kont'un gözlerinde gördüğü sevince sık sık dayanamıyordu. Öte yandan, ona da bana davrandığı ölçüde sevimli, nazik davrandı; yine de yüreğimi sınırsız bir sevinçle dolduran farklar oldu. Yorulmaz değildi, kaprisleri birbirini biraz fazla hızlı kovaladığı ve anlaşılmadığından yakındığı zaman, Kont'a hizmet etsinler, diye adamlarını çağırmasını biliyordu.

Kontes, Mösyö de Mortsauf'un iyileşmesi nedeniyle Tanrı'ya şükranını bildirmek için bir ayin yaptırtmak, kiliseye de benim kolumda gitmek istedi; onu götürdüm, ama ayin sırasında da Mösyö de Chessel'le karısını görmeye gittim. Dönüşte, bana homurdanmak istedi.

"Henriette," dedim, "sahtekârlık gelmez benim elimden. Boğulan düşmanımı kurtarmak için suya atılabilirim, ısıtmak için ona paltomu verebilirim; kısacası onu bağışlayabilirim, ama yaptıklarını unutmadan."

Sesini çıkarmadı, kolumu yüreğinin üstünde sıktı.

"Siz bir meleksiniz, şükranınızı gösterirken hiç kuşkusuz içtendiniz," dedim sonra. "Barış Prensi'nin[1] annesi, kendisini öldürmek isteyen azgın insan sürüsünün elinden kurtarılmış, kraliçe kendisine, 'Ne yapıyordunuz?' diye sorunca da, 'Onlar için dua ediyordum!' yanıtını vermişti. Kadın böyledir. Ben bir erkeğim, ister istemez kusurluyum."

"Kendinizi hiç suçlamayın," dedi, "belki de benden üstünsünüz."

"Evet," dedim, "çünkü bir günlük mutluluk için sonsuz yaşamı verirdim, ama siz!.."

Bana gururla bakarak, "Ama ben?" dedi.

Sustum, bakışının yıldırımından kaçınmak için gözlerimi yere diktim.

"Ben!" diye sürdürdü konuşmasını, "hangi ben'den söz ediyorsunuz? Birçok 'ben'ler duyuyorum ben bende! Bu iki çocuk birer 'ben'dir," diye ekledi Madeleine'le Jacques'ı göstererek. Sonra, insanın içini parçalayan bir sesle, "Félix, siz beni bencil mi sanıyorsunuz?" dedi. "Bana yaşamını vereni ödüllendirmek için bütün bir sonsuz yaşamdan vazgeçebileceğimi mi düşünüyorsunuz? Bu düşünce korkunç, dinsel duyguları düzelmemesiye incitir. Böylece düşen bir kadın, bir daha doğrulabilir mi? Mutluluğu günahını arıtır mı? Evet, en sonunda size bilincimin gizini veriyorum; bu düşünce içimden geçti, çetin bir biçimde sık sık cezasını çektim, önceki gün hesabını sorduğunuz gözyaşlarına neden oldu."

"Sıradan kadınların çok değer verdikleri kimi şeyleri fazla önemsemiyor musunuz? Oysa siz..."

1. İki kez başbakanlık yapan İspanyol devlet adamı Manuel de Goday'dan (1767-1851) söz ediliyor. Goday, 1795'te Fransa ile İspanya arasındaki savaşı sona erdiren Basel Antlaşması'nı imzalayarak kralın kendisine verdiği Principe de la Paz (Barış Prensi) unvanını aldı.

"Aa!" dedi sözümü keserek, "Siz bunları daha az mı önemsiyorsunuz?"

Bu mantık her türlü uslamlamayı durdurdu.

"Peki, öğrenin öyleyse," diye ekledi. "Evet, yaşamı olduğum bu zavallı yaşlıyı bırakma bayağılığını gösterebilirdim! Ama, dostum, ilerimizde bulunan bu öylesine zayıf iki küçük yaratık, Madeleine'le Jacques, babalarıyla kalmayacaklar mıydı? Peki, sorarım size, bu adamın çılgın baskısı altında üç ay yaşabileceklerine inanır mısınız? Görevimden kaçtığım zaman, yalnız ben söz konusu olsaydım... Çok güzel bir gülümseme belirdi dudaklarında. Ama iki çocuğumu öldürmek değil mi bu? Kesinlikle ölürlerdi. Tanrım, niçin böyle şeyler konuşuyoruz? Evlenin, beni de bırakın, öleyim!" diye haykırdı.

Bu sözleri öyle acı, öyle derin bir biçimde söyledi ki, tutkumun ayaklanışını boğdu.

"Siz yukarıda, şu ceviz ağacının altında bağırdınız; ben de bu akçaağaçların altında bağırdım şimdi, hepsi bu. Bundan böyle susacağım."

Gözlerini göğe doğru kaldırdı.

"Yüceliklerinizi beni öldürüyor," dedi.

Setin üzerine gelmiştik, burada Kont'u güneşte bir koltuğa oturmuş bulduk. Zayıf bir gülümsemeyle ancak canlanan en tükenmiş yüzün görünüşü küllerden çıkmış alevleri söndürdü. Korkuluğa yaslandım, uykusuz gecelerde solgunlaşmış, aşırı çalışmalarla, bu çetin iki ayın korkuları, belki de sevinçleriyle zayıflamış, ama bu sahnenin heyecanlarının gereğinden fazla renklendirdiği karısı, her zaman cılız iki çocuğu arasında bu yarı ölü adamın oluşturduğu tabloyu izledim. Aralarından bulutlu bir güz göğünün kül rengi ışığı sızan yapraklarla çevrelenmiş bu acılı aileyi görünce, kendi içimde de bedeni ruha bağlayan bağların çözüldüklerini duydum. İlk kez, söylendiğine göre en güçlü güreşçilerin çarpışmaların en

zorlu dakikasında duydukları şu ruhsal sıkıntıyı, en gözüpek adamı bir korkak, dinsizi dindar durumuna getiren kuşku, kendi hakkımızdaki bilgimizi alıp götürdüğü, bizi yaşamdan tiksindirdiği için, bizi her şeye, hatta en büyük duygulara, onura, aşka bile ilgisiz kılan şu bir tür deliliği duydum. Yapılarının zenginliğiyle, savunmasız bir durumda, kim bilir hangi karşı konulmaz gücün eline düşen, zavallı sinirli yaratıklar, sizin yöneticileriniz, yargıçlarınız neredeler? Elini şimdiden Fransız mareşallerinin asasına uzatan korkusuz gencin, gözüpek bir komutan olduğu ölçüde usta bir diplomat olan kimsenin nasıl olup da şu gördüğüm suçsuz katilin durumuna düşebildiğini düşündüm! Bugün güllerle taçlanmış arzularım böyle sonuçlanabilir miydi? Etki kadar, neden de tüylerimi ürpertmişti, dinsizler gibi ben de Tanrı adaletinin bunun neresinde olduğunu soruyordum, iki damla gözyaşını tutamadım, yanaklarıma yuvarlandılar.

"Neyin var, Félix'ciğim?" dedi Madeleine çocuk sesiyle.

Sonra Henriette ruhumda güneş gibi parlayan, sevgi dolu bir bakışla bu kara bulutları, bu karanlıkları dağıttı. Bu sırada, yaşlı seyis, bana Tours'dan bir mektup getirdi, mektubu görünce bir garip şaşkınlık çığlığı kopardım, çığlığımın tepkisiyle, Madam de Mortsauf da titredi. Kabinenin mührünü görüyordum, Kral beni çağırıyordu. Mektubu ona uzattım, bir bakışla okudu.

"Gidiyor!" dedi Kont.

Henriette, çölünü ilk kez güneşsiz görünce, "Ne olacağım ben?" dedi.

Hepimizi de aynı biçimde ezen bir düşünce şaşkınlığı içinde kaldık, çünkü hepimizin de birbirimize gerekli olduğumuzu hiç böylesine iyi duymamıştık. Kontes, benimle her şeyden, hatta en önemsiz şeylerden konuşurken, yeni bir sesi vardı, sanki çalgı birçok tellerini yitirmiş, ötekiler de gevşemişti. Devinileri gevşek, bakışla-

rı parıltısızdı. Bana düşüncelerini söylemesini rica ettim.

"Var mı ki?" dedi.

Beni odasına götürdü, kanepesinin üstüne oturttu, tuvalet masasının çekmecesini karıştırdı, önümde diz çöktü.

"İşte bir yıldır dökülen saçlarım," dedi, "alın bunları, sizindir, nasılını, nedenini de bir gün öğreneceksiniz."

Ağır ağır alnına doğru eğildim, dudaklarımdan kaçınmak için eğilmeye kalkmadı; suçlu bir sarhoşluğa kapılmadan, gıdıklayıcı şehvet duymadan, derin bir duygu yüküyle, şefkatle bastırdım dudaklarımı. Her şeyi feda etmek mi istiyordu? Yoksa, benim yaptığım gibi, yalnızca uçurumun kıyısına mı gidiyordu? Aşk, onu kendini vermeye yöneltseydi, bu derin bakış, onda olmazdı, o arı sesiyle bana, "Artık bana kızmıyor musunuz?" demezdi.

Gecenin başında yola çıktım, Frapesle yolunda benimle ilerlemek istedi, ceviz ağacında durduk; bunu ona gösterdim, dört yıl önce buradan kendisini nasıl gördüğümü söyledim.

"Vadi çok güzeldi!" diye haykırdım.

"Ya şimdi?" dedi ateşlilikle.

"Siz ceviz ağacının altındasınız, vadi bizim," dedim.

Başını eğdi, burada vedalaştık. O Madeleine'le kendi arabasına bindi, ben de kendi arabama, yalnız başıma. Bereket versin ki, Paris'e dönünce, ivedi çalışmalara daldım, bunlar sıkı bir oyalanma oldu benim için, beni kibar çevreden uzak kalmak zorunda bıraktı, kibar çevre de beni unuttu. Madam de Mortsauf'la mektuplaşıyor, ona her hafta günlüğümü yolluyordum, o da ayda iki kez yanıt veriyordu bana. Bir zamanlar son iki hafta sırasında çiçeklerden yeni şiirler yaratırken, koruların içerisinde hayran olduğum sık, çiçekli, bilinmeyen köşelere benzer, karanlık ve dopdolu bir yaşam!

Ah, siz de seven bir insansınız! Siz de böyle güzel

ödevler alın üzerinize, Kilise'nin Hıristiyanlara her gün verdiği türden, yerine getirilecek güzel kurallar alın. Roma dininin yarattığı zorlu koşullar büyük düşüncelerdir, umudu ve korkuyu sürdüren edimlerin yinelenmesiyle ruhta gittikçe daha derin izler bırakır. Suları tutan, onları arıtan, yüreği durmamacasına serinleten bu derelerde duygular gittikçe daha coşkun akar, gizli bir inancın, tek aşkın tek düşüncesinin çoğaldığı tanrısal kaynağın tükenmez gömüleriyle yaşamı verimli kılar.

İki kadın

Ortaçağ'da yeniden başlayan ve şövalyeliği anımsatan tutkum, nasıl oldu, bilmem, anlaşıldı; belki de Kral ile Lenoncourt Dükü, bunun sözünü ettiler. Hayranları olmasa da güzel, yalnızlıkta büyük, görevin desteği olmadan sadık bir güzel kadını dindarca seven bir genç adamın hem romansı, hem basit öyküsü, Saint-Germain Semti'nin göbeğine bu yüksek çevreden yayılmıştır herhalde. Salonlarda, rahatsız edici bir dikkatle incelendiğimi görüyordum, çünkü yaşamın alçakgönüllülüğünün üstünlükleri vardır, bir kez duyuldu mu sürekli bir sahneye çıkarılışın parıltısını katlanılmaz yapar. Yalnız hafif ışıklar görmeye alışmış gözlerin gün ışığında rahatsız oldukları gibi, böyle şiddetli karşıtlıklardan hoşlanmayan ruhlar da vardır. O zaman böyleydim; bugün buna şaşabilirsiniz, ama sabredin, şimdiki Vandenesse'in garipliklerı açıklanacak. Kendime karşı kadınları iyiliksever, kibar çevreyi kusursuz buluyordum. Berri Dükü'nün evlenmesinden sonra, saray yeniden tantanaya kavuştu, Fransız şenlikleri geri geldi. Yabancı işgali sona ermişti, rahat yaşam yeniden başlıyordu, eğlenilebilirdi artık. Sınıflarıyla ünlü ya da servetleriyle önemli kişiler, Avrupa'nın dört bir köşesinden gelip başka ülkelerin üstünlüklerinin ve kusurlarının, Fransız ruhuyla keskinleştiri-

lip büyümüş olarak yeniden ortaya çıktığı bu akıl başkentine doldular. Kış ortasında, Clochegourde'dan ayrılmamdan beş ay sonra, iyi meleğim umutsuz bir mektup yazdı bana, kızının ağır hastalığını anlatıyordu, hastalığı atlatmıştı, ama hastalık gelecek için korkular bırakıyordu; hekim, ciğerlerle ilgili olarak alınacak önlemlerden söz etmişti, bu da, bilimin ağzından çıkınca, bir annenin her dakikasını karaya boyayan korkunç bir sözcüktü. Daha Henriette yeni yeni soluk alırken, daha Jacques yeni yeni iyileşmeye yüz tutarken, kız kardeşi kaygılar uyandırmıştı. Madeleine, ana bakımlarının yüzünü ağartan bu güzel bitki, önceden bilinen, ama böylesine cılız bir yapı için çok tehlikeli olan bir bunalım geçiriyordu. Jacques'ın uzun hastalığının yol açtığı yorgunluk Kontes'i önceden bitirmişti, bu yeni vuruşa da katlanacak cesareti yoktu, bu iki sevgili yaratığın sunduğu görüntü, kocasının yaradılışının iki katına çıkmış huzursuzlukları karşısında ilgisiz bırakıyordu onu. Böylece, gittikçe bulanan kasırgalar, yüreğinin çok derinlerine yerleşmiş umutları köklerinden söküyordu. Öte yandan, kendini Kont'un zorbalığına yeniden bırakmış, o da yitirdiği alanı yeniden kazanmıştı.

"Bütün gücümü çocuklarıma kanat germek için harcarken, bu gücü Mösyö de Morstauf'a karşı kullanabilir miydim, kendimi ölüme karşı savunurken onun saldırıları karşısında da savunabilir miydim kendimi?" diye yazıyordu bana. "Bugün, bana eşlik eden iki genç hüzün arasında, yalnız, zayıflamış olarak yürürken, yenilmez bir yaşama tiksintisine tutuldum. Yaşamına artık yalnız bir yaşlı adamın gözleri gibi çökük, zayıflıktan büyümüş iki güzel gözü tanıklık eden ve –ölümcül bulgu– ileri zekâsı bedensel zayıflığıyla çelişen Jacques'ı

setin üzerinde kımıltısız görürken, hangi vuruşu duyabilirim, hangi sevgiye karşılık verebilirim? Şimdi bir ölü gibi ak olan bu öyle canlı, öyle okşayıcı, öyle renkli, güzel Madeleine'i yanımda gördüğüm zaman, saçları ve gözleri solgunlaşmış gibi geliyor bana, vedalaşmak ister gibi, bitkin gözlerle bakıyor bana; hiçbir yemek onu çekmiyor, bir yiyeceği istese bile, seçtiği yemeklerin tuhaflığıyla beni ürpertiyor; temiz yaratık, yüreğimde büyümüş olmakla birlikte, bunları bana söylerken kızarıyor. Çok çabalıyorum, ama çocuklarımı eğlendiremiyorum; her ikisi de bana gülümsüyor, ama bu gülümsemeleri benim oyunlarım koparıyor, içlerinden gelmiyor; okşayışlarıma karşılık veremedikleri için ağlıyorlar. Acı ruhlarında ne varsa hepsini gevşetti, bizi bağlayan bağları bile. Böylece Clochegourde'un ne denli hüzünlü olduğunu anlarsınız: Mösyö de Mortsauf hiçbir engelle karşılaşmadan egemenliğini sürdürüyor," diye yazıyordu daha ileride, "beni hâlâ sevdiğinize, beni cansız, nankör, dertten taş kesilmiş durumda da sevdiğinize göre, çok seviyorsunuz demektir."

Hiçbir zaman böylesine ta içimden vurulmadığım, üzerine kızıllaşmış akşamların umuduyla sabahların ışıklı meltemini yollamaya çalıştığım ruhta, yalnız bu ruhta yaşadığım bu dönemde, Elysée-Bourbon Sarayı'nın salonlarında, yarı sultan olan şu ünlü hanımefendilerden biriyle karşılaştım. Uçsuz bucaksız zenginlikler, fetihten beri her türlü kötü evlenmeden uzak kalan bir ailenin çocuğu, İngiltere meclisinin en seçkin yaşlılarından biriyle evli olması, bütün bu üstünlükler bu kadının güzelliğini, inceliklerini, davranışlarını, aklını, insanı büyülemeden önce gözlerini kamaştıran anlatılmaz parlaklığını daha da artıran birer araçtan başka bir şey değildi. Günün tapılan kadını oldu, başarıları için gerekli ne denli

niteliği varsa, Paris'in kibar çevresine o denli egemen oldu, Bernadotte'un söz ettiği kadife eldiven içindeki demir eldi. İngilizlerin garip kişiliğini, kendileriyle tanıştırılmadıkları insanlar arasına koydukları şu aşılmaz, mağrur Manş'ı, şu soğuk Saint George Kanalı'nı bilirsiniz: İnsanlık, üstüne basıp geçtikleri bir karınca sürüsüdür sanki; yalnızca evlerine kabul ettikleri insanları kendi türlerinden sayarlar; başkalarının dilini anlamazlar, bunlar kıpırdayan dudaklar, gören gözlerdir, ama ne ses ne de bakış erişir onlara: Onlar için, bu insanlar sanki hiç yokmuş gibidir. İngilizler böylece, adalarının bir imgesini sunar gibidirler, yasanın her şeyi yönettiği, toplumun her katında her şeyin tek biçimli olduğu, erdemlerin yaşatılmasının belirli zamanda yürüyen çarkların zorunlu oyunu gibi göründüğü adalarının. Yemliğiyle yalağı, tüneğiyle otlağı birer harika olan evinin içinde altın kafese konulmuş bir İngiliz kadının çevresinde yükselmiş parlak çelik siperler, ona dayanılmaz çekicilikler verir. Hiçbir ulus, evli bir kadını her alanda ölümle toplumsal yaşam arasına sıkıştırarak ikiyüzlülüğe daha iyi hazırlamamıştır; onun için, utançla onur arasında bir ara yer yoktur: Suç ya tamdır ya hiç yoktur; ya her şeydir ya hiçbir şey değildir. Hamlet'in *to be, or not to be*'sidir.[1] Bu iki şeyden birini seçmek zorunluğu, törelerin kendisini alıştırdığı değişmez horgörüyle birleşince, bir İngiliz kadınını dünyanın öbür kadınlarından ayrı bir kadın durumuna getirir. Zavallı bir yaratıktır bu, baskı zoruyla erdemlidir ve bozulmaya hazırdır, yüreğine gizlenmiş sürekli yalanlara yargılıdır, ama biçimce hoştur, çünkü bu ulus her şeyi biçime vermiştir. Bu ülkenin kadınlarına özgü güzellikler bundan ileri gelir: onlar için ister istemez ülkenin öze-

1. (İng.) Olmak ya da olmamak. (Y.N.)

ti olan bir sevginin şu uluslaştırılması, kendi kendilerine gösterdikleri özenlerdeki aşırılık, *Romeo ile Juliette*'te, Shakespeare'in dehasının bir çırpıda İngiliz kadınını anlatıverdiği sahnede öylesine güzel çizilmiş aşk incelikleri.

Onların birçok şeylerine imrenen size, anlaşılmaz gibi görünen, ama hemen tanınıveren, aşkın aşka yettiğini sanan, hazları değiştirmeyip sıkıntılı yapan, ruhlarında tek nokta, seslerinde tek hece bulunan bu ak dilberler konusunda, denizi görmeyenin lirinde her zaman eksik teller bulunacağı gibi, içinde yüzmeyenin de duyuların şiiri konusunda her zaman bilmediği bir şeyler kalacak olan aşk okyanusu konusunda önceden bilmediğiniz herhangi bir şey söyleyebilir miyim size? Bu sözlerin nedenini bilirsiniz. Markiz Dudley'le yaşadığım serüven uğursuz bir ün saldı. Duyuların kararlarımıza öylesine egemen oldukları bir yaşta, ateşleri öyle şiddetle bastırılmış bir genç adamda, Clochegourde'da ağır işkencesini çeken aziz kadının görüntüsü öyle güçlü bir biçimde parladı ki, bütün o çekici şeyler karşısında direnebildim. Bu bağlılık Lady Arabelle'in dikkatini üzerimde toplayan parıltı oldu. Direncim tutkusunu biledi. Birçok İngiliz kadınının istediği gibi, onun da istediği, gözleri kamaştırmak, olağanüstü olmaktı. İngilizlerin hazları canlandırmak için keskin baharlar istedikleri gibi, o da gönlünün aşına biber istiyordu. Her şeyde değişmez bir kusursuzluğun, alışkanlıklarda yöntemli bir düzenliliğin bu kadınların yaşamına getirdiği gevşeklik, romansı olana, güç olana tapmalarına yol açar. Bu yaradılışı yargılamasını bilemedim. Ben soğuk bir horgörü içine kapandıkça Lady Dudley daha çok tutkulanıyordu. Gururunu ortaya koyarak giriştiği bu çarpışma, kimi salonların merakını kışkırttı, bu durum da onun için, yergiyi zorunluluk yapan bir ilk mutluluk oldu. Ah! Bir dost çıksa da Madam de Mortsauf ve benim için söylediği o acımasız sözcüğü

bana iletseydi, kurtulmuş olacaktım.

"Bu kumru iç çekişlerinden sıkıldım!" demişti.

Burada suçumu doğrulamaya kalkmadan, bir erkeğin bir kadın karşısında direnirken, elinde bizim kovalamalarımızdan sizlerin sıyrılmak için kullandıklarınız sayıda yol bulunmadığını belirteceğim, Natalie. Sizde âşık için birer yem olan, görgü gereklerince de başvurmamız buyurulan sert yasaklamaları törelerimiz bizim türümüze yasak eder; tam tersine, erkeklerin ahmakça hodbinliğinin bilmiyorum hangi kuralı çekingenliğimizi gülünçleştirir; yücelikle verme ayrıcalığı sizin olsun, diye alçakgönüllülük tekelini size bırakırız; rollerin yerini değiştirin, erkek herkesi güldürür. Tutkum beni koruyorsa da gurur, bağlılık ve güzelliğin üçlü çekimi karşısında duygusuz kalınacak yaşta değildim. Lady Arabelle, kraliçesi olduğu bir balonun ortasında, topladığı saygıları ayaklarımın dibine koyduğu zaman, giyiminin beğenime uygun olup olmadığını anlamak için bakışımı gözetlediği, hoşuma gidince hazdan titrediği zaman, heyecanıyla heyecanlanıyordum. Öte yandan, kendisinden kaçamayacağım bir alanda duruyordu; diplomatik çevreden gelen kimi çağrıları geri çevirmem güçtü; niteliği bütün salonları açıyordu kendisine ve hoşlarına gideni elde etmek konusunda kadınların çok güzel kullandıkları ustalıklarla, evin hanımına sofrada kendisini benim yanıma oturtturtuyor, sonra da kulağıma eğilip konuşuyordu.

"Madam de Mortsauf'un sevildiği gibi sevilseydim, her şeyi feda ederdim," diyordu bana.

Gülerek en alçakgönüllü koşulları ileri sürüyor, kesinlikle sıkı ağızlı davranacağına söz veriyor ya da beni sevmesine izin vermemi rica etmekle yetiniyordu. Bir gün bana vesveseli bir bilincin bütün koşullarını ve genç adamın dizginlenmez isteklerini karşılayan şu sözcükleri söylüyordu:

"Her zaman dostunuz, istediğiniz zaman da sevgiliniz!"

Sonra, beni yıkmak için dürüst yaradılışımı bile kullanmayı düşündü, oda uşağımı elde etti, çok güzel göründüğü, isteklerimi kışkırttığından kuşku duymadığı bir suareden sonra, onu evimde buldum. Bu patlama ta İngiltere'de yankılandı. Lady Dudley, Britanya göğündeki bulutunu bıraktı, kendi servetiyle yetindi, erdemi bu ünlü yıkıma yol açan "kadını" özverileriyle gölgede bırakmak istedi. Lady Arabelle, Tapınağın çatısındaki şeytan gibi, bana ateşli krallığının en güzel ülkelerini göstermekten haz duydu.

Yalvarırım, hoşgörüyle okuyun beni. İnsan yaşamının en ilginç sorunlarından biri, çoğu erkeklerin uğradıkları bir bunalım söz konusu burada, bu kayalık üzerinde bir fener yakmak için de olsa, açıklamak isterdim bunu.

Öylesine narin, öylesine nazik olan bu güzel lady, öylesine uysal olan bu körpe kadın, kızıl renkli ve öylesine ince saçlarla taçlanmış öylesine okşayıcı alınlı kadın, parıltısı fosforlu ve geçici gibi gelen bu yaratık, demir bir yapı taşır benliğinde. Ne denli azgın olursa olsun, hiçbir at, onun sinirli bileği, görünüşte yumuşak olan, ama hiçbir şeyin yoramadığı eli karşısında direnemez. Dişi geyik ayağıdır ayağı, anlatılamayacak ölçüde güzel bir kılıf içinde, kuru, kaslı bir küçük ayaktır. Bir güreşte yenilme korkusu bırakmayacak bir gücü vardır; hiçbir erkek, onu atla kovalayamaz; kentaurlar[1] üstünde bir *steeplechase*[2] ödülünü kazanabilir; erkek geyiklere atını durdurmadan ateş eder. Bedeni ter bilmez, havadan ateşi içine çeker, yaşamamak korkusuyla suda yaşar. Bunun için de tutku-

1. Yunan mitolojisinde, Tesalya ve Arkadia dağlarında yaşayan yarı at yarı insan yaratıklar.

2. (İng.) Engelli koşu. (Ç.N.)

su tümüyle Afrika'ya yaraşır bir şeydir; tutkusu çölün kasırgası gibi gider, yakıcı uçsuz bucaksızlığı gözlerinde beliren çölün, mavi gökle, aşkla dolu çölün, tükenmez göğü, serin, yıldızlı geceleriyle çölün. Clochegourde'dakiyle ne denli karşıt! Doğu ile Batı: Biri en ufak insansal parçaları beslenmek için kendine çeker; öteki ruhunu dışa taşırır, kendine bağlananları ışıklı bir havayla sarar; beriki canlı, incecik, öteki ağır, dolgundur. Kısacası, İngiliz törelerinin genel anlamını hiç düşündünüz mü? Maddenin kutsallaştırılması, tanımlanmış, düşünülmüş, bilgince uygulanmış bir Epikürcülük değil midir? Ne yaparsa yapsın, ne derse desin, İngiltere maddecidir, belki de bilmeden. Dine, ruha ilişkin savları vardır, ama bunlarda tanrısal ruhsallık yoktur, Katolik ruhu yoktur, ne denli ustaca uygulanırsa uygulansın, yerini hiçbir ikiyüzlülüğün tutamayacağı, bereketli bir incelikleri vardır. Maddenin en ufak parçasını bile güzelleştiren, terliğinizi dünyanın en hoş terliği yapan, çamaşırınıza anlatılmaz bir tat veren, konsolları dağ servisiyle astarlayıp kokulandıran, bardağınıza belirli saatte ustaca hazırlanmış, lezzetli bir çay dolduran, tozları kovan, evin ilk basamağından en dip köşelerine dek halılar çivileyen, mahzenin duvarlarını fırçalayan, kapının tokmağını parlatan, arabanın yaylarını yumuşatan, maddeyi bağrında ruhun haz altında can verdiği besleyici ve havlı, parlak ve temiz bir meyve içi durumuna getiren, huzurun o çirkin tekdüzeliğini doğuran, karşıtsız, kendiliğindenlikten yoksun bir yaşam veren, uzun sözün kısası, insanı makineleştiren şu yaşama bilgisinin en yüksek düzeyine erişmiştir. Böylece, birdenbire, bu İngiliz lüksünün göbeğinde belki de türünde bir eşi daha bulunmayan bir kadın tanıdım, beni kendi can çekişmesinden doğan bir aşkın ağlarına attı. Onun, ezici güzellikleri, kendine özgü bir elektriklenmesi olan, çoğu zaman insanı yarı uykusunun fildişi kapılarından göklere

sokan ya da kanatlı kalçaları üzerinde insanı terkisinde yükselten bu aşkın har vurup harman savurıculuğuna ağırbaşlı bir ılımlılık getiriyordum. Öldürdüklerinin cesetleri üzerinde gülen, iğrenç denecek ölçüde nankör aşk; unutkan aşk, İngiliz politikasına benzeyen, neredeyse bütün erkekleri ağına düşüren, acımasız bir aşk. Sorunu şimdiden anlıyorsunuz. İnsan, madde ve ruhtan oluşmuştur; hayvanlık, onda sona erer, melek de onda başlar. Önceden sezdiğimiz bir yazgı ve tümüyle kopmamış olduğumuz eski içgüdülerimizin anıları: Etsel bir aşkla tanrısal bir aşk arasında, hepimizin geçirdiği çarpışma bundan ileri gelir. Kimi adam, bunları bir tekinde çözer, kimi de geri durur; kimi eski isteklerini doyurabilmek için bütün türü araştırır, kimi bunu kendisinde bütün evrenin özetlendiği bir tek kadında ülküleştirir; kimi maddenin hazlarıyla ruhun hazları arasında kararsız bir durumda gidip gelir, kimi de veremeyeceğini isteyerek eti ruhsallaştırır. Aşkın başlıca özelliklerini düşünerek, yapıların farklılığından gelen, birbirlerini denememiş olanlar arasında kararlaştırılan anlaşmaları bozan uzaklık ve uygunlukları hesaba katarsanız, daha çok ruhla, yürekle ya da eylemle yaşayan, düşünen, duyan ya da davranan, içinde birbirine denk iki varlık bulunan bir birleşmede iç çağrıları aldatılmış, değeri bilinmemiş insanların umutlarının doğurduğu yanlışlıkları da bunlara katarsanız, toplumun acımasız davrandığı mutsuzluklara karşı büyük bir hoşgörü duyarsınız. İşte, Lady Arabelle bizi oluşturan yüce maddenin içgüdülerini, uzuvlarını, isteklerini, kusurlarını ve erdemlerini doyurur. Bedenin sevgilisiydi o. Madam de Mortsauf ruhun eşiydi. Sevgilinin doyurduğu aşkın sınırları vardır, madde sınırlıdır, güçleri hesaplanabilir, ister istemez doygunluklarla karşılaşacaktır, çoğu zaman Paris'te, Lady Dudley'in yanında bir garip boşluk duyardım. Sonsuz, gönlün alanıdır, Cloche-

gourde'da aşk sınırsızdı. Lady Arabelle'i tutkuyla seviyordum, kuşkusuz hayvanlığı da yüce bir hayvanlıktı; akılca da üstündü; alaylı konuşması her şeyi kucaklardı. Ama Henriette'e tapardım. Gece, mutluluktan ağlardım; sabah pişmanlıktan.

Kimi kadınlar vardır, kıskançlıklarını en meleksi iyilik altında gizleyebilecek ölçüde ustadırlar; bunlar, Lady Dudley gibi, otuzunu geçmiş olanlardır. Bu kadınlar o zaman duymasını ve hesaplamasını, bugünün bütün özünü sıkmasını ve geleceği düşünmesini bilirler; ateşli çığlıklar koparıp dururken, bir yaranın farkına varmayan avcının gücüyle, çoğu zaman yasal olan iniltileri bastırabilirler. Arabelle, Madam de Mortsauf'tan söz etmeden, onu ruhumda öldürmeye çalışıyordu, onu ruhumda hep yeniden buluyor, bu yenilmez aşkın soluğu tutkusunu ateşliyordu. İşine gelen karşılaştırmalarla üste çıkmak için, çoğu genç kadınlara benzemekten sakındı, ne kuşkulu ne kafa şişirici ne de meraklı göründü; ama, kemirilecek bir avı ağzına alıp inine getiren bir dişi aslan gibi, hiçbir şeyin mutluluğunu bulandırmamasına çalışıyor, beni boyun eğmemiş bir tutsak gibi saklıyordu. Gözleri önünde Henriette'e mektup yazıyordum, hiçbir zaman tek bir satırını okumadı, hiçbir zaman, mektuplarım üzerine yazılmış adresi öğrenmek için bir yol aramadı. Özgürlüğüm elimdeydi. "Onu yitirirsem, bundan dolayı yalnız kendimi suçlayacağım," diye düşünmüşe benziyordu. Alabildiğine sadık bir aşka dayanıyordu gururla, isteseydim, canını da duraklamadan verirdi bana. Sonra, onu bırakacak olursam, hemen kendini öldüreceğine inandırmıştı beni. Bu konuda, kocaların cesedinin yakıldığı ateşe atılarak kendileri de yanan dul Hintlilerin töresini göklere çıkarışını dinlemek gerekirdi.

"Hindistan'da bu töre soylu sınıfa ayrılmış bir üstünlükse de, bu bakımdan, bu ayrıcalığın küçümseyici

büyüklüğünü sezemeyen Avrupalılarca pek anlaşılmıyorsa da, bizim dümdüz yeni törelerimiz içinde, aristokrasinin başını artık yalnızca duyguların olağanüstülüğüyle doğrultabileceğini kabul edin," diyordu bana. Burjuvalara benim damarlarımdaki kanın kendi kanlarına benzemediğini, onlardan başka türlü ölerek değil de nasıl öğretebilirim? Soylu olmayan kadınların elmasları, kumaşları, atları, hatta yalnız bize özgü olması gereken armaları olabilir, çünkü bir ad da satın alınır! Ama başı yukarıda, yasaya karşı sevmek, yatağının çarşaflarını kendine kefen ederek seçilen sevgili için ölmek, bir Tanrı yapma hakkını En Kudretli'den alarak yeri ve göğü bir adamın egemenliğine vermek, hiçbir şey hatta erdem için bile, ona ihanet etmemek; çünkü görev adına kendini ondan esirgemek, kendini o olmayan bir şeye vermek değil midir?.. İster bir erkek, ister bir düşünce söz konusu olsun, her zaman ihanettir böylesi! İşte sıradan kadınların erişemedikleri büyüklükler; yalnız iki çiğnenmiş yol bilirler; ya erdemin büyük yolu ya da satılık kadının çamurlu patikası."

Görüyorsunuz, gururlu davranıyordu, boş gururlara meydan okuyarak hepsini okşuyordu, beni öyle yükseklere çıkarıyordu ki, ancak dizlerimin dibinde yaşayabilirdi; bunun için, zekâsının bütün çekicilikleri bir köle davranışında, tam bir boyun eğmişlikte dile geliyordu. Bütün bir gün ayaklarımın dibine uzanarak, sessiz sessiz durabilirdi, bana bakmaya dalar, bir saray cariyesi gibi zevk saatini gözler, bir yandan bekler gibi görünürken, bir yandan kurnaz oyunlarla bu saatin gelmesini çabuklaştırırdı. Zevk açısından verimli, bu zevkleri deneyin verdiği bilgiyle çeşitlendiren, ama bilgisini tutkunun taşkınlıkları altında gizleyen bir aşkın kışkırtıcı hazlarının pençesine düştüğüm ilk altı ayı hangi sözcüklerle anlatmalı? Bu zevkler, duyuların şiirinin beklenmedik belirişi, genç adamları

kendilerinden daha yaşlı kadınlara bağlayan güçlü bağı oluşturur; ama bu bağ, kürek mahkûmunun zinciridir, ruhta silinmez bir iz bırakır; taze, temiz, yalnız çiçeklerle zengin, üzerlerinde tükenmez ateşler parlayan taşlarla zenginleşmiş, garip biçimli altın kupalarda içki vermesini bilmeyen aşklara karşı zamansız bir tiksinti uyandırır. Tatmadan düşlediğim, yalnız anlamlı çiçek demetlerimde belirttiğim, ruhların birleşmesiyle bin kez daha ateşli olan hazları tadarken, bu güzel kupanın içindekini rahat rahat içişimi doğrulamak için, aykırı düşünceler bulmakta hiç güçlük çekmedim. Çoğu zaman, bitkinliğin sonsuzluğunda silinip de bedenden sıyrılmış ruhum yeryüzünden uzaklarda uçarken, bu zevklerin maddeyi sıfıra indirmek, ruhun yüce uçuşunu sağlamak için bir yol olduklarını düşünürdüm. Çoğu zaman, Lady Dudley, birçok kadın gibi, mutluluk fazlalığının verdiği coşkunluktan yararlanarak beni yeminlerle bağlardı; bir isteğin yumruğu altında, Clochegourde'un meleği hakkında küçültücü sözler koparırdı benden. Bir kez hain olduktan sonra, düzenbaz da oldum. Hep o çok sevdiği, o berbat mavi giysili çocukmuşum gibi Madam de Mortsauf'a mektup yazmayı sürdürdüm; ama, ne yalan söylemeli, umutlarımın güzel şatosunda bir boşboğazlığın ne mutsuzluklar yaratabileceğini düşündüğüm zaman, onun o ikinci görme yeteneği, tüylerimi ürpertiyordu. Çoğu zaman, sevinçlerimin ortasında, beklenmedik bir sızı beni donduruyordu. Kutsal Kitap'ta, Tanrı'nın Kabil'e "Kardeşin Habil nerede?"[1] diye sorması gibi, ta yukarılardan gelen sesini işitiyordum Henriette'in.

Mektuplarım yanıtsız kaldı. Korkunç bir kaygıya kapıldım, Clochegourde'a gitmek istedim. Arabelle hiç

1. Eski Ahit. Yaratılış, 4:9 (Y.N.)

karşı çıkmadı buna, yalnız, pek doğal bir şeyden söz eder gibi, Tours iline dek benimle gelmekten söz etti. Zorluğun bilediği kaprisi, umulmadık bir mutlulukla doğrulanan önsezileri, her şey onda eşsiz kılmak istediği gerçek bir aşk doğurmuştu. Kadınlık dehası bu yolculuğun beni Madam de Mortsauf'tan tümüyle koparmak için iyi bir yol olduğunu gösterdi ona; oysa ben, korkudan kör olmuş, gerçek tutkunun bönlüğüne tutulmuştum, düşeceğim tuzağı görmedim. Lady Dudley, en alçakgönüllü koşulları önerdi, bütün karşı çıkışları önledi. Gündüzleri dışarıya çıkmadan, kılık değiştirerek, kim olduğunu belli etmeden Tours yakınlarında bir yerde kalmaya, buluşmalarımız için de gecenin hiç kimsenin bizimle karşılaşmayacağı saatlerini seçmeye boyun eğdi.

Tours'dan atla Clochegourde'a doğru yola çıktım. Böyle gelmemin nedenleri vardı, çünkü gece gezintilerim için bana bir at gerekliydi, benim atımsa Lady Esther Stanhope'un markize yolladığı, onun da Londra'daki salonunda bulundurduğu ve benim çok garip bir biçimde elde ettiğim, şu ünlü Rembrandt tablosu karşılığında aldığım bir Arap atıydı. Altı yıl önce yaya olarak geçtiğim yola saptım, ceviz ağacının altında durdum. Burada, setin kıyısında ak giysisiyle, Madam de Mortsauf'u gördüm. Hemen bir yıldırım hızıyla ona doğru sürdüm atımı, görünen bir şeye en kısa yoldan varma yarışına katılmış gibi, aradaki uzaklığı düz bir çizgi gibi aşarak birkaç dakikada duvarın dibine geldim. Çöl kırlangıcının şaşırtıcı sıçramalarını işitti, onu setin köşesinde birdenbire durdurduğum zaman, "Aa! Siz misiniz!" dedi.

Bu sözcükler yıldırım gibi vurdu beni. Serüvenimi biliyordu. Kim anlatmıştı? Sonradan iğrenç mektubunu gösterdiği annesi! Eskiden öylesine yaşam dolu olan bu sesin ilgisiz zayıflığı, donuk solgunluğu, olgunlaşmış bir acıyı ortaya koyuyor, bir daha yeşermemesiye kesilmiş

çiçeklerin kim bilir hangi kokusunu yayıyordu. Sadakatsizlik kasırgası, Loire'ın toprağı bir daha arınmamasıya kumlandıran su taşmaları gibi, ruhunun üzerinden geçmiş, gür çayırların yeşillendiği yerleri bir çöl durumuna sokmuştu. Atımı küçük kapıdan içeriye soktum; buyruğum üzerine çimenliğe yattı, ağır adımlarla ilerleyip gelen Kontes, "Ne güzel hayvan!" diye haykırdı.

Elini tutmayayım, diye kollarını kavuşturmuştu; niyetini sezdim.

"Gidip Mösyö de Mortsauf'a haber vereyim," diyerek yanımdan ayrıldı.

Ayakta, şaşkın, kalakaldım, gidişine ses çıkarmıyor, onu seyrediyordum, hep soylu, ağır, mağrurdu, o zamana değin gördüğümden daha aktı, ama alnında en acı hüznün sarı izi vardı, fazlasıyla yağmur yüklü bir zambak gibi başını eğiyordu.

Ölmek üzere olduğunu sezen bir adamın taşkınlığıyla, "Henriette!" diye bağırdım.

Geriye dönmedi, durmadı, adını benden geri aldığını, artık bu ada yanıt vermediğini söylemeye gönül indirmedi, hep yürüyordu. Şimdi ruhlarıyla kürenin yüzeyini canlandıran, toz olup gitmiş milyonlarca insanın yattığı bu tüyler ürpertici vadide, onu şanlarıyla aydınlatacak ışıklı sonsuzlukların altında sıkışmış bu kalabalık ortasında küçücük kalabilirim; ama o zaman bile, bir kentin sokaklarında yükselen, yenilmez bir su basması gibi ilerleyen, düzgün bir yürüyüşle Clochegourde Şatosu'na çıkan bu ak gölgenin karşısında, bu Hıristiyan Dido'nun[1] şanı ve işkencesi karşısında ezildiğim oranda ezilmeyeceğim! Arabelle'e, Tanrı için her şeyin bırakıldığı gibi benim için her şeyi bırakmış olan bu kadına, bir tek ilençle lanet et-

1. Vergilius'un *Aeneis*'ine göre, sevgilisi Aineias'ın kendisini terk etmesi üzerine, Sur kralının kızı Dido, acısından hançerle kendisini öldürür. (Ç.N.)

tim, işitseydi ölürdü! Her yanda acının sonsuzluğunu gördüm, bir düşünceler dünyasında yitip gitmiş gibiydim. O zaman hepsinin indiklerini gördüm. Jacques yaşının saf çabukluğuyla koşuyordu. Madeleine, gözleri sönmeye yüz tutmuş ceylan, annesiyle geliyordu. Üzerine ruhun dökülüşlerini ve annesinin istemediği gözyaşlarını boşaltarak Jacques'ı yüreğimin üstüne bastırdım. Mösyö de Mortsauf yanıma geldi, bana kollarını uzattı, beni bağrına bastı, yanaklarımı öptü, "Félix, yaşamamı size borçlu olduğumu öğrendim!" dedi.

Bunlar olurken Madam de Mortsauf, şaşırıp kalmış olan Madeleine'e atı göstermeyi bahane ederek bize sırtını döndü.

"Hay kör şeytan! İşte kadınlar, böyledir!" diye bağırdı Kont öfkeyle, "atınıza bakıyorlar."

Madeleine geri döndü, yanıma geldi; Kontes'e bakarak elini öptüm. Kontes kızardı.

"Madeleine çok daha iyi!" dedim.

"Zavallı kızcağız!" dedi Kontes, onu alnından öptü.

"Evet, şimdilik hepsi de iyi," diye yanıtladı Kont. "Sevgili Félix, bir ben devrilmek üzere olan bir eski kule gibi berbat durumdayım."

Madam de Mortsauf'a bakarak, "General'in babaları yine üstünde anlaşılan," dedim.

"Hepimizin, *blues devils*'lerimiz[1] vardır," diye yanıtladı Kontes. "İngilizcesi böyle değil miydi?"

Birlikte gezinerek, hepimiz de havada tatsız bir şeyler olduğunu sezerek bağlara doğru çıktık. Benimle yalnız kalmayı hiç arzuladığı yoktu. Herhangi bir konuktum.

Dışarı çıktığımız zaman, Kont, "Peki, ama, atınız?" dedi.

1. (İng.) Mavi şeytanlar. (Ç.N.)

"Göreceksiniz," dedi Kontes, "düşünsem de haksız olacağım, düşünmesem de."

"Evet ya," dedi Kont, "her şeyi zamanında yapmalı."

Bu soğuk karşılamayı katlanılmaz bularak, "Ben gidiyorum," dedim. "Onu yalnız ben çıkarıp gerektiği gibi yerleştirebilirim. *Groom*'um[1] Chinon arabasıyla geliyor, o tımar eder."

"Groom da İngiltere'den mi geliyor?" dedi Kontes.

"Yalnız orada yetişir," diye yanıtladı Kont, karısını kederli görünce keyiflenmişti.

Karısının soğukluğu ona zıt gitmesi için bir fırsat oldu, dostluğuyla boğdu beni. Bir kocanın bağlılığının ağırlığını tanıdım. Dikkatlerinin soylu ruhları öldürdüğü dakika, karılarının kendilerinden çalınmış gibi görünen bir sevgi yağdırdıkları zamandır sanmayın; hayır! Bu aşkın havalandığı gün iğrenç ve çekilmez olurlar. Bu tür bağlanmaların temel koşulu anlaşma, o zaman bir araç olarak belirir; ağır gelir, amaçla haklı çıkmayan bütün araçlar gibi korkunçtur.

Kont ellerimi tutup sevgiyle sıktı.

"Sevgili Félix, Madam de Mortsauf'u bağışlayın," dedi, "kadınlar hırçın olmak gereksinimindedir, zayıflıkları nedeniyle bağışlamak gerekir onları, bize kişiliğin gücünü veren davranış tutarlılığı onlarda yoktur. Sizi çok sever, bilirim; ama..."

Kont konuşurken, Madam de Mortsauf bizi yalnız bırakmak için hiç sezdirmeden yanımızdan uzaklaştı.

İki çocuğuyla birlikte şatoya çıkan karısını izleyerek, "Félix," dedi alçak sesle, "Madam de Mortsauf'un ruhunda neler oluyor, bilmem, ama altı haftadan beri huyu suyu tümden değişti. Bu zamana değin öylesine uysal,

1. (İng.) Seyis. (Ç.N.)

öylesine bağlı olan bu kadın, inanılmaz derecede surat etmeye başladı."

Daha sonra da Manette, Kontes'in bir bitkinliğe düştüğünü, Kont'un dırdırları karşısında duygusuz kaldığını anlattı bana. Oklarını saplayacağı yumuşak toprağı bulamaz olunca, bu adam, ezdiği zavallı böceğin artık kımıldamadığını gören bir çocuk gibi, kaygılı olmuştu. Bu sırada, bir yardımcı isteyen bir cellat gibi, ona da kendisini dinleyecek bir sırdaş gerekti.

Az sonra da, "Madam de Mortsauf'u sorguya çekmeye çalışın," dedi. "Bir kadın her zaman bazı gizlerini saklar kocasından; ama üzüntülerinin nedenini belki size açacaktır. Kalan günlerimin yarısıyla servetimin yarısına da mal olsa, onu mutlu etmek için her şeyi verirdim. Yaşamımda öylesine gerekli ki! Yaşlılığımda bu meleği hep yanımda bilmezsem, insanların en mutsuzu olurum! Rahat ölmek isterdim. Uzun zaman katlanacak değil bana, söyleyin bunu. Félix, zavallı dostum, ben yolcuyum, biliyorum. Ölümcül gerçeği herkesten gizliyorum, ne diye önceden üzmeli onları? Hep midenin alt deliği, dostum! Hastalığın nedenlerini en sonunda kavradım, duyarlık öldürdü beni. Gerçekten de bütün üzüntülerimiz bizi midenin ortasından vurur..."

"Böylece yürekleriyle yaşayanlar mideden giderler," dedim gülümseyerek.

"Gülmeyin, Félix, bundan doğru bir şey yok. Fazla keskin acılar sinir sistemini kışkırtır. Bu aşırı duyarlık mide salgı bezini sürekli olarak zorlar. Bu durum sürecek olursa, sindirimde ilkin fark edilmeyen düzensizlikler başlar: Salgılar bozulur, iştah azalır, sindirimin bir saati öbür saatine uymaz; çok geçmeden, keskin acılar belirir, ağırlaşır, günden güne sıklaşır, midenin alt deliğinin çevresi sertleşir, burada bir katı şiş oluşur, bundan ölmek gerektir artık. İşte ben bu noktadayım, dostum! Sertleş-

me ilerledikçe ilerliyor, önlenemiyor. Saman sarısı rengime, kuru, parlak gözlerime, aşırı zayıflığıma bakın! Kuruyorum. Ne yaparsınız! Bu hastalığın tohumunu göçmenlikten getirdim: Öyle çok acı çektim ki o zaman! Göçmenliğin dertlerini düzeltebilecek olan evliliğim, yaralı ruhumu yatıştıracak yerde, yarayı yeniden azdırdı. Burada ne buldum? Çocuklarımın yol açtığı sonu gelmez korkular, aile kederleri, yeni baştan yapılacak bir servet, karıma kabul ettirdiğim, önce benim çektiğim binlerce yokluk doğuran kemer sıkmalar. Sonra ancak size açabilirim bu gizleri, işte benim en çetin derdim: Blanche bir melek, ama beni anlamıyor; acılarım konusunda hiçbir şey bilmiyor, alaya alıyor; onu bağışlıyorum! Bakın, bunu söylemek çok tatsız, dostum, ama daha az erdemli bir kadın acılarımı biraz yumuşatmaya çalışır, beni daha mutlu edebilirdi, Blanche bunları aklına getirmiyor, çünkü bir çocuk gibi bön! Buna adamlarımın da beni üzmelerini ekleyin, Fransızca konuştuğum zaman Yunanca anlayan kaz kafalılar bunlar. Servetimizi yeniden oluşturduğum, sıkıntılarımı azalttığım zaman, olan olmuştu, iştah bozukluğu dönemine girmiştim; sonra büyük hastalığım patlak verdi; Origet de bunu doğru dürüst anlayamadı. Kısacası, altı ayım bile kalmadı..."

Kont'u dehşet içinde dinliyordum. Kontes'i yeniden görünce, kuru gözlerinin parlaklığı, alnının saman sarısı beni sarsmıştı; tıp terimleriyle dolu dert yanışlarını dinler gibi görünerek kontu eve doğru getirdim, ama yalnız Henriette'i düşünüyor, onu incelemek istiyordum.

Kontes'i salonda buldum, burada Madeleine'e bir nakışı gösterirken, Rahip Dominis'in Jacques'a verdiği matematik dersini izliyordu. Eskiden, benim geliş günümde, tümden benim olmak için bütün işlerini bırakmasını bilirdi; ama aşkım öyle derin bir biçimde gerçekti ki, bugünle geçmiş arasındaki bu karşıtlığın uyandırdığı

kederi yüreğime gömdüm; çünkü o ölümcül saman sarısını görüyordum, bu göksel yüzün üstünde, İtalyan ressamlarının aziz kadınların yüzlerine işledikleri tanrısal parıltıların yansımasına benziyordu. İçimde ölümün soğuk yelini duydum. Sonra, bir zamanlar bakışının yüzdüğü duru sudan yoksun gözlerinin ateşi üzerime düşünce, titredim; o zaman kederden gelen ve açık havada hiç dikkatimi çekmeyen birtakım değişiklikler fark ettim: Son gelişimde alnının üzerine ancak pek hafif bir biçimde işlenmiş ufacık çizgiler, bu alnı oymuşlardı; mavimsi şakakları ateşli ve çökük gibiydi; gözleri daha bir içerilere gömülmüş, çevreleri morarmıştı; üzerinde eziklerin belirmeye başladığı, içerideki bir kurdun zamanından önce sararttığı bir meyve gibi berelenmişti. Ben, ruhunu mutlulukla doldurmaktan başka hırsı olmayan insan, yaşamının serinlediği, cesaretinin yüzdüğü kaynağa zehir akıtmamış mıydım? Gelip yanına oturdum, içinde pişmanlığın ağladığı bir sesle, "Sağlığınızdan memnun musunuz?" dedim.

"Evet," diye yanıtladı gözlerini gözlerime daldırarak. "İşte bunlar benim sağlığım," dedi, Jacgues'la Madeleine'i gösterdi bana.

Madeleine, doğayla savaşıp üstün çıkmıştı, daha on beş yaşında kadındı; büyümüştü. Bengal gülü renkleri sarı-esmer yanaklarında yeniden doğuyordu; her şeye dosdoğru bakan çocuk umursamazlığını yitirmiş, gözlerini yere dikmeye başlıyordu; devinimleri annesininkiler gibi seyrekleşip ağırlaşıyordu; bedeninin inceliği, göğsünün güzellikleri şimdiden çiçekleniyordu; şimdiden, İspanyol alnı üzerinde ikiye ayrılmış çok güzel kara saçları çekici bir biçimde parlıyordu. Gözlerin onları okşarken kırmaktan korkacağı ölçüde ince çizgili, hoş biçimli olan, güzel Ortaçağ heykelciğine benziyordu; ama sağlığı, bunca çabayla yetişen bu meyve, yanaklarının üzerine

şeftalinin kadifemsiliğini, boynu boyunca da ipeğimsi tüyü yerleştirmişti, annesinde olduğu gibi, onun boynu üzerinde de ışık oynuyordu. Yaşayacaktı! İnsansal çiçeklerin en güzelinin tomurcuğu, gözkapaklarının uzun kirpikleri üzerine, anneninkiler gibi zengin biçimde gelişeceklerini vaat eden omuzlarının eğrisi üzerine Tanrı bunu yazmıştı! Bu servi boylu, esmer genç kız, Jacques'a karşıt bir görünüşteydi; Jacques on yedi yaşında cılız bir delikanlıydı, başı irileşmişti, alnı çabuk büyümesiyle kaygı uyandırıyordu, ateşli, yorgun gözleri, derinlerden gelen sesiyle uyum içindeydi. Bakışı gereğinden fazla düşünce belirttiği gibi, hançeresi de fazla güçlü bir ses veriyordu. Henriette'in hızlı alevleriyle dayanıksız bir bedeni yiyen zekâsı, ruhu, yüreğiydi; çünkü Jacques'ın renginde, mutsuzluğun günü gelince vurup devirmek üzere damgaladığı genç İngiliz kızlarını belli eden ateşli renklerle canlanmış şu süt rengiydi; aldatıcı sağlık! Henriette'in bana Madeleine'i gösterdikten sonra, Rahip Dominis'in önünde bir karatahtayı geometri çizimleri, cebir hesapları çizen Jacques'ı gösteren işaretine uyunca, bu çiçekler altında gizlenen ölümü görerek titredim, zavallı annenin yanılgısına saygı gösterdim.

"Onları böyle gördüm mü sevinç acılarımı susturuyor, çocuklarımı hasta gördüğüm zaman da suspus olup silinmeleri gibi. Dostum," dedi, gözleri annelik zevkiyle parladı, "başka sevgiler bize ihanet etse bile, burada ödüllendirilen duygular, yerine getirilen ve başarıyla taçlanan görevler, başka yerde uğranılan bozgunları karşılıyor. Jacques, sizin gibi çok bilgili, çok erdemli bir adam olacak; sizin gibi, ülkesinin onuru olacak, çok yüksek görevlere geçecek olan sizin yardımınızla, ülkeyi yönetecek belki de; ama ilk sevgilerine bağlı kalması için çalışacağım. Madeleine, sevgili yaratık, şimdiden çok iyi bir yüreği var onun, Alplerin en yüksek tepesinin karları gibi

arı; kadının bağlılığını, ince zekâsını gösterecek, mağrurdur, Lenoncourtlara yaraşır bir insan olacak! Geçmişin o çok dertli annesi şimdi çok mutlu, sonsuz, katıksız bir mutlulukla mutlu; evet, yaşamım dolu, yaşamım zengin. Siz de görüyorsunuz, Tanrı yasal sevgilerin bağrında sevincimi çiçeklendiriyor, tehlikeli bir eğilimin beni kendilerine doğru sürüklediği sevinçleri de acılaştırıyor."

"Güzel!" diye haykırdı Rahip sevinçle. "Vikont da benim kadar biliyor..."

Kanıtlamasını bitirince, Jacques hafiften öksürdü.

"Bugünlük bu kadar yeter, Papaz Efendi," dedi Kontes heyecanla, "hele kimya dersi hiç yok. – Ata binin, Jacques," dedi, sonra, bir annenin okşayıcı ama onurlu hazzıyla oğluna öptürttü kendini, anılarımı alçaltmak istercesine, gözleri bana dönüktü. "Hadi, yavrum, dikkatli olun."

O uzun bir bakışla Jacques'ı izlerken, "Ama soruma yanıt vermediniz," dedim. "Yine bazı sızılar duyuyor musunuz?"

"Evet, bazı bazı, midemde. Paris'te olsaydım, gastrite, en moda hastalığa yakalandım, diye göğsümü kabartırdım."

"Annem sık sık ve çok rahatsızlık duyuyor," dedi Madeleine bana.

"O!" dedi Kontes, "Ne o, sağlığım sizi ilgilendiriyor mu?.."

Madeleine, bu sözcüklerdeki derin alaya şaşmıştı, bir ona, bir bana baktı; gözlerim salonu süsleyen gri ve yeşil mobilyasının minderi üstündeki pembe çiçekleri sayıyordu.

"Bu durum katlanılmaz bir şey," dedim kulağına.

"Ben mi yarattım?" diye sordu. "Sevgili çocuk," diye ekledi yüksek sesle, kadınların öç almalarına güzellik katan şu acımasız, yapmacık neşeyle baktı, "çağdaş tarihi bil-

miyor musunuz? Fransa'yla İngiltere hep düşman değil mi birbirine? Madeleine bunu bilir, onları uçsuz bucaksız, soğuk, fırtınalı bir denizin birbirinden ayırdığını bilir."

Şöminenin üzerindeki vazoların yerine, hiç kuşkusuz onları çiçeklerle doldurma zevkini tadamayayım, diye, kollu şamdanlar konulmuştu, vazoları daha sonra odasında buldum. Uşağım geldiği zaman, buyruklarımı bildirmek üzere dışarı çıktım; birtakım eşyalar getirmişti, bunları odama koymak istedim.

"Félix, odanızı şaşırmayın," dedi Kontes. "Teyzemin eski odası şimdi Madeleine'in odası oldu, sizin oda Kont'un odasının üstündeki."

Suçlu da olsam, bir yüreğim vardı, bütün bu sözcükler de onun vurmak için seçmiş göründüğü en zayıf yerlere soğukça indirilen hançer vuruşlarıydı. Ruhsal acılar ölçülemez, ruhların inceliğiyle oranlıdır, Kontes de bu acı basamaklarını çetin bir biçimde geçmişti; ama, işte tam bu nedenle, en iyi kadın ne denli iyiliksever olmuşsa, o denli acımasız olacaktır; kendisine baktım, ama başını yere eğdi. Yeni odama gittim, güzeldi, ak ve yeşildi. Burada, gözlerimden yaşlar boşandı. Henriette sesimi duydu, bir demet çiçekle geldi.

"Henriette," dedim, "bağışlanması en kolay kusurları bile bağışlayamayacak duruma mı geldiniz?"

"Bana Henriette demeyin," diye yanıtladı, "o yok artık, zavallı kadın; ama Madam de Mortsauf'u her zaman bulacaksınız, sizi dinleyecek, sizi sevecek, sadık bir dosttur. Félix, daha sonra konuşuruz. Bana hâlâ sevginiz varsa, bırakın da sizi görmeye alışayım; sözcüklerin yüreğimi bu denli paralamayacakları, biraz daha cesaretli olacağım bir an gelirse, eh, işte o zaman yalnız... Şu vadiye bakın," dedi, bana Indre'i gösterdi, "canımı acıtıyor, onu hâlâ seviyorum."

"Ah! İngiltere de, bütün kadınları da yerin dibine

girsin! Kral'a istifamı veriyorum, burada bağışlanmış olarak öleceğim."

"Hayır, onu, o kadını sevin! Henriette yok artık, oyun değil bu, göreceksiniz."

Bu son sözcüğü söyleyişindeki sesle yaralarının genişliğini açığa çıkararak çekildi. Hemen çıktım, onu tuttum.

"Demek beni sevmiyorsunuz artık?" dedim.

"Ötekilerin hep birlikte yaptıklarından daha çok yaktınız canımı! Bugün, çektiğim acı azaldı, demek ki sevgim de azaldı size, ama yalnız İngiltere'de 'Ne hiçbir zaman ne de her zaman!' derler, biz burada, 'Her zaman!' deriz! Uslu olun, acımı çoğaltmayın; acı çekerseniz, benim bile yaşadığımı düşünün!"

Avucumda soğuk, kımıltısız, ama ıslak duran elini çekti, bu gerçekten çok acıklı sahnenin geçtiği koridordan bir ok gibi uzaklaştı. Akşam yemeği sırasında, Kont bana hiç aklıma getirmediğim bir işkence saklıyordu.

"Markiz Dudley Paris'te değil mi ki?" dedi bana.

"Hayır," diye yanıtlarken kıpkırmızı kesildim.

"Tours'da değil mi?" dedi Kont yine.

"Boşanmış değil, İngiltere'ye gidebilir. Kendisine dönmek isterse kocası çok sevinir," dedim.

Madam de Mortsauf boğuk bir sesle, "Çocuğu var mı?" diye sordu.

"İki oğlu var," dedim.

"Neredeler?"

"İngiltere'de, babalarının yanında."

"Hadi, Félix, içten olun. Söyledikleri kadar güzel mi?"

"Ona nasıl böyle bir soru sorarsınız! Sevilen kadın kadınların en güzeli değil midir her zaman?" diye atıldı Kontes.

"Evet, her zaman," dedim.

Yüzüne baktım, gözlerini yere dikti.

"Mutlusunuz," dedi Kont, "evet, mutlu bir çapkınsı-

nız. Ah! Gençliğimde ben böyle bir fetihle deli olurdum..."

"Yeter," dedi Madam de Mortsauf, bir bakışla Madeleine'i gösterdi babasına.

"Ben çocuk değilim," dedi Kont, yeniden gençleşmekten hoşlanıyordu.

Sofradan kalkınca, Kontes beni setin üzerine götürdü, vardığımız zaman, "Nasıl! Çocuklarını bir adama feda eden kadınlar da mı var?" diye atıldı. "Servet, yüksek çevre, bunu anlarım, öbür dünya, belki o da olur! Ama çocuklar, çocuklarından yoksun kalmak!"

"Evet, hem de bu kadınlar feda edecek daha çok şeyleri olsun isterler; her şeyi verirler."

Kontes için dünya altüst oldu, aklı karıştı. Bu korkunç şeyle sarsılmış, mutluluğun böyle kurbanlar vermeyi haklı çıkarması gerektiğinden kuşku duyuyor, içinde ayaklanan tenin haykırışlarını işitiyordu, harcanmış yaşamı karşısında şaşkın kaldı. Evet, korkunç bir kuşku dakikası geçirdi; ama yine başı yukarıda, büyük, tertemiz, doğruldu.

"Öyleyse, bu kadını çok sevin, Félix," dedi gözlerinde yaşlarla, "benim mutlu kardeşim olacak. Size burada bulamayacak olduğunuzu, artık benden bekleyemeyeceğinizi verirse, bana çektirdiği acıları bağışlarım. İyi ettiniz, sizi sevdiğimi hiç söylemedim size, hiçbir zaman da bu dünyada sevildiği gibi sevmedim sizi. Ama, anne değilse, nasıl sevebilir?"

"Sevgili aziz, sizin ondan yükseklerde kanat çırptığınızı, onun yeryüzünün bir kadını, cehennemlik soyun bir kızı, sizinse göklerin kızı, tapılan melek olduğunuzu, sizin benim yüreğim, onunsa etim olduğunu açıklayabilmek için şu andaki kadar heyecanlı olmamam gerekirdi," diye yanıtladım, "o da bunu bilir, bu yüzden umutsuzluk içinde, sizinle yerini değiştirmek isterdi, değişmeye karşılık en dayanılmaz işkenceleri çekmesi gerekse de değiş-

tirirdi. Ama çaresiz. Ruh sizin, düşünceler sizin, arı aşk sizin, gençlik ve yaşlılık sizin; geçici tutkunun istekleri ve hazları da onun; bütün enginliğince anılarım sizin, en derin unutuş da onun."

"Söyleyin, söyleyin, yine söyleyin, dostum!"

Gidip bir kanepenin üzerine oturdu, gözlerinden yaşlar boşandı.

"Erdem, yaşamın arılığı, annelik aşkı, bunlar birer kusur değil demek Félix! Ah! Bu merhemi sürün yaralarıma! Beni sizinle birlikte uçmak istediğim göklere kavuşturacak bir sözü yineleyin! Bir bakışla, kutsal bir sözcükle kutsayın beni, iki aydır çektirdiğiniz acıları bağışlayacağım."

"Henriette, yaşamın sizin bilmediğiniz gizemleri de var. Yaradılışımızdan gelen istekleri duygunun susturabileceği bir yaşta rastladım size; ama ölüm saatinde anılarıyla yüreğimi ısıtacak olan birçok olaylar bu yaşın bitmekte olduğunu herhalde göstermiştir size, sizin sürekli yenginiz bunların sessiz hazlarını uzatmak oldu. Sevişmesiz bir aşk, isteklerin şiddetiyle ayakta kalır; sonra bizde, hiçbir şeyde size benzemeyen erkeklerde her şeyin acı olduğu bir an gelir. Erkeklikten çıkıp çıkmamak korkusuyla, bir türlü bırakamayacağımız bir gücümüz vardır bizim. Kendisini besleyecek besinden yoksun kalınca, yürek kendi kendini yer, ölüm değilse de ölümün başlangıcı olan bir bitkinlik duyar. Doğa uzun zaman aldatılamaz; en ufak sarsıntıda, çılgınlığa benzeyen bir güçle uyanır. Hayır, sevmedim ben, çöl ortasında susadım."

Bana vadiyi gösterdi.

"Çöl ortasında," dedi acı acı. "Hem de nasıl düşünüyor," diye ekledi, "hem de ne ince ayrımlara girişiyor! Sadık insanlar bu denli akıllı olamaz."

"Henriette, düşünülmeden söylenmiş birkaç deyim için kavga etmeyelim," dedim. "Hayır, ruhum hiç karar-

sızlığa düşmedi, ama duyularımı yenemedim. Bu kadın tek sevgilinin sen olduğunu bilmiyor değil. Yaşamımda ikincil bir yer tutuyor, bunu biliyor, buna boyun eğiyor; onu her zaman bırakabilirim, satılık bir kadını bırakır gibi..."

"Peki o zaman?.."

"Kendini öldüreceğini söyledi bana," diye yanıtladım, bu kararın Henriette'i şaşırtacağını sanıyordum.

Ama sözlerimi duyunca, belirttikleri düşüncelerden de anlamlı olan şu horgörücü gülümsemelerden biriyle gülümsedi.

"Sevgili ruhum," dedim, "direnmelerimi, yıkılışımı hazırlayan baştan çıkarmaları bilseydin bu kaçınılmaz..."

"Ya! Evet, kaçınılmaz!" dedi. "Size gereğinden fazla inandım! Papazın gösterdiği, sonra... sonra belki Mösyö de Mortsauf'un da içinde taşıdığı erdemden ayrılmayacağınızı sanmıştım," diye ekledi, sesine bir iğrenme katıyordu. "Her şey bitti," dedi kısa bir duruştan sonra. "Size çok şey borçluyum, dostum: İçimde bedensel yaşamın alevlerini söndürdünüz. Yolun en güç yanı aşıldı, yaşlılık yaklaşıyor, işte rahatsızım, yakında hasta olacağım; üzerinize bir iyilik yağmuru yağdıran, gözler kamaştırıcı peri olamam. Lady Arabelle'e bağlı kalın. Sizin için öylesine iyi yetiştirdiğim Madeleine, kimin olacak? Zavallı Madeleine! Zavallı Madeleine!" diye yineledi, acı bir nakaratı yineliyordu sanki. "Anne, Félix'e güzel davranmıyorsunuz, deyişini duysaydınız! Sevgili yaratık!"

Batan günün yapraklar arasından kayan ılık ışınları altında bana baktı, sonra, yıkılan şeylerimize kim bilir nasıl bir acıma duydu, alabildiğine arı geçmişimize daldı, düşüncelere bıraktı kendini, düşünceler karşılıklı oldu. Anılarımızı yeniden canlandırıyorduk, gözlerimiz vadiden bağa, Clochegourde'un pencerelerinden Frapesle'e gidiyor, bu dalıp gitmeyi hoş kokulu demetlerle, istekle-

rimizin romanlarıyla dolduruyordu. Son şehveti oldu bu onun, Hıristiyan ruhunun arıklığıyla tadılan şehveti. Bizim için öylesine büyük olan bu dakika, aynı hüzün içine atmıştı bizi. Sözlerime inandı, kendisini nereye koyduğumu gördü, yeri göklerdi.

"Dostum, Tanrı'nın buyruğuna uyuyorum, çünkü bütün bunları o böyle istedi," dedi.

Bu sözcüğün derinliğini sonradan anladım ancak. Setlerden ağır ağır yukarı çıktık. Koluma girdi, boyun eğmiş bir durumda yaslandı, içi kanıyordu, ama yaralarına bir merhem sürülmüştü.

"İnsan yaşamı böyledir," dedi bana. "Mösyö de Mortsauf yazgısını hak etmek için ne yaptı? Bu bize daha iyi bir dünyanın varlığını gösteriyor. Doğru yolda yürüdükleri için dert yanacakların vay haline!"

O zaman yaşamı öyle güzel değerlendirmeye, onu türlü yüzleri altında öyle bir derinlikle ele almaya başladı ki, bu soğuk hesaplar onu bu yeryüzünün bütün nesneleri karşısında saran tiksintiyi gösterdi bana. Binek setine gelince, kolumu bıraktı, şu son tümceyi söyledi:

"Tanrı bana mutluluk duygu ve zevkini verdiğine göre, bu dünyada yalnız keder bulmuş günahsız ruhları koruması gerekmez mi? Bu böyle, değilse, ya Tanrı yoktur ya da yaşamımız acı bir şakadan başka bir şey değildir."

Bu son sözcüklerden sonra, birdenbire içeriye girdi, kanepesinin üzerinde buldum onu, sanki Aziz Paul'ü yere seren sesle vurulmuş gibi yatmıştı.

"Neyiniz var?" dedim.

"Erdemin ne olduğunu bilmiyorum artık, kendi erdemimin bilincinde de değilim!" dedi.

İkimiz de donup kaldık, bir uçuruma atılmış taşın sesini dinlercesine bu sözün yankısını dinliyorduk.

"Ben yaşamımda aldandıysam, o haklı demektir, o haklı demektir!" dedi Madam de Mortsauf.

Böylece son hazzı son çarpışma izledi. Kont geldiği zaman, yakındı, oysa hiçbir zaman yakınmazdı; rahatsızlıklarını anlatması için yalvardım, ama anlatmaya yanaşmadı, beni birbirlerinden doğan pişmanlıkların pençesinde bırakıp yatmaya gitti. Madeleine de annesiyle gitti; ertesi gün, ondan, Kontes'in günün şiddetli heyecanları nedeniyle –böyle söylüyordu– kusmalara tutulduğunu öğrendim. Böylece ona canımı vermeyi dileyen ben, onu öldürüyordum.

Beni tavla oynamaya zorlayan Mösyö de Mortsauf'a, "Sevgili Kont, öyle sanıyorum ki, Kontes ağır hasta," dedim. "Kurtarmanın zamanı geçmedi daha: Origet'yi çağırın, kendisine de yalvarın, hekimin söylediklerini yapsın."

"Origet'yi, şu beni öldüren herifi mi?" dedi sözümü keserek. "Hayır, hayır, Carbonneau'yu getiririm."

O hafta, hele ilk günlerde, her şey bir acı oldu benim için, gönül felcinin başlangıcı, gururda yara, ruhta yara. Boşluğun dehşetini anlamak için, bakışların, iç çekişlerin, her şeyin merkezi, yaşamın özü, herkesi aydınlatan ışık kaynağı olmak gerek. Her şey yerli yerindeydi, ama onları canlandıran ruh, üflenmiş bir alev gibi sönmüştü. Aşk uçup gittikten sonra, sevgililerin artık birbirlerini görmemelerini gerektiren korkunç zorunluluğu anladım. Bir zamanlar egemen olduğumuz yerde artık hiçbir şey olmamak! Yaşamın sevinçli ışıklarının parladığı yerde ölümün sessiz soğukluğunu bulmak! Karşılaştırmalar öldürür insanı. Çok geçmeden gençliğimi karartmış olan acı durumu özledim, yine öyle mutluluktan haberim bile olmasın isterdim. Bunun için de umutsuzluğum öylesine derinleşti ki, Kontes bu durum karşısında çok üzüldü sanırım. Bir gün, akşam yemeğinden sonra, hep birlikte su kıyısında dolaştığımız bir sırada, bağışlanmak için son bir çaba harcadım. Jacques'a kız kardeşini ileri götürmesini

rica ettim, Kont'u da tek başına yürümeye bıraktım, Madam de Mortsauf'u kayığa doğru götürürken, "Henriette, ne olur, bir tek sözcük istiyorum," dedim, "yoksa kendimi Indre'e atıyorum! Hata ettim, evet, doğru; ama bağlılığım köpeğin büyük bağlılığına benzemedi mi! Onun gibi geri dönüyorum, onun gibi utanç içinde; kötü bir şey yaparsa, cezalandırılır, ama kendisine vuran ele tapar; vurun bana; ama yüreğinizi geri verin..."

"Zavallı çocuk! Her zaman oğlum değil misiniz benim?" dedi.

Koluma girdi, sessiz sessiz Jacques'la Madeleine'in yanına gitti, bağlardan geçerek Clochegourde'a döndü onlarla, Kont'u da bana bıraktı. Kont komşuları nedeniyle politikadan söz etmeye başladı.

"Dönelim," dedim, "başınız açık, akşamın çiyi dokunabilir."

Yanlış anladı.

"Siz bana acıyorsunuz, sevgili Félix," diye yanıtladı. "Karım hiç avutmak istemedi beni, belki de bir düşüncesi olduğu için."

Hiçbir zaman beni kocasıyla yalnız bırakmazdı; şimdi onun yanına gitmek için bahaneler bulmam gerekmekteydi. Çocuklarıyla bir aradaydı, Jacques'a tavla kurallarını öğretmeye çalışıyordu.

"İşte," dedi Kont, onun iki çocuğuna gösterdiği sevgiyi hep kıskanırdı, "işte kendileri için her zaman bırakıldıklarım. Félix'ciğim, hep kocalar gider okkanın altına; en erdemli kadın bile gereksinimini karşılamanın, karı-koca sevgisini çalmanın yolunu bulur."

Kontes yanıt vermeden okşayışlarını sürdürdü.

"Jacques, buraya gelin," dedi Kont.

Jacques biraz ağırdan aldı.

"Babanız sizi istiyor, gidin oğlum," dedi Kontes, onu itti.

"Beni emirle seviyorlar," dedi yaşlı adam, bazı bazı durumu görüyordu.

Kontes, birçok kez elini Madeleine'in Ferronière[1] biçimi yapılmış saçları üzerinden geçirerek, "Mösyö, zavallı kadınlara karşı haksızlık etmeyin," yanıtını verdi, "yaşam, taşınması her zaman kolay bir şey değildir onlar için, sonra belki de çocuklar bir annenin erdemleridir!"

Kont mantıklı konuşmanın yolunu bularak, "Sevgilim, çocukları olmayınca, kadınlar erdemden de yoksun olurlar ve kocalarını bırakıp giderlerdi diyorsunuz, sözlerinizin anlamı bu," dedi.

Kontes birdenbire kalktı, Madeleine'le merdivene gitti.

"İşte evlilik budur, dostum," dedi Kont. "Böyle dışarı çıkmakla yanlış düşündüğümü mü ileri sürmek istiyorsunuz?" diye bağırdı, oğlunun elinden tutup merdivene, karısının yanına geldi, kızgın bakışlarla baktı ona.

"Tam tersine, Mösyö, beni korkuttunuz. Düşünceniz korkunç bir acı veriyor bana," dedi Kontes, bana da bir suçlu kadın bakışıyla baktı. "Kendini çocukları, kocası uğruna harcamak erdem değilse, erdem nedir?"

Kont her heceyi kurbanının yüreğine inen bir demir çubuk vuruşuna dönüştürerek, "Har-ca-mak!" dedi Kont. "Çocuklarınız için neyi harcıyorsunuz ki? Kimi? Neyi? Söyleyin! Söyleyecek misiniz? Burada neler oluyor? Ne demek istiyorsunuz?"

"Mösyö, Tanrı aşkı için sevildiğinize mi memnun olursunuz, yoksa karınızı erdemin kendisi için erdemli bilince mi?" diye yanıtladı Kontes.

"Madam'ın hakkı var," dedim heyecanlı bir sesle söze karışarak, sesim bu iki yürekte yankıladı, yitirilmiş

1. Leonardo da Vinci'nin *Güzel Ferronière* tablosundaki saç modeli. (Ç.N.)

umutlarımı boşalttım bu yüreklere, aslan gürleyince, her şey sustuğu gibi, boğuk haykırışım da bu kavgayı söndürdü, bütün acıların en yüksek anlatımıyla yatıştırdım onları. "Evet, aklın sağladığı en güzel ayrıcalık, erdemlerimizi, mutlulukları kendi yapıtımız olan, hesapla, görev duygusuyla değil de istemle, tükenmez bir sevgiyle mutluluğa eriştirdiğimiz yaratıklar için kullanmaktır."

Henriette'in gözlerinde bir damla yaş parladı.

"Sevgili Kont, bir kadın elinde olmadan toplumun kendisinden istediği duygulara yabancı bir duyguya kapılınca, bu duygu ne denli dayanılmazsa, onu boğması, çocukları, kocası için 'kendini harcaması' o denli erdemlilik olur. Öte yandan, bu kuram, ne bana ne size uygulanabilir, sizi hiç ilgilendirmez, benim sunduğum örnek de bunun tam tersi."

Aynı zamanda hem ıslak, hem de yakıcı bir el kondu elimin üstüne, sessizce dayandı öyle.

"Siz çok iyi yüreklisiniz, Félix," dedi Kont, kolunu hiç de güzellikten yoksun olmayan bir biçimde karısının beline doladı, usulca kendine doğru çekti onu. "Hiç kuşkusuz hak ettiğinden fazla sevilmek isteyen bir zavallı hastayı bağışlayın, sevgilim," dedi ona.

"Tepeden tırnağa yücelik olan gönüller vardır," diye yanıtladı Kontes, başını Kont'un omzuna yasladı, Kont da bu tümceyi kendine sandı.

Bu yanlışlık bir garip titreme uyandırdı Kontes'te; tarağı düştü, saçları çözüldü, solgunlaştı; kendisini tutan kocası, onun kendinden geçtiğini anlayınca, bir tür böğürtü kopardı, kızını kucaklarcasına kucakladı onu, salonun kanepesine götürdü, burada hepimiz çevresinde toplandık. Henriette, görünüşte öylesine basit, ama ruhunun parçalanışlarıyla öyle korkunç olan bu atışmanın gizini yalnız bizim bildiğimizi bana söylemek istercesine, elimi hep avucunda tuttu. Kont'un bir bardak porta-

kal çiçeği suyu istemek için bizi yalnız bıraktığı bir anda, "Haksızlık ettim," dedi alçak sesle, "size karşı bin kez haksızlık ettim, sizi iyilikle karşılamam gerekirken, umutsuzluğa düşürmek istedim. Dostum, değerini yalnız benim bildiğim, tapılası bir iyiliğiniz var. Evet, biliyorum, tutkunun esinlediği iyilikler vardır. Erkeklerin iyi olma biçimleri çoktur; horgörüyle iyidirler, alışkanlıkla iyidirler, hesapla, yaradılışlarındaki gevşeklikle iyidirler; ama siz, dostum, siz saltık bir iyilikle davrandınız."

"Bu böyleyse, benden büyük olan ne varsa, hepsinin sizden geldiğini bilin," dedim ona. "Sizin yapıtınız olduğumu unuttunuz mu?"

"Bu söz bir kadını mutlu etmeye yeter," diye yanıt verdi. Kont da bu sırada döndü. "Daha iyiyim," dedi Kontes, ayağa kalktı, "hava almalıyım," diye ekledi.

Hâlâ çiçekli akasyaların güzel kokusu içindeki sete indik hep birlikte. Sağ kolumu tutmuş, yüreğine bastırıyor, böylece sızılı düşüncelerini belirtiyordu; ama bunlar, kendi deyimiyle, sevdiği sızılardı. Hiç kuşkusuz benimle yalnız kalmak istiyordu; ama kadın kurnazlıklarında beceriksiz imge gücü, kocasıyla çocuklarını baştan savması için hiçbir yol getirmiyordu aklına; böylece, o en sonunda yüreğini yüreğime boşaltabileceği bir an bulabilmek için kafa yorup dururken, ilgisiz şeylerden konuşuyorduk. En sonunda, akşamın güzelliğini görünce, "Çoktandır arabayla dolaşmadım," dedi. "Mösyö, rica ederim, emir verin de arabayı hazırlasınlar, biraz dolaşayım."

Duadan önce baş başa konuşmamıza olanak bulunmadığını biliyor, Kont'un da bir tavla partisi çevirmek istemesinden korkuyordu. Kocası yattığı zaman bu ılık, güzel kokulu sette baş başa kalabilirdi benimle; ama, belki de, aralarından şehvet verici parıltılar geçen bu gölgelikler altında benimle kalmaktan, gözlerimizin çayırda Indre'in akışını kucakladığı korkuluk boyunca dolaş-

maktan çekiniyordu. Kubbeleri loş ve sessiz bir katedral insanı nasıl duaya çağırırsa, ayla aydınlanmış, içe işleyici kokularla kokulandırılmış, baharın soğuk gürültüleriyle canlanmış yapraklar da öylece içimizdeki en ince telleri titretir, istemimizi zayıflatır. Yaşlıların tutkularını yatıştıran kır, genç yüreklerin tutkularını kışkırtır; bunu biliyorduk! İki çıngırak vuruşu, dua saatini bildirdi, Kontes titredi.

"Sevgili Henriette, neyiniz var?"

"Henriette yok artık," diye yanıtladı. "Yeniden doğurtmayın onu, çok şey ister, kaprislidir; şimdi, erdemi gökyüzünün size söylettirdiği sözlerle sağlamlaşmış durgun bir dostunuz var. Daha sonra konuşuruz bütün bunları. Dua saatini kaçırmayalım. Bugün, dua etme sırası bende."

Kontes, yaşamın dertlerine karşı Tanrı'dan yardım isteyen sözcükleri öyle bir havayla söyledi ki, tek sarsılan ben olmadım; Arabelle'le anlaşmalarımı unutmamın yol açtığı bir beceriksizlik yüzünden uğrayacağı, korkunç heyecanı sezmesi için ikinci görme yeteneğini kullanmışa benziyordu.

Kont beni salona götürerek, "Atlar koşuluncaya dek üç rob[1] yapacak zamanımız var," dedi. "Siz karımla gezmeye gidersiniz; ben yatacağım."

Bütün partilerimiz gibi bu da fırtınalı geçti. Kontes ya kendi odasından ya Madeleine'in odasından, kocasının sesini duydu. Salona geri döndüğü zaman, "Konukseverliğin tadını kaçırıyorsunuz," dedi.

Şaşkınlıkla ona baktım, sertliklerine alışamıyordum; eskiden olsa, beni Kont'un zorbalıklarından kurtarmaktan, kuşkusuz; bir zamanlar, acılarını paylaştığımı, kendi-

1. Vist oyununda karşılıklı iki parti. (Ç.N.)

sine olan aşkım için bunlara sabırla katlandığımı görmekten hoşlanırdı.

"Hâlâ, 'Zavallı dostum! Zavallı dostum!' diye mırıldandığınızı duymak için canımı verirdim," dedim kulağına.

Anıştırdığım saati anımsayarak gözlerini yere dikti; bakışı bana doğru aktı, ama alttan, hem de yüreğinin en geçici seslerinin bir başka aşkın derin hazlarına yeğ tutulduğunu gören kadının sevincini belirtti. O zamanlar, böyle bir alçalışa uğradığım her seferde olduğu gibi, anlaşıldığımı sezerek bağışlardım bunu. Kont yeniliyordu, oyunu bırakabilmek için yorulduğunu söyledi, biz de araba gelinceye değin çimenliğin çevresinde dolaşmaya gittik; Kont bizi bırakır bırakmaz, yüzüm öyle keskin bir sevinçle parladı ki, Kontes meraklı ve şaşkın bir bakışla nedenini sordu.

"Henriette yaşıyor," dedim ona, "hâlâ seviliyorum; gönlümü yaralamak için beni kırdığınız ortada; hâlâ mutlu olabilirim."

"Kadının bir tek parçası kalmıştı," dedi ürpertiyle, "onu da şu anda alıp götürüyorsunuz. Tanrı'ya, hak ettiğim işkenceyi çekmek için bana cesaret veren Tanrı'ya şükürler olsun! Evet, sizi hâlâ fazlasıyla seviyorum, düşmek üzereydim, İngiliz önümdeki uçurumu aydınlatıyor."

Bu sırada, arabaya bindik, arabacı emrini sordu.

"Ağaçlık yoldan Chinon yoluna gidin, bizi Charlemagne çorakları ile Saché yolundan geri getirirsiniz."

Aşırı bir telaşla, "Bugün günlerden ne?" dedim.

"Cumartesi."

"Oraya hiç gitmeyin, Madam; cumartesi akşamı yol, Tours'a giden yumurta ve tavuk toptancılarıyla doludur, onların arabalarıyla karşılaşabiliriz."

Arabacıya baktı.

"Siz benim dediğimi yapın," dedi.

Ne denli sonsuz olurlarsa olsunlar, heyecanlarımızın en ufağını bile birbirimizden saklayamayacak ölçüde fazla tanıyorduk seslerimizi, Henriette her şeyi anlamıştı.

Hafiften alaylı bir sesle, "Bu geceyi seçerken yumurta toptancılarını düşünmemişsiniz," dedi. "Lady Dudley Tours'da. Yalan söylemeyin, sizi buralarda bir yerde bekliyor. Bugün günlerden ne? Yumurta toptancıları! Arabalar!" diye sürdürdü konuşmasını. "Eskiden gezintiye çıktığımız zaman hiç böyle karşı gelmiş miydiniz?"

"Her şeyi Clochegourde'da unuttuğumu gösteriyor," dedim sadelikle.

"Sizi bekliyor mu?" dedi.

"Evet."

"Saat kaçta?"

"On bir buçukla on iki arasında."

"Nerede?"

"Çorak topraklarda."

"Beni aldatmayın, ceviz ağacının altında, değil mi?"

"Çorak topraklarda."

"Gideceğiz, onu göreceğim," dedi.

Bu sözleri işitince, yaşamımı kesin olarak durmuş gibi gördüm. Bir an içinde, Lady Dudley'le tam olarak evlenip üst üste gelen bir sürü sarsıntıyla meyvelerin çiçeğine benzeyen bu tatlı incelikleri yok etmek, duyarlığımı kurutmak tehlikesi gösteren bu acılı çarpışmayı bitirmeye karar verdim. Yabanıl sessizliğim Kontes'i kırdı, onun bütün büyüklüğünü bilmiyordum.

"Hiç kızmayın bana," dedi altın sesiyle, "bu benim cezamdır, dostum. Hiçbir zaman burada sevildiğiniz ölçüde sevilmeyeceksiniz," dedi elini yüreğinin üstüne koyarak. "Söylemedim mi size? Markiz Dudley, beni kurtardı. Kirli şeyler onun olsun, onu hiç kıskandığım yok. Meleklerin şanlı aşkı da benim! Siz geleli beri, uçsuz bucaksız alanlar aştım. Yaşamı yargıladım. Ruhu yüksel-

tin, onu parçalarsınız; ne denli yükselirseniz, karşılaştığınız sevgi o denli azalır: Vadide acı çekecek yerde, havalarda yüreğinde bir duygusuz çobanın attığı oku taşıyarak dönen kartal gibi acı çekersiniz. Bugün yeryüzüyle gökyüzünün uzlaşmaz olduklarını anlıyorum. Evet, göksel alanda yaşamak isteyen kişi için, yalnız Tanrı vardır. Ruhumuz o zaman bütün yersel nesnelerden kopmalıdır. Dostlarını da çocuklarını sever gibi sevmeli, onlar için, kendi kendisi için değil. 'Benlik' yıkımlara, acılara neden olur. Gönlüm kartalın gittiğinden de yükseklere gidecek; orada beni hiç aldatmayacak bir aşk var. Yeryüzü yaşamını sürdürmeye gelince; içimizdeki meleğin ruhsallığına duyuların bencilliğini egemen kılarak bizi fazlasıyla yiyip bitirir. Tutkunun verdiği sevinçler korkunç derecede fırtınalıdır, ruhun atılışlarını durduran, gevşetici kaygılarla ödenir. Bu fırtınaların çalkalandığı denizin kıyısına geldim, onları fazlasıyla yakından gördüm; sık sık bulutlarıyla sardı beni, dalga her zaman ayaklarımın dibinde parçalanmadı, yüreği soğutan sert kucaklayışı duydum; yüksek yerlere çekilmeliyim, bu uçsuz bucaksız denizin kıyısında ölürüm ben. Sizi de, beni üzmüş olan herkes gibi, erdemimin bir bekçisi olarak görüyorum. Bereket versin ki, güçlerimle oranlı bunalımlar girdi yaşamıma, böylece kötü tutkulardan arı, baştan çıkarıcı dinlenişten uzak, hep Tanrı'nın buyruğunda geçti. Bağlılığımız çılgınca çaba, yüreklerinin, insanların ve Tanrı'nın isteklerini yerine getirmeye çalışan iki arı çocuğun çabası 'oldu'... Çılgınlık, Félix! – Ha!" dedi kısa bir duruştan sonra, "Bu kadın hangi adla çağırır sizi?"

"Amédée," diye yanıtladım, "Félix ayrı bir varlıktır, yalnız sizin olacaktır."

Dindarca bir gülümsemeyle gülümsedi.

"Henriette kolay kolay ölemiyor," dedi. "Ama, alçakgönüllü Hıristiyan kadının, mağrur annenin, erdemleri

dün sendeleyen, bugün sağlamlaşmış kadının ilk çabasında göçüp gidecek," diye ekledi. "Ne söyleyeyim size? Evet evet, en ufak olaylarda olduğu gibi, en büyük olaylarda da yaşamım yönünü şaşırmıyor. Sevginin ilk köklerini bağlamam gereken yürek, annemin yüreği, çabalamama karşın, bana kapandı. Kızdım, ölmüş üç oğlandan sonra geliyordum, annemin, babamın gönlünde onların yerini tutmaya çalıştım boşu boşuna; ailenin gururunda açılan yarayı iyileştiremeyecektim. Bu hüzünlü çocukluktan sonra, tapılası teyzemi tanıdığım zaman, ölüm onu çabucak elimden aldı. Kendimi adadığım Mösyö de Mortsauf durmadan, yaraladı beni, durup dinlenmeden, bilmeden, zavallı adam! Aşkında çocuklarımızın bize besledikleri şu arı bencillik var. Bana verdiği acılardan haberi bile yok, her zaman bağışlanmıştır! Çocuklarım, bütün sızılarıyla etime, bütün nitelikleriyle ruhuma, günahsız sevinçleriyle yaradılışıma bağlı olan bu sevgili çocuklar, bu çocuklar, annelerin bağrında ne denli güç ve sabır bulunduğunu göstermek için verilmedi mi bana? Ya! Evet, çocuklarım erdemlerimdir benim! Onlar tarafından, onlarda, onlara karşın neler çektiğimi biliyorsunuz. Benim için anne olmak, her zaman acı çekmek hakkını satın almak oldu. Hacer[1] çölde haykırdığı zaman, bir melek bu fazlasıyla sevilen köle için, arı bir pınar fışkırtmış; ama bana, beni götürmek istediğiniz duru pınar (aklınızda mı?) Clochegourde'un çevresinde akmaya başlayınca, bana yalnız acı sular getirdi. Evet, işitilmedik acılar yüklediniz omuzlarıma. Sevgiyi yalnız acıyla tanıyanı Tanrı hiç kuşkusuz bağışlayacaktır. Ama, duyduğum

1. Hacer ya da Hacar. İbrahim Peygamber'in karısı Sara'nın cariyesi. Sara çocuğu olmadığı için Hacer'i İbrahim'e odalık verir. Hacer İsmail'i dünyaya getirdikten sonra İshak'ı doğurur. İsmail'in soyundan gelenlerin Arapların, İshak'ın soyundan gelenlerin Yahudilerin ataları olduğuna inanılır. (Y.N.)

en keskin acılar sizden geldiyse, hak ettiğim için geldi belki de. Tanrı adaletsiz değildir. Ya! Evet, Félix, bir alın üstüne bırakılan kaçamak bir öpüşte nice suçlar var belki de! Belki de, akşamları, çocuklara, babalara bağlı olmayan anılar ve düşüncelerle baş başa kalmak amacıyla dolaşılırken, bu yürüyüşlerde ruh bir başkasıyla evlenirken, çocuklarının ve kocasının önünde atılan adımların cezasını sert bir biçimde çekmek gerek! İç varlığın yalnız kucaklaşmalara sunulan yeri tutmak için toplanıp ufalması, belki de suçların en kötüsü! Bir kadın, kocasının öpüşü saçlarına konsun da alnı bundan uzak kalsın, diye eğildiği zaman, suç işlemiş demektir! Ölüme dayanan bir gelecek düşünmek suç işlemek demektir. Evet, günah işledim ben, çok günah işledim! Kilisenin koyduğu cezalardan zevk aldım, papazın hiç kuşkusuz fazla hoş görür karşıladığı yanlışları ödemekten de uzaktı bu cezalar. Hiç kuşkusuz, Tanrı, bu yanlışların kendisi için işlendiği kimseyi öcünü almakla görevlendirerek cezayı bütün bu yanlışların ortasına yerleştirdi. Saçlarımı vermem, kendimi vaat etmem değil miydi? Neden aklar giymekten hoşlandım? Böylece büsbütün sizin zambağınız olduğumu sanıyordum; beni burada, ilk olarak, ak giysiyle görmemiş miydiniz? Yazık! Çocuklarımı daha az sevdim, çünkü her büyük sevgi, borçlu olduğumuz sevgilerden çalınır. Görüyorsunuz ya, Félix, her acının anlamı var. Vurun, Mösyö de Mortsauf'un ve çocuklarımın vurduğundan da sert vurun. Bu kadın Tanrı'nın öfkesinin bir aracıdır, ona hiç kin duymadan yaklaşacağım, gülümseyeceğim ona; Hıristiyan, eş, anne olmamak korkusu yüzünden, onu sevmek zorundayım. Söylediğiniz gibi, çiçeksiz kalmasına neden olacak bir dokunuştan yüreğinizi korumanıza yardım edebildimse, bu İngiliz bana lanet edemez. Bir kadın sevdiği kimsenin annesini sevmelidir, ben de sizin annenizim. Yüreğinizden ne istedim? Ma-

dam de Vandenesse'in boş bıraktığı yeri. Ah! Evet, soğukluğumdan her zaman dert yandınız! Evet, ben yalnız annenizim sizin. Öyleyse geldiğinizde elimde olmadan söylediğim sert sözlerden dolayı bağışlayın beni, öyle ya, bir anne, oğlunun böylesine sevildiğini öğrenince kıvanç duymalıdır."

Başını göğsüme yasladı, "Özür dilerim! Özür dilerim!" diye yineledi.

Bilinmedik bir ses duydum o zaman. Ne genç kız sesinin sevinçli heceleri ne kadın sesinin sözcüklerini öyle sertçe bitirişleri ne de acılı anne iç çekişleriydi bunlar; bir iç parçalayıcı, bir yeni sesti bu, yeni acılar içindi.

"Size gelince, Félix," dedi, coşmuştu, "siz kötülük edemeyecek dostsunuz. Ah! Gönlümde hiçbir şey yitirmediniz, hiçbir şeyden dolayı kızmayın kendinize, en ufak bir pişmanlığınız olmasın. Bunları tatmak için bir kadın, çocuklarını bıraktığına, toplumdaki yerinden el çektiğine, öbür dünyadan vazgeçtiğine göre, olanaksız bir gelecek için en uçsuz bucaksız zevkleri bırakmanızı istemek, bencilliklerin en büyüğü değil miydi? Kaç kez sizi kendimden üstün buldum! İşte her şeyi söyledim, sizin için yalnız yüksek, titrek, soğuk, ama silinmeyecek bir ışık olabilirim. Yalnız, Félix, ne olur, kendime seçtiğim kardeşi sevmekte tek başıma bırakmayın beni. Beni sevin! Bir kız kardeşin aşkının ne kötü yarınları ne de güç anları vardır. Sizin güzel yaşamınızla yaşayacak, acılarınıza üzülmekten geri kalmayacak, sevinçlerinizle neşelenecek, sizi mutlu eden kadınları sevecek, ihanetlere kızacak olan bu hoş görür ruha yalan söylemek gereksinimini duymayacaksınız. Benim böyle sevilecek kardeşim olmadı. Şimdiye dek bulanık ve fırtınalarla dolu olan bağlılığımızı bu tatlı ve temiz sevgiye çevirmek için her türlü onur duygusunu silkip atacak ölçüde büyüklük gösterin. Böyle olursa, yaşayabilirim. Lady Dudley'in

elini sıkarak ilk ben başlayacağım."

Ağlamıyordu, ruhunu ve acılarını gizleyen son örtüyü de koparıp atarak, bana ne bağlarla bağlı olduğunu, ne sağlam zincirleri parçaladığımı gösteren bu acı bir bilgiyle dolu sözleri söylerken, ağlamıyordu! Öylesine kendimizden geçmiştik ki, seller gibi yağan yağmurun farkında bile değildik.

Arabacı, Ballan'ın başlıca hanını göstererek, "Birkaç dakika şuraya girmek istemez miydiniz, efendim?" dedi.

Kabul ettiğini belirten bir işaret yaptı, yaklaşık yarım saat süresince giriş kemerinin altında kaldık, otelin adamlarını büyük bir şaşkınlığa düşürdük, gecenin on birinde Madam de Mortsauf'un neden böyle yollarda olduğunu düşünüyorlardı merakla. Tours'a mı gidiyordu? Yoksa, Tours'dan mı dönüyordu? Sağanak dinip de yağmur yerini Tours'da *brouée* denilen, yüksekten esen yelin çabucak götürdüğü sisi ayın aydınlatmasına engel olmayan şeye bırakınca, arabacı çıktı, beni büyük bir sevince gömerek arabayı geri çevirdi.

"Emrimi dinleyin!" diye bağırdı Kontes tatlılıkla.

Böylece Charlemagne çoraklarının yolunu tuttuk, burada yağmur yeniden başladı. Çorakların ortalarında, Arabelle'in gözde köpeğinin havlayışlarını duydum; bir at birdenbire bir meşe topluluğunun alt yanından ileri atıldı, bir sıçrayışla yolu geçti, işe yarayacağı sanılan bu boş topraklarda tarlalarını birbirinden ayırmak için mal sahiplerinin kazdığı bir hendeğin üzerinden atladı ve Lady Dudley, arabanın geçişini görecek biçimde çorak toprakta durdu. "Bunu yapmak suç olmayınca, böyle çocuğunu beklemek ne zevk!" dedi Henriette.

Köpeğin havlayışları Lady Dudley'e benim arabada olduğumu anlatmıştı; hiç kuşkusuz havanın kötülüğü nedeniyle böyle geldiğimi sandı; Markiz'in durduğu yere geldiğimiz zaman, kendisine özgü binici ustalığıyla yo-

lun kıyısına uçtu, Henriette bir mucize karşısındaymış gibi hayran kaldı bu ustalığa. Şirin olsun, diye Arabelle, İngiliz söyleyişiyle adımın yalnız son hecesini söylerdi, bu da onun dudaklarında periye yaraşır bir güzelliğe bürünen bir tür sesleniş olurdu.

"*My Dee!*" diye bağırdığı zaman, yalnız ben işiteceğim sanıyordu.

Kontes, kıvrımları açılmış, uzun bukleleri sabırsız yüzüne garip bir biçimde eşlik eden bu masalsı yaratığı parlak bir ay ışınında seyrederek, "Evet, o, Madam," diye karşılık verdi.

İki kadın, birbirini nasıl bir çabuklukla inceler, bilirsiniz. İngiliz, düşmanını tanıdı, şanlı bir İngiliz gibi davrandı; İngiliz horgörüsüyle dolu bir bakışla süzdü bizi, sonra bir ok hızıyla fundalıkta gözden silindi.

"Çabuk, Clochegourde'a!" diye bağırdı Kontes, bu sert bakış yüreğe inen bir balta vuruşu gibi bir şey olmuştu onun için.

Arabacı, Saché yolundan daha düzgün olan Chinon yoluna sapmak için döndü. Araba yeniden çorak topraklar boyunca uzandığı zaman, Arabelle'in atının azgın dörtnalını ve köpeğinin ayak seslerini işittik. Her üçü de fundalığın öbür yanında, korularda uçar gibi gidiyorlardı.

"Gidiyor, bir daha bulamamasıya yitiriyorsunuz onu," dedi Henriette.

"Ne yapalım, gitsin!" diye yanıtladım. "Bu da dert mi?"

"Ah, zavallı kadınlar!" diye atıldı Kontes, acımalı bir dehşet vardı sesinde. "Ama nereye gidiyor?"

"Grenadière'e, Saint-Cyr yakınlarında küçük bir eve," dedim.

Henriette bana, kadınların aşkta birbirlerinin desteği olduklarına inandıklarını, birbirlerini hiç bırakmadıklarını kanıtlayan bir sesle, "Yalnız gidiyor," dedi.

Clochegourde'un ağaçlık yoluna girdiğimiz sırada,

Arabelle'in köpeği, arabanın önüne koşarak keyifli bir biçimde havladı.

"Bizi geçti," diye atıldı Kontes.

Kısa bir duruştan sonra, yine konuşmaya başladı:

"Rundan daha güzel bir kadın görmedim hiç! Ne el o öyle, o ne bel; teni zambağı siliyor, gözlerinde elmasın parıltısı var! Ama fazlasıyla güzel ata biniyor, gücünü göstermekten hoşlanıyor olmalı, canlı, sert, öyle sanıyorum; saygı gereklerini çiğnemekte de biraz ileri gidiyor gibi: Yasaları tanımayan kadın yalnız kendi kaprislerini dinleyecek demektir. Parlamayı, devinimi çok sevenlerde, bir şeyi sürdürme gücü yoktur. Benim görüşüme göre, aşk daha çok durgunluk ister: Sondanın hiç dibi bulamadığı, fırtınaların şiddetli olamayacağı, aşılmaz sınırlar içinde kaldıkları, ender oldukları; içinde iki varlığın, lüksü, parıltıyı rahatsız edici şeyler gibi görecekleri bir odada yaşadıkları, uçsuz bucaksız bir göl gibi düşündüm ben aşkı. Ama aşk kişiliklerin damgasını taşıyor olmalı, belki de yanılıyorum. Doğa ilkeleri iklimlerin istediği biçimlere boyun eğiyor, neden bireylerin duyguları için de böyle olmasın? Hiç kuşkusuz, kitlece genel yasaya bağlanan duygular, yalnız anlatımda, ayrılırlar. Her ruh kendince davranır. Markiz, uzaklıkları aşan ve erkek gücüyle davranan, güçlü kadın; sevgilisini tutsaklıktan kurtarabilir, gardiyanları, muhafızları, cellatları öldürebilir; oysa kimi yaratıklar, bütün ruhlarıyla sevmekten başka bir şey bilmezler: Tehlikede, diz çöker, dua eder ve ölürler. Bu iki kadından en çok hoşunuza gideni hangisi? İşte bütün sorun bu. Evet ya, Markiz sizi seviyor, sizin için bunca şeyi ayaklar altına almış! Belki de, siz kendisini sevmez olunca, sizi her zaman sevecek olan odur!"

"Sevgili melek, bir gün bana söylediğiniz şeyi yinelememe izin verin: Bunları nereden biliyorsunuz?"

"Her acının bir öğrettiği vardır, ben de öyle çok alanda acı çektim ki, bilgim çok geniş."

Uşağım verilen emri işitmiş, setlerden döneceğimizi sanmıştı, atımı ağaçlık yolda hazır bulunduruyordu: Arabelle'in köpeği, atın kokusunu almış; hanımı da, çok haklı bir meraka kapılarak korularda onun ardından gelmişti, hiç kuşkusuz korularda gizleniyordu.

Henriette gülümseyerek, "Gidin de barışın," dedi, en ufak bir hüzün yoktu üzerinde. "Amacım konusunda ne denli aldandığını söyleyin; kısmetine düşen gömünün bütün değerini belirtmek istiyordum ona; yüreğimde yalnız iyi duygular var kendisine karşı, öfkenin, horgörünün izi bile yok; karşıtı değil, kız kardeşi olduğumu açıklayın ona."

"Gitmeyeceğim!" diye atıldım.

Din kurbanlarının kıvılcımlar saçan gururuyla, "Kimi gözetmelerin alçaltmaya dek vardığını hiç duymadınız mı içinizde?" dedi. "Gidin, gidin!"

Bunun üzerine, ne durumda olduğunu öğrenmek için Lady Dudley'e koştum.

"Bir küsse de beni bıraksa! Clochegourde'a dönerdim," diye düşündüm.

Köpek, beni bir meşenin altına götürdü, buradan Markiz bağırarak atıldı:

"*Away! Away!*"[1]

Bütün yapabildiğim Saint-Cyr'e dek ardından gitmek oldu, gece yarısı vardık oraya. Arabelle, atından indiği zaman, "Bu hanımın sağlığına hiç diyecek yok," dedi.

"Ben olsam, ölürdüm!" demek isteyen bir tavırla, kuru kuru söylenen bu gözlemdeki bütün acı alayları ancak onu tanımış olanlar akıllarına getirebilirler.

1. (İng.) Uzaklaş! Uzaklaş! (Y.N.)

"Bu üç oklu şakalarının bir tekini bile Madam de Mortsauf'a yöneltmeye kalkmayacaksın," diye yanıtladım.

"Değerli yüreğiniz için çok değerli olan bu varlığın kusursuz sağlığını belirtmek, büyük efendimizin hoşuna gitmeyen bir şey yapmak mı? Söylediklerine göre, Fransız kadınları, sevgililerinin köpeklerine varıncaya dek her şeylerinden nefret ederlermiş, biz İngiltere'de, şanlı efendilerimizin bütün sevdiklerini severiz, nefret ettikleri her şeyden de nefret ederiz, çünkü efendilerimizin benliğinde yaşarız. Öyleyse, bu hanımı sizin sevdiğiniz ölçüde benim de sevmeme izin verin. Yalnız, sevgili çocuk," dedi, yağmurdan ıslak kollarıyla sarıldı bana, "bana ihanet etseydin ne ayakta ne yatakta olurdum ne uşaklı bir arabada ne Charlemagne çoraklarında ne de dünyanın hiçbir çorak toprağında gezinmekte; ne yatağımda ne de dedelerimin çatısı altında olurdum! Olmazdım artık ben. Ben, Lancashire'da, kadınların aşktan öldükleri ülkede doğdum. Seni tanımak ve bırakmak! Seni hiçbir güce bırakmazdım ben, ölüme bile, çünkü ben de seninle gelirdim."

Beni odasına götürdü, insanı rahat ettirtebilecek ne varsa, hepsi çoktan hazırlanmıştı burada.

"Sev onu, canım," dedim coşkunlukla, "o seni seviyor, alaylı bir biçimde değil, içtenlikle seviyor."

"İçtenlikle mi, yavrum," dedi, binici etekliğini çözmeye başladı.

Âşık kuruntusuna kapıldım, bu gururlu yaratığa, Henriette'in yaradılışının yüceliğini göstermek istedim. Tek sözcük Fransızca bilmeyen oda hizmetçisi, onun saçlarını düzeltirken, ben yaşamını özetleyerek Madam de Mortsauf'u anlatmaya çalıştım, bütün kadınları küçük ve kötü yapan bunalımın ona esinlediği büyük düşünceleri yineledim. Arabelle, bana dikkat bile etmiyormuş gibi göründüyse de sözlerimin hiçbirini kaçırmadı.

Yalnız kaldığımız zaman, "Bu tür Hıristiyanca konuşmalardan hoşlandığını öğrendiğime çok sevindim," dedi, "çiftliklerimden birinde, vaaz uydurmasını herkesten iyi bilen bir papaz vardır; köylülerimiz bunları anlar, çünkü dinleyene göre, çok güzel ayarlar sözlerini. Yarın, babama yazacağım, bu adamcağızı gemiyle bana yollasın, Paris'te emrinde olacak, onu bir kez dinledikten sonra, ondan başkasını dinlemek istemezsin artık, üstelik sağlığına da hiç diyecek yoktur; ahlak dersleri de şu ağlatan sarsıntıların hiçbirini uyandırmaz sende, duru bir kaynak gibi, fırtınasızca akar, tatlı bir uyku sağlar. Canın isterse her akşam, yemeğini sindirirken, vaazlara olan tutkunu da karşılamış olursun. Sevgili çocuk, bizim bıçaklarımız, gümüşlerimiz ve atlarımız sizin bıçak ve hayvanlarınızdan ne denli üstünse, ahlakımız da Tours ahlakından o denli üstündür. Ne olur, dinle şu papazı hatırım için, söz ver bana! Ben bir kadından öte bir şey değilim, sevgilim, sevmesini bilirim, istersen, senin için ölebilirim; ama ne Eton'da okumuşluğum var ne Oxford'da ne de Edinbourg'da; ne bilginliğim var ne rahipliğim, bunun için ahlak dersi veremem sana, elimden gelmez bu iş, denesem beceriksizliklerin en kötüsünü görürdün. Beğenilerini başına kakmıyorum, bundan daha kötü beğenilerin de olsa, uymaya çalışırdım; çünkü aşk, sofra, kilise beğenileri, açık ve Hıristiyanca erdemler, nelerden hoşlanıyorsan, hepsini elinin altında bulasın isterim. Bu akşam kıldan bir tövbekâr gömleği giyeyim ister misin? Sana ahlak dersi veriyor, ne mutlu bu kadına, Fransız kadınları hangi üniversiteden alıyorlar diplomalarını? Zavallı ben! Ancak kendimi verebilirim, ancak kölenim senin..."

"Peki, sizi birlikte görmek istediğim zaman ne diye kaçtın öyleyse?"

"Sen deli misin, *My Dee?* Uşak kılığında Paris'ten

Roma'ya giderim, senin için en akla aykırı şeyleri yaparım; ama benimle tanıştırılmamış bir kadınla, sonu gelmez vaazlara başlayacak bir kadınla yollarda nasıl konuşurum? Köylülerle konuşurum, acıkırsam, bir işçiden ekmeğini benimle paylaşmasını rica ederim; ona birkaç lira veririm ve her şey uygun olur; ama İngiltere'de yol kesen beyzadeler gibi, bir arabayı durdurmaya gelince, bu benim kitabımda yoktur. Demek sen, yalnız sevmesini biliyorsun, zavallı çocuk! Yaşamasını bilmiyor musun? Öte yandan, sana henüz tümüyle benzemiyorum, meleğim! Ben ahlak dersinden de hoşlanmam. Ama, senin hoşuna gitmek için, büyük çabalara girişebilirim. Hadi, sus, girişeceğim bu işe! Vaazcı kadın olmaya çalışacağım. Çok geçmeden benim yanımda Yeremya[1] bir soytarıdan başka bir şey olmayacak. Aralarına Kutsak Kitap ayetleri serpiştirmeden hiçbir okşayışa başlamayacağım bundan böyle."

Gücünü kullandı, sihirleri başlayınca bakışımda biçimlenen şu ateşli anlatımı görür görmez kötüye kullandı bu gücü. Her şeyde üstün çıktı, ben de kendini harcayan, gelecekten vazgeçen, bütün erdemini aşktan yaratan kadının büyüklüğünü Katolik saptırmacalarına yeğ tuttum.

"Demek seni sevdiğinden daha çok seviyor kendini?" dedi. "Demek sen olmayan bir şeyi sana yeğ görüyor? Bizim olan bir şeye sizin verdiğiniz önemden başka nasıl önem verilir? Hiçbir kadın, ne denli büyük bir ahlak hocası olursa olsun, erkeğin eşiti olamaz. Üzerimize yürüyün, öldürün bizi, hiçbir zaman yaşamınızı güçlüğe sokmayın bizim için. Bize ölmek düşer, size de büyük ve mağrur yaşamak. Sizden bize, hançer; bizden size, aşk ve

1. Eski Ahit'teki Yeremya Kitabı'nın yazarı sayılan İbrani peygamber ve reformcu. (Ç.N.)

bağışlama. Güneş, ışınları içinde bulunan ve kendisiyle yaşayan küçücük sineklere kulak asar mı? Kalabildiklerince kalırlar, sonra, güneş gidince de ölürler..."

"Ya da uçarlar," dedim sözünü keserek.

Tanıdığı eşsiz gücü kullanmaya en kararlı adamı bile iğneleyecek bir ilgisizlikle, "Ya da uçarlar," diye sürdürdü konuşmasını. "Bir erkeği dinin aşkla uzlaşmaz olduğuna inandırmak için ona tereyağlı erdem dilimleri yutturmak bir kadına yakışır mı dersin? Ben bir dinsiz miyim ki? İnsan kendini ya verir ya vermez; ama hem kendini vermeyip hem de ahlak dersi vermeye gelince; böylesi çifte işkence olur, bu da bütün ülkelerin hukukuna aykırıdır. Burada yalnız hizmetçin Arabelle'in eliyle hazırlanmış çok güzel sandviçler bulacaksın, Arabelle'in bütün ahlakçılığı daha hiçbir erkeğin duymadığı, meleklerin esinlediği okşayışlar tasarlamak olacaktır."

Bir İngiliz kadınının dilindeki şakadan daha yoldan çıkarıcı bir şey bilmiyorum; tumturaklı ciddiliği, İngilizlerin önyargılarla dolu yaşamlarının en yüksek bönlüklerini sakladıkları o kurumlu inanç havasını sokar bu şakaya. Fransız şakası bir nakıştır, kadınlar verdikleri sevinci, çıkardıkları kavgaları güzelleştirirler bununla; ruhsal bir süstür, tuvaletleri gibi zariftir. Ama İngiliz şakası bir asittir, üzerine düştüğü varlıkları öyle bir aşındırır ki, yıkanmış, fırçalanmış birer iskelet durumuna getirir. Şakacı bir İngiliz kadınının dili, kaplanın diline benzer, oynamak isterken ta kemikten koparır eti. Alaylı alaylı, "Bu kadarcık mı?" diyen şeytanın o çok güçlü silahı, o alay, zevkle açtığı yaralara ölümcül bir zehir bırakır. O gece Arabelle, becerikliliğini kanıtlamak için suçsuzların başını keserek eğlenen bir sultan gibi göstermek istedi gücünü.

Beni mutluluktan başka her şeyin unutulduğu şu yarı uykuya daldırdığı zaman, "Meleğim, ben de ahlakçılık yaptım işte," dedi. "Seni sevmekle bir suç işleyip işle-

mediğimi, tanrısal yasaları çiğneyip çiğnemediğimi düşündüm, sonra hiçbir şeyin bundan daha dinsel, daha doğal olmadığı sonucuna vardım. Tanrı bize onlara tapmamızı belirtmek için değil de niçin başkalarından daha güzel varlıklar yaratacaktı? Suç seni sevmemek olurdu, sen bir melek değil misin? Bu hanım öbür erkeklerle karıştırarak alçaltıyor seni, ahlak kuralları sana uygulanamaz. Tanrı seni her şeyin üstüne koymuş. Seni sevmek ona yaklaşmak değil mi? Tanrısal şeyleri gönlü istiyor, diye zavallı bir kadına kızabilir mi? Senin geniş ve ışıklı yüreğin gökyüzüne öylesine benziyor ki, gelip bir şenliğin mumlarında yanan küçücük sinekler gibi aldanıyorum! Onlar yanlışlarından dolayı cezalandırılacaklar mı? Öte yandan, bir yanlış davranış mı bu? Işığa yüce bir tapış değil mi? Sevdiğinin kucağına atılmaya ölmek denirse, fazla dindarlıktan ölüyorlar. Ben seni sevmek zayıflığını gösteriyorum, oysa bu kadın, Katolik Kilisesi'nde kalmak gücünü gösteriyor. Çatma kaşlarını! Ona kızdığımı mı sanıyorsun? Hayır, yavrum! Ahlakına hayranım, seni serbest bırakmasını öğütleyen, böylece de seni elde etmemi, hep yanımda tutmamı sağlayan ahlakına; çünkü her zaman için benimsin, değil mi?"

"Evet."

"Her zaman için mi?"

"Evet."

"Demek bu lütfu bana bağışlıyorsun, sultanım? Bir ben sezdim senin bütün değerini! O toprağı ekmesini biliyor mu diyorsun? Ben çiftçilere bırakıyorum bu bilgiyi, senin yüreğine bakmayı yeğ görürüm."

Bu sarhoş edici gevezelikleri bu kadını daha iyi anlatmak, size söylediğimi doğrulamak, böylece de sonucu anlamanızı sağlamak amacıyla anımsamaya çalışıyorum. Ama bildiğiniz bu güzel sözleri süsleyen şeyleri nasıl anlatmalı size? Düşlerimizin en aykırı oyunlarına benzer

çılgınlıklardı bunlar; kimi zaman demetleriminkine benzer yaratmalardı: güçle birleşmiş güzellik, sevgi, ateşliliğin volkansı baskınlarıyla çelişen, gevşek ağırlıkları; kimi zaman şehvetlerimizin dinletisine uydurulmuş, en bilgiç müzik yükselişleri; sonra birbirlerine sarılmış yılanların oyunlarına benzer oyunlar; sonra, en güleç düşüncelerle süslü, en okşayıcı sözler, duyuların zevkine aklın şiir diye ekleyebileceği ne varsa, hepsi. Henriette'in arı ve içine kapanık ruhunun yüreğimde bıraktığı izlenimleri, şiddetli aşkının yıldırımları altında yok etmek istiyordu. Madam de Mortsauf'un kendisini anladığı oranda Markiz de Kontes'i anlamıştı. Her ikisi de iyi yargılamışlardı birbirlerini. Arabelle'in yaptığı saldırının büyüklüğü, bana korkusunun genişliğini, düşmanına duyduğu gizli hayranlığı belirtiyordu. Sabahleyin, onu gözleri yaşlı, uyumamış buldum.

"Neyin var?" dedim.

"Son sınırına varmış aşkımın beni yerle bir etmesinden korkuyorum," diye yanıtladı. "Her şeyi verdim. O kadın benden daha becerikli, arzulayabileceğin bir şey var elinde. Onu yeğ tutarsan, beni düşünme artık; seni sızılarımla, pişmanlıklarımla, acılarımla sıkmayacağım; hayır, gidip senden uzaklarda öleceğim, can veren güneşinden uzak kalmış bir bitki gibi."

Benden aşk yeminlerini koparmasını becerdi, bu yeminler sevince gömdü onu. Gerçekten de sabah sabah ağlayan bir kadına ne denilir? O zaman bir sertlik etmeyi düşüklük sayarım. Bir gün önce kendisine direnememişsek, ertesi gün yalan söylemek zorunda değil miyiz? Erkek Yasası kadınlarla ilişkilerimizde bizim için yalanı bir görev durumuna getirir.

"Peki, ben de yücegönüllüyüm," dedi gözyaşlarını kurulayarak, "onun yanına dön, seni aşkımın gücüne borçlu olmak istemiyorum, kendi isteminle gelmelisin

bana. Buraya geri dönersen, bana her zaman olanaksız görünmüş olan şeye, beni benim seni sevdiğim oranda sevdiğine inanacağım."

Beni Clochegourde'a dönmeye inandırmayı başardı. Düşeceğim durumun aykırılığı gırtlağına dek mutluluğa gömülmüş bir adamın önceden sezebileceği şeylerden değildi. Clochegourde'a gitmek istememekle Lady Dudley'in Henriette'e üstün gelmesini sağlıyordum. Arabelle o zaman beni Paris'e götürürdü. Ama Paris'e gitmek, Madam de Mortsauf'u aşağılamak değil miydi? Bu durumda, daha da kesin bir biçimde Arabelle'e dönmem gerekiyordu. Bir kadın bu türlü aşk suçlarını hiç bağışlamış mıdır? Göklere giden bir arınmış ruh değil de göklerden inmiş bir melek olmadıkça, seven bir kadın, sevgilisini bir başka kadınla mutlu görmektense, can çekişir görmeyi yeğ tutar: Ne denli çok severse, yarası da o denli ağır olur. Böylece, hangi yanından bakılırsa bakılsın, durumum, Grenadière'e gitmek üzere bir kez Clochegourde'dan çıktıktan sonra, rastlantı ürünü aşklara ne denli yararlıysa, gönlümün seçtiği aşklarım için de o denli ölümcüldü. Markiz, her şeyi düşünmüş, inceden inceye hesaplamıştı. Sonradan bana anlattığına göre, Madam de Mortsauf'la çorak topraklarda karşılaşmamış olsaydı, Clochegourde'un çevresinde dolaşarak beni güç duruma düşürmeye çalışacaktı.

Kontes'in –onu solgun buldum, çetin bir uykusuzluğun acısını çekmişe benziyordu– yanına yaklaştığım dakikada, birdenbire, anlayış denilen şeyi değil, kitleye göre önemsiz, ama büyük ruhların hukukuna göre suç olan şeylerin nerelere dek gidebileceğini hâlâ genç ve mert yüreklere açıkça gösteren sevgiyi kullandım. Oynayarak, çiçek toplayarak bir uçuruma inip de bunalım içinde, yeniden çıkmanın olanaksız olduğunu, insan toprağının artık aşılmaz uzaklıklarda bulunduğunu gören,

gece kendini yapayalnız bulan ve yabanıl haykırışlar işiten bir çocuk gibi, bütün bir dünyayla birbirimizden ayrıldığımızı sezinledim. İkimizin de ruhunda büyük bir uğultu, kutsal cuma günü Kurtarıcı'nın can verdiği saatte kiliselerde haykırılan şu kasvetli *Consummatum est!*'in[1] yankılanması gibi, ilk aşkları din olan genç ruhları donduran korkunç sahne gibi bir şey oldu. Henriette'in bütün düşleri bir tek vuruşla ölmüş, yüreği bir tutkunun acısını çekmişti. O, bedensel isteğin saygıdan önünde duruverdiği, uyuşturucu kollarına alamadığı kadın, bugün mutlu aşkın hazlarını sezinliyordu da onun için mi kaçırıyordu bakışlarını benden? Evet, altı yıldır yaşamım üzerinde parlayan ışığı geri aldı. Gözlerimizden yayılan ışınların kaynağının ruhlarımızda olduğunu, ruhların birbirlerine işlemeleri ya da bir tek ruh olarak birleşmeleri, ayrılmaları, birbirlerine her şeyi söyleyen, güven dolu iki kadın gibi oynamaları için, gözlerin arada bir yol olduklarını biliyordu demek? Okşayışların yabancı oldukları bu çatı altında, hazzın kanatlarından alaca tozları serpilmiş bir yüz getirmekteki suçluluğu acı acı sezdim. Dün, Lady Dudley'i bıraksam da yalnız gitseydi, Clochegourde'a dönseydim, belki de... belki de Madam de Mortsauf böyle acımasızca kız kardeşim olmaya kalkmayacaktı. Güler yüzlülüğüne aşırı bir gücün tantanasını katıyordu, bir daha çıkmamak üzere yerleşiyordu görevine. Yemek sırasında, binlerce özen, alçaltıcı özenler gösterdi, acıdığı bir hasta gibi baktı bana.

"Erkenden dolaşmaya çıktınız; iştahınıza hiç diyecek yoktur, sizin mideniz sağlam," dedi Kont.

Kontes'in dudaklarında kurnaz bir kız kardeş gülümsemesi uyandırmayan bu tümce, en sonunda bana du-

1. (Lat.) "Tamamlandı!" İsa'nın son sözü. (Yuhanna 19:30)

rumumun gülünçlüğünü gösterdi. Gündüz Clochegourde'da, gece Saint-Cyr'de olmak olanaksızdı. Arabelle, benim inceliğimle, Madam de Mortsauf'un ruh büyüklüğüne bel bağlamıştı. Bu uzun gün boyunca, uzun zaman arzulanmış bir kadının dostu olmanın ne denli güç olduğunu anladım. Yılların ürünü olunca öylesine kolay olan bu geçiş, genç yaşta bir hastalıktır. Utanıyor, bedensel hazlara lanet ediyordum, Madam de Mortsauf benden kanımı istesin isterdim. Karşıtını yerden yere vuramıyordum, bundan söz açmaktan kaçınıyordu, Arabelle'i yermek yüreğinin son kıvrımlarına dek soylu, büyük olan Henriette'in beni küçümsemesine yol açacak bir alçaklıktı. O beş yıllık güzelim yakınlıktan sonra, neden söz edeceğimizi bilmiyorduk; sözlerimiz düşüncelerimize karşılık vermiyordu; içimizi kemiren acıları karşılıklı olarak saklıyorduk birbirimizden, oysa bizim için acı sadık bir aracı olmuştu. Henriette hem kendisi, hem de benim hesabıma mutlu bir tavır takınıyordu; ama kederliydi. Her fırsatta, kardeşim olduğunu söyledi, kadınca davrandıysa da konuşmayı sürdürmek için hiçbir düşünce bulamıyordu, çoğunlukla zorlama bir sessizlik içinde kalıyorduk. Bu hanımefendinin tek kurbanının kendisi olduğuna inanıyormuş gibi davranarak, içimdeki işkenceyi büyüttü. Kız kardeşin ağzından çok kadınsı bir alay kaçınca, "Ben sizden daha çok acı çekiyorum," dedim.

Duyuları geride bırakılmak istenince, kadınların takındıkları şu yükseklik tavrıyla, "Nasıl?" diye sordu.

"Ben bütün suçları işledim."

Kontes bir an bana karşı soğuk, ilgisiz bir tavır takındı, kırdı bu beni; gitmeye karar verdim. Akşam setin üzerinde, bir araya gelmiş aileyle vedalaştım. Hepsi de çimenliğe dek ardımdan geldiler, burada atım yeri eşeliyordu, yanından uzaklaştılar. Gemi kavradığım zaman, Kontes yanıma geldi.

"Yalnız başımıza, yürüyerek ağaçlık yola gidelim," dedi.

Ona kolumu verdim, birbirine karışmış edimlerimizin tadını çıkarırcasına, ağır adımlarla yürüyerek, avlulardan çıktık; böylece, dış duvarın bir köşesini saran bir ağaç kümesine geldik. Durdu, başını yüreğimin üstüne, kollarını boynuma attı,

"Güle güle, dostum," dedi. "Güle güle, bir daha birbirimizi görmeyeceğiz! Tanrı bana geleceği görmek gibi acıklı bir güç verdi. Bir gün, öylesine yakışıklı, öylesine genç olarak döndüğünüz, Grenadière'e gitmek üzere Clochegourde'u bıraktığınız bugün olduğu gibi, bana sırtınızı çevirdiğinizi gördüğüm zaman, içimi saran dehşeti anımsıyor musunuz? İşte, bu gece, bir kez daha, yargılarımıza bakabildim. Dostum, şu anda son olarak konuşuyoruz birbirimizle. Ancak daha birkaç sözcük söyleyebilirim size, çünkü artık sizinle konuşacak olan tümüyle ben olmayacağım. Ölüm şimdiden içimde bir şeyi yaraladı. Çocuklarının elinden annelerini almış olacaksınız, bari onun yerini doldurmaya çalışın! Bunu yapabilirsiniz! Jacques'la Madeleine, kendilerine her zaman acı çektirmişsiniz gibi severler sizi."

"Ölmek mi!" dedim ürpererek, yüzüne baktım, sevdikleri bu korkunç hastalığa tutulmamış olanlara ancak bu gözleri koyulaşmış gümüş kürelere benzetmekle sezdirilebilecek, parlak gözlerinin kuru alevini yeniden gördüm. "Ölmek mi!.. Henriette, yaşamanızı emrediyorum size. Eskiden yeminler istemiştiniz benden, işte ben de bugün sizden bir yemin istiyorum; Origet'ye görüneceğinize, her söylediğini yerine getireceğinize yemin ettin..."

Anlaşılmayışına kızmış, umutsuzluk haykırışıyla sözümü kesti, "Tanrı'nın iyiliğine karşı gelmek mi istiyorsunuz?" dedi.

"Şu sefil hanım gibi her isteğime körü körüne uya-

cak ölçüde sevmiyor musunuz beni?.."

O zamana değin saygı gösterdiği uzaklıkları bir anda aştırtan bir kıskançlığa kapılarak, "Evet, ne istersen," dedi.

"Burada kalıyorum," dedim, gözlerini öptüm.

Bu razı oluşla dehşete kapılarak kollarımdan ayrıldı, gidip bir ağaca yaslandı, sonra başını çevirmeden, aceleyle yürüyerek evine döndü; ama ardından gittim, ağlıyor, dua ediyordu. Çimenliğe gelince, elini tuttum, saygıyla öptüm. Bu umulmadık boyun eğiş içine dokundu.

"Yine de seninim," dedim, "çünkü teyzenin sevdiği gibi seviyorum seni."

Şiddetle elimi sıkarken titredi.

"Bir bakış!" dedim, "Eski bakışlarımızdan bir tane daha!" Gelip geçiveren bir bakışıyla ruhumun ışığa gömüldüğünü duyarak, "Kendini tümüyle veren kadın, şimdi aldıklarım ölçüsünde can ve ruh veremez bana," diye atıldım. "Henriette, sen en çok sevilensin, tek sevilensin."

"Yaşayacağım," dedi, "ama siz de iyileşin."

Bu bakış Arabelle'in alaylarının izlenimini silmişti. Size anlattığım ve birbiri ardından etkilerini duyduğum iki uzlaşmaz tutkunun oyuncağıydım. Bir melekle bir şeytanı, biri kusurlarımızın kiniyle bereledığimiz bütün erdemlerle, öteki bencillikle meydan okuduğumuz bütün günahlarla bezenmiş, birbirinden güzel iki kadını seviyordum. Bu ağaçlık yoldan geçerken, bana mendil sallayan çocuklarının arasında bir ağaca yaslanan Madam de Mortsauf'u görmek için ikide bir arkama dönerken, öylesine güzel iki alınyazısına egemen olduğumu bilmekten gelen bir gurur duygusu buldum ruhumda: böylesine üstün iki kadının ayrı ayrı açılardan gururu olmanın, ellerinden gidecek olursam her iki yana da ölüm getirecek ölçüde büyük tutkular uyandırmış bulunmanın gururu. Bu geçici, bu ahmakça kendini beğenmişlik iki cezaya

birden çarpıldı, inanın! Bilmiyorum hangi şeytan bana Henriette'in yanında, bir umutsuzluğun, Kont'un ölümünün bana Henriette'i vereceği ânı beklememi söylüyordu, çünkü Henriette hep seviyordu beni: Sertlikleri, gözyaşları, pişmanlıkları, Hıristiyanca boyun eğmişliği, benim yüreğimden silinmeyeceği gibi, kendi yüreğinden de silinemeyecek bir duygunun çok şeyler anlatan izleriydi. Bu güzel ağaçlık yolda bunları düşünerek ağır ağır ilerlerken, yirmi beşimde değil de elli yaşımdaydım. Niçin saklamalı, bu kötü düşünceleri bir solukta kovduysam da yakamı bırakmadılar! Belki de bunların ilkesi Tuileries'de, krallık odasının tavan kaplamalarının altında bulunuyordu. XVIII. Louis'nin, insanın ancak olgun yaşta gerçek tutkuları olduğunu, çünkü tutkunun ancak içine güçsüzlük karışınca güzel, taşkın olduğunu, o zaman insanın her yeni zevke başlarken, son parasını süren kumarcıya benzediğini söyleyen kimsenin, yıkıcı görüşlerine kim karşı koyabilirdi? Ağaçlık yolun sonuna geldiğim zaman, geriye döndüm ve Henriette'in hâlâ orada olduğunu, tek başına durduğunu görünce göz açıp kapayıncaya dek aştım yolu. Nedeni kendisinden gizli kalan kefaret gözyaşlarıyla ıslanmış olan bir Hoşça kal, demek için yanına geldim. Farkında olmadan, bu bulunmamasıya yitirilmiş güzel aşklara, bu el değmemiş coşkunluklara, bir daha doğmayan yaşam çiçeklerine sunulmuş, içten gözyaşlarıydı bunlar; öyle ya, bundan sonra, erkek vermez artık, alır; sevgilisinde kendi kendini sever; bundan sonra, zevklerimizi, belki kusurlarımızı bizi seven kadına aşılarız; oysa yaşamın başında, sevdiğimiz kadın erdemlerini, inceliklerini bize kabul ettirir; bir gülümsemeyle güzele çağırır bizi, bize kendi verdiği örnekle bağlılığı öğretir. Henriettelerini bulamamışların vay haline! Bir Lady Dudley tanımamışların vay haline! Beriki evlenecek olursa, karısını kaçıracaktır elinden,

ötekini de sevgilisi bırakacaktır belki; ama ikisini bir tek kadında bulabilen adama ne mutlu; sevdiğiniz adama ne mutlu, Natalie!

Paris'e dönünce, Arabelle'le eskisinden daha içli dışlı olduk. Çok geçmeden her ikimiz de görgü yasalarını yıktık; o zamana dek ben isteyerek uyuyordum bu yasalara, bunlara sıkı bir biçimde uymak, Lady Dudley'in düştüğü durumu çevrenin bağışlamasını sağlıyordu çoğu zaman. Dış görünüşlerin ötesine sızmaktan hoşlanan kibar çevre, bu görünüşlerin sakladığı gizi öğrenir öğrenmez, yasal sayar bunları. Yüksek çevrenin göbeğinde yaşamak zorunda olan sevgililer, salonların hukukunun gerektirdiği engelleri devirmekle iyi etmeyeceklerdir; başkalarından çok, kendileri söz konusudur. Aşılacak uzaklıklar, dışarıya karşı gösterilecek saygı, oynanacak güldürüler, daha da karanlıklaştırılacak gizemler, mutlu aşkın bütün bu tragedyası yaşam boşluğunu doldurur, isteği yeniler ve yüreğimizi alışkanlığın gevşemelerinden korur. Ama temelden savruk olan ilk tutkular da, tıpkı gençler gibi, ormanlarında hangi ağacın kesilip hangisinin bırakılması gerektiğini araştıracak yerde, hepsini kökünden keserler. Arabelle, bu burjuva görüşlerini benimsemiyordu, beni hoşnut etmek için boyun eğmişti bunlara; avını elinden kaçırmamak için önceden işaretleyen cellat gibi, *sposo*'su[1] durumuna gelmem için bütün Paris'in gözleri önünde güç duruma düşürmek istiyordu beni. Bu yüzden, beni evinde alıkoymak için şuhluklarını kullandı, çünkü, kanıtsızlık yüzünden, ancak yelpaze altından fısıldaşmaları destekleyen kibar rezaletinden memnun değildi. Durumumu açıkça ortaya koyan önlemsizliklerde bulundukça çok mutlu olduğunu görür de aşkına nasıl inanmazdım?

1. (İt.) "Güvey, damat." Burada alaylı bir anlamı var. (Ç.N.)

Yasal olmayan bir evliliğin hazlarına gömüldükten sonra, bir umutsuzluktur sardı içimi, yaşamımı nicedir benimsediğim görüşlere ve Henriette'in salık verdiği şeylere aykırı bir yönde durmuş görüyordum. O zaman, sonunun geldiğini sezerek, soluğunun gürültüsü dinlenmesini isteyen, bir veremliyi saran bir tür kızgınlık içinde yaşadım. Yüreğimin acı çekmeden çekilemeyeceğim bir köşesi vardı; bir öç iblisi aklıma geliştirmeyi bir türlü göze alamadığım düşünceler getiriyordu durmadan. Henriette'e yazdığım mektuplar bu ruhsal hastalığı anlatıyor ve ona sonsuz bir acı veriyorlardı. "Yitirilen bunca gömüye karşılık, hiç değilse mutlu olayım istiyordu!" Aldığım tek yanıtta böyle demişti. Ve ben, mutlu değildim! Sevgili Natalie, mutluluk mutlaktır, karşılaştırmaya gelmez. İlk ateşim geçince, ister istemez bu iki kadını birbirleriyle karşılaştırdım; aralarındaki karşıtlığı o zamana dek inceleyememiştim. Gerçekten de, her büyük tutku kişiliğimiz üzerine öyle ağır bir biçimde çöker ki, ilkin keskin yanlarını geriye iter, kusurlarımızı ya da üstünlüklerimizi oluşturan alışkanlıkların açtığı izleri doldurur; ama sonradan, birbirlerine iyice alışmış iki sevgilide, ruhsal varlığın çizgileri yeniden belirir, o zaman her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerini yargılarlar, çoğu zaman, kişiliğin tutku karşısındaki bu tepkisi boyunca, her şeyin yüzeyinde kalan insanların yüreğimizi tutarsızlıkla suçlamak için bir silah gibi sarıldıkları ayrılmaları hazırlayan soğukluk duyguları çıkar ortaya. Bu dönem de başladı işte. Çekici yanları eskisi gibi gözlerimi kör etmiyordu, zevkimi bütün ayrıntılarıyla gözden geçirerek bir incelemeye giriştim, bu inceleme, belki hiç de istememe karşın, Lady Dudley'in zararına oldu.

İlkin; Fransız kadınını bütün kadınlar arasında belli eden, yaşamlarındaki rastlantıların yardımıyla her ülkenin sevme biçimlerini denemiş insanların düşüncesine

göre, sevilmesini daha hoş kılan zekâ konusunda yaya kaldığını gördüm. Bir Fransız kadını sevdiği zaman, değişir; bunca övülen şuhluğunu, aşkını süslemekte kullanır; öylesine tehlikeli olan boş gururunu bırakır, kendisini sevgisine adamaya kalkar. Sevgilisinin çıkarlarıyla, kinleriyle, dostluklarıyla kaynaşır; işadamının deneyimle edindiği incelikleri o bir gün içinde ediniverir. Yasayı inceler, kredi mekanizmasını anlar, bir bankerin kasasını boşaltıverir, şaşkındır, müsriftir, ama bir tek vanlışlığa düşmeyecek, bir tek lirayı sokağa atmayacaktır; aynı zamanda hem anne, dadı, hekim olur, hem de bütün değişmelerine en ufak ayrıntılarında bile sonsuz bir aşk belirten bir mutluluk güzelliği verir; değişik ülkelerin kadınlarına özgü olan, onları yükselten nitelikleri kendinde toplar, aklıyla birlik sağlar, bu karışık niteliklere, her şeye canlılık veren, her şeyi sağlayan, doğrulayan, çeşitlendiren, bir tek eylemin ilk zamanına dayanan bir duygunun tekdüzeliğini yıkan Fransız mayasını katar bunlara. Fransız kadını kalabalık içinde de olsa, yalnız da olsa, her zaman, her dakika, durmadan, bıkmadan sever; kalabalık içinde yalnız bir kulakta çınlayan bir ses bulur, susmasıyla da konuşur, gözlerini önüne dikerken de bakmasını bilir; içinde bulunduğu durum konuşmasını, bakmasını yasak ediyorsa, ayağının iz bıraktığı kumdan yararlanacak, üzerine bir düşünceyi yazacaktır; tutkusunu belirten yalnız odur; kısacası, aşkı karşısında dünyayı dize getirir.

İngiliz kadını, tersine, aşkına dünya karşısında boyun eğdirtir. Eğitiminin sonucu olarak, o buz gibi alışkanlığı, size sözünü ettiğim o öylesine bencil İngiliz davranışını sürdürmeye alışmıştır, yüreğini bir İngiliz makinesi kolaylığıyla açıp kapar. Duygusuzca takıp çıkardığı, anlaşılmaz bir maskesi vardır; bütün gözlerden uzak olunca, bir İtalyan kadını gibi tutkulu olmakla birlikte, insanlar araya girer girmez soğuk bir saygınlık havası ta-

kınır. O zaman en çok sevilen erkek, yüzün derin kımıltısızlığını, sesin durgunluğunu, odasından çıkmış İngiliz kadınına özgü, kusursuz serbestliği görünce, saltanatından kuşkuya düşer. Bu sırada, ikiyüzlülük ilgisizliğe dek varır, İngiliz kadını her şeyi unutmuştur. Hiç kuşkusuz, aşkını bir giysi gibi sırtından atmasını bilen kadın, onu değiştirebileceği inancını da uyandırır. Bir kadının aşkı bir elişi gibi ele aldığını, ona ara verdiğini, sonra yine başladığını görerek kırılmış onurun yol açtığı gönül dalgaları ne fırtınalar yaratmaz! Bu kadınlar iyice sizin olamayacak ölçüde istemlidirler; çevreye o denli önem verirler ki, saltanatınızın tam olması olanaksızdır. Fransız kadınının hastayı bir bakışta avuttuğu, kimi güzel alaylarla konuklara karşı öfkesini belli ettiği yerde, İngiliz kadınlarının sessizliği mutlaktır, ruhu kızdırır, aklı alaya alır. Bu kadınlar, olur olmaz durumlarda öyle sürekli biçimde kurum satarlar ki, çokları için, *fashion*'ın her şeyi yapabilirliği zevklerini bile etki alanı içine alır. Ar duygusunda aşırılığa kaçar, aşkta da aşırılığa kaçar, İngiliz kadınları böyledir; her şeyi biçime koyarlar, ama biçim aşkı onlarda sanat duygusunu doğurmaz: Ne derlerse desinler, Fransız kadınlarının ruhuna, İngiliz kadınlarının akılca tartılmış, hesaplanmış aşkı karşısında bunca üstünlük sağlayan farklar Protestanlık ve Katoliklik karşıtlığıyla açıklanır. Protestanlık kuşku duyar, inceler, inançları öldürür, öyleyse sanatın ve aşkın ölümüdür.

Kibar çevrenin buyurduğu yerde, kibar çevre insanları boyun eğmelidir; ama tutkulu insanlar hemen kaçarlar ondan, böylesi onlar için katlanılmaz bir şeydir. Lady Dudley'in kibar çevreden hiç de vazgeçemeyeceğini, İngiliz değişkenliğine onun da alışkın olduğunu görünce, onurum ne denli sarsıldı, anlarsınız artık: Bir özveri değildi çevrenin ondan istediği; hayır, ister istemez, birbirine düşman iki biçim altında gösteriyordu kendini; sevdi

mi sarhoşlukla seviyordu; hiçbir ülkenin hiçbir kadını onunla karşılaştırılamazdı, bütün bir saraya bedeldi; ama bu peri oyunu üzerine perde indi mi, anısını bile kovuyordu onun. Ne bir bakışa karşılık veriyordu ne bir gülümsemeye; ne sultan ne de köleydi, tümcelerini ve dirseklerini daha düzgün bir duruma getirmek zorunda olan bir elçi karısı gibiydi, sakinliğiyle tepesini attırtıyordu insanın; ar duygusuyla gönlü yaralıyordu; böylece, aşkı coşkunluğun etkisiyle bir ülkü durumuna yükseltecek yerde, bir gereksinim düzeyine dek indiriyordu. Ne korku ne pişmanlık ne istek belirtiyordu; ama, sevgisi birdenbire yakılmış iki ateş gibi yükseliveriyor, eski önlemini yerden yere vurur gibi oluyordu. Bu iki kadından hangisine inanacaktım?

O zaman binlerce iğnelenmeyle Henriette'i Arabelle'den ayıran sonsuz farkları sezdim. Madam de Mortsauf bir an için benden ayrıldı mı havayı kendinden söz etmekle görevlendirir gibi olurdu; o gidince, giysisinin kıvrımlarının hışırtısı sevinçle kulağıma gelir, o dönünce de bu kıvrımlar, gözlerime seslenirdi; gözlerini yere dikişinde sonsuz sevgiler vardı; sesi, o ezgili ses, sürekli bir okşayıştı; konuşmaları değişmez bir düşünceye tanıklık eder, hep kendi kendine benzerdi; ruhumu biri ateşli, öbürü buz gibi iki havaya bölmezdi; sonra Madam de Mortsauf aklını ve düşüncesinin özünü, duygularını belirtmeye ayırmıştı, çocuklarının ve benim yanımda, düşünceleriyle çekici olurdu. Ama Arabelle'in aklı, yaşamı sevimli kılmasına yardımcı olmuyordu, benim yararıma kullanmıyordu bu aklı, yalnız çevreyle, yalnız çevre için vardı. Arabelle yalnız alaycıydı; parçalamayı, ısırmayı seviyordu, eğlenmek için değil, bir açlığı gidermek için. Madam de Mortsauf mutluluğunu bütün gözlerden saklardı, Lady Arabelle kendi mutluluğunu bütün Paris'e göstermek istiyor, bir yandan da, korkunç bir yüz buruş-

turmayla saygının sınırları içinde kalıyordu. Bu gösteriş ve onur, aşk ve soğukluk karışımı, hem arı, hem tutkulu ruhumu sürekli olarak yaralıyordu; böyle bir ısıdan bir başka ısıya geçmesini bilmediğim için de bir huzursuzluktur kaplıyordu içimi; o alışkın olduğu onur perdesine yeniden büründüğü zaman, benim aşk çarpıntılarım dinmemiş oluyordu.

Kılı kırk yaran bir dikkatle de olsa, dert yanmaya kalktığım zaman, üç oklu dilini bana yöneltti, tutkusunun palavralarını size anlatmaya çalıştığım şu İngiliz şakalarıyla karıştırdı. Benimle uyuşmazlık duruma düşer düşmez, yüreğimi incitip aklımı alçaltmayı bir oyun durumuna getiriyor, beni bir hamur gibi evirip çeviriyordu. Her konuda gösterilmesi gereken ılımlılık üzerindeki düşüncelerime, görüşlerimin en son çizgisine getirilmiş karikatürüyle karşılık veriyordu. Davranışından dolayı serzenişte bulunduğum zaman, beni İtalyan bulvarında, bütün Paris'in önünde öpmesini mi istediğimi soruyordu; öyle kararlı hazırlıklara girişiyordu ki, kendinden söz ettirmekten çok hoşlandığını bildiğim için, sözünü yerine getirecek, diye korkudan titriyordum. Gerçek tutkusuna karşın, Henriette'in içine kapanık, temiz, derin yanlarının hiçbirini bulamıyordum onda: Kumlu bir toprak gibi hep susuzdu, doymuyordu. Madam de Mortsauf hep güvenliydi, bir sözcüğün üzerine basılmasından ya da bir bakıştan ruhumun içini sezerdi, oysa Markiz, hiçbir zaman bir bakışla, bir el sıkışla, bir tatlı sözle etkilenmiyordu. Dahası var! Dünün mutluluğu ertesi gün hiçbir şey değildi; hiçbir aşk kanıtı onu şaşırtmıyordu; öyle büyük bir devinim, bir gürültü, bir patırtı isteği duyuyordu ki, hiç kuşkusuz bu alanda onun amaçladığı güzele hiçbir şey erişemiyor, azgın aşk çabaları da bundan ileri geliyordu; abartmalı oyunlarında hep kendini düşünüyordu, beni değil. Madam de Mortsauf'un o mektubu, hâlâ ya-

şamım üzerinde parlayan ışık, en erdemli kadınının, sürekli uyanıklığını, yükselmemi, başarıya ulaşmamın yollarını gördüğünü belli ederek Fransız kadınının dehasına uyma yeteneğini ortaya koyan bu ışık; evet, bu mektup size Henriette'in benim maddesel çıkarlarımla, politik bağıntılarımla, ruhsal fetihlerimle ne candan ilgilendiğini, yaşamımı yasal yanlarından nasıl bir ateşlilikle kucakladığını göstermiştir. Bütün bu noktalarda, Lady Dudley herhangi bir tanıdıktan daha dikkatli değildi. Bir kez olsun, işlerim, servetim, çalışmalarım, yaşamımdaki güçlükler, kinlerim, erkek dostlarım konusunda bilgi almaya kalkmadı. Cömert değildi, kendi kendisi için müsrifti, çıkarlarla aşkı biraz fazla ayırıyordu gerçekten de; oysa, Henriette, beni bir kederden uzak tutmak amacıyla, kendisi için aramayacağı şeyi benim için bulurdu. En yüksek ve zengin insanların bile başına gelebilecek –tarih yeterince tanıklık ediyor buna– mutsuzluklardan biriyle karşılaşsam, Henriette'e akıl danışırdım, ama Lady Dudley'e bir sözcük bile söylemektense, hapse gitmeyi yeğ tutardım.

Buraya değin, karşıtlık yalnız duygulara dayanıyor, ama başka konularda da böyleydi. Lüks, Fransa'da, insanın anlatımı, düşüncelerinin özel şiirinin belirtisidir, kişiliği anlatır, sevgililer arasında, çevremizde sevilen varlığın her şeyden üstün düşüncesini parıldatarak en ufak özenlere değer kazandırır; ama özenlerindeki inceliğe kapıldığım o İngiliz lüksü de mekanikti! Lady Dudley, kendinden hiçbir şey koymuyordu ona, başkalarının ürünüydü, satın alınmıştı. Clochegourde'un binlerce okşayıcı özeni, Arabelle'e göre, hizmetçilerin işiydi; her birinin kendi görevi, kendi uzmanlığı vardı. Sanki atlar söz konusuymuş gibi, en iyi uşakları seçmek başuşağının işiydi. Bu kadın adamlarına hiç bağlanmıyordu, en değerlisinin ölümü hiç mi hiç üzmezdi onu, parayla yerine

aynı ölçüde becerikli bir başkası getirilebilirdi. Benzerlerine gelince; hiçbir zaman gözlerinde başkasının mutsuzlukları için bir damla gözyaşı görmedim, hatta gülümsemesi gereken bir bencil bönlüğü vardı. Yüksek hanımın kırmızı örtüleri tunçtan bir yaradılışı gizliyordu. Akşam halılar üzerinde yuvarlanan, âşıkça çılgınlığının bütün zillerini çınlatan güzelim Mısır köçeği, genç bir adamı çabucak duygusuz ve sert İngiliz kadınıyla uzlaştırıyordu; bunun için üzerine ektiklerim boşa giden, hiçbir zaman ürün vermeyecek olan toprağın altındaki süngertaşını buldum yavaş yavaş. Madam de Mortsauf kısacık karşılaşmasında bu yaradılışı birdenbire sezmişti; peygamberce sözlerini anımsadım. Henriette her şeyde haklı çıkmıştı, Arabelle'in aşkı benim için çekilmez oluyordu. O gün bu gün, iyi ata binen kadınların çoğunda sevginin kıt olduğunu anladım. Amazonlar gibi, onların da bir memeleri eksiktir, yürekleri, neresinde bilmem, bir yerinde sertleşmiştir.

Bu boyunduruğun ağırlığını duymaya başladığım, yorgunluğun bedenimi ve ruhumu sardığı, gerçek duygunun aşka verdiği bütün kutsallığı iyice anladığım, aradaki uzaklığa karşın bütün güllerin kokusunu, setin sıcaklığını içime çekerek, bülbüllerin türküsünü dinleyerek Clochegourde'un anılarıyla dolup taştığım anda, azalmış suları altında selin taşlık yatağını gördüğüm o korkunç anda, zorlu bir yumruk yedim, bu vuruş hâlâ çınlar yaşamımda, çünkü, her saat, bir yankı bulur. Kral'ın odasında çalışıyordum, saat dörtte çıkacaktı; Lenoncourt Dükü görevliydi; onun girdiğini görünce, Kral, Kontes'in nasıl olduğunu sordu; birdenbire fazlasıyla anlamlı bir biçimde başımı kaldırdım; bu davranış Kral'ı sarsmıştı, söylemesini çok iyi bildiği o sert sözlerinden önce gelen bakışla baktı bana.

"Efendimiz, zavallı kızım ölüyor," diye yanıtladı Dük.

Patlamak üzere olan öfkeye aldırmadan, gözlerimde yaşlarla, "Kralımız bana izin vermek yüceliğinde bulunurlar mı?" dedim.

Her sözcüğe bir taşlama koyuşuna gülümseyip nüktesi yararına beni azarlanmaktan kurtararak, "Koşun, *My Lord*," diye yanıtladı.

Babadan çok saray adamı olduğundan, Dük izin istedi, Kral'la birlikte gitmek üzere arabasına bindi. Lady Dudley'e hoşça kal, demeden yola çıktım, bereket versin ki, dışarı çıkmıştı, Kral'ın verdiği görevi yapmaya gittiğimi yazdım ona. Croix-de-Berny'de, Verrières' den dönen Majesteleri'yle karşılaştım. Sonradan ayakları dibine bırakıverdiği bir çiçek demetini kabul ederken, Kral o derinlikleriyle ezici, kıllara yaraşır alaylarla dolu bir bakışla baktı bana. "Politikada bir şey olmak istersen, geri dön! Ölülerle uğraşarak zamanını yitirme!" der gibiydi. Dük eliyle hüzünlü bir işaret yaptı bana. Sekiz atlı, tantanalı iki araba, tepeden tırnağa sırmalı albaylar, topluluk ve toz kasırgaları, "Yaşasın Kral!" çığlığı içinde hızla geçtiler. Saray Madam de Mortsauf'un cesedini doğanın bizim mutsuzluklarımız karşısında gösterdiği duygusuzlukla çiğnemiş gibi geldi bana. Dük çok iyi bir adamdı, ama, Kral yattıktan sonra, Beyefendi'nin[1] vist oyununda bulunacaktı kuşkusuz. Düşes'e gelince; ona, hem de yalnız kendisi, Lady Dudley'den söz etmekle kızına ilk yumruğu çoktan indirmişti.

Yolculuğum bir düş gibi hızlı geçti, ama batmış bir kumarcı düşü gibi; hiç haber almadığım için, umutsuzluk içindeydim. Günah çıkarıcı, sertliğini benim Clochegourde'a gelmemi yasaklayacak ölçüde ileri mi götürmüştü? Madeleine'i, Jacques'ı, Rahip Dominis'i, Mösyö

1. Yani kralın kardeşinin. (Ç.N.)

de Mortsauf'a varıncaya dek herkesi suçluyordum. Tours'un ilerisinde, Poncher'ye giden, bilinmedik sevgilimin ardından koşarken hayran kaldığım, kavaklarla çevrili yola inmek için Saint-Sauveur köprülerinden geçince, Mösyö Origet'yle karşılaştım; benim Clochegourde'a gittiğimi anladı, ben de onun Clochegourde'dan döndüğünü anladım; her ikimiz de arabalarımızı durdurduk, indik, ben haber sormak için, o vermek için.

"Madam de Mortsauf nasıl?" dedim.

"Onu canlı bulacağınızdan kuşkuluyum," diye yanıtladı. "Korkunç bir ölümle, bir şey yiyememekten gelen zayıflıktan ölüyor. Geçen haziran ayında beni çağırttığı zaman, tıbbın gücü hastalıkla çarpışamazdı artık; kendisi de bunları duyduğunu sandığına göre, Mösyö de Mortsauf'un size hiç kuşkusuz anlattığı korkunç belirtiler vardı Kontes'te. Kontes o zaman, bir iç çarpışmadan ileri gelen, ama tıbbın yönlendirmesiyle daha iyi bir duruma neden olan bir düzensizliğin geçici etkisinde değildi, yarattığı düzensizliğin giderilmesine olanak bulunan, yeni bir bunalım da geçirmiyordu; hayır, hastalık bilimin çaresiz kaldığı noktaya gelmişti: Ölümcül bir yara nasıl bir hançer vuruşunun sonucuysa, bu da bir kederin düzelmez sonucu. Çalışması yaşama yürek gibi gerekli bir organın durmasından ileri gelmiş bu dert. Hançerin yaptığını keder yapmış. Hiç kuşkunuz olmasın, Madam de Mortsauf bilinmedik bir acıdan ölüyor."

"Bilinmedik mi?" dedim. "Çocukları hiç hastalanmadılar mı?"

Anlamlı bir havayla bana bakarak, "Hayır," dedi, "hem ağır biçimde hastalanalı beri Mösyö de Mortsauf da hiç rahatsız etmedi kendisini. Yararım yok artık, Azay'li Mösyö Deslandes yeter: Hiçbir ilaç yok, acıları da korkunç. Zengin, genç, güzel ol, sonra da açlıktan zayıflamış, kocamış olarak öl, öyle ya, açlıktan ölecek! Kırk günden

beri, mide, kapanmış sanki, nasıl verilirse verilsin, her türlü yiyeceği geri atıyor."

Mösyö Origet, uzattığım eli sıktı, saygılı davranışıyla neredeyse kendisi istemişti elimi. Gözlerini göğe doğru kaldırarak, "Cesur olun, Mösyö!" dedi.

Tümcesi, eşit biçimde paylaşıldığına inandığı acılar karşısındaki acıma duygusunu belirtiyordu; yüreğime bir ok gibi saplanan sözlerindeki zehrin farkında bile değildi. Arabacıya beni zamanında yetiştirirse iyi bir ödül vereceğimi söyleyerek hemen arabaya bindim.

Sabırsızlığıma karşın, yolu birkaç dakikada aşmışım gibime geldi, ruhuma üşüşen acı düşüncelere gömülmüştüm alabildiğine! Kederden ölüyor, çocuklarıysa iyi! Demek benim yüzümden ölüyordu! Tehdit dolu bilincim bütün yaşamımda, bazı bazı yaşamın da ötesinde yankılanan şu suçlamalardan birinde bulundu. İnsan adaletinde bu ne zayıflık, bu ne güçsüzlüktü! Yalnız açık eylemlerin öcünü alıyor. Sizi birdenbire, cömertçe uykunuzda yakalayıp bir daha uyanmamasıya uyutan ya da can çekişmeden kurtararak habersizce vuran katil neden ölüm ve utanca yargılı olsun? Ruha damla damla zehir akıtan ve bedeni yok etmek amacıyla için için kemiren katile mutlu yaşam niçin, saygı niçin? Ne katiller vardı cezalandırılmadık! İnce günahlara karşı bu ne kibarlık! Ruhsal işkencelerle adam öldürenler nasıl temize çıkarılıyordu!

Bilmiyorum, hangi öç alıcı el, toplumun örttüğü renkli perdeyi birdenbire kaldırıverdi. Benim gibi sizin de bildiğiniz şu kurbanların birçoğu gözlerimin önüne geldi: benim yola çıkışımdan birkaç gün önce, can çekişir bir durumda Normandiya'ya giden Madam de Beauséant! Adı kirletilen Langeais Düşesi! Lady Dudley'in iki hafta kaldığı küçük evde ölmek üzere Tours iline gelen ve biliyorsunuz, hangi korkunç biçimde ölen Lady

Brandon![1] Çağımız bu türlü olaylar bakımından pek verimli. Belki Madam de Mortsauf'u da öldüren kıskançlığa yenilip de zehir içerek ölen şu zavallı genç kadını kim tanımadı? Utangaç bilgisizliğine kurban giderek, politik tasarılarına yardımı oluyor, diye Ronquerolles'un, Montriveau'nun ne de Marsay'in el uzattıkları aşağılık adama kurban giderek, böğelek ısırmış bir çiçek gibi, iki yıllık bir evlilikte canını veren şu tatlı genç kızın yazgısı karşısında kim ürpermedi? Hiçbir yalvarmayla kararından dönmeyen, borçlarını öylesine soylu bir biçimde ödedikten sonra kocasını bir daha görmek istemeyen kadının son dakikalarının öyküsü kimi titretmedi? Madam d'Aiglemont ölümün eşiğine dek gelmedi mi, kardeşimin özenleri olmasa, yaşayabilir miydi?

Toplum ve bilim, bu mahkemesi bulunmayan cinayetlerin suç ortaklarıdır. Kederden de, umutsuzluktan da, aşktan da, gizli düşkünlüklerden, dikilip dikilip kökünden sökülen, bir türlü meyve vermeyen umutlardan kimsecikler ölmezmiş gibi gelir. Yeni terimler arasında her şeyi açıklayacak hünerli sözcükleri var: gastrit, perikardit adları kulağa söylenen ve noter eliyle çabucak kurulanıveren ikiyüzlü gözyaşlarıyla yola çıkarılan tabutlara geçiş belgesi olan binlerce kadın hastalığı. Bu yıkımın altında bizim bilmediğimiz bir yasa mı var? Birçok küçük işletmenin çabalarını yutan milyoner gibi, yüz yaşındaki insan da ölülerin toprağını insafsızca örtmeli, yükselmek için çevresinde onu kurutmalı mı? Uysal, sevgi dolu yaratıklarla beslenen zehirli bir can mı var? Tanrım! Ben de kaplanlar soyundan mıydım?

Dikimlerini Henriette'in yönettiği kavakların ölü yapraklarını koparan ıslak bir ekim sabahı, Clochegourde'

1. Anılan bütün bu kişiler *İnsanlık Komedyası*'nın kahramanlarıdır. (Ç.N.)

un ağaçlık yoluna, eskiden beni geri çağırmak istercesine mendil salladığı bu ağaçlık yola girdiğim zaman, yakıcı parmaklarıyla yüreğimi sıkıyordu; yanaklarımda gözyaşlarının yol izleri vardı! Yaşıyor muydu? Secdeye kapanmış başının üstünde onun iki ak elini duyabilecek miydim? Bu anda, Arabelle'in verdiği bütün hazları ödedim, pek de pahalıya satıldıklarını düşündüm! Onu bir daha görmemeye yemin ettim. İngiltere'ye kin duymaya başladım. Lady Dudley türünün ayrı bir çeşnisiydi ama, bütün İngiliz kadınlarını aynı kararla mahkûm ettim.

Clochegourde'a gelince, yeni bir yumruk daha yedim. Jacques'ı, Madeleine'i, Rahip Dominis'i, hep bir arada, parmaklığın yapılışı sırasında duvarın iç yanında bulunan bir toprak parçasına dikilmiş, Kont'un da, Kontes'in de yıkmak istemedikleri bir tahta haçın dibine diz çökmüş buldum. Arabamdan atladım, yüzüm gözyaşlarıyla dolu, yüreğim Tanrı'ya yalvaran bu ağırbaşlı insanla bu iki çocuğun görüntüsüyle parçalanmış bir durumda, onlara yaklaştım. Yaşlı seyis de oradaydı, birkaç adım ötede, başı açık, duruyordu.

Dualarına ara vermeden, bana soğuk bir bakışla bakan Jacques'la Madeleine'i alınlarından öperek Rahip Dominis'e, "Hasta nasıl, Mösyö?" dedim.

Rahip kalktı, kolunu tuttum, üzerine dayanmak istiyordum.

"Yaşıyor mu?" dedim.

Hüzünlü ve uysal bir biçimde başını eğdi.

"Konuşun, yalvarırım, Tanrı aşkına! Niçin bu haçın altında dua ediyorsunuz? Niçin buradasınız da onun yanında değilsiniz? Çocukları böylesine soğuk bir sabahta niçin dışarıdalar? Her şeyi söyleyin bana, söyleyin de bilgisizlikle bir mutsuzluğa yol açmayayım."

"Birkaç gündür Kontes çocuklarını ancak belirli saatlerde görmek istiyor," dedi. Kısa bir duruştan sonra da,

"Mösyö, belki de Madam de Mortsauf'u görmeden önce birkaç saat bekleyeceksiniz; çok değişti!" diye ekledi. "Ama onu bu görüşmeye hazırlamak yararlı olur, acısının artmasına neden olabilirsiniz... Ölüme gelince; bu, iyi bir şey olurdu."

Bakışı ve sesi başkalarının yaralarını sızlatmadan okşayan bu tanrısal adamın elini sıktım.

"Burada hepimiz onun için dua ediyoruz," dedi; "çünkü öylesine temiz, öylesine boyun eğmiş, öylesine ölmek için yaratılmış olan o, birkaç günden beri ölüm karşısında korkunç bir dehşet duyuyor, yaşamla dolu olanlara, üzerinde ilk kez karanlık ve kıskanç duygular beliren bakışlarla bakıyor. Baş dönmelerine, öyle sanıyorum ki, ölüm korkusundan çok, bir iç sarhoşluk, gençliğinin kururken mayalanan solgun çiçekleri yol açıyor. Evet, kötü melek bu güzel ruhu gökyüzünden koparmaya çalışıyor. Madam, Zeytin Dağı'nda savaşını yaşıyor, evli Yeftah[1] başını taçlandıran ve birer birer dökülmüş ak güllerin düşüşüne gözyaşlarıyla eşlik ediyor. Bekleyin, görünmeyin daha, sarayın parıltılarını serersiniz gözleri önüne, yüzünüzde kibar çevre şenliklerinin bir yansımasını bulur, yakınmaları daha çok artar. Tanrı'nın bile insan olmuş oğlunda bağışladığı bir zayıflığa acıyın. Öte yandan, karşıtsız yengiden ne kazanırız ki? Günah çıkarıcısının ya da benim, yıkık bedenleri gözlerini rahatsız etmeyen iki yaşlının, umulmadık bir görüşmeye, Rahip Birotteau'nun vazgeçmesini zorunlu gördüğü bu heyecanlara onu hazırlamamıza izin verin. Ama bu dünyanın nesnelerinde, dindar bir gözün gördüğü göksel nedenlerin görünmez bir düzeni vardır, buraya geldiyseniz, belki

1. Gileadlı cesur bir yiğit. Savaşa giderken dönüşünde kendisini ilk kez kim karşılarsa onu kurban edeceğine söz verir. Dönüşte onu bakire kızı karşılar. Yeftah da onu kurban eder. İsrail'de bu kız uğruna dört gün yas tutulur. (Y.N.)

de ruhsal dünyada parlayan ve beşiğe doğru götürdükleri gibi mezara doğru da götüren şu göksel yıldızlardan biri getirdi sizi."

Sonra bana, yüreğe bir çiy gibi düşen şu dokunaklı, güzel konuşmayla, Mösyö Origet'nin bakımlarına karşın, Kontes'in altı aydır her gün biraz daha çok acı çektiğini anlattı. Kontes, "Kurtarın beni!" dediği için, iki ay boyunca her akşam Clochegourde'a gelmiş, ölümün avını elinden koparmaya çalışmıştı. Yaşlı hekim bir gün, "Ama, bedeni iyileştirmek için, yüreğin iyileşmiş olması gerekirdi!" diye haykırmıştı.

"Hastalığın ilerledikçe, bu öylesine uysal kadının sözleri acılaştı," dedi Rahip Dominis. "Kendisini alsın, diye Tanrı'ya seslenecek yerde, kendisini vermesin, diye yeryüzüne sesleniyor; sonra yukarının kararlarına homurdandığına pişman oluyor. Bu değişmeler yüreğini parçalıyor, ruhla bedenin çarpışmasını korkunç bir duruma getiriyor. Çoğu zaman beden üstün geliyor! Bir gün Madeleine'le Jacques'ı yatağından iterek, 'Bana çok pahalıya mal oluyorsunuz!' dedi. Ama bu sırada, beni görünce, Tanrı'ya yönelerek, Matmazel Madeleine'e şu meleksi sözleri söyledi: 'Başkalarının mutluluğu artık mutlu olamayacakların sevinci olur.' Ve sesi öyle dokunaklıydı ki, gözkapaklarımın ıslandığını duydum. Düşüyor, orası öyle; ama her yanlış adımdan sonra doğruluyor, daha çok yaklaşıyor göğe."

Rastlantının bana yolladığı ve talihsizliklerin bu büyük konserinde acılı perdelerle ölüm izleğini, can çekişen aşkın büyük çığlığını hazırlayarak birbirini kovalayan bu haberlerle şaşırıp kalmış bir durumda, haykırıverdim:

"İnanıyor musunuz, koparılan bu güzel zambak, gökte yeniden çiçeklenecek mi?"

"Siz onu daha çiçekken bırakmıştınız," diye yanıtladı, "ama acıların ateşinde yanıp tükenmiş, arınmış du-

rumda, hâlâ küllere gömülü bir elmas gibi arı bulacaksınız. Evet, bu aydınlık ruh, bu meleksi yıldız, ışıklar ülkesine gitmek üzere parıl parıl çıkacak bulutlarından."

Yüreğim minnetle dolmuş olarak, bu peygamber gibi adamın elini sıktığım sırada, Kont saçları tümüyle ağarmış bir durumda, evin önünde belirdi, şaşkın bir biçimde bana doğru atıldı.

"Doğru söylemiş! İşte burada. 'Félix, işte Félix geliyor!' diye haykırmıştı Madam de Mortsauf. Dostum," diye ekledi, çılgın bir dehşetle dolu bakışlarla baktı bana. "Ölüm kapımıza geldi. Beni, çoktan yaraladığı yaşlı deliyi neden almadı sanki?"

Cesaretimi toplayarak şatoya doğru yürüdüm; ama kapıdan geçip çimenlikten merdivene giden uzun dış odanın eşiğinde Rahip Birotteau beni durdurdu.

"Kontes şimdilik yanına girmemenizi rica ediyor," dedi.

Bir göz atınca, telaş içinde gidip gelen, acıdan sarhoş insanlar gördüm. Manette'in verdiği emirlerle şaşkına dönmüş olmalıydılar.

"Ne oluyor?" dedi Kont, korkunç olayın korkusu kadar yaradılışına özgü kaygı da, bu devinimden ürkütmüştü onu.

"Hastanın bir küçük isteği," diye yanıtladı Rahip. "Kontes, sayın vikontu bu durumunda kabul etmek istemiyor; giyinip kuşanmaktan söz ediyor, ne diye üzmeli onu?"

Manette, Madeleine'i bulmaya gitti, Madeleine'in annesinin yanına girdikten birkaç dakika sonra çıktığını gördük. Sonra, hepimiz birden, Jacques, babası, iki rahip ve ben, hepimiz de sessiz, çimenlikte dolaşırken, evi geride bıraktık. O sırada yası, her fırsatta olduğu gibi, beni heyecanlandıran duygulara karşılık veren sararmış vadiye baktım, birbiri ardından Montbazon ve Azay'i seyret-

tim. Birdenbire, sevgili yavrunun güz çiçekleri peşinde koştuğunu gördüm, hiç kuşkusuz demetler yapmak için topluyordu onları. Âşık özenlerime verilen bu yanıtın bütün anlattıklarını düşününce, içimde bilmiyorum nasıl bir sarsıntı oldu, sendeledim, gözlerim kararda, aralarında bulunduğum iki rahip, beni bir setin kuytu kıyısına götürdüler, burada bitkin bir durumda ama bilincimi tümüyle yitirmeden kaldım bir süre.

"Zavallı Félix, size yazmamızı sıkı sıkı yasaklamıştı," dedi Kont, "kendisini ne çok sevdiğinizi bilir!"

Acı çekmeye hazırlanmışsam da bütün mutluluk anılarımı özetleyen bir özen karşısında güçsüz kalmıştım.

"İşte," diye düşündüm, "işte bir iskelet gibi kurumuş, kül rengi bir ışıkla aydınlanmış bu çorak toprak ortasında bir tek çiçekli funda yükselirdi, eskiden gezintilerimde ona uğursuz bir titreme duymadan hayran olduğum olmamıştı, bu kasvetli saatin görüntüsüydü!"

Eskiden öyle canlı, öyle devinmeli olan bu küçük şatoda her şey donuktu! Her şey ağlıyordu, her şey umutsuzluğu, bırakılmışlığı söylüyordu. Yollar yarı yarıya temizlenmişti, işlere başlanmış, bırakılmıştı; işçiler ayakta, şatoya bakıyorlardı. Bağlar bozuluyorsa da ne gürültü ne bir gevezelik duyuluyordu. Bağlar boş gibiydi, öylesine derindi sessizlik. Acıları beylik sözleri uzaklaştıran insanlar gibi yürüyor, Kont'u dinliyorduk, yalnız o konuşuyordu içimizde. Karısına duyduğu makinemsi aşkın söylettirdiği tümcelerden sonra, Kont kafasının eğimine kapılarak Kontes'ten yakınmaya başladı. Karısı hiç kendisine bakmak istememiş, önerdiği iyi düşünceleri dinlemeye de yanaşmamıştı; hastalığın ilk belirtilerini fark etmişti o; çünkü bunları kendi kendinde incelemiş, bunlarla çarpışmış, perhizden başka hiçbir yardım görmeden, bir de her türlü şiddetli heyecandan kaçınarak,

kendi başına iyileşmişti. Kontes'i de iyileştirebilirdi pekâlâ; ama bir koca, hele deneyiminin, her işte küçümsendiğini görmek mutsuzluğuna uğramışsa, böyle sorumlulukları kabul edemezdi. Doğru yolu göstermek için o denli uğraşmasına karşılık, Kontes hekim olarak Origet'yi seçmişti. Eskiden kendisine öylesine kötü bakan Origet, şimdi karısını öldürüyordu. Bu hastalığın nedeni aşırı kederlerse, kendisi bu hastalığa tutulmak için bütün koşullara uymuştu; ama karısının kederleri ne olabilirdi? Kontes mutluydu, ne üzüntüsü vardı ne sıkıntısı. Servetleri, kendi özenlerinin ve yerinde görüşlerinin yardımıyla, çok sevindirici bir durumdaydı; Madam de Mortsauf'un Clochegourde'da dilediğini yapmasına ses çıkarmıyordu; yetişmelerine, sağlıklarına hiç diyecek olmayan çocukları artık hiçbir kaygı uyandırmıyordu; bu dert nereden çıkabilirdi öyleyse? Tartışıyor, umutsuz düşüncelerini çılgınca suçlamalara karıştırıyordu. Sonra, çok geçmeden bir anıyla bu soylu yaratığın hak ettiği hayranlığa dönüyor, ne zamandır ıslanmayan gözlerinden birkaç damla gözyaşı dökülüyordu.

Madeleine gelip annesinin beni beklediğini bildirdi. Rahip Birotteau ardımdan geldi. Ağırbaşlı genç kız Kontes'in benimle yalnız kalmak istediğini söyleyerek babasının yanında kaldı, yanına bir sürü insan birden girince yorulacağını ileri sürüyordu. Bu ânın büyüklüğü, yaşamın önemli dakikalarında içimize dolan bir iç sıcaklık ve dış soğukluk izlenimi uyandırdı bende. Rahip Birotteau, Tanrı'nın uysallığa, sadeliğe gömerek, sabrı, acımayı vererek sevgili kulları arasına aldığı insanlardan biri, beni kenara çekti.

"Mösyö, bu görüşmeyi önlemek için bir insanın yapabileceği her şeyi yaptığımı bilin," dedi. "Bu aziz kadının kurtuluşu böyle gerektiriyordu. Yalnız onu gördüm, sizi değil. Karşısına çıkmanızı meleklerin yasak etmesi

gereken kadını görmek üzere olduğunuz şu anda, onu sizden, belki de kendisinden korumak için aranızda kaldığımı bilin! Zayıflığına saygı gösterin. Sizden onun için bir papaz olarak aman dilemiyorum, varlığından haberiniz olmayan, sizi pişmanlıklardan korumak isteyen alçakgönüllü bir dost olarak diliyorum. Sevgili hastamız yalnız açlıktan ve susuzluktan ölüyor. Bu korkunç ölümden önce gelen ateşli taşkınlığın pençesinde sabahtan beri, yaşamı bıraktığına ne denli üzüldüğünü de sizden saklayamam. Ayaklanmış tenin haykırışları yüreğimde sönüyor; ama Mösyö de Dominis ile ben, bu ruhsal can çekişmenin görünümünü şu soylu aileye göstermeyelim, diye bu dinsel görevi üzerimize aldık; ailesi akşam ve sabah yıldızını tanımıyor artık; çünkü eş, çocuklar, uşaklar, hepsi, 'Nerede o?' diye soruyorlar, öylesine değişti. Sizi görünce, yakınmalar yeniden başlayacak. Yüksek çevre adamının düşüncelerini bırakın, yüreğin boş kuruntularını unutun, yeryüzünün değil, gökyüzünün yardımcısı olun, onun yanında. Bu aziz kadın ağzından umutsuz sözler kaçırarak, bir kuşku saatinde ölmesin."

Hiç yanıt vermedim. Susuşum zavallı günah çıkarıcıyı şaşkına döndürdü. Görüyor, işitiyor, yürüyordum, yine de yeryüzünde değilim.

Şu düşünce, "Ne oldu, onu nasıl bir durumda bulacağım ki, herkes bu denli önlemci davranıyor?" düşüncesi belirsiz oldukları ölçüde amansız kuşkular uyandırıyor; bütün acıları hep birden kucaklıyordu.

Odanın kapısına geldik, günah çıkarıcı kaygıyla açtı. O zaman ak giysi içinde Henriette'i gördüm, çiçek dolu iki vazomuzla süslü şöminenin önüne konulmuş küçük kanepesine oturmuştu; sonra pencerenin önüne konulmuş yuvarlak masanın üzerinde de çiçekler vardı. Bu çabucak hazırlanmış şenliği, birdenbire eski durumuna getirilmiş odanın değişikliği karşısında Birotteau'nun

şaşkın yüzünü görünce, can veren kadının, hastaların yatağını çevreleyen çirkin öteberileri kaldırttığını sezdim. Sönmekte olan bir ateşin son güçlerini, şu sırada her şeyden çok sevdiği kimseyi gerektiği gibi karşılamak için, dağınık odasını süslemeye harcamıştı. Dantel dalgaları altında, yeni açılan manolya çiçeklerinin yeşilimsi solgunluğunu almış, zayıflamış yüzü, bir portrenin sarı tuvali üzerinde sevgili bir başın tebeşirle çizilmiş ilk çizgileri gibi beliriyordu, ama akbabanın pençesinin yüreğime ne derin bir biçimde gömüldüğünü duymak için, bu taslağın gözlerinin tamamlanmış, yaşamla dolmuş olduklarını düşünün, sönmüş bir yüzde görülmedik bir parıltıyla parlayan çökük gözler. Acılara karşı kazanılmış sürekli yenginin verdiği sakin görkemliliği yoktu artık. Alnı, yüzünde güzelliği bozulmamış olan tek yer, arzunun, bir de bastırılmış korkuların saldırgan gözüpekliğini belirtiyordu. Uzamış yüzü balmumu renginde olmakla birlikte, iç ateşler, sıcak bir günde tarlaların üzerinde parıldayan akıcı nesneye benzer bir parıltıyla çıkıyor buradan. Çukurlaşmış şakakları, çökük yanakları yüzün iç biçimlerini gösteriyor, ak dudakların oluşturduğu gülümseme belirsiz bir biçimde ölümün alayına benziyordu. Göğsü üzerinde çaprazlaşmış giysisi güzel gövdesinin zayıflığını ortaya koyuyordu. Değiştiğini bildiğini, bu yüzden umutsuzluk içinde bulunduğunu başının anlatımı yeterince söylüyordu. Benim güzel Henriette'im değildi artık, yüce ve aziz Madam de Mortsauf da değil, Bossuet'nin şu adsız nesnesiydi, hiçliğe karşı çarpışıyor, açlık, doyurulmamış arzular onu yaşamın ölüm karşısındaki bencil savaşına sürüklüyordu.

Öpmek için elini tutarak gelip yanına oturdum, yakıcıydı, kurumuştu. Acılı şaşkınlığımı, bu şaşkınlığı gizlemek için yaptığım çabadan anladı. Rengi solmuş dudakları o zaman, altlarında hem öç alışın alayını, hem

hazzın bekleyişini, hem ruhun sarhoşluğunu, hem bir umut kırıklığının kızgınlığını sakladığımız şu zorlama gülümsemelerden birini denemek için aç dişleri üzerine uzandı.

"Ah! Ölüm geldi, zavallı Félix'ciğim," dedi, "sizse ölümü hiç sevmezsiniz! İğrenç ölüm, her yaratığın, hatta en gözüpek âşığın bile dehşet duyduğu ölüm. Burada aşk biter, bunu iyi biliyordum. Lady Dudley hiçbir zaman böyle değişip de bu değişme karşısında şaştığınızı görmeyecek. Ah! Niçin sizi öylesine arzuladım, Félix? En sonunda geldiniz işte; bu bağlılıktan dolayı, bir zamanlar Kont de Rancé'nin Trappe tarikatından bir papaza gösterdiği korkunç görüntüyle ödüllendiriyorum sizi; ben ki, anılarınızda güzel ve büyük kalmak, ölümsüz bir zambak gibi yaşamak istiyordum, şimdi bütün düşlerinizi alıyorum elinizden. Gerçek aşk hiç hesap yapmaz. Ama kaçmayın, kalın. Mösyö Origet beni çok daha iyi buldu bu sabah, yaşama geri döneceğim, bakışlarınız altında yeniden doğacağım. Sonra, birazcık güçlendiğim, biraz yiyecek yemeye başlayabildiğim zaman, yine güzel olacağım. Topu topu otuz beş yaşımdayım, güzel yıllarım olabilir daha. Mutluluk gençleştirir insanı ve ben mutluluğu tadacağım. Çok hoş tasarılar kurdum: Onları Clochegourde'da bırakıp biz birlikte İtalya'ya gideceğiz."

Gözyaşları gözlerimi ıslattı, çiçeklere bakmak ister gibi döndüm; Rahip Birotteau, çabucak yanıma geldi, demete doğru eğildi, "Ağlamak yok!" dedi kulağıma.

Birdenbire yaptığım devinimi doğrulamak amacıyla, "Henriette, sevgili vadimizi artık sevmiyor musunuz ki?" diye yanıt verdim.

Nazlı bir devinmeyle alnını dudaklarımın altına getirdi.

"Evet, seviyorum," dedi, "ama sizsiz, ölümcül geliyor bana... 'sensiz,'" diye ekledi sonra, bu iki heceyi iki iç çe-

kiş gibi bırakmak üzere sıcak dudaklarını kulağıma dokundurdu.

İki rahibin korkunç sözlerini daha da ağırlaştıran bu çılgın okşayışla tüylerim ürperdi. Bu anda, ilk şaşkınlığım dağıldı; ama, aklımı kullanabildimse de istemim bu korkunç dakikada beni sarsan sinir tepkisini bastıracak gücü gösteremedi, yanıt vermedim, daha doğrusu, bir annenin çocuğuna davrandığı gibi, onu üzmemek için, kımıltısız bir gülümseme ve boyun eğişle yanıt veriyordum. Kişilik dönüşümüne uğradıktan sonra, kadının, eskiden yücelikleriyle sonsuz bir saygı uyandıran kadının, duruşunda, sesinde, tavırlarında, bakışlarında ve düşüncelerinde, bir çocuğun safça bilgisizliğinin, günahsız inceliklerinin, devinme doymazlığının, arzusuna karşılık vermeyen, kendisi olmayan şeylere derin ilgisizliğinin, kısacası çocuğu korumayı gerektiren bütün zayıflıkların bulunduğunu gördüm. Bütün can çekişenler böyle midir? Toplumdan gelen bütün yapay kılıkları çıkarıp atarlar da bunları hiç giymemiş çocuklara mı benzerler? Ya da, sonrasızlığın kıyısında bulunurken, Kontes, bütün insan duyguları içinde yalnız aşkı benimsemekle, Chloé gibi, onun tatlı arılığını mı belirtiyordu?

"Beni yine sağlığa kavuşturacaksınız, Félix, eskisi gibi vadim de iyi gelecek," dedi. "Siz uzatırsınız da nasıl yemem ki? Siz öyle bir hastabakıcısınız ki! Sonra güççe, sağlıkça öylesine zenginsiniz ki, canlılığınız yanınızdakilere de geçer. Dostum, ölemeyeceğimi, aldanmış olarak ölemeyeceğimi gösterin bana! En keskin acım susuzluk sanıyorlar. Ya! Evet, çok susuzum, dostum. Indre'in suyunu görmek canımı acıtıyor, ama gönlüm daha ateşli bir susuzluk duyuyor. Sana susamıştım," dedi daha boğuk bir sesle, ellerimi yakıcı avuçlarına aldı, şu sözleri kulağıma söylemek için beni kendine doğru çekti: "Can çekişmem seni görmemem oldu! Yaşamamı söylememiş

miydin bana? Yaşamak istiyorum. Ben de ata binmek istiyorum! Her şeyi tanımak istiyorum. Paris'i, şenlikleri, hazları."

Ah! Natalie, aldanmış duyuların maddeciliğinin uzaktan soğuk kıldığı bu korkunç haykırış, bizim, yaşlı papazla benim, kulaklarımızı çınlatıyordu: Bu çok güzel sesin yükselip alçalmaları bütün bir yaşamın çarpışmalarını, kırıklığa uğramış gerçek bir aşkın bunalımlarını anlatıyordu. Kontes, sabırsız bir devinimle, oyuncak isteyen bir çocuk gibi kalktı. Zavallı günah çıkarıcı tövbekârını böyle görünce, birdenbire diz çöktü, ellerini birleştirdi, dualar okudu.

"Evet, yaşamak!" dedi, beni kaldırıp üzerime yaslandı, "Yalanlarla değil, gerçeklerle yaşamak. Yaşamımda her şey yalandı; birkaç gündür saydım onları, bu aldatmacaları! Nasıl ölebilirim ki, ben yaşamadım, ben hiçbir zaman bir çorak toprakta biriyle buluşmaya gitmedim!"

Durdu, dinler gibi oldu ve duvarların ötesinden kim bilir hangi koku geldi burnuna.

"Félix! Bağbozucu kadınlar yemek yiyecekler ve ben, ben," dedi bir çocuk sesiyle, "evin hanımı olan ben, açım. Aşkta da böyle; onlar mutlu, mutlu onlar!"

"*Kyrie eleison!*" diyordu zavallı Rahip, elleri birleşmiş, gözleri gökte, uzun dualar okuyordu.

Kollarını boynuma attı, şiddetle öptü beni, sıkı sıkı sarıldı.

"Elimden kaçmayacaksınız artık! Sevilmek istiyorum, Lady Dudley gibi çılgınlıklar yapacağım; güzelce, *My Dee* diyebilmek için İngilizce öğreneceğim."

Bir zamanlar, hemen sonra döneceğini söylemek istercesine, yanımdan ayrıldığı zaman yaptıkları gibi bir işaret yaptı başıyla.

"Yemeği birlikte yiyeceğiz," dedi, "Manette'e haber vereceğim..."

Birdenbire gelen bir zayıflıkla durdu, tümüyle giyinik olarak yatağına yatırdım onu.

Gözlerini açarak, "Eskiden de bir kez beni böyle taşımıştınız," dedi.

Çok hafifti, ama her şeyden önce çok ateşliydi; onu kucaklayınca, bedeninin çok yakıcı olduğunu duydum. Mösyö Deslandes içeriye girdi, odayı böyle süslü görünce şaşırdı; ama beni görünce, her şey açıklandı kafasında.

"Ölmek için ne acılar çekiliyor, Mösyö," dedi boğuk bir sesle.

Oturdu, hastasının nabzını yokladı, birdenbire kalktı, gelip alçak sesle Papaz'la konuştu, sonra çıktı; ardından gittim.

"Ne yapacaksınız?" diye sordum.

"Onu tüyler ürpertici bir can çekişmeden kurtaracağız," dedi bana. "Bu denli güçlü olacağı kimin aklına gelirdi? Yaşama biçimini düşünüyoruz da hâlâ nasıl yaşadığını anlayamıyoruz. İşte tam kırk iki gündür Kontes ne yedi ne içti ne de uyudu."

Mösyö Deslandes, Manette'i çağırdı. Rahip Birotteau beni bahçeye götürdü.

"Bırakalım hekim yapacağını yapsın," dedi. "Manette'in yardımıyla afyon verecek. İşte işittiniz," dedi, "bu çılgın davranışlarda tümüyle suçsuz sayılamasa bile..."

"Hayır, bu o değil artık," dedim.

Acıdan şaşkına dönmüştüm. Yürüdükçe, bu sahnenin her ayrıntısı daha bir genişlik kazanıyordu. Birdenbire setin alt yanındaki küçük kapıdan çıktım, gelip kayığa oturdum, düşüncelerimle baş başa kalmak için burada saklandım. Beni yaşatan bu güçten kendimi koparmaya çalıştım. Tatarlar eşini aldatma suçunu işleyen kimseyi cezalandırmak için, uzvunu bir tahta parçası içine koyar, açlıktan ölmek istemiyorsa bu uzvunu kessin, diye yanına bir de bıçak bırakırlarmış, benimki de buna benzer bir

işkenceydi: Ruhum korkunç bir ders çıkarıyordu bundan, onun da en güzel yarısını koparmam gerekiyordu. Benim yaşamım da boşa gitmişti! Umutsuzluk en olmayacak düşünceleri getiriyordu aklıma. Kimi zaman onunla ölmek, kimi zaman da Trappe tarikatının papazlarının yerleştikleri Meilleraye'e kapanmak istiyordum. Donuklaşmış gözlerim, dış nesneleri görmüyordu artık. Henriette'in acı çektiği odanın pencerelerini seyrediyordum, onu kendisiyle nişanlandığım gece aydınlatan ışığı gördüğümü sanarak. Çalışmalar içinde kendimi ona saklayarak, bana yarattığı basit yaşama boyun eğmem gerekmez miydi? Bütün erkekler gibi benim de uğradığım o aşağılık, o yüz kızartıcı tutkulardan beni korumak için büyük bir adam olmamı emretmemiş miydi? Fazilet, benim sürdürmesini bilemediğim yüce seçkinlik değil miydi? Arabelle'in anladığı biçimiyle aşk beni birdenbire tiksindirdi.

Bundan böyle bana ışığın ve umudun nereden geleceğini, yaşamakla ne bulacağımı düşünerek yorgun başımı kaldırdığım sırada, hava hafif bir gürültüyle kıpırdadı. Setten yana döndüm. Madeleine'in yalnız başına, ağır adımlarla dolaştığını gördüm. Bu sevgili çocuktan haçın dibinde üzerime çevirdiği soğuk bakışın nedenini sormak için sete doğru çıktığım sırada, kanepenin üzerine oturmuştu; beni yarı yolda görünce, kalktı, benimle yalnız kalmamak için, geldiğimi görmemiş gibi yaptı; yürüyüşü aceleci, anlamlıydı.

Benden nefret ediyordu, annesinin katilinden kaçıyordu. Merdivenlerden Clochegourde'a dönünce, Madeleine'i bir heykel gibi, kımıltısız ve ayakta, ayak seslerimi dinler gördüm. Jacques bir basamağın üzerine oturmuştu, duruşu hep birlikte dolaştığımız sırada beni sarsmış, bana ruhumuzun bir köşesinde bırakıp sonra, zaman bulunca, yeniden ele alıp derinleştirdiğimiz türden düşünceleri esinlemiş olan duygusuzluğu belirtiyordu. İçlerin-

de ölümü taşıyan bütün gençlerin cenazelerde duygusuz olduklarını fark etmişimdir. Bu karanlık ruhu sorguya çekmek istedim. Madeleine düşüncelerini yalnız kendine mi saklamıştı, kinini Jacques'a da geçirmiş miydi?

Konuşmaya girişmek için, "Biliyor musun, ben senin en sadık kardeşinim," dedim.

"Dostluğunuzun bana bir yararı yok, annemin ardından gideceğim!" diye yanıtladı, acıdan yabanıllaşmış bir bakışla baktı.

"Jacques," diye haykırdım, "sen de mi?"

Öksürdü, benden uzağa çekildi; sonra, geri dönünce, bana kanlı mendilini gösterdi.

"Anlıyor musunuz?" dedi.

Demek her birinin ölümcül bir gizi vardı. O dakikadan beri gördüğüm gibi, iki kardeş birbirlerinden kaçıyorlardı. Henriette, yıkıldıktan sonra, Clochegourde' da her şey yıkıntı durumundaydı.

Manette yanımıza geldi, Kontes'in acı çekmediğini bilmenin mutluluğu içinde, "Madam uyuyor," dedi.

Bu korkunç anlarda, herkes kaçınılmaz sonu bilse bile, gerçek sevgiler çılgınlaşır, küçücük mutluluklara bağlanır. Dakikalar, iyilik getirmeleri istenen birer yüzyıldır. Hastalar güller üstünde dinlensin ister gönül, acılarını almak ister, son solukları hiç beklemedikleri bir anda çıksın ister.

"Mösyö Deslandes çiçekleri kaldırttı, Madam'ın sinirlerini fazla etkiliyorlardı," dedi Manette.

Demek çiçekler yol açmıştı sayıklamasına, suçu yoktu. Toprağın aşkları, üreme şenlikleri, bitkilerin okşayışları onu kokularıyla sarhoş etmişler, hiç kuşkusuz gençliğinden beri içinde uyuklayan mutlu aşk düşüncelerini uyandırmışlardı.

"Gelsenize, Mösyö Félix," dedi, "gelin de Madam'ı görün, çok güzel, bir melek gibi."

Güneşin ortadan çekilirken Azay Şatosu'nun çatılarının nakışını parıldattığı anda hastanın odasına döndüm. Her şey sakin ve arıydı. Afyonlanmış Henriette'in dinlendiği yatak tatlı bir ışıkla aydınlanıyordu. Bu sırada beden, bir bakıma hiçe inmişti; fırtınadan sonra güzel bir gökyüzü gibi sakin olan bu yüzün üzerinde yalnızca ruh egemendi. Belleğim, düşüncem, düş gücüm, doğaya yardım ederek her çizgisindeki bozulmalarını düzelttikçe, yengin ruh solumanın dalgalarıyla karışmış olarak parıltılarını bu çizgilerin üzerine yolladıkça, Blanche ve Henriette, aynı kadının bu iki yüce yüzü, daha güzel olarak beliriyordu. İki rahip yatağın yanına oturmuştu. Kont, bu tapılasıya sevilen yaratık üzerinde ölümün sancaklarının dalgalandığını anlayınca, ayakta, yıldırımla vurulmuş gibi kalakaldı. Kanepeye, onun oturmuş olduğu yere oturdum. Dördümüz de içlerinde bu göksel güzelliğe hayranlık ve keder gözyaşlarının birbirine karıştığı bakışlarla bakıştık. Düşüncenin ışıkları Tanrı'nın en güzel tapınaklarından birine dönüşünü haber veriyordu. Rahip Dominis'le ben, işaretlerle konuşuyor, birbirimize karşılıklı düşüncelerimizi belirtiyorduk. Evet, melekler Henriette'i bekliyorlardı! Evet, eskiden çevresindeki ruhların konuştukları, gözle görülür bir ruh gibi olan, şimdi de erdemin görkemli anlatımlarının geri döndükleri bu soylu alnın üzerinde kılıçları parlıyordu. Yüz çizgileri arılaşıyor, her şeyi büyüyordu, kendisini bekleyen yüce meleklerin görünmez buhurdanları altında görkemlilik kazanıyordu. Bedensel acının yeşil renkleri yerlerini tümüyle ak renklere, yakın ölümün donuk ve soğuk solgunluğuna bırakıyorlardı. Jacques'la Madeleine içeri girdiler; Madeleine kendisini yatağın önüne koşturan, ellerini birleştiren ve kendisine şu yüce ünlemi esinleyen hayranlık atılımıyla hepimizi ürpertti:

"Hele şükür, işte annem!"

Jacques gülümsüyordu, annesinin gittiği yere, kendisinin de varacağından kuşkusu yoktu.

"Limana geliyor," dedi Rahip Birotteau.

Rahip Dominis, "Yıldızın parıl parıl yükseleceğini söylememiş miydim?" demek istercesine bana baktı.

Madeleine gözleri annesine dikili kaldı, o soluk aldı mı soluk alıyor, soluğunu kendisini yaşama bağlayan son tel olan ve bizim her çabada kopacak, diye korkarak dehşetle izlediğimiz, hafif soluğuna uyduruyordu. Tapınağın kapılarında bir melek gibi, doymaz ve sakin, güçlü ve secdeye gelmiş bir durumdaydı. Bu sırada bucağın çan kulesinde *Angelus*[1] çaldı. Yumuşamış hava dalgaları bize bu saatte bütün Hıristiyanlığın türünün kusurlarının günahını ödemiş kadına meleğin söylediği sözleri yinelediğini bildiren çan seslerini dalga dalga boşalttı. O akşam, *Ave Maria* bize gökyüzünün bir selamı gibi geldi. Belirti öylesine açık, olay öylesine yakındı ki, gözlerimizden yaşlar boşandı. Akşamın mırıltıları, yapraklar arasında uyumlu meltem, kuşların son cıvıltıları, böceklerin vızıltıları, suların sesi, yeşil kurbağanın dert yanan bağırtısı: Bütün kır, vadinin en güzel zambağına, sade, kırsal yaşamına elveda diyordu. Bütün bu doğal şiirlerle birleşmiş bu dinsel şiir, yola çıkış türküsünü öyle bir belirtiyordu ki, hıçkırıklarımız hemen yinelendi. Odanın kapısı açık olmakla birlikte, anısını ruhumuza bir daha silinmemesiye kazmak istercesine bu korkunç gözleme öyle dalmıştık ki, evin adamlarının ateşli dualar söyleyerek hep birlikte gelip diz çöktüklerini görmemiştik. Umuda alışmış bütün bu zavallı insanlar, hanımlarını hâlâ alıkoyacaklarına inanıyorlardı, ama bu çok açık belirti onları ağırlığı altında ezmişti.

1. Günde üç kez Angelus duasını haber veren çan. (Y.N.)

Rahip Birotteau'nun bir işareti üzerine, yaşlı seyis Saché papazını getirmek üzere dışarı çıktı. Hekim, yatağın yanında ayaktaydı, bilim gibi sakindi, hastanın uyumuş elini tutuyordu, bu uykunun geri çağrılan meleğe kalan acısız son saat olduğunu belirtmek için bir işaret yapmıştı günah çıkarıcıya. Ona kilisenin son kutsamalarını yapmanın zamanı gelmişti. Saat dokuzda, usul usul uyandı, bize şaşkın, ama tatlı bir bakışla baktı, hepimiz de sevdiğimizi güzel günlerinin güzelliği içinde gördük.

"Anneciğim, ölemeyecek kadar güzelsin, canlılığın, sağlığın geri dönüyor!" diye bağırdı Madeleine.

"Sevgili kızım, yaşayacağım, ama sende yaşayacağım," dedi gülümseyerek.

Sonra annenin çocuklarını, çocukların annelerini yürekler parçalayıcı kucaklayışları başladı. Mösyö de Mortsauf karısını saygıyla alnından öptü. Kontes beni görünce kızardı.

"Sevgili Félix, sanırım, size verip vereceğim tek keder bu!" dedi. "Ama size söylemiş olabileceğim şeyleri unutun, zavallı çılgının biriydim o sırada."

Bana elini uzattı, öpmek için tuttum, o zaman o güzelim erdem gülümsemesiyle, "Eskisi gibi mi, Félix?" dedi.

Hepimiz çıktık, hastanın son günah çıkarması süresince salonda kalacaktık. Madeleine'in yanına oturdum. Herkesin önünde benden kaçamazdı, saygısızlık etmiş olurdu; ama, annesi gibi, hiç kimseye bakmıyordu, gözlerini bir kez olsun üzerime çevirmeden, sessiz durdu.

"Sevgili Madeleine," dedim alçak sesle, "suçum ne, bana neden böyle davranıyorsunuz? Ölümün huzurunda herkesin barışması gerekirken, soğuk duygular neden?"

Ingres'in *Mère de Dieu*'sünde[1], şimdiden acılı olan

1. Ingres'in bu adı taşıyan bir tablosu yoktur. (Ç.N.)

ve oğlunun ölüp bırakacağı dünyayı korumaya hazırlanan Meryem'e verdiği tavrı takındı, "Annemin şu sırada söylediklerini işitir gibi oluyorum," diye yanıtladı.

"Suçlu bile olsam, annenizin beni bağışladığı anda beni mahkûm mu ediyorsunuz?"

"'Siz', her zaman 'siz'!"

Sesi bir Korsikalının kini gibi düşünülmüş, yaşamı incelemediklerinden, yüreğin yasalarına karşı işlenmiş suçlarda hiçbir hafifletici neden kabul etmeyenlerin yargıları gibi amansız bir kini belli ediyordu. Derin bir sessizlik içinde bir saat geçti. Rahip Birotteau, Kontes de Mortsauf'un günahlarını dinledikten sonra döndü, hepsi de niyetleriyle kardeş olan şu soylu ruhları saran düşüncelerden birine uyarak, Henriette'in kendisine kefenlik edecek uzun bir giysiyi üzerine giydirtmesinden sonra, hepimiz yanına döndük. Onu yatağında oturur bulduk, kefaretiyle güzel, umutlarıyla güzeldi; şöminede mektuplarımın kara küllerini gördüm, günah çıkarıcısının bana anlattığına göre, bu özveriyi ancak ölüm ânında yapmak istemişti. Hepimize de geçmişteki gülümsemesiyle gülümsedi. Gözyaşlarıyla ıslak gözleri, bunun son açılışları olduğunu belli ediyorlardı, adanmış ülkenin göksel sevinçlerini şimdiden görüyordu.

Bana elini uzatıp elimi sıkarak, "Sevgili Félix, kalın, gitmeyin," dedi. "Yaşamımın son sahnelerinden birini göreceksiniz, hepsinin en az acıklısı olmayacak, ama sizin payınız da az değil."

Bir işaret yaptı, kapı kapandı. Çağrısı üzerine, Kont oturdu; Rahip Birotteau'yla ben ayakta kaldık. Manette'in yardımıyla Kontes kalktı, Kont'un önünde diz çöktü ve böyle kalmak istedi. Sonra, Manette, çekilince, şaşıp kalmış Kont'un dizlerine dayadığı başını kaldırdı:

"Size karşı sadık bir eş gibi davrandıysam da, zaman zaman görevlerimde kusur etmiş olabilirim, Mösyö,"

dedi boğuk bir sesle, "az önce kusurlarımdan dolayı sizden af dileme gücünü bahşetmesi için Tanrı'ya dua ettim. Ailenin dışında bir dostluğa size borçlu olduğumdan da candan bir özen gösterebildim. Belki de bu özenler, bu düşüncelerle size verdiklerim arasında yaptığınız karşılaştırmalar sonunda bana kızmışsınızdır. Hiç kimsenin, hatta bu dostluğun ereğinin bile tümüyle tanımadığı bir ateşli dostluk besliyordum," dedi alçak sesle. "İnsan yasalarına göre erdemli kaldıysam da, sizin için kusursuz bir eş olduysam da, isteyerek ya da istemeyerek, sık sık birtakım düşünceler geçti yüreğimden, şu sırada da bunları fazlasıyla benimsemiş olmaktan korkuyorum. Ama, sizi candan sevdiğim boyun eğmiş karınız olarak kaldığım için, bulutlar, göğün altından geçerken, onun arılığını hiç bozmadıkları için, açık bir alınla, beni kutsamanızı rica ediyorum. Ağzınızdan Blanche'ınıza, çocuklarınızın annesine yönelik tatlı bir söz işitirsem, kendisinin hepimizin bağlı olduğu mahkemeden geçtikten sonra bağışladığı bütün bu şeyleri bağışlarsanız, hiçbir acı düşüncem kalmadan öleceğim."

"Blanche, Blanche!" diye haykırdı yaşlı adam, gözyaşları karısının başına boşandı birdenbire, "Beni öldürmek mi istiyorsun?"

Şaşırtıcı bir güçle onu kaldırıp yüzünü yüzüne dek getirdi, alnını saygıyla öptü, sonra öyle tuttu onu, "Benim de senden dilenecek özürlerim yok mu?" dedi. "Çoğu zaman sert davranmadım mı ben? Çocuk kuşkularını büyütmüyor musun?"

"Belki de. Ama dostum, ölmekte olanların zayıflıklarına karşı hoşgörülü davranın, rahatlatın beni. Siz bu saatte geldiğiniz zaman, sizi kutsayarak bıraktığımı düşüneceksiniz. Dostumuza derin bir dostluğun şu güvencesini bırakmama izin veriyor musunuz?" diyerek şöminenin üzerindeki bir mektubu gösterdi. "Şimdi benim

benimsediğim bir oğul o, hepsi bu. Yüreğin de vasiyetleri vardır, sevgili Kont: Son dileklerim, bu sevgili Félix'e yerine getirilecek kimi kutsal işleri buyuruyor, ona yönelik iyi düşüncelerimin aşırı olduklarını sanmıyorum, ona kimi düşüncelerimi bırakmama izin verin de, sizin hakkınızdaki iyi düşüncelerim de öyle aşırı, gereğinden fazla olmasın. Hep kadınım," dedi başını tatlı bir hüzünle eğerek, "bağışlanmamdan sonra, sizden bir yücelik istiyorum. – Okuyun, ama ancak ben öldükten sonra," dedi, gizemli yazıyı bana uzattı.

Kont, karısının solgunlaştığını gördü, kucakladı, kendi eliyle yatağına götürdü onu, çevresine toplandık.

"Félix, size karşı da haksızlık etmiş olabilirim," dedi Kontes. "Önlerinde geriledığim sevinçleri ummanıza ses çıkarmamakla sık sık acılara kapılmanıza yol açmış olabilirim, ama herkesle barış içinde ölmemi eş ve anne cesaretine borçlu değil miyim? Öyleyse siz de beni bağışlayacaksınız, beni öylesine sık suçlamış, haksızlığı bana zevk vermiş olan siz!"

Rahip Birotteau bir parmağını dudaklarının üstüne götürdü. Hasta, bu işaret üzerine, başını eğdi, bir zayıflık çöktü üzerine, Papaz'ın, çocuklarının ve uşaklarının içeri alınmasını anlatmak için ellerini kımıldattı; sonra görkemli bir deviniyle bana, bitkin kocasını ve çıkagelen çocuklarını gösterdi. Gizli deliliğini yalnız bizim bildiğimiz, şimdi bu öylesine zayıf yaratıkların vasisi olan bu babayı görmek, ona sessiz yakarışlar esinledi, bu yakarışlar ruhuma kutsal bir ateş gibi düştü. Son kutsal yağın sürülmesinden önce kendilerine bazı bazı sert davrandığı için adamlar.ndan özür diledi; kendisine dua etmeleri için yalvardı. Hepsini teker teker Kont'a emanet etti; bu son bir ay boyunca, adamlarını belki de şaşkınlığa uğratan, çok Hıristiyanca olmayan kimi yakınmalarda bulunduğunu soylulukla söyledi; çocuklarını yanından uzak-

laştırmış, pek uygun sayılmayacak duygulara kapılmıştı; ama Tanrı'nın buyruklarına boyun eğmekte böyle kusur etmesini dayanılmaz acılarına yükledi. En sonunda, dokunaklı bir gönül coşkunluğuyla, kendisine insansal nesnelerin hiçliğini gösterdiğinden dolayı Rahip Birotteau'ya herkesin içinde teşekkür etti.

Konuşmayı bitirdiği zaman, dualar başladı: Saché Papazı, ona şaraplı ekmek verdi. Bir zaman sonra, soluması zorlaştı, bir bulut yayıldı gözlerinin üstüne, hemen sonra yeniden açıldı, bana son bir kez daha baktı, herkesin gözü önünde, belki de aynı anda yükselen hıçkırıklarımızı duya duya, öldü. Son soluğunun, uzun bir acı olmuş bir yaşamın son acısının uçtuğu anda, içimde bütün varlığıma işleyen bir vuruş duydum. Kont'la ben, iki rahip ve papazla birlikte, bütün gece ölü yatağının başında kaldık, mumların ışığında, yatağında upuzun yatan, nice acılar çektiği yerde şimdi sakin olan ölüyü bekledik.

Ölümle ilk yakınlığımdı bu. Bütün bu gece, gözlerim Henriette'e dikili kaldım, bütün fırtınaların dinmişliğinin verdiği duru anlatımla, hâlâ sayısız sevgileriyle donattığım, ama artık aşkıma yanıt vermeyen yüzün aklığıyla büyülenmiştim. Bu sessizlikte, bu soğukta ne yüce bir büyüklük vardı! Ne düşünceler anlatmıyorlardı! Bu kesin dinlenişte ne büyük bir güzellik, bu kımıltısızlıkta ne büyük bir baskı vardı! Bütün geçmiş hâlâ ondadır, gelecek de onda başlar. Ah! Ölüyken de seviyordum onu, canlıyken sevdiğim ölçüde.

Sabah, Kont yatmaya gitti, yorgun düşen üç papaz, geceyi uykusuz geçirenlerin çok iyi tanıdıkları bu ağır saatte uyudular. O zaman, kimseler görmeden, anlatmama hiçbir zaman izin vermediği bütün aşkla alnından öpebildim onu.

Daha ertesi gün, serin bir güz sabahında, Kontes'i son barınağına dek uğurladık. Yaşlı seyis, iki Martineau,

bir de Manette'in kocası taşıyordu onu. Onu yeniden bulduğum gün öylesine sevinçle çıktığım yoldan indik; Saché'nin küçük mezarlığına gelmek için Indre Vadisi'nden geçtik; kilisenin arkasında, bir küçük tepenin zavallı bir köy mezarlığıydı bu, Hıristiyan alçakgönüllülüğüyle, basit bir kara tahta haçla buraya gömülmek istemişti; tarlalarda çalışan yoksul bir kadın gibi demişti. Vadinin ortasında, bucağın kilisesini ve mezarlığı gördüğüm zaman, esrimeli bir titremeye tutuldum. Yazık! Hepimizin yaşamında bir Golgotha vardır, yüreğimize bir mızrak yiyerek, başımızda gül çelenginin yerini alan diken çelengini duyarak ilk otuz üç yaşımızı bırakırız burada: Bu tepe benim için bir kefaret dağı olacaktı. Sessizlik içinde bir sürü güzel davranışlarını gömdüğü bu vadinin üzüntülerini söylemek için koşup gelmiş, büyük bir kalabalık yürüyordu ardımızdan. Sırdaşı Manette'den öğrendik: Yoksullara yardım etmek için, birikmiş paraları yetmeyince, giyiminden kesermiş. Giydirilmiş çıplak çocuklar, yeni doğmuş bebelere yollanan çamaşırlar, yardımına koşulmuş analar, kötürüm yaşlılar için kışın değirmenciye verilen buğdaş çuvalları, yoksul bir aileye verilen bir inek, kısacası Hıristiyan kadının, annenin, şato hanımının hayır eylemleri; sonra birbirlerini seven çiftler için tam zamanında yetiştirilmiş drahomalar, kurası çıkmış gençlere verilen bedel paraları, "Başkalarının mutluluğu artık mutlu olamayanların avuntusudur," diyen seven kadının yürek sızlatan armağanları. Üç günden beri geceleri bütün söyleşilerde anlatılan bu olaylar, kalabalığın büyüdükçe büyümesine yol açmıştı; Jacques ve iki rahiple birlikte tabutun ardından yürüyordum. Töreye göre, ne Madeleine ne de Kont bizimleydi, yalnız başlarına Clochegourde'da kalıyorlardı. Manette ne olursa olsun gelmek istemişti, birçok kez, hıçkırıkları arasında, "Zavallı Madam! Zavallı Madam! İşte en sonunda mutlu," dediğini işittim.

Cenaze alayının değirmenler yolundan ayrıldığı sırada, gözyaşlarıyla karışık, ortak bir inilti yükseldi, vadi yitirdiği ruhuna ağlıyordu sanki. Kilise, insanla doluydu. Ayinden sonra, mezarlığa gittik, haçın yanına gömülecekti. Toprağa karışmış, taşların, çakılların tabutun üzerine yuvarlandıklarını görünce, bütün cesaretimi yitirdim, sendeledim, Martineau kardeşlerden beni tutmalarını rica ettim, yarı ölü bir durumda Saché Şatosu'na götürdüler beni; şato sahipleri bana burada kalmamı önerdiler incelikle, ben de kabul ettim. Niçin saklamalı, Clochegourde'a dönmek istemedim; yine Frapesle'de bulunmak da aykırı geliyordu bana, oradan Henriette'in şatosunu görebilirdim. Burada, onun yanındaydım. Birkaç gün, pencereleri size sözünü ettiğim şu sakin ve ıssız vadiciğe bakan bir odada kaldım. İki kez yüzyıllık olmuş meşelerle çevrili, geniş bir toprak parçasıdır burası, büyük yağmurlarda buradan bir sel akar. Bu görünüş, dalmak istediğim ciddi ve görkemli gözleme uyuyordu. Korkunç geceden sonraki gün boyunca, Clochegourde'da varlığımın, ne denli sıkıcı olacağını anlamıştım. Kont, Henriette'in ölümü üzerine şiddetli bunalımlar geçirmişti, ama bu korkunç olayı nasıl olsa bekliyordu, düşüncelerinin ardında da ilgisizliğe benzeyen bir kararlılık vardı. Birçok kez farkına varmıştım bunun, sonra Kontes açmaya cesaret edemediğim şu mektubu yere kapanmış bir durumda bana verdiği, bana sevgisinden söz ettiği zaman, bu kuşkulu adam kendisinden beklediğim yıldırım gibi çarpan bakışla bakmamıştı bana. Henriette'in sözlerini, alabildiğine temiz bildiği bilincin aşırı inceliğine vermişti. Bu bencil duygusuzluğu doğaldı. Bu iki varlığın ruhları da pek birleşmemişti bedenleri gibi, duyguları canlandıran şu sürekli bağlantıyı yaşamamışlardı; dertlerini de, zevklerini de geçirmemişlerdi birbirlerine, bütün damarlarımızdan geçtikleri, yüreğimizin en derin

köşelerine bağlanmış oldukları, her birini tek tek onaylayan ruhu okşadıkları için, kırıldıkları zaman bizi binlerce yerimizden yaralayan o çok güçlü bağların hiçbiri yoktu aralarında. Madeleine'in düşmanlığı Clochegourde'un kapısını kapatıyordu bana. Bu sert genç kız, annesinin tabutu başında kiniyle uzlaşabilecek durumda değildi, bana kendisinden söz edecek olan Kont'la evin bana yenilmez nefretlerini gösterecek hanımı arasında korkunç rahatsız olacaktım. Bir zamanlar çiçeklerin bile okşayıcı oldukları, merdiven basamaklarının bile güzel şeyler söyledikleri, bütün anılarımın balkonları, kuyu bilezikleri, korkulukları ve setleri, ağaçları ve görünümleri şiirle donattıkları yerde böyle olmak; her şeyin beni sevdiği yerde lanet edilmek: Bu düşünceye katlanamıyordum. Bunun için, daha başlangıçta verdim kararımı. Yazık! İnsan yüreğine erişmiş aşkların en ateşlisinin sonucu buydu demek! Tutumum başkalarına iğrenç görünecekti, ama bilincim bana hak veriyordu. Gençliğin en güzel duyguları, en büyük dramları böyle bitiyor işte. Benim Tours'dan Clochegourde'a gitmek üzere yola çıktığım gibi, hemen hepimiz sabahtan, dünyayı avucumuzda tutarak, yüreğimiz aşka susamış olarak yola çıkarız; sonra, acı deneylerden geçtiğimiz, insanlara, olaylara karıştığımız zaman, farkına bile varmadan, her şey yavaş yavaş küçülür, yığın yığın küller arasında azıcık altın buluruz. İşte yaşam! Olduğu gibi yaşam: büyük savlar, küçük gerçekler. Bütün çiçeklerimi biçen bir vuruştan sonra ne yapacağımı araştırarak, kendi durumum üzerinde uzun uzun düşüncelere daldım. Hırsın dolambaçlı yollarında politikaya ve bilime sarılmaya, kadını yaşamımdan çıkarmaya, soğuk, tutkusuz bir devlet adamı olmaya, sevmiş olduğum aziz kadına bağlı kalmaya karar verdim. Gözlerim dorukları sert duruşlu, gövdeleri tunçtan, yaldız yaldız meşelerin çok güzel nakışlarına takılı kalırken,

düşüncelerim göz alabildiğine uzayıp gidiyordu; Henriette'in erdeminin bilgisizlik olup olmadığını, ölümünden suçlu olup olmadığımı soruyordum kendi kendime. Pişmanlıklar ortasında çırpınıyordum. En sonunda, tatlı bir güz öğlesinde, gökyüzünün Tours ilinde öylesine güzel olan şu son gülümsemelerinden birinde, isteğine göre ancak ölümünden sonra okumam gereken mektubunu okudum. Siz de izlenimlerimi onu okuyarak düşünün!

Madam de Mortsauf'un Vikont Felix de Vandenesse'e mektubu

Félix, fazlasıyla sevilen dost, şimdi size yüreğimi açmam gerekiyor, size sizi ne denli sevdiğimi belirtmekten çok, bu yürekte açtığınız yaraların derinliğini, ağırlığını gözleriniz önüne sererek borçlarınızın büyüklüğünü göstermek için. Yolculuğun yorgunluklarıyla ezilmiş, savaşta aldığım yaralarla bitmiş bir durumda devrildiğim dakikada, şükürler olsun ki, kadın öldü, yalnız anne yaşadı. Nasıl dertlerimin ilk nedeni olduğunuzu göreceksiniz, dostum. Daha sonra vuruşlarınıza kendimi seve seve sundumsa da bugün açtığınız son bir yarayla ölüyorum; ama sevilen kimsenin elinden yaralandığını duymanın da sonsuz hazları vardır. Çok geçmeden acılar beni güçsüz bırakacak kuşkusuz, bu yüzden, aklımın son ışıltılarından yararlanarak, çocuklara kendilerini yoksun bırakacağınız yüreğin eksikliğini duyurmamanız için size yalvaracağım. Sizi daha az sevseydim, bu görevi almanızı emrederdim; ama arı bir pişmanlığın etkisiyle, bir de aşkınızın sürmesi olarak bu görevi kendi gönlünüzle üzerinize almanızı söylemeyi yeğ tutuyorum; bizim aşkımıza sürekli olarak pişmanlık düşünceleri, kefaret yerine geçen korkular karışmadı mı? Sonra, biliyorum, hep seviyoruz birbirimizi. Suçunuzun korkunçluğu sizden çok benden kaynaklanıyor, ben ona içimde ölümcül bir yankı kazandırdım. Kıskanç, ama ölümüne kıskanç olduğumu söylememiş

miydim size? Eh işte, ölüyorum. Yine de üzülmeyin; insan yasalarını yerine getirdik. Kilise, en kutlu ağızlarından biriyle, doğal eğilimlerini kendi buyruklarına kurban edenlere Tanrı'nın cömert davranacağını söyledi bana. Sevgilim, her şeyi öğrenin öyleyse, çünkü bir tek düşüncemden bile habersiz kalmayasınız istiyorum. Son dakikalarımda Tanrı'ya söyleyeceklerimi siz de bilmelisiniz, onun gökyüzünün kralı olduğu gibi, gönlümün kralı olan siz.

Angoulême Dükü onuruna verilen o şenliğe, bulunduğum tek şenliğe değin, evlilik beni genç kızların ruhuna meleklerin güzelliğini veren bilgisizlik içinde bırakmıştı. Anneydim, orası öyle; ama aşk yasal hazlarıyla kuşatmamıştı beni. Nasıl böyle kaldım? Hiç mi hiç bilmiyorum; içimde her şeyin bir anda hangi yasalarla değiştiğini de bilmiyorum. Öpüşlerinizi bugün de anımsıyor musunuz? Yaşamımı buyrukları altına aldılar, ruhumda izler açtılar; kanınızın ateşi kanımın ateşini uyandırdı; gençliğiniz gençliğime aktı, istekleriniz yüreğime girdi. Öyle mağrur bir biçimde doğrulduğum zaman, hiçbir dilde, hiçbir sözcükle anlatamayacağım bir duyu duyuyordum, çocuklar da ışıkla gözlerinin birleşmesini, dudakları üzerinde yaşamın öpüşünü anlatacak sözcüğü hâlâ bulamamışlardır. Evet, yankılarla gelmiş sesti bu, karanlıklar içine atılmış ışıktı, evrene verilmiş devinimdi; hiç değilse bütün bu şeyler gibi hızlı oldu; ama çok daha güzeldi, çünkü ruhun yaşamıydı! Dünyada benim bilmediğim bir garip şey, düşünceden daha güzel bir güç bulunduğunu anladım, bütün düşünceler, bütün güçlerdi bu, paylaşılmış bir coşkunlukta bütün gelecekti. Artık yalnız yarım anne olarak gördüm kendimi. Bu yıldırım yüreğimin üzerine düşünce, ben bilmeden uyuklayan istekleri uyandırdı; teyzemin beni alnımdan öpünce, "Zavallı Henriette!" diye haykırarak bütün söylemek istediklerini birdenbire sezdim. Clochegourde'a dönünce, bahar, ilk yapraklar, çiçeklerin kokusu, güzel, ak bulutlar, Indre, gökyüzü, her şey bana o zamana değin anlaşılmamış ve ruhuma sizin duyularıma geçirdi-

ğiniz devinimden birazını veren bir dille konuşuyordu. Siz bu korkunç öpüşleri unuttuysanız da ben onları hiçbir zaman belleğimden silemedim; onlardan ölüyorum! Evet, o zamandan beri sizi ne zaman görsem, yeniden kabartıyordunuz onları; sizi görünce, hatta geleceğinizi sezince, tepeden tırnağa heyecanlanıyordum. Bu büyük ateşi ne zaman ne de güçlü istemim dizginleyebildi. Elimde olmadan soruyordum kendi kendime: "Hazlar nasıl olur acaba?" Karşılıklı bakışlarımız, ellerim üzerine kondurduğunuz saygılı öpüşler, kolunuzun üzerine kor.ulmuş kolum, sevgiyle yükselip alçalan sesiniz, kısacası, en ufak şeyler beni öyle sert bir biçimde sarsıyordu ki, hemen her zaman gözlerimin üzerine bir bulut yayılıyordu; ayaklanmış duyuların gürültüsü kulaklarımı dolduruyordu o zaman. Ah! Büsbütün soğuk davranmaya çalıştığım bu anlarda, beni kollarınıza alsanız, mutluluktan ölürdüm. Bazı bazı sizden bir şiddet bekledim, ama dua bu kötü düşünceyi çabucak kovuyordu. Çocuklarımın ağzında adınız, yüzümü renklendirivеren, daha sıcak bir kanla dolduruyordu yüreğimi, bu adı söyletmek için Madeleineciğime tuzaklar kuruyordum, öylesine seviyordum bu duyunun kaynaşmalarını. Ne diyeyim? Yazınızın bir büyüsü vardı, mektuplarınıza bir portreyi seyreder gibi bakıyordum.

Daha bu ilk günde üzerimde nasıl yenilmez bir güç kazandıysanız, ruhunuzu okumak talihine eriştiğim zaman, bu gücün nasıl büsbütün sonsuzlaştığını anlarsınız, dostum. Sizi öyle arı, öyle tümüyle gerçek, öyle güzel nitelikler taşıyan, öyle büyük şeyler yapabilecek durumda ve şimdiden öyle acı deneylerden geçmiş bulunca ne hazlarla doldu içim! Erkek ve çocuk, çekingen ve cesur! Her ikimizi de ortak acılarla kutlu bulduğum zaman, o ne sevinçti. Birbirimize acılarımızı anlattığımız o akşamdan beri, sizi yitirmek, ölmekti benim için: Bunun için bencillikle yanımda tuttum sizi. Mösyö de la Berge'in uzaklaşmanızın beni öldüreceğinden kuşkusu kalmadı, çok dokundu bu ona, çünkü ruhumun içini okurdu. Çocuklarım ve

Kont için gerekli olduğum kanısına vardı. Size evimin kapısını kapamamı hiç emretmedi, çünkü eylemle ve düşünceyle arı kalacağıma söz vermiştim ona. "Düşünce isteme bağlı değildir," dedi bana, "ama işkenceler ortasında da sürdürülebilir." "Düşünürsem, her şey yıkılacak," diye yanıt verdim, "beni kendi kendimden kurtarın. Ne olur, o yanımda kalsın, ben de arı kalayım." İyi ihtiyar, çok sert olmakla birlikte, o zaman bunca iyi niyet karşısında hoşgörülü davrandı. "Kızınızı kendisine adayarak, bir oğlu sever gibi sevebilirsiniz onu," dedi. Sizi yitirmemek için, bu acılarla dolu bir yaşamı gözüpeklikle benimsedim; aynı boyunduruğa koşulduğumuzu görünce aşkla acı çektim. Tanrım! Kendi ülkenizde tek adım atmanıza bile izin vermeden, cinsel şeylerden uzak ve kocama sadık kaldım, Félix. Tutkularımın büyüklüğü yeteneklerime etkidi, Mösyö de Mortsauf'un bana çektirdiği sıkıntılara birer kefaret gibi baktım, suçlu eğilimlerini yaralamak için gururla çekiyordum onları. Eskiden, sızlanmaya kalkardım, ama, siz yanımda kaldıktan sonra, biraz neşe kazandım, Mösyö Mortsauf'a da iyi geldi bu. Bana verdiğin bu güç olmasa, size anlattığım ruhsal yaşam beni çoktan öldürürdü. Kusurlarımda etkiniz çok olduysa, görevlerimi yapmamda da çoktu. Çocuklarım konusunda da öyle. Onları bir şeyden yoksun bıraktığıma inanıyor, onlar için yapmam gerekeni yeterince yapamamaktan korkuyordum. Yaşamım bundan sonra sürekli, sevdiğim bir acı oldu. Anneliğimin, dürüstlüğümün azaldığını sezdikçe, pişmanlık yüreğime yerleşti; yerine getirmem gereken görevlerde kusur etmekten korkarak, durmadan daha fazlasını yapmak istedim.

Böylece, günaha yenilmemek için, Madeleine'i kendimle sizin aranıza koydum, ikimiz arasındaki engelleri yükselttim. Güçsüz engeller! Benliğimde uyandırdığınız titreyişleri hiçbir şey bastıramıyordu. Uzakta da olsanız, yanımda da olsanız, gücünüz hep aynıydı. Madeleine sizin olacak, diye, Madeleine'i Jacques'a yeğ tuttum. Ama sizi kızıma çarpışmasız bırakmıyordum. Sizinle karşılaştığım zaman topu topu yirmi sekiz yaşım-

da olduğumu, sizin de neredeyse yirmi dördünüze geldiğinizi düşünüyordum; uzaklıkları yaklaştırıyor, kendimi yalancı umutlara bırakıyordum. Of! Tanrım! Sizi pişmanlıklardan korumak, belki de bir duygusuz olmadığımı, aşk acılarımızın çok amansız bir biçimde eşit olduğunu, Arabelle'in benden hiçbir üstünlüğü bulunmadığını bilesiniz, diye yapıyorum bu açıklamaları, Félix. Ben de düşmüş ırkın o erkeklerce çok sevilen kızlarından biriydim. Bir an geldi, çarpışma öylesine korkunç oldu ki, geceler boyunca ağlıyordum; saçlarım dökülüyordu. Bu saçlar sizin oldu! Mösyö de Mortsauf'un tutulduğu hastalığı unutmamışsınızdır. Ruh büyüklüğünüz, beni yükseltmek şöyle dursun, küçülttü o zaman. Yazık ki, o günden sonra, bunca kahramanlığa borçlu olunan bir ödül gibi vermeyi diliyordum kendimi size; ama bu çılgınlık kısa sürdü. Bulunmaya yanaşmadığımız ayin sırasında Tanrı'nın ayakları dibine bıraktım onu. Jacques'ın hastalığı ve Madeleine'in acıları Tanrı'nın, yolunu şaşırmış koyunu güçlü bir biçimde kendine çeken Tanrı'nın, tehditleri gibi göründü bana. Sonra şu İngiliz karşısındaki öylesine doğal aşkınız, kendim de bilmediğim gizleri belirtti bana. Düşündüğümden de çok seviyordum sizi. Madeleine silindi. Fırtınalı yaşamımın sürekli heyecanları, dinden başka hiçbir şeyden yardım görmeden, kendimi yenmek için harcadığım çabalar, her şey beni öldürmekte olan hastalığı hazırladı. Bu korkunç yumruk, hiç sözünü etmediğim bunalımları sonuca götürdü. Bu bilinmedik tragedyanın tek sonucunu ölümde görüyordum. Annemin sizin Lady Dudley'le bağıntınıza ilişkin haberiyle bize gelişiniz arasında geçen iki ay boyunca, bütün bu kızgın, kıskanç, azgın yaşam geçti. Paris'e gitmek istiyordum, cinayete susamıştım, bu kadının ölümünü diliyordum, çocuklarımın okşayışları karşısında duygusuzdum. O zamana değin benim için bir merhem olan dua, ruhum üzerinde hiçbir etki göstermez oldu. Kıskançlık geniş bir gedik açtı, ölüm bu gedikten içeri girdi. Yine de alnım içimdeki fırtınayı belli etmedi. Evet, bu çarpışmalar mevsimi Tanrı ile benim aramda bir

giz olarak kaldı. Sizi sevdiğim ölçüde de sevildiğimi, düşüncenizin değil, yaradılışın ihanetine uğradığımı iyice öğrendiğim zaman, yaşamak istedim... ama iş işten geçmişti artık. Tanrı hiç kuşkusuz kendi kendine karşı da, kendisine karşı da doğru olan ve acıları nedeniyle sık sık tapınağın kapısına gelen bir yaratığa acımış, beni kanatları altına almıştı. Sevgilim, Tanrı beni yargıladı, Mösyö de Mortsauf beni bağışlayacak kuşkusuz; ama siz, siz bağışlayıcı olacak mısınız? Şu sırada mezarımdan çıkan sesi dinliyor musunuz? Doğmalarında eşit ölçüde suçlu olduğumuz, belki sizin benden daha az suçlu olduğunuz mutsuzlukları düzeltecek misiniz? Sizden neyi isteyeceğimi biliyorsunuz. Yaşamını hastalara adayıp hastabakıcı olmuş bir kadın, bir hastanın yanında ne ise, siz de Mösyö de Mortsauf'un yanında o olun, onu dinleyin, onu sevin; hiç kimse sevmeyecek onu. Benim yaptığım gibi, çocuklarıyla kendisi arasına girin. İşiniz çok fazla sürmeyecek: Jacques Paris'e, büyükbabasının yanına gitmek üzere çok geçmeden evden ayrılacak, siz de bu dünyanın tehlikeli yollarında ona yol göstereceğinize söz vermiştiniz. Madeleine'e gelince; evlenecek; günün birinde hoşuna gidesiniz isterdim; tümüyle bendir o, üstelik güçlüdür; bende eksik olan şu istem, meslek gereği politika yaşamının fırtınalarına adanan bir adamın eşine gereken güç onda vardır, beceriklidir, her şeyin derinliğini sezebilir. Yargılarınız birleşirse, annesinin erişemediği mutluluğu tadar. Böylece Clochegourde'da yaptıklarımı sürdürmeye hak kazanarak, gökyüzünde ve yeryüzünde bağışlanmış da olsa –çünkü o cömerttir, beni bağışlayacaktır– kefareti yeterince ödenmemiş kusurları silerdiniz. Görüyorsunuz, hep bencilim; ama bu da zorlu bir aşkın kanıtı değil mi? Beni ailemde sevesiniz istiyorum. Sizin olamadığım için, size düşüncelerimi, görevlerimi bırakıyorum! Beni sözümü dinlemeyecek ölçüde çok seviyorsanız, Madeleine'le evlenmek istemiyorsanız, hiç değilse, Mösyö de Mortsauf'u elden geldiğince mutlu kılarak ruhumu dinlendirmeye çalışın.

Tanrı'ya emanet olun, gönlümün sevgili çocuğu! Tümüyle aklı başında, hâlâ yaşam dolu bir Tanrı'ya emanet olun, bu; büyük sevinçlerle, yol açtıkları yıkımdan en ufak bir pişmanlık duyamayacağınız ölçüde büyük sevinçlerle doldurduğunuz bir ruhun Tanrı'ya emanet ettiği; beni sevdiğinizi düşünerek kullanıyorum bu sözcüğü, çünkü ben, görevimin kurbanı olarak, dinleniş yerine geliyorum, beni titretiyor bu, üzüntü de duymuyor değilim! Kutsal yasalarını özlerine uygun biçimde yerine getirip getirmediğimi Tanrı benden daha iyi bilecektir. Hiç kuşkusuz sık sık sendeledim, ama hiç düşmedim, kusurlarımı bağışlattıracak en büyük neden de beni çevrelemiş olan çekiciliklerin büyüklüğü. Tanrı tıpkı düşmüşüm gibi titrek görecek beni. Tekrar Tanrı'ya emanet olun, dün güzel vadimize söylediğim vedaya benzer bir veda. Çok geçmeden bu güzel vadinin bağrında dinleneceğim, siz de oraya sık sık geleceksiniz, değil mi?

HENRIETTE

Bu son alevle birdenbire aydınlanan yaşamın bilinmedik derinliklerini görünce, bir düşünceler uçurumuna düştüm. Bencilliğimin bulutları dağıldı. Benim kadar acı çekmişti demek, benden de fazla çekmişti, çünkü ölmüştü. Ötekiler dostuna çok iyi davranacaklar sanıyordu; aşkıyla öylesine körleşmişti ki, kızının düşmanlığının farkına bile varmamıştı. Sevgisinin bu son kanıtı çok canımı yaktı. Bana Clochegourde'u ve kızını vermek isteyen, zavallı Henriette!

Natalie, şimdi tanıdığınız bu soylu Henriette'in cesedine eşlik ederek ilk kez bir mezarlığa girdiğim o her zaman korkunç kalacak günden beri, güneş daha az sıcak, daha az ışıklı, gece daha karanlık, devinim daha yavaş, düşünce daha ağır oldu. Toprakta kefenlediğimiz kimseler vardır ya, çok daha ayrı bir biçimde sevilenleri de vardır ki, kefenleri yüreğimiz olmuştur, anıları her

gün yüreğimizin vuruşlarına karışır; soluk alır gibi onları düşünürüz, aşka vergi bir ruh sıçramasının tatlı yasasına göre bizdedirler. Bir ruh var ruhumda. Elimden bir iyilik, ağzımdan güzel bir söz çıktı mı, bu ruh konuşur, bu ruh devinir; bende iyi olan ne varsa, hepsi bu mezardan yayılır, havayı güzel güzel kokutan kokuların bir zambaktan yayıldıkları gibi. Alay, kötülük, bende ayıpladığınız her şey kendimden gelir. Şimdi, gözlerim bir bulutla kararlığı, yeryüzünü uzun uzun seyrettikten sonra gökyüzüne çevrildikleri zaman, sözleriniz, özenleriniz karşısında ağzım dilsiz kaldığı zaman, bana artık, "Ne düşünüyorsunuz?" diye sormayın.

Sevgili Natalie, bir zamandır yazmayı bıraktım; bu anılar fazla üzmüştü beni. Şimdi, bu yıkımın ardından gelen olayların öyküsünü de anlatmam gerek size, bunlar fazla söz istemez. Bir yaşam yalnız eylemden ve devinimden oluştuğu zaman, her şey çabucak söyleniverir; ama ruhun daha yüksek bölgelerinde geçmişse, öyküsü uzadıkça uzar.

Henriette'in mektubu gözlerimde bir umut parlatıyordu. Bu büyük deniz kazasında, yanaşabileceğim bir ada görüyordum. Clochegourde'da, yaşamımı kendisine adayarak Madeleine'in yanında yaşamak, yüreğimi çarpıntılara veren bütün düşüncelerini bilmek gerekirdi. Kont'la vedalaşmam gerekiyordu; böylece Clochegourde'a, onu görmeye gittim, setin üzerinde rastladım ona. Uzun zaman dolaştık. İlkin, yitirdiğinin enginliğini ve bu yitiğin ruhsal dünyasında açtığı bütün gedikleri bilen bir adam gibi Kontes'ten söz etti bana. Ama, ilk acı çığlığından sonra, bugünden çok gelecekle ilgilendiğini gösterdi. Kızından korkuyordu, onda annesinin uysallığı yoktu, öyle söylüyordu. Benliğinde kahramanca bir şeyler annesinin güzel niteliklerine karışan Madeleine'in sarsılmaz yaradılı-

şı, Henriette'in sevgi dolu davranışlarına alışmış olan, ama bükülmez bir istem sezen bu yaşlı adamı ürpertiyordu. Ama bu düzelmez yitik karşısında bir avuntu olabilecek tek şey, çok geçmeden karısının yanına varacağına güvenmesiydi: Bu son günlerin çarpıntısı, kederleri, hastalıklı durumunu artırmış, eski sızılarını uyandırmıştı; kendi baba yetkesiyle şimdi evin hanımı olan kızının yetkesi arasında hazırlanan savaş son günlerini acılık içinde bitirtecekti; çünkü, karısıyla çarpışabildiği yerde, çocuğuna hep boyun eğmesi gerekiyordu. Öte yandan, oğlu gidecek, kızı evlenecekti; nasıl bir damadı olacaktı? Çabucak ölmekten söz etmişti, ama kendini daha uzun zaman için yalnız, sevgisiz olarak görüyordu.

Karısı adına dostluğumu isteyerek yalnız kendinden söz ettiği bu saat boyunca, bana Göçmen'in, çağımızın en büyük tiplerinden birinin büyük imgesini tümden çizip bitirdi. Görünüşte zayıf, nazlıydı, ama yaşam benliğinde dayatır gibiydi, tam da karanlık yaşayışıyla kır uğraşıları yüzünden. Bu satırları yazdığım sırada, hâlâ yaşıyor.

Madeleine set boyunca gittiğimizi görmüştü, ama aşağıya inmedi; birçok kez binek setinde yürüyüp eve döndü, horgörüsünü göstermek istiyordu. Buraya geldiği dakikayı fırsat bildim, Kont'tan şatoya çıkmasını rica ettim; Madeleine'le konuşacaklarım vardı, Kontes'in benden istediği son bir isteğini bahane ettim, onu görmek için başka çarem yoktu; Kont gidip onu çağırdı, sonra bizi sette yalnız bıraktı.

"Sevgili Madeleine, sizinle konuşacaksam, annenizin benden çok, yaşamın olaylarından yakındığı anlarda beni dinlediği bu yerde konuşmalı değil miyim?" dedim. "Düşüncelerinizi biliyorum, ama beni olayları bilmeden suçlamıyor musunuz: Yaşamım, mutluluğum bu yerlere bağlı, biliyorsunuz, ama bizi birleştiren ve annenizin ölümünün aynı acının bağıyla kenetlediği kardeşçe dost-

luğun ardından başlattığınız soğuklukla beni bu yerlerden kovuyorsunuz. Sevgili Madeleine, hiçbir ödül beklemeden, hatta siz bilmeden uğrunda çekinmeden canımı verebileceğim siz –bizi dünyada korumuş olanların çocuklarını öylesine severiz– tapılası annenizin yedi yıl boyunca kurup durduğu ve hiç kuşkusuz duygularınızı değiştirecek olan tasarıyı bilmiyorsunuz; ama bu üstünlükleri istediğim yok. Size yalvararak bütün istediğim, gelip şu setin havasını ciğerlerime çekmek, zamanın toplumsal yaşam üzerindeki düşüncelerinizi değiştirmesini beklemek hakkını benden almamanız; şu sırada, bu düşüncelerinize karşı gelmekten geri duracağım; sizi yanıltan acıya saygı duyuyorum, çünkü içinde bulunduğum koşulları doğru dürüst yargılama yeteneğini benden de alıyor. Şu sırada üzerimize kanat geren aziz kadın, yalnız duygularınızla benim aramda yansız kalmanızı rica etmekle gösterdiğim dikkati beğenecektir. Bana gösterdiğiniz tiksintiye karşın, Kont'un dört elle sarılacağı bir tasarıyı kendisine açıklamayacak ölçüde fazla severim sizi. Serbest olun. İleride, dünyada hiç kimseyi beni tanıdığınızdan daha iyi tanıyamayacağınızı, hiçbir erkeğin yüreğinde size daha bağlı, daha sadık duygular taşıyamayacağını düşünün..."

Buraya değin, Madeleine gözlerini yere dikip dinlemişti beni, ama bir işaretle beni durdurdu. Heyecandan titreyen bir sesle, "Mösyö, bütün düşüncelerinizi biliyorum," dedi, "ama size karşı duygularımı hiç değiştirmeyeceğim, yaşamımı size bağlamaktansa, kendimi Indre'e atmayı yeğ tutarım. Kendimden söz etmeyeceğim size; ama annemin adının üzerinizde hâlâ birazcık gücü varsa, ben burada oldukça hiçbir zaman Clochegourde'a gelmemenizi onun adına sizden rica ediyorum. Yüzünüzü görmek bile anlatamayacağım, hiçbir zaman yenemeyeceğim bir sıkıntı uyandırıyor bende."

Onur dolu bir tavırla beni selamladı, sonra Clochegourde'a doğru çıktı, geriye dönmeden, annesinin de yalnız bir tek gün olduğu gibi duygusuzdu, ama acımasızdı da. Bu genç kızın sezgi dolu gözü, geç de olsa, annesinin yüreğindeki her şeyi sezmişti, kendisine uğursuz gibi gelen bir adama olan kini de günahsız suç ortaklığı üzerindeki kimi pişmanlıklarıyla çoğalmıştı. Burada her şey uçurumdu. Madeleine benden nefret ediyordu, bu mutsuzlukların nedeni mi, yoksa kurbanı mı olduğumu anlamak istemeden nefret ediyordu; mutlu olsaydık, her ikimizden de, annesinden de, benden de yine nefret edecekti belki. Böylece mutluluğumun güzel yuvasında her şey yıkılmıştı. Bu bilinmedik büyük kadının yaşamını yalnız ben bütünüyle bilecektim, duygularının gizine yalnız ben ermiştim, ruhunu bütün enginliğince yalnız ben dolaşmıştım; ne annesi ne babası ne kocası ne de çocukları tanımıştı onu. Garip şey! Bu küller yığınını karıştırıyor, onları önünüze sermekten zevk alıyorum; hepimiz orada en sevgili yaşantılarımızdan bir şeyler bulabiliriz. Kim bilir kaç ailenin kendi Henriette'i vardır! Kim bilir kaç soylu varlık yüreğini ölçecek akıllı bir tarihçiyle karşılaşmadan göçer dünyadan! Bütün gerçekliği içinde insan yaşamıdır bu; çoğu zaman anneler de çocuklarının kendilerini tanıdığından fazla tanımazlar çocuklarını; eşler, sevgililer, kardeşler için de böyledir! Ben günün birinde, babamın tabutu başında Charles de Vandenesse'le, yükselmesine o denli yardımım dokunan kardeşimle davalaşacağımı biliyor muydum; Tanrım! En basit öyküde ne dersler var! Madeleine binek setinin kapısında gözden silindiği zaman, yüreğim yaralı olarak geri döndüm, ev sahiplerime veda ettim, Indre'in sağ kıyısından, bu vadiye ilk geldiğim yoldan Paris'e gitmek üzere yola çıktım. Güzel Pont-de-Ruan köyünden keder içinde geçtim. Oysa zengindim, siyasal yaşam bana

gülümsüyordu. 1814 yılının yorgun yayası değildim artık. O sırada, yüreğim isteklerle, bugün ise gözlerim yaşlarla doluydu; eskiden, yaşamımı doldurmam gerekiyordu; bugün, onu ıssız görüyordum. Çok gençtim, yirmi dokuz yaşımdaydım, ama yüreğim şimdiden solmuştu. Bu görünümü ilk görkemliliğinden soymaya, beni yaşamdan tiksindirmeye birkaç yıl yetmişti. Geriye dönüp de Madeleine'i setin üzerinde gördüğüm zaman duyduğum heyecanın büyüklüğünü şimdi anlayabilirsiniz.

Büyük bir kederin etkisi altındaydım, yolculuğumun amacını düşünmüyordum artık. Farkında olmadan avlusuna girmekte olduğum Lady Dudley düşüncemden çok uzaktı. Olan olmuş, saçmalık yapılmıştı bir kez, arkasını getirmek gerekiyordu. Onun evinde karıkoca alışkanlıklarım vardı, bir ayrılmanın bütün sıkıntılarını düşünerek sıkıntıyla yukarı çıktım. Lady Dudley'in huyunu, davranışlarını iyi anlamışsanız, başuşağı beni yolcu kılığında salona alıp da kendisini beş adamın ortasında, görkemli bir biçimde giyinmiş olarak bulduğum zaman nasıl keyfim kaçtığını düşünebilirsiniz. Lord Dudley, İngiltere'nin önemli ve emektar devlet adamlarından biri, şöminenin önünde ayakta duruyordu, kurumluydu, büyüklük saçıyordu, soğuktu, herhalde parlamentoda takındığı alaycı görünüşü vardı üzerinde; adımı işitince gülümsedi. Arabelle'in şaşılacak ölçüde de Marsay'e, yaşlı Lord'un yasadışı oğullarından birine, Markiz'in yanında, küçük kanepede duran adama benzeyen iki çocuğu, annelerinin yanında bulunuyorlardı. Arabelle beni görünce hemen mağrur bir tavır takındı, her an bana evinde ne yapmaya geldiğimi sormak istermiş gibi, gözlerini yolculuk kasketime dikti. Kendisiyle yeni tanıştırılmış bir köy beydazesine bakar gibi süzdü beni. İçli-dışlılığımıza, o ölümsüz tutkuya, ben kendisini sevmez olunca öleceği üzerine

verilen o yeminlere, o olağanüstü Armide[1] düşlemlerine gelince; her şey bir düş gibi silinivermişti. Hiç elini sıkmamıştım, bir yabancıydım, beni tanımıyordu. Alışmaya başladığım diplomat soğukkanlılığına karşın, şaşırdım, benim yerimde kim olursa olsun, şaşkınlıkta benden geri kalmazdı. De Marsay çizmelerine gülümsüyor, bunları garip bir yapmacılıkla inceliyordu. Ben de çok geçmeden kararımı verdim. Başka herhangi bir kadından gelebilecek bir bozgunu alçakgönüllülükle benimserdim; ama aşktan ölmek isteyen ve ölüyü alaya almış olan kahramanı ayakta görünce tepem atmıştı, küstahlığa küstahlıkla karşılık vermeye karar verdim. Lady Brandon'un başına gelen mutsuzluğu biliyordu: Bunu ona anımsatmak, üzerinde körlenecek de olsa, yüreğine bir hançer indirmekti.

"Madam," dedim, "Tours ilinden geldiğimi ve Lady Brandon'un beni bir haberi hiç geciktirmeden size getirmekle görevlendirdiğini öğrendiğiniz zaman, evinize bu denli serbest bir biçimde girmemi bağışlayacaksınız. Lancashire'a gitmiş olmanızdan korkuyordum; ama, Paris'te kaldığınıza göre, emirlerinizi ve beni kabul etmek yüceliğinde bulunacağınız saati bekleyeceğim."

Başını eğdi, çıktım. O günden beri, artık yalnız kibar çevrede karşılaştım onunla. Dostça bir selam veririz birbirimize, bazı bazı da iğneleriz birbirimizi. Ben Lancashire'ın avuntusuz kadınlarından söz ederim ona, o da bana mide hastalıklarıyla umutsuzluklarına şan veren Fransız kadınlarından. Onun yardımıyla, çok sevdiği de Marsay ölümcül bir düşmanımdır. Ben de iki kuşakla birden evlendiğini söylerim.

Böylece mutsuzluğumun hiçbir eksiği yoktu. Saché'de yalnız başıma düşüncelere gömüldüğüm sırada karar-

1. Tasso'nun "Kurtarılmış Kudüs" adlı epik şiirindeki kadın kahramanlardan biri. (Ç.N.)

laştırdığım tasarıyı uyguladım. Çalışmaya sarıldım, bilimle, yazınla, politikayla uğraştım; X. Charles'ın tahta çıkışıyla, dışişlerine girdim, X. Charles eski kral zamanında bulunduğum görevi kaldırdı. Bu andan sonra, ne denli güzel, ne denli zeki, ne denli sevgi dolu olursa olsun, hiçbir kadına dikkat etmemeye karar verdim. Bu karar benim için çok iyi oldu; inanılmaz bir kafa rahatlığı, büyük bir çalışma gücü kazandım, kadınların birkaç tatlı sözle hepsini ödediklerini sanarak yaşamımızın nelerini harcadıklarını anladım. Ama sonra bütün kararlarım suya düştü: Nasılını, nedenini biliyorsunuz.

Sevgili Natalie, size yaşamımı hiçbir şeyi saklamadan, yapmacığa kaçmadan, kendi kendime anlatacağım gibi anlatmakla, size hiç payınız bulunmayan duygulardan söz etmekle, belki de kıskanç ve duygulu yüreğinizde bir yerleri incitmişimdir; ama, duygulu bir kadını kızdıracak olan şey, sizin için beni sevmenin yeni bir nedeni olacaktır. Acılı, hasta ruhların yanında, seçkin kadınların oynayacakları yüce bir rol vardır, yaraları saran rahibenin, çocuğu bağışlayan annenin rolü. Acı çeken sanatçılar, büyük ozanlar değildir yalnız: Ülkeleri için, ulusların geleceği için yaşayan insanlar, tutkularının, düşüncelerinin çevresini genişletir, çoğu zaman dayanılmaz bir yalnızlık yaratırlar kendilerine. Yanı başlarında arı ve bağlı bir aşkın varlığını duymak gereksinimindedirler. İnanın ki, bu aşkın büyüklüğünü, değerini anlarlar. Yarın, sizi sevmekle yanılıp yanılmadığımı öğreneceğim.

Kont Félix de Vandenesse'e

Sevgili Kont, zavallı Madam de Mortsauf'tan, sizi yüksek çevreye yönelterek epeyce yararlı olan bir mektup, yüksek başarılarınızı sağlayan bir mektup almışsınız. İzin verin de eğitiminizi tamamlayayım. Ne olur, kötü bir alışkanlıktan sıyrılın; durmadan ilk kocalarından söz eden, rahmetlinin erdemlerini durmadan ikinci kocalarının suratına çarpan dul kadınlara özenmeyin. Ben Fransızım, sevgili Kont; sevdiğim erkekle, bu erkeğin bütün benliğiyle evlenmek isterim, ama Madam de Mortsauf'la evlenemem. Öykünüzü hak ettiği dikkatle okuduktan sonra –size ne denli ilgi gösterdiğimi bilirsiniz– Madam de Mortsauf'un üstünlüklerini Lady Dudley'in suratına çarpıp durarak zavallı kadını çok sıkmışsınız, Kontes'i İngiliz aşkının kaynaklarıyla ezerek o zavallıya da çok kötülük etmişsiniz gibi geldi bana. Bana, hoşunuza gitmekten başka üstünlüğü olmayan zavallı yaratığa da kabalık ettiniz; sizi Henriette gibi de, Arabelle gibi de sevmediğimi çıtlattınız bana. Kusurlarımı gizleyecek değilim, biliyorum onları; ama bunları bana böyle sertçe sezdirmek neden? Kime acıdım, biliyor musunuz? Seveceğiniz dördüncü kadına. İster istemez üç kişiyle çarpışmak zorunda kalacak; bunun için, hem onun, hem de sizin yararınıza, belleğinizin tehlikelerinden korumam gerek sizi. Sizi sevmenin o yorucu şanından vazgeçiyorum: Fazlasıyla Katolik ya da Anglikan nitelikler gerekirdi, oysa bende hayaletlerle çarpışacak göz yok. Clochegourde bakiresinin erdemleri

en güvenli kadını bile umutsuzluğa düşürürdü, gözüpek biniciniz de en aşırı mutluluk isteklerini cesaretsizliğe gömüyor. Ne yaparsa yapsın, bir kadın hiçbir zaman dilediği biçimde sevinçler veremez size. Yürek de, duyular da, anılarınızı hiçbir zaman yenemez. Sık sık ata bindiğimizi unutmuşsunuz. Güneşin aziz Henriette'inizin ölümüyle azalan ısısını geri veremedim, benim yanımda da titreme alırdı sizi. Dostum –evet, her zaman dostum olacaksınız– içinizdeki kırılmışlığı, sıkıntınızı çırılçıplak ortaya koyan, aşkın cesaretini kıran, bir kadını kendi kendinden kuşku duymaya zorlayan bu tür açılmaları bir daha yinelemekten sakının. Aşk yalnız güvenle yaşar, sevgili Kont. Bir söz söylemeden ya da ata binmeden önce, göksel bir Henriette'in daha iyi konuşup konuşmayacağını ya da Arabelle gibi bir binicinin daha çok ustalık gösterip göstermeyeceğini düşünen bir kadının, hiç kuşkunuz olmasın, bacakları ve dili titreyecektir. Bende sarhoş edici demetlerinizden bazılarını almak isteği uyandırdınız, ama artık böyle demetler yapmıyorsunuz. Bunun gibi, artık yapmayı göze alamadığınız bir sürü şey, sizin için bir daha doğamayacak düşünceler, sevinçler var. İyi bilin, hiçbir kadın yüreğinizde bir ölüye sürtünmek istemeyecektir. Sizi Hıristiyan acımasıyla sevmemi rica ediyorsunuz: İşte bu güzel; ama çekilmez bir adamsınız, sizi seven kadına dayanılmaz kaygılar veriyorsunuz. Fazlasıyla sık bir biçimde aramızda aziz kadının mezarını buldum: Kendimi şöyle bir yokladım, bilirim ben kendi kendimi, doğrusunu söylemek gerekirse, onun gibi ölmek istemem. Çok seçkin bir kadın olan Lady Dudley'i bıktırdıysanız, öyle azgın istekleri olmayan ben, ondan da çabuk soğumaktan korkuyorum. Aşk mutluluğunu artık yalnız ölülerle tadabildiğine göre, aramızdan aşkı kaldıralım, dost kalalım, ben böyle istiyorum. Nasıl olur, sevgili Kont, ilk adımınızda tapılası bir kadın, geleceğinizi düşünen, size ayan üyeliği vermiş olan, sizi sarhoşlukla seven, sizden sadık olmaktan başka bir şey istemeyen bir kusursuz sevgiliniz olmuş da siz onu kederden öldürmüşsünüz! Bundan daha canavarca bir şey bilmiyorum ben. Paris kaldırımlarında hırslarını sürükleyen en ateşli ve en

mutsuz genç adamların hangisi, değerini bilmediğiniz iyiliklerin yarısını elde etmek için on yıl boyunca uslu durmazdı, insan böyle sevilir de başka ne ister?

Zavallı kadın! Çok acı çekmiş, ama siz birkaç içli tümce kurdunuz mu, tabutuna olan borcunuzu ödediğinizi sanıyorsunuz. İşte benim sevgimi bekleyen armağan da bu kuşkusuz. Teşekkür ederim, sevgili Kont, mezarın öte yanında da, beri yanında da rakip istemiyorum. İnsanın bilinci üstünde böyle suçlar varsa, hiç değilse söylememeli bunları. Düşüncesizce bir ricada bulundum sizden; ben kadın rolümde, Havva'nın kızı rolümdeydim; sizin rolünüz yanıtınızın erişeceği noktayı hesaplamaktan başka bir şey değildi. Beni aldatmak gerekirdi; ileride size teşekkür ederdim. Kadınlarca çok tutulan erkeklerin erdemini hiç mi anlamadınız: Bize, hiç sevmediklerine, ilk kez sevdiklerine yemin ederken ne denli yücegönüllü olduklarını sezmiyor musunuz? Sizin izlenceniz gerçekleştirilmez bir şey. Aynı zamanda hem Madam de Mortsauf, hem de Lady Dudley olmak; ama, dostum, suyla ateşi birleştirmek istemek değil de nedir bu? Siz kadınları tanımıyor musunuz? Neyseler odurlar, niteliklerinin kusurları bulunacaktır elbet. Lady Dudley'le değerini veremeyecek ölçüde erken karşılaşmışsınız, hakkında söylediğiniz kötü şeyler de kırılmış gurunuzun bir öç alışı gibi geliyor bana; Madam de Mortsauf'u da çok geç anlamışsınız, birini öteki olmadığı için cezalandırmışsınız; benim başıma ne gelecek, ben ki ne berikiyim ne öteki?

Geleceğinizi derin derin düşünecek ölçüde severim sizi, evet, gerçekten çok severim. Hüzünlü şövalye görünüşünüz her zaman derinden derine ilgilendirdi beni: Hüzünlü insanların bağlılıklarına inanırdım; ama kibar çevreye girişinizde kadınların en erdemlisini öldürdüğünüzü bilmiyordum. Bundan sonra ne yapmanız gerektiğini sordum kendi kendime; bunu iyice düşündüm. Öyle sanıyorum ki, dostum, bir Madam Shandy'yle,[1] aşk

1. **Laurence Sterne'in, *Tristram Shandy Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri* adlı yapıtındaki sağduyulu kadın kahraman. (Ç.N.)**

hakkında da, tutkular hakkında hiçbir şey bilmeyecek, Lady Dudley'e de, Madam de Mortsauf'a da kulak asmayacak, sizi yağmur gibi eğlendirici yapan şu hüzün, diye adlandırdığınız sıkıntı anlarınıza ilgi duymayacak, sizin için şu istediğiniz kusursuz iyilik edici rahibe olacak biriyle evlenmeniz gerek. Sevmeye, tek sözcükle titremeye, mutluluğu beklemesini, vermesini, almasını bilmeye, tutkunun binlerce fırtınasını duymaya, sevilen bir kadının küçük kuruntularını benimsemeye gelince; bundan vazgeçin, sevgili Kont. Meleğinizin genç kadınlara ilişkin öğütlerine fazlasıyla iyi uymuşsunuz; onlardan öyle bir kaçınmışsınız ki, hiç tanımıyorsunuz kendilerini. Madam de Mortsauf sizi tez elden yükseklere yerleştirmekle iyi etmiş: Bütün kadınlar size karşı olurlardı, hiçbir şeye erişmezdiniz. İncelemelerinize başlamanız, işitmekten hoşlandığımızı söylemeyi öğrenmeniz, tam zamanında büyük olmanız, küçük olmak hoşumuza gittiği zaman küçüklüklerimizi taparcasına sevmeniz için çok geç şimdi. Sandığınız kadar budala değiliz: Sevdiğimiz zaman, seçtiğimiz adamı her şeyin üstüne koyarız. Üstünlüğümüzde inancımızı sarsan şey, aşkımızı da sarsar. Bizi pohpohlarken, siz kendi kendinizi pohpohluyorsunuz. Kibar çevrede kalmayı, kadınlarla düşüp kalkmanın sevincini tatmayı çok istiyorsanız, bana bütün söylediklerinizi özenle saklayın onlardan: Ne aşklarının çiçeklerini kayalara serpmekten hoşlanırlar ne de hasta bir yüreği sarmak için sevgilerini cömertçe harcamaktan. Bütün kadınlar yüreğinizin kuruluğunun farkına varır, siz de hep mutsuz olursunuz. Size bunları söyleyecek kadar içten davrananları, bugün sadık dostunuzun yaptığı gibi size hiçbir kin duymadan, dostluklarını sunarak ayrılacak kadar iyi olanları çok azdır.

NATALIE DE MANERVILLE

KLASİKLER

"...İşte ağır ağır, emekle kurulan bir edebî yapının bir mücevher gibi ince ince işlenmiş taşlarından biri."

Honoré de Balzac, olağanüstü gözlem yeteneği ve insan doğasını derinden kavrayışıyla, klasik roman türünün tartışmasız en önemli ustalarından biri olarak kabul edilir.

1836 yılında yayımlanan *Vadideki Zambak*, Balzac'ın, aşk üzerine yazdığı en güzel eserlerinden biridir. Yazar masumiyetini kaybetmemek için sararıp solmaya razı gelen onurlu bir kadın ve ona tutkuyla bağlı bir genç ekseninde, Fransız Devrimi sonrasında şekillenen toplumsal hayatı da okurun gözleri önüne serer.

"Müthiş bir edebiyatın hazzına varabileceğiniz en önemli eserlerden biri; Balzac'ın tüm eserlerinde olduğu gibi."

MARCEL PROUST



Kapak resmi: ÉDOUARD MANET

ISBN 978-975-510-179-8

22 TL
KDV DAHİL